

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ BİLİM DALI

CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ VE
TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muhammet ÇİÇEK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL-2014

DÜZELTMELER

- 1.Giriş kısmında yanlış yazılan tarihler düzeltildi.
- 2.Giriş kısmına Tefik Bıyıklıoğlu'nun, Türk **İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikati** isimli kitabından eklemeler yapıldı.
3. Giriş kısmına İhsan Güneş'in, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı (1920-1923)** isimli kitabından eklemeler yapıldı.
- 4.Giriş kısmından Sezai Dumlupınar'ın, **Tek Parti Ve Mizah** isimli kitabından yapılan eklemeler çıkartıldı.
- 5.Giriş kısmına Ahmet Yeşil'in, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** adlı kitabından eklemeler yapıldı.
6. Giriş kısmına Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden belge eklendi.
7. Giriş kısmına Çetin Yetkin'in, **SCF Olayı** adlı kitabından eklemeler yapıldı.
- 8.Giriş kısmından Betül Karcı'nın, **Çok Partili Hayata Geçişin Türk Basımındaki Yansıması (1945-1950)**, isimli yüksek lisans tezinden yapılan eklemeler çıkartıldı.
- 9.Giriş kısmından Abdi İpekçi'nin, **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor** isimli kitabından yapılan eklemeler çıkartıldı.
- 10.Tez içerisinde tüm bölümlerde geçen günümüze ait gazeteler (**Taraf, Sabah**) çıkarıldı, onların yerine olayların yaşandığı döneme ait gazetelerden (**Millet, Cumhuriyet, Yarınl**) eklemeler yapıldı.
- 11.Tez dört bölümden üç bölüme düşürüldü. Tezden çıkartılan İkinci bölüm (**Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Politik Hedefleri, Tüzük ve Programı**) ekler kısmına koyuldu.
- 12.Tezin Üçüncü bölümünde yer alan, **Partililerin Basın ve Radyo Konuşmaları** tezin ekler kısmına koyuldu.

13. Tezin Birinci bölümüne **CKMP'nin İlk Yılları ve Siyasi Politikaları** isimli başlık eklendi.

14. Tezde daha önce incelenmeyen Ercan Haytoğlu'nun, **Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi** tezi incelenerek tezimize gerekli eklemeler yapıldı.

15. Teze gerekli görülen yerlerde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden eklemeler yapıldı.

16. Tezde geçen Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden yapılan eklemelerin asılları, tez sonuna ekler kısmına koyuldu.

17. Tez sonundaki resimlere eklemeler yapıldı.

18. Metin içerisinde ve dipnotlarda yer alan yazım hataları düzeltildi.

19. Tez içerisindeki tablolara numaralar verildi.

YEMİN METNİ

“Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

Muhammet ÇİÇEK

25.02.2015

ÖZET

Türk siyasi hayatının önemli siyasi teşekküllerinden biri olan **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)**, 16 Ekim 1958'de **Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)** ile **Türkiye Köylü Partisi (TKP)**'nin birleşmesiyle kurulmuştur.

Parti kurucuları arasında **Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç, Hasan Koçdemir, Enis Akaygen** ve **Suphi Batur** yer alır. Partinin amacı, Türkiye'de insan hak ve hürriyetlerini, kişinin ve toplumun refahını, huzurunu, sosyal güvenliğini gerçekleştirecek ve teminata bağlayacak bir devlet düzeni ve yönetimini bütün müesseseleri ile birlikte hızla kurmaktır. Ayrıca çağdaş insanlığın ortak medeniyetine yapıcı olarak katılmak amaçlanmaktaydı. Bu amaçla parti, devletin bütün güç ve imkânlarını ileri bir hayat tarzı kurmak ve yaşatmak için seferber edilmesini, milletin çağdaş bilim ve tekniğe göre teçhiz ve teşkilatlandırılmasını gerekli görmekteydi.

CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, CKMP'nin de başkanı seçilmiştir. CKMP, 1961 genel seçimlerinde % 14 oy alarak CHP ve AP'den sonra mecliste üçüncü parti olmuştur. 1962 yılında kurucusu ve genel başkanı Osman Bölükbaşı istifa ederek partiden ayrılmıştır. Sonrasında genel başkanlığa **Ahmet Oğuz** getirilmiştir. 1965'de **Alparslan Türkeş** ile birlikte 14'lerin çoğu partiye girmiştir. Aynı yıl Alparslan Türkeş genel başkan seçilmiştir. Parti, 1969'da Milliyetçi Hareket Partisi adını almıştır.

SUMMARY

Republic **Villager Folk Party**, one of the important fact of Turk political life, is founded in 16 October 1958 by joining with **Turkey Villager Party** and **Republic Folk Party**. **Osman Bolukbasi**, **Ahmet Tahtakilic**, **Enis Akaygen** and **Suphi Batur** are among the constitutives of the party.

The aim of the party is to quickly establish a government system and management with its all concerns which provide guarantee and realize the social security, human rights and liberty and prosperity and serenity of person and society. The goal of it is to attend constructively the common culture of modern mortality. Party condiders necessary that all power and possibility of the government should be mobilized to set up and enable an advanced life style, folk should be supplied and organized according to the modern science and technique.

Osman Bolukbasi, general head of Republic Folk Party, was also spotted as a president of Republic Villager Folk Party. Republic Villager Folk Party was the third party in the parliamentary after Republic Folk Party(CHP) and Justice Party(AP) by receiving % 14 votes in 1961 general election. In 1962 Osman Bolukbasi, founder and general head of the party, left the party by resigning. Then **Ahmet OGUZ** was appointed as a general head. In 1965 most of the 14 joined the Party with **Alparsan TURKES**. In the same year Alparslan TURKES was spotted as a general head. In 1969 the party was named Nationalist Movement Party (MHP).

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İ
SUMMARY	İİ
İÇİNDEKİLER.....	İİİ
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	X
TABLolar LİSTESİ.....	Xİİ
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM - MİLLET PARTİSİ, CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ VE TÜRKİYE KÖYLÜ PARTİSİ’NİN KAPANIŞI, CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİNİN’NİN KURULUŞU	14
A. CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ (CKMP)’NİN KURULUŞ SÜRECİ.....	14
1. Millet Partisi (MP) Dönemi (1948-1954)	14
a) Millet Partisi’nin Politik Hedefleri	18
b) Millet Partisinin Kongreleri.....	21
2. Cumhuriyetçi Millet Partisi Dönemi (1954-1958).....	23
a) Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin Kuruluşu	23
b) Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin Politikaları.....	27
B. TÜRKİYE KÖYLÜ PARTİSİ’NİN CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ İLE BİRLEŞMESİ VE CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ’NİN KURULUŞU..	31
1. Türkiye Köylü Partisi’nin Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Birleşmesi (1952-1958).....	31
2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin Kuruluşu (1958)	37
C. CKMP’NİN İLK YILLARI VE SİYASİ POLİTİKALARI	42
1. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Vatan Cephesi	42

2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin, Türkiye Sosyalist Köylü Millet Partisi Haline Getirilmek İstenmesi	44
3. CKMP 'nin 1959 Yılında Partiler Arası İşbirliği ve CHP ile DP Arasındaki Arabuluculuk Çalışmaları.....	47
4. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin 19 Kasım 1959 Kongresi	51

II. BÖLÜM - DP İKTİDARI DÖNEMİ SİYASİ ATMOSFERİNDE VE 1961-1965 SEÇİMLERİ SÜRECİNDE CKMP.....

55

A. SEÇİMLER ÖNCESİ POLİTİK GELİŞMELER VE 27 MAYIS DARBESİ SONRASI SİYASİ DURUM

55

1. 14 Mayıs 1950 Seçimleri Sonrası Siyasi Durum	55
2. 1954 Seçimleri ve Sonrası Siyasi Durum	56
3. 1957 Seçimleri ve 9 Subay Olayı.....	58
4. 1960 Darbesine Zemin Hazırlayan Olaylar ve Türk Siyaseti	60
5. Darbe Sürecinde Diğer Partilerin DP ile İlişkileri	61
6. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Türk Siyasetine Etkisi.....	62
7. 1961 Anayasasının Hazırlanışı ve Kurucu Meclisin Teşekkülü.....	64
8. Darbe Sonrası Yeni Siyasi Partilerin Kurulması	67

B. 1961 VE 1965 SEÇİMLERİNDE CKMP

68

1.1961 Seçimleri ve CKMP'nin Durumu	68
2.1965 Seçimleri ve CKMP'nin Durumu	76

III. BÖLÜM - CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ İÇİNDE YAŞANAN TARTIŞMALAR, KONGRELER VE CKMP'DEN MHP'YE GEÇİŞ SÜRECİ

86

A. GENEL BAŞKAN OSMAN BÖLÜKBAŞI'NI İSTİFAYA GÖTÜREN SÜREÇ.....

86

1. CKMP'nin İlk Yıllarında ve 1960 İhtilali Sonrasında Genel Başkan Osman Bölükbaşı'nın Politikaları.....	86
2. CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın İstifası.....	92

3. CKMP’de Bölükbaşı’nın Ayrılmasından Sonra Yeni Lider Arayışları....	95
4. CKMP’de Genel Başkan Ahmet Oğuz ile Alparslan Türkeş Arasında Çıkan İhtilaf	98
B. CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ’NDE YAPILAN KONGRELER VE YAŞANAN TARTIŞMALAR.....	101
1. CKMP Kongre Öncesi Yaşananlar	101
2. CKMP Ankara İl Kongresi ve Çankaya İlçe Kongresinde Yaşananlar..	102
3. CKMP’de Türkeş ve Arkadaşlarının Parti İçi Mücadeleleri	103
4. CKMP Genel İdare Kurulunda Yaşanan Olaylar	105
5. CKMP’nin 1965 Kongresi ve Alparslan Türkeş’in Başkan Seçilmesi...	106
6. CKMP’nin Parti Programı Değişikliği Sonrası Yaşananlar	109
7. Kongre Sonrası Partide Yaşananlar ve CKMP’nin Güç Kaybı.....	112
C. CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİNDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNE GEÇİŞ.....	116
1.1969 Adana Kongresi Öncesi CKMP Yönetiminde Yapılan Değişiklikler.....	116
2. 1969 Adana Kongresi.....	116
3. Parti İsmi ve Amblemi İle İlgili Yaşananlar ve MHP İsminin Kabul Edilmesi.....	117
4. Alparslan Türkeş’in Dokuz Işık Doktrini	121
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	127
EKLER	137
EK-I: CKMP PROGRAM VE TÜZÜĞÜ	138
EK-II: CKMP MECLİS VE RADYO KONUŞMALARI	169
EK-III: CMP VE TKP BİRLEŞME PROTOKOLÜ.....	198
EK-IV: BELGELER	201
EK-V: RESİMLER	212

ÖNSÖZ

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünyada yeni bir döneme girilmiş oldu. Bu yeni dönemin etkilenenleri arasında şüphesiz Türkiye de yer alacaktı. Türkiye uzun süredir tek parti rejimi ile yönetiliyordu ve ülkede ciddi sosyal ve ekonomik sorunlar baş göstermişti. Savaş sürecinde **Cumhuriyet Halk Partisi** gözden düşmüş ve sistem meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalmıştı. Savaş yıllarında izlenen politikalar geniş toplum kesimlerinde hoşnutsuzluğu artırmıştı.

Türkiye savaş dolayısı ile büyük bir orduyu beslemek ve donatmak mecburiyetinde kalmış, bu ortamda her alanda gerileyen üretim ise fiyat artışlarına yol açmıştı. Artan enflasyon, memurların ve yoksul köylülerin satın alma güçlerinde büyük kayıplara yol açmıştı. Diğer taraftan izlenen savaş ekonomisi, belli kesimlerin refah seviyelerinin artmasına imkân vermişti. Bu arada oluşan burjuvazi sınıfı artan ekonomik imkânları ölçüsünde siyasal karar mekanizmalarında da söz sahibi olmak için yavaş yavaş seslerini yükseltmeye, mevcut tek parti yönetimine karşı muhalefet etmeye başlamıştı.

Bu şartlar çerçevesinde Türkiye tam bir yol ayrımında bulunuyordu. Ya statüko sürdürülerek “tek şef tek parti” ilkesine dayalı parti rejimi korunacak, yahut da dünyadaki gelişmeler doğrultusunda rejim dönüştürülerek demokrasi yolunda adımlar atacaktı.

II. Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesi kazanıp otoriter ülkeler yenilince, dünyada demokrasi yükselten değer haline geldi. Türkiye'de artık savaş öncesi dönemin baskın unsurlarından “tek parti tek şef” rejiminin sürdürülmesinin imkânsızlığı anlaşılmıştı.

Toplumdaki gerilimi anlayan Milli Şef **İsmet İnönü**, uluslararası gelişmelerin de etkisiyle muhalefetin örgütlenmesini kabul etmek zorunda kaldı. Birleşmiş Milletler'in kuruluş konferansına kurucu üye olarak katılan Türkiye, **Birleşmiş Milletler Örgütü Sözleşmesi**'ni imzalayarak demokratik idealleri benimsemiş oldu. **San Francisco**'da Türkiye'yi temsil eden Dışişleri Bakanı **Hasan Saka**, Reuters Ajansı muhabirine “*Cumhuriyet rejimi modern demokrasinin yolu üzerinde azimle gelişmektedir*” diyerek Türkiye'nin girdiği yeni yolu işaret etmekteydi. Bir ay sonra İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945'te bayram dolayısıyla yayınladığı demecinde “*memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi*

premsipleri daha geniş ölçüde hüküm süreceği” sözünü veriyordu. Bu prensiplerin neler olacağı ve ülkenin nasıl bir değişim yaşayacağı anlaşılıyordu.

Bu arada **Sovyetler Birliği**’nin 1925 yılında yirmi yıllık bir süre için imzalanmış olan **Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması**’nı uzatmak için bazı talepler ileri sürmesi, Türkiye’nin stratejik güvenlik gerekçesiyle Batı dünyasıyla yakınlaşmasını hızlandırmıştı.

Hükümetin Ocak 1945’te TBMM’ye gönderdiği **Çiftçi Topraklandırma Kanunu** tasarısının Mayıs ayında görüşülmeye başlanması gelişen muhalefetin gücünü gösterdi. O tarihe kadar görülmedik biçimde hükümet kendi partisine mensup milletvekilleri tarafından eleştirilmemiş ve mecliste çok sert tartışmalar yaşanmıştı. Bu görüşmelerin ardından CHP’li dört milletvekilinin anayasaya aykırı kanunların ve parti tüzüğüne değiştirilmesini isteyen bir önergeyi (Dörtlü Takrir) Parti Grubuna verdi. Böylece yeni bir siyasi partiye dönüşecek muhalefet hareketi doğmuş oldu. CHP Parti Meclisi, **Celal Bayar**, **Refik Koraltan**, **Adnan Menderes** ve **Fuat Köprülü** tarafından imzalanan **Dörtlü Takrir**’i reddetmekle muhaliflerin yolunu açmış oldu. Bu gelişmeler ardından başlayan süreçte Dörtlü Takrir sahipleri CHP’den ihraç edilmiş ve adeta yeni parti kurmaları için önlerindeki engel kaldırılmıştır.

Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından biri 7 Ocak 1946 tarihinde Dörtlü Takrir sahiplerinin **Demokrat Parti** adıyla yeni bir parti kurma taleplerini hükümete iletmeleriyle yaşandı. Bu talebe hükümetin olumlu cevap vermesi Türkiye’de yeni dönemin kapılarını araladı.

Türk siyasi hayatına ışık tutma amacı taşıyan bu çalışmamız, genel olarak yukarıda ifade ettiğimiz ilk siyasi teşekkülün kuruluşundan hemen sonraki dönemi kapsamaktadır. Tezimizde 1948-1969 döneminde kurulan partiler, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi öncesi siyasi oluşumlar ile bunların CKMP’nin kuruluş sürecine etkileri, CKMP’de yaşanan siyasi çekişmeler, CKMP’nin kurulmasında ve siyasi faaliyetlerinde katkısı bulunan şahısları ve nihayet oluşan bu büyük siyasi birikimin MHP’ye dönüşümü çerçevesinde şekillenmiştir.

Tez, Önsöz ve Girişten sonra üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde; Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin kuruluş süreci, bu süreçteki partiler olan Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Türkiye Köylü Partisi’nin Politikaları, Siyasi hedefleri ve TKP’nin Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşmesi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin kuruluşu ve ilk yıllarındaki siyasi faaliyetleri gibi gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölümde; DP İktidarı Dönemi Siyasi Atmosferinde CKMP, 27 Mayıs Darbesi Sonrası Siyasi Durum, 1954 Seçimleri ve Sonrası Gelişmeler, 6-7 Eylül Olayları, 27 Mayıs Darbesi ve Siyasete Etkisi, Yassıda Yargılamaları ve 1961 ve 1965 Seçimlerinde CKMP'nin durumu gibi gelişmeler ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde ise Parlamentoda Genel Başkan Osman Bölükbaşı'nın Politikaları, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinde yapılan Kongreler ve yaşanan tartışmalar, CKMP'den MHP'ye geçiş, MHP'nin kuruluş aşaması ve Alparslan Türkeş'in Dokuz Işık Doktrini gibi gelişmeler yer almıştır.

Türkiye'de çok partili hayatın gelişmesi ve demokrasinin yerleşmesi kolay olmamıştır. Tek parti döneminin sona ermesiyle başlayan bu süreçte muhalefet olgusunun yerleşmesinde Osman Bölükbaşı ve CKMP öncesindeki milliyetçi tabanlı partilerin çok önemli hizmetlerinin olduğu görülmektedir.

Ülkemizde çok partili siyasi hayata geçiş dönemindeki demokrasi mücadelesi hakkında yeterli bilimsel kaynak ve çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmamızda MHP'nin tabanı denebilecek CKMP'nin siyasi yapısını ve Türk siyasi tarihindeki yerini ele aldık.

CKMP ile ilgili şu ana kadar yazılan tezlere baktığımızda görüyoruz ki parti yeteri kadar incelenmemiş, partinin ilk iki yılı ve son dört yılı ayrı ayrı tezlerde ele alınmış fakat siyasi arenada kaldığı 11 yılı bir bütün olarak araştırılmamıştır.

CKMP ile ilgili tezlerden bizim de faydalandığımız Ercan Haytaoğlu hocamızın “**MP, CMP ve CKMP**” isimli doktora tezinde, konumuz olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne tezin son kısmında kısaca yer verilmiş, ağırlıklı olarak MP ve CMP dönemi ele alınmıştır. Tezde MP'nin politikaları tek tek açıklanmış, MP'nin kapanışına kadar olan siyasi olaylara da yer verilmiştir. CMP ile ilgili de partinin politikası incelenmiş, partinin kongreleri de tezde ayrıntılı anlatılmıştır. CKMP ile ilgili ise, parti kurulmuş, CMP-TKP birleşmesinde yaşananlar hakkında bilgi verilmiş ve 1960 darbesiyle tez bitirilmiştir.

Biz bu tezden farklı olarak; CKMP'nin siyasi arenada kaldığı dönemin atmosferini, Osman Bölükbaşı'nın CKMP ile ilgili Politikalarını, CKMP'nin seçimlerdeki durumunu, CKMP içindeki mücadeleleri, CKMP Kongrelerini, Alparslan Türkeş'in Partiye katılmasını ve CKMP'nin, MHP'ye geçiş sürecini incelemeye çalıştık. Ek olarak da CKMP ile ilgili program ve tüzüğe, basın ve radyo konuşmalarına, arşiv belgelerine ve resimlere yer verdik.

CKMP'nin siyasi faaliyetlerine katkıda bulunabilecek bilgilere daha çok CKMP'nin Meclisteki Plan ve Programlarında, dönemin gazetelerinde, devrin temayüz etmiş siyaset adamlarının hatırat ve faaliyetlerinde tesadüf ettik. CKMP ile ilgili Ercan Haytaoğlu'nun "Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960)" isimli Doktora Tezinden Evren Ayhan'ın "Osman Bölükbaşı'nın Siyasi Faaliyetleri" isimli Yüksek Lisans Tezinden ve Ayrıca Zeki Özdemir'in "1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi" isimli Yüksek Lisans Tezinden istifade ettik. Partilerin tüzük ve programlarından ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden de yararlandık.

Son olarak bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ 'e, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'ndeki değerli hocalarıma, Doç. Dr. Ercan Haytaoğlu'na, Cumhuriyet Arşivi personeline, Türk Tarih Kurumu ve Milli Kütüphane yetkililerine teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammet ÇİÇEK

Ankara 2015

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı Geçen Eser
- a.g.t** : Adı Geçen Tez
- AP** : Adalet Partisi
- Bkz** : Bakınız
- c.** : Cilt
- Çev** : Çeviren
- CHF** : Cumhuriyet Halk Fırkası
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- CKMP** :Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
- CMP** :Cumhuriyetçi Millet Partisi
- DP** :Demokrat Parti
- GİK** :Genel İşler Konseyi
- Haz** : Hazırlayan
- HP** : Hürriyet Partisi
- KİT** : Kamu İktisadi Teşebbüsü
- MBK** : Milli Birlik Komitesi
- MKP** : Milli Kalkınma Partisi
- MP** : Millet Partisi
- s.** : Sayfa

- sa:** : Sayı
- SCF** : Serbest Cumhuriyet Fırkası
- SKB** : Silahlı Kuvvetler Birliği
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TSKMP:** Türkiye Sosyalist Köylü Millet Partisi
- TİP** : Türkiye İşçi Partisi
- TKP** : Türkiye Köylü Partisi
- TMO** : Toprak Mahsulleri Ofisi
- YAD** : Yüksek Adalet Divanı
- YSK** : Yüksek Seçim Kurulu
- YTP** : Yeni Türkiye Partisi

TABLULAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablonun İçeriği
I	1961 Seçim Sonuçları
II	1961 Seçimleri Partilerin Oylara Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları
III	1961 İl Oylarının 1. Partiye Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları
IV	1965 Seçim Sonuçları
V	1965 Seçimleri Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları
VI	1965 İl Oylarının 1. Partiye Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları

GİRİŞ

Demokrasi, egemenliğin halka dayandığı, idarecilerin serbest ve dürüst seçimlerle iktidara geldiği bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır.¹ Osmanlı'dan günümüze Türk siyasi tarihinde çok partili idare sisteminin kuruluşu ve istikrar kazanması ise birçok badirenin atlatılmasıyla mümkün olmuştur. Esas konumuza geçmeden önce Türk demokrasisinin tarihi gelişim seyrini kısaca ele almanın yararlı olacağına inanmaktayız.

Bilindiği gibi Osmanlı Devletinde **II. Mahmut** (1808-1839) döneminden itibaren merkez ve taşra teşkilatlanmasında Batı modeline yönelik hızlanmıştı. Eski işlevini yerine getiremediği düşünülen kurumların bir kısmı kaldırılmış, yenileri ihdas edilmiş, bazılarının da adı değiştirilmiş veya yeniden düzenlenmişti.²

Tanzimat döneminde (1839-1876) yapılan yeniliklerle devlet yönetiminde yeni bir anlayış yerleşmeye başlamış, kurulan yeni nezaretler (bakanlıklar) aracılığıyla iş bölümü sağlanmış, merkezi yönetimdeki hemen her sorunun halli için meclisler teşkil edilmişti. Meclislerin aldıkları kararlar, **Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye**'de son şeklini alıyor ve Padişahın onayına sunuyordu. Kararlar ancak Padişah onayı sonrasında yürürlük kazanabiliyordu.³

Osmanlı'nın ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin 1876'da ilanı ve **Meclis-i Mebusan**'ın açılışı ise idarede yeni bir döneme işaret etmekteydi. Meclis bir süre sonra kapansa da anayasal sistem yani **Kanun-ı Esasi** yürürlüğünü sürdürmüştür. 1908'de **II. Meşrutiyet**'in ilanı ile meclis yeniden açılmış ve bu dönemden itibaren siyasi unsurların faaliyetleri daha da belirginleşmiştir. Özellikle **Yeni Osmanlılar** hareketiyle özdeşleşen

¹ İsmail Parlatır, "Demokrasi", **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s.179.

² İlber Ortaylı, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C. 1, İstanbul 2002, s. 231-244.

³ Musa Çadırcı, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C.1, İstanbul 2002, s. 211-212.

Osmanlı muhalefet anlayışı **İttihat ve Terakki Fırkası**'nın kuruluşuyla güçlü bir zemine kavuşmuştur.⁴

II. Meşrutiyetin ilan edilmesi sonrasında aynı zamanda seçim sürecine de girilmiştir. Yapılacak seçim Osmanlı tarihindeki üçüncü seçim olacaktır. Seçimleri İttihat ve Terakki Fırkası kazanmıştır. Partinin seçimleri kazanmasının nedeni, hükümet mekanizmasını elinde bulundurmasıydı. Bundan daha önemlisi de Meşrutiyeti ilan eden gücü.⁵

Osmanlı'daki bu son parlamenter sistem, yaşanan ciddi sorunlara rağmen I. Dünya Savaşı sonuna kadar işlerliğini sürdürdü. Osmanlı savaştan mağlup çıkınca İtilaf devletleriyle 30 Ekim 1918 tarihli **Mondros Mütarekesi** imzalandı. Bu mütarekeyi bağımsızlığın sona ermesi olarak gören **Mustafa Kemal Paşa** liderliğindeki Osmanlı subayları Anadolu'ya geçerek **Milli Mücadele**'yi başlattılar. Askerlerin öncülüğünde gelişen bu hareketi meşru kılan en önemli güç halkın desteğiydi. Dolayısıyla daha başlangıcında milli iradenin yansıması olan bu hareket, milli iradenin yansıdığı **Milli Meclis** çatısı altında bir taraftan işgalci güçlere direnişini sürdürürken, diğer taraftan da İstanbul yönetimine karşı örgütlenmiştir.⁶

Millete egemenlik amacıyla yola çıkan Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da yeni Türk devletinin temellerini atmış, olağanüstü yetkiye sahip **Büyük Millet Meclisi**'ni çok zor koşullar altında toplamayı başarmıştır. Bu meclisin üye kaynağı hem son **Osmanlı Mebuslar Meclisi** vekillerinden Anadolu'ya gelebilenler, hem de Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 tarihli genelgesi doğrultusunda yeniden seçilenlerdi. Dolayısıyla meclis açıldığında geniş bir halk tabanına dayanıyordu. 1919 yılı sonlarında yapılan Osmanlı Mebuslar Meclisi seçimlerinde **Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti** tarafından aday gösterilenler büyük çoğunlukla bu meclise girmişlerdir. 1920 seçimlerinde de Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye

⁴ Çadircı a.g.e, s. 213.

⁵ Cezmi Eraslan-Kenan Olgun, **Osmanlı Devletinde Meşrutiyet ve Parlamento**, 3F Yayınevi, İstanbul 2006, s.69.

⁶ Tefik Bıyıklıoğlu, **Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962, s.31.

Cemiyeti aynı başarıyı sağlamış, böylece her iki seçimin sonuçları **Müdafaa-ı Hukuk** hareketini meclise taşımıştır.⁷

Ankara'da meclisin açılması Türk siyasi sisteminde yeni bir dönemi başlatmış oldu. Eylül 1919'da **Sivas Kongresi**'nde kurulan **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Eylül 1923'te **Halk Fırkasına**, Kasım 1924'te **Cumhuriyet Halk Fırkası** adını alan partiye dönüştü.⁸ Birinci Meclise katılan üyeler, farklı dünya görüşlerine ve hayat anlayışlarına, farklı siyasi görüşlere sahip bulunuyorlardı. Eğitim durumları, meslekleri ve düşünce yapıları da çok farklıydı. Aralarında eski İttihatçılar, Türkçüler, İslamcılar ve Bolşevikler vardı. Bu kadar değişik düşünceyi, farklı anlayışı ve yaklaşımı aynı potada eritip, ülkeye siyasi bir dinamizm kazandırmak her şeyden önce beceri isteyen bir işti. Mustafa Kemal Paşa'nın güçlü liderlik özelliği bu farklılıkların ortadan kaldırılması ve tek hedefte birleşilmesini sağladı.⁹

Kişisel farklılıklara rağmen ulusal bağımsızlık ve özgürlük isteği etrafında birleşen Meclis, 29 Nisan 1920'de kabul ettiği **Hıyanet-i Vataniye Kanunu**'nun 1. maddesinde kuruluş amacını açıkça ortaya koymuştur.¹⁰ Bu amaç vatanın kurtuluşudur. Bütün farklı, hatta birbiriyle çelişen görüşler bu noktada birleşiyordu. 5 Eylül 1920 de kabul edilen **Nisab-ı Müzakere Kanunu** ile meclis, süresini bu amacın gerçekleşmesine bağlamış ve ilk meclisin vatanın kurtuluşuna kadar devam edeceği vurgulanmıştır.¹¹

1923 yılı başlarında Mustafa Kemal Paşa'nın **Batı Anadolu** gezisine çıktığı sırada başka bir siyasi bunalım yaratılmak istenmiş, Afyon mebusu **İsmail Şükrü Efendi** tarafından yayınlanan bir kitapçıkta, saltanatın kaldırılmasından sonra Halifenin yeni devletin başkanı

⁷ İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997, s.49.

⁸ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s.16.

⁹ Güneş, **a.g.e.**, s.58.

¹⁰ **Hıyanet-i Vataniye Kanunu**: 29 Nisan 1920 tarihinde TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmalar karşısında otoritesini sağlamlaştırmak için çıkarılan bir kanundur. Kanunda vatanın çıkarlarına aykırı davrananların, memleketin huzur ve düzenini bozanların, din ve mezhep farkı gözetmeksizin şiddetle cezalandırılması öngörülüyordu. Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile birlikte İstiklal Mahkemeleri de kurulmuştur: Mustafa Safran, Semih Yalçın, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2000, s. 51.

¹¹ Vasfi Reşit Seviğ, "23 Nisan 1919'dan 24 Nisan 1924'e kadar Anayasa Hareketleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, Sa. 1, Ankara 1951, s.17.

olması iddiası ortaya atılmıştır. Bu arada 11 Ağustos 1923'te açılan ikinci meclis, birinci meclise göre birbirine daha yakın görüşlere sahip milletvekillerinden oluşuyordu. Bu da meclis içerisinde partileşme olgusunu beraberinde getirdi.¹²

İkinci meclisin çalışmaları sürerken 9 Eylül 1923'te **Halk Fırkası** kurularak Genel Başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa getirildi. Fakat 1923'te Cumhuriyet'in ilanı, Halifeliğin kaldırılması, **Tevhid-i Tedrisat** kanunuyla öğretimin birleştirilmesi gibi önemli inkılâp hareketlerinde yeniden görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Parti içi muhalefet oluştu ve zamanla büyüdü. Halk Fırkasından ayrılanlar **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** adıyla ikinci bir parti kurdular.¹³ 17 Kasım 1924'te kurulan ve Cumhuriyet tarihinin ilk muhalefet partisi olarak kabul edilen bu partinin Genel Başkanlığına **Kazım Karabekir Paşa**; genel sekreterliğine de **Ali Fuat Paşa** getirildi. **Dr. Adnan (Adıvar)** ve **Rauf (Orbay)** Beyler de ikinci başkan olarak görevlendirildi. Bu partinin program ve nizamnamesi incelendiğinde ferdi hürriyetlere taraftar, din düşüncesine ve inançlara saygılı bir tavır aldığı görülmektedir. Mecliste çok gergin bir ortamın bulunduğu bir dönemde kurulan ve hükümetle çok sert tartışmalara girişen bu parti 7 ay süren kısa siyasi hayatında adeta rejim karşıtlarının sığınağı olmuştur.¹⁴

İnkılâplara karşı tepkiler, dış politikadaki olumsuz gelişmeler, özellikle de **Musul** ile ilgili İngiliz ile anlaşmazlık, Türkiye'yi siyasi ve sosyal açıdan etkileyen önemli bir bunalımla karşı karşıya bırakmıştı. Bu olumsuzluklar da çok partili siyasi yaşamın sonunu hazırladı.¹⁵ Nitekim **Şeyh Sait Ayaklanması** olarak da bilinen Doğu isyanıyla doğrudan doğruya bir ilişkisinin çıkmamasına rağmen, ayaklanmada rolleri bulunduğu önüne sürülmesiyle, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının bütün şubeleri Bakanlar Kurulu'nun 5 Haziran 1925'te aldığı bir kararla kapatıldı.¹⁶

¹² Dursun Ali Akbulut, "Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri ve İnkılâba Tepkiler", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 42–44.

¹³ Halk Fırkası, Cumhuriyet'in ilanından sonra Cumhuriyet Halk Fırkası adını almıştır. **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**'nin kurulduğu Sivas Kongresi'ni ilk kongresi olarak kabul eden Halk Fırkası ikinci büyük kongresini 1927 yılında yapmıştır: Semih Yalçın, **a.g.e.**, s.279-282.

¹⁴ Ahmet Yeşil, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Yayınları, Ankara, 2002, s.13–14.

¹⁵ Yalçın, **a.g.e.**, s.282-284.

¹⁶ Yeşil, **a.g.e.**, s.197.

Bundan sonraki süreçte Cumhuriyet Halk Fırkası, 1930 yılına kadar Cumhuriyet rejiminin tek siyasi partisi olarak varlığını sürdürdü. Reiscumhur Mustafa Kemal'in demokrasimizin gelişebilmesi açısından çok partili siyasi hayata geçme arzusu ve çabaları bu olaydan beş yıl sonra yeni bir denemeye imkân sağladı.¹⁷ Nitekim kurulmasını bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın teşvik ettiği **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, 12 Ağustos 1930'da **Ali Fethi Bey** tarafından kuruldu.¹⁸

İstanbul merkezli yeni parti, liberalizmi savunan bir programla siyasi hayata atılmıştı. Ayrıca, “*Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik*” ilkeleri temel prensipler olarak kabul edilmiş; seçimlerin tek dereceli olması ve kadınlara siyasi hakların verilmesi savunulmuştu.¹⁹ Serbest Cumhuriyet Fırkası, 1930 seçimlerinin hemen öncesinde 6 Ekim 1930 da bir seçim bildirisi yayınlamıştır. Bildiride kısaca politikasını anlattıktan sonra ‘*Parti senin dertlerine çare olacaktır, reyini ona ver*’ denilmiştir.²⁰

Serbest Cumhuriyet Fırkası Ekim 1930'da yapılan yerel seçimlerde 502 bölgede seçime girmiş, otuz birinde kazanmıştır.²¹ Seçimlerin ardından Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Cumhuriyet Halk Fırkası mensupları arasında mecliste yerel seçimlerdeki yolsuzluk iddiaları nedeniyle sert tartışmalar yaşanmıştır. Fethi Bey, seçimler sırasında kendisine ve partisine haksızlık edildiğini, partisine mürteci damgası vurulduğunu, partisine oy verecek kişilere baskı yapıldığını, CHF 'ye oy verecek seçmenlerin ise korunup ve desteklendiğini, seçmen listelerinin değiştirildiğini, vali ve diğer mülki amirlerin yetkilerini SCF'ye karşı kullandıklarını ve SCF oylarının eksik sayıldığını iddia eden oldukça sert bir konuşma yapmıştır.²²

Ali Fethi Bey'in iddialarına CHF'den 18 kişi söz isteyerek yanıt vermiştir. CHF sözcüleri; SCF'lilerin seçim bölgelerinde düzensizliğe neden olduklarını, serserileri üye olarak kaydettiklerini, bu serserilerin daha sonra kamu görevlilerini yaraladıklarını, SCF'nin

¹⁷ Akbulut, **a.g.e.**, s.44.

¹⁸ Fethi Okyar, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?**, Nadir Kitap, İstanbul 1987, s.13.

¹⁹ Okyar, **a.g.e.**, s.57.

²⁰ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:** 8428/30.10.0.0/82.536.29 (Belge ekler bölümünde yer almaktadır).

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal, 1922-1938**, Remzi Kitabevi, c. III, İstanbul, 1966, s.386.

²² 15 Kasım 1930, konuşmanın resmi tutanakları için, bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 22, s.16-23.

irticaya hizmet ettiğini, SCF'nin Arap kökenli halk arasında bölücü propaganda yaptığını, memleketi anarşiye, halkın ve memleketin dâhili emniyetini tehlikeye sevk ettiğini ve halkı hükümet aleyhine tahrik ettiğini iddia etmişlerdir.²³

Bu olumsuz gelişmeler üzerine Ali Fethi Bey 17 Kasım 1930'da Dâhiliye Vekâlet'ine verdiği dilekçede; “...firkanın, Gazi hazretleriyle siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği anlaşılmıştır” diyerek Serbest Cumhuriyet Fırkasını feshetme kararı almıştır.²⁴ Bu firkanın kendisini feshetmesiyle, çok partili siyasi hayata geçiş için yapılan ikinci teşebbüs de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁵

1930 yılından Atatürk'ün ölümüne kadar mecliste ciddi bir muhalefet hareketi yaşanmamıştır. Ancak CHP'nin 1939 yılındaki kurultayında **Hikmet Bayur** ve **Refik Şevket Önce** başta olmak üzere çeşitli muhalif sesler duyulmaya başlamıştı.²⁶ Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve liderlerinin demokratik rejim için yaptıkları bir diğer deneme CHP'nin 29 Mayıs 1939 tarihli **V. Kurultay** kararı ile parti-devlet bütünleşmesinden vazgeçmesi teşebbüsü oldu.²⁷ Buna göre hükümeti murakabe etmek üzere **Müstakil Grup** adıyla mecliste bir grup teşkil edilmekteydi.²⁸

Grup, parti milletvekilleri arasından ve Kurultay tarafından seçilen 21 kişiden oluşacak ve mecliste bağımsız bir kimlik taşıyacaktı. Bunlar CHP Meclis Grubu toplantılarında görüş bildirme ve oy kullanma hakkı olmaksızın katılacaklardı. Meclis toplantılarında ise, görüşlerini kendi grup kararları yönünde ifade ederek oylarını kullanacaklardı. Müstakil Grup'un başkanı CHP'nin değişmez başkanı İnönü idi; başkan vekili ise İnönü tarafından atanacak bir vekil olacaktı.²⁹ Bu durum Müstakil Grup'un

²³ Çetin Yetkin, **SCF Olayı**, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004 (4.bsm), s. 54.

²⁴ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller)**, İmge Yayınları, İstanbul 2008, s. 37.

²⁵ Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, Sanem Matbaası, Ankara 1977, s. 209.

²⁶ Karpat, **a.g.e.**, s. 37.

²⁷ Cezmi Eraslan, “Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2004, s. 521.

²⁸ Eroğlu **a.g.e.**, s. 58.

²⁹ Cemil Koçak, “Milli Şef İsmet İnönü”, **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 2001, s.103.

denetleme olanaklarını sınırlamakla beraber, 1930'daki durumun aksine, uluslararası alandaki demokratik gelişim ve Türkiye'deki etkileri, bu kontrollü muhalefet fikrinin giderek başka bir biçimde gerçek bir muhalefete dönüşmesine yol açmıştır.³⁰

Müstakil Grup siyasi anlamda bir varlık gösteremedi ise de o yıllarda Avrupa'daki **tek parti** yönetimlerinin aksine Türkiye'de bir muhalefet fikrinin yaşaması bakımından önem taşımaktaydı. Nitekim **Şükrü Saraçoğlu** hükümeti sırasında, **Celal Bayar**'ın kendisine grup başkanlığı teklif edilince cevap olarak "*Müstakil Grup başkanlığını kabul ederim*" demesi bunu göstermektedir. II. Dünya savaşının bunalımlı yıllarında elbette Türkiye'de daha ileri demokratik adımlar söz konusu olamazdı.³¹ Fakat zamanla tek partinin sıkı baskısı güçlenen muhalefetin etkisi ile azalmaya başladı.³²

Yukarıda da değindiğimiz gibi siyasal muhalefet akımı, **II. Dünya Savaşı**'nın sona erdiği günlerde gerek kamuoyu ve basında, gerekse Cumhuriyet Halk Partisi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde belirginleşmeye başlamıştı. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nı İngiltere, Fransa ve Amerika'nın başı çektiği demokrasi taraftarı ülkeler kazanmıştı. Bu durum doğal olarak Türkiye'deki siyasi havayı etkilemişti. Uzun yıllar tek parti idaresinin sert ve disiplinli yönetimi altında bunalan basın ve CHP içindeki bazı unsurlar, savaş sonrasında uluslararası durumun sağladığı destekle artık yönetimi daha cüretkâr eleştirmeye başladılar.³³

Mecliste **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** ile yükselen muhalefet, 21 Mayıs 1945'teki bütçe görüşmelerinde de kendini göstermiştir. CHP'de ve TBMM'de başlayan bu gelişmeler basında ve kamuoyunda da merakla takip ediliyordu. Muhalefetin toplu hareketleri, kamuoyu ve basında yeni bir parti kurulacağı beklentisinin doğmasına yol açtı.³⁴

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Millet Meclisi'nden çıktığı günlerde, 7 Haziran 1945 tarihinde dört milletvekili CHP Meclis Grubu Başkanlığına bir önerge verdiler. **Dörtlü Takrir** olarak bilinen bu önerge **Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan** ve

³⁰ Taner Timur, **Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Kitabevi, İstanbul 1994, s. 10.

³¹ Timur, **a.g.e.**, s. 11.

³² Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Yenilik Basımevi, C. IV, İstanbul 1970–1971, s.28.

³³ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 17.

³⁴ "İki Milletvekili Partiden Çıkartıldı", **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1945, s.3.

Mehmed Fuat Köprülü tarafından meclise sunuldu.³⁵ Bu milletvekillerinin 1945 yılı başlarından beri TBMM'de ve CHP içinde tek parti yönetimine karşı ortaya çıkmaya başlayan yeni muhalefet hareketinin temsilcileri olduğu görülecektir. Takrir sahipleri, **Birleşmiş Milletler Anayasası**'nı imzalamış olduğuna göre, gerçek demokrasiyi benimseme mesuliyetinin de alınmış olduğuna ileri sürüyorlar ve parti tüzüğünde ve kanunlarda değişiklikler yapılmasını istiyorlardı. Bu arada bilhassa basın kanununun tadil edilmesini ve gazete kapatma yetkisinin hükümetten alınıp mahkemelere verilmesini talep ediyorlardı. Bu takrirle milli egemenlik anlayışına ulaşmayı hedeflediklerini ve takrirleriyle aynı zamanda CHP'nin ve bütün Türk milletinin isteklerini de yansıttıklarını söylemekteydiler.³⁶ Dörtlü Takrir, parti içinde bazı düzenlemelerin yapılmasını istemekle birlikte, gerçekte “Bağımsız bir siyasal kimlik kazanmak amacıyla temel oluşturmaya” yönelikti.³⁷

Takrir veren vekillerin mecliste açık bir görüşme taleplerinin aksine karar metni CHP Meclis Grubu kararıyla gizli oturumda görüşüldü. Meclis 12 Haziran günü Meclis Başkan Vekili ve Balıkesir milletvekili **Kazım Özalp** başkanlığında toplandı ve yedi saat müddetle görüşmeler yapıldı. Hararetli tartışmadan sonra takrir encümenine havale edildi³⁸ ve yapılan görüşmeler sonrasında 13 Haziranda takrir reddedildi.³⁹ CHP üst yönetimince “*parti içinde bir değişikliği istemekten ziyade partiden ayrılmayı kararlaştırmakla suçlanan ve takrirden öngörülen isteklerin ise bunun bir bahanesi olduğu ifade edilen*” takrircilerin parti içinde hizip yarattıkları için susturulmaları gerektiği düşünülüyordu.⁴⁰ Takririn reddedilmesinin

³⁵ Eroğul, **a.g.e**, s. 18.

³⁶ Eraslan, a.g.m, s. 533.

³⁷ Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965, C. I, s.170.

³⁸ Nitekim görüşmeler esnasında uğradıkları hakaretler konusunda daha sonraki yıllarda yaptığı bir konuşmada Adnan Menderes “*Yedi saat bize sadece küfür yağdırdılar*” demiştir: Orhan Cemal Fersoy, **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, Hür Yayınları, Ankara 1971, s. 87–88.

³⁹ Bu takririn ret sebeplerini anlamak biraz zordur, Çünkü bu ret kararı ile 1945 baharında Halk Partisi'nin yaptığı bütün hürriyet vaatleri inkâr edilmiş oluyordu. Halk Partisi ekseriyetinin siyasi hürriyeti birden vermeyi fazla aşırı bir hareket olarak gördükleri düşünülebilir: Karpat, **a.g.e**, s.131.

⁴⁰ Takrir sahipleri arasında, bildiri hazırlanırken ve verilirken, CHP dışında yeni bir parti kurmak düşüncesi yoktu. CHP'nin daha demokratik, eşitlikçi, özgür olmasını isteyen bu milletvekilleri CHP yönetimini daha liberal görüşlü kadrolarla da değiştirmek amacındaydılar. Verilen bu takrir, takrir sahiplerinin oyları haricinde tümünün oyu ile reddedilmiştir. Bu ret, takrir sahibi milletvekillerinin partiden daha da uzaklaşmalarına neden

görünürdeki nedeni bu şekilde ifade edilmiş olmasına rağmen, asıl amaç parti içi muhalefetin ayrılarak yeni bir muhalefet partisi kurmasını sağlamaktır.⁴¹

Dörtlü Takrir, CHP’de başlayan muhalefet hareketinin geniş ölçüde kamuoyunca duyulmasına yol açtı. Aynı zamanda oluşan muhalefetin artık kemikleştiğinin de göstergesi oldu. Dörtlü Takrir meselesinde aynı kişilerin muhalefet hareketi içinde olmaları, bu hareketin gelip geçici bir çaba olmadığını ortaya koymuş oldu.⁴²

1945 yılı yaz aylarında basında farklı görüşler de olmakla birlikte **Vatan** ve **Tan** gazetelerinde muhalefet cephesinin kurulduğu görülmekteydi.⁴³ Yine muhalefet hareketinin, kendilerine destek veren bu iki gazete vasıtasıyla düşüncelerini halka yayma çabaları CHP yönetimince hoş karşılanmadı. CHP bünyesinde başlayan muhalefet hareketinin partiyi daha fazla yıpratmadan ve diğer milletvekillerini de etkilemeden tasfiyesi konusunda bir şeyler yapmayı ve muhalefeti etkisiz hale getirmeyi düşündüler. Muhalefet hareketinin önde gelen isimlerinden Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün basın yoluyla tek parti zihniyetini ve parti yönetimini suçlayan, ülkede bir an önce çok partili hayata gidilmesini isteyen tarzda yazdıkları yazılar, CHP içindeki muhalefetin tasfiyesi veya dışlanmaları konusunda CHP yöneticilerine fırsat verdi.⁴⁴ Bunun sonucunda CHP Genel Başkanlık Divanı tarafından Dörtlü Takrire imza koymuş olan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan Gazetesi’ne verdikleri demeçler ve partinin tüzüğüne aykırı davranışlarda bulunmak gibi suçlamalarla partilerinden ihraç edilmişti.⁴⁵ Refik Koraltan 2 Ekimde, arkadaşlarının partiden ihracının haksızlığı ile ilgili yazılar yazınca o da aynı akıbete uğradı. Celal Bayar da 2 Eylül’de milletvekilliğinden,

olmuştur: Erdal İnce, “Köylüyü Topraklandırma Kanununun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, sa: 13, İzmir 2006 s. 62.

⁴¹ Cemil Koçak, “Parti Mücadeleleri”, **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin) Cem Yayınevi, İstanbul 2001.s,143.

⁴² Eroğul, **a.g.e**, s. 19.

⁴³ Timur, **a.g.e**, s.14.

⁴⁴ Cumhuriyet Halk Partisi divanı, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün hareket ve faaliyetleri üzerine görüşmek üzere 21 Eylül 1945’te toplantıya çağırıldı. Genel başkanlık divanı Adnan Menderes’le Fuad Köprülü'nün hareket ve faaliyetlerini partinin hedeflerine aykırı gördüğünden her ikisinin de partiyle olan ilişkilerinin kesilmesine oy birliği ile karar verdi. Yalman, **a.g.e**, s.34.

⁴⁵ “Dörtlü Takrir”, **Vatan**, 22 Eylül 1945, s.3.

17 Aralıkta da partiden istifa edince Dörtlü Takrir sahiplerinin yeni bir parti kuracağı iyice ortaya çıkmış oldu.⁴⁶

1 Ekim 1945 tarihli Vatan Gazetesi'nde "*Celal Bayar'ın Siyasi Planları*" başlıklı bir yazı çıktı. Bu yazıda özetle şöyle diyordu: "*Celal Bayar, partiden istifa etmekle siyasi hayattan uzaklaşmak yerine memleketin iyiliği için en esaslı bir mücadele belirtisi göstermiştir*".⁴⁷

İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945'te "*bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır.*"⁴⁸ dediği dönemde, 18 Temmuz 1945'te **Nuri Demirağ**, **Milli Kalkınma Partisi** adında yeni bir parti kurmak için başvurmuştu. 5 Eylülde Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasına izin verildiğini açıkladı. Gerekli izinleri alan parti siyasette önemli bir rol oynamamakla birlikte yeni dönemin ilk muhalefet partisi oldu. Partinin kurucuları arasında Nuri Demirağ'dan başka **Hüseyin Avni Ulaş** ve **Cevat Rifat Atilhan** da bulunuyordu. Parti İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde şubeler açtı.⁴⁹

Nuri Demirağ'ın Milli Kalkınma Partisi'nin tüzüğünde yer alan "*Ekonomik ve sanayi alanında kalkınmamış uluslar, siyasi bütünlüklerini de sağlayamazlar*" şeklindeki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, parti daha çok ekonomik kalkınma üzerinde duruyordu. Nuri Demirağ partinin kuruluş amacını basına şöyle bildirdi: "*...ben bu zamanda milli birliği bozarak memleketi bir tefrikaya tabii tutmak istemiyorum. Ben devlete yardımcı rolünü oynamak istiyorum. Biz hükümeti devirmek, iktidar mevkiine geçmek hırsıyla kurulan bir teşekkül değiliz*".⁵⁰ Ancak gerek kamuoyunun beklentilerinden gerekse parti kurucularının

⁴⁶ Eroğul, **a.g.e**, s.21.

⁴⁷ Halk Partisinden çıkarılanların yeni bir parti kuracaklarına dair ilk rivayetler 28 Kasım 1945 tarihli gazetelerde çıktı. Bu haberler, Rauf Orbay ile Celal Bayar'ın Milli Demokrat Partisi adında bir parti kuracaklarına dairdi. Haberler, her ikisi tarafından da yalanlandı: Yalman, **a.g.e**, s. 41.

⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 7. Dönem, C.XX, s. 3-9.

⁴⁹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859–1952**, Arba Yayınları, İstanbul 1952, s. 638.

⁵⁰ "Milli Kalkınma Partisi", **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1945,s.3.

basına verdikleri demeçlerden bu partinin beklenen siyasal muhalefeti temsil edecek oluşum olmadığı anlaşılmaktadır.⁵¹

Bu arada 1945 yılı kışında da, Dörtlü Takririn verilmesinden beş ay sonra takrir sahipleri Halk Partisi ile ilişkilerini kesmişlerdi. 1 Kasım 1945'te TBMM açıldı ve açılış konuşmasında İnönü yine muhalefete cesaret verici sözler sarfetti.⁵² Cumhurbaşkanı İnönü konuşmasında; *“Türk topraklarından ve haklarından kimseye verilecek bir borcumuz olmadığını, şerefli insanlar olarak yaşayacağımızı ve öleceğimizi”* söyleyerek, Rusya'nın Doğu Anadolu'daki toprak ve Boğazlar üzerindeki hak taleplerine karşı mesaj verdikten sonra demokrasi bahsinde şu tarihi sözleri sarf etti:

“Demokratik düzen bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olundu. Diktatörlük hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka Türk Milletine yakışmayan hareket olarak karşılandı. Bizim eksliğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Memleketin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii surette işlemesi sayesinde başka bir partinin kurulması mümkün olacaktır”⁵³.

İnönü daha sonra, sözü seçimlere getirerek şunları ilave etti:

“Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçimlerinde milletin çoklukla vereceği oylar, gelecek iktidarı tayin edecektir. O zamana kadar bir karşı partinin kurulup kurulamayacağını, kurulursa bunun meclis içinde mi yoksa dışında mı ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz.”⁵⁴

Görüldüğü gibi İnönü açıkça, Celal Bayar ve arkadaşlarını bir muhalefet partisi halinde örgütlenmeye davet etmektedir. İnönü'nün bu sözlerinden hareketle, Milli Kalkınma

⁵¹ Demirağ'ın sık sık düzenlediği ziyafetler nedeni ile parti kamuoyunda “kuzu partisi” diye anıldı. Parti, 1946'dan itibaren katıldığı seçimlerin hiçbirinde başarı sağlayamadı. Nuri Demirağ 1954 seçimlerinde DP'den bağımsız aday olarak Meclis'e girebildi. Nuri Demirağ'ın 1957de ölümünden sonra genel kurulunu toplayamayan parti 22 Mayıs 1958'de feshedilmiş sayıldı: Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976, s.253–255.

⁵² Karpat, **a.g.e.**, s.132.

⁵³ “Meclis bugün Milli Şefin nutku ile açılıyor”, **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1945, s.3.

⁵⁴ Timur, **a.g.e.**, s.15.

Partisi'ni de iktidarın karşısında kuvvetli bir muhalefet olarak görmediğini söylemek mümkündür.

İnönü'nün sözleri Türk siyasi tarihinde bir devrin kapanacağına ve yeni bir dönemin başlayacağını işaret etmekteydi. Yeni siyasi iklim gerçek bir muhalefet partisi olacak olan Demokrat Parti'nin doğuşunu hızlandırdı.⁵⁵ İktidar partisi karşısında Temmuz 1945'te **Milli Kalkınma Partisi**'nin ve Ocak 1946'da **Demokrat Parti**'nin kurulmasıyla çok partili siyasi hayat başladı.⁵⁶

Çok partili siyasi ortam, DP ile CHP arasında bir takım gerginlikleri beraberinde getirdi. CHP iktidarıyla DP muhalefeti arasındaki gerginlik 7 Ocak 1947'de gerçekleştirilen DP'nin I. Büyük Kongresi'yle iyice derinleşti. Kongreye katılanların bir kısmı ılımlı muhalefet anlayışını savunurken, diğerleri CHP iktidarına karşı sert tavır ortaya konulmasını talep ettiler. Bu durum DP içerisinde farklı iki anlayışta, iki grubun var olduğunu gösterdi. DP Genel Başkanı Celal Bayar, gerek parti içerisindeki sertlik yanlısı grubun taleplerini karşılamak, gerekse hukuk kuralları içerisinde CHP'ye karşı dirençli muhalefet yapabilmek için denge siyaseti takip etti.⁵⁷

21 Temmuz 1946 seçimlerinden başlayarak, 12 Temmuz 1947 yılına kadar iktidar-muhalefet ilişkileri oldukça sorunlu geçti. Bu süre içinde CHP ile DP arasında seçimlerle başlayan gergin ilişkiler karşılıklı suçlamalar, ithamlar ve güvensizliklerden kaynaklanan çatışmalar öyle bir aşamaya geldi ki rejimin bir çıkmaza sürüklenme ihtimali belirdi.⁵⁸

Başbakan **Recep Peker** de DP muhalefetine karşı hoşgörülü davranmıyordu. DP'nin özellikle 10 Ocak 1947 tarihli 1. Kongresinde kabul ettiği **Hürriyet Misakı**'ndan sonra geri adım atma ihtimali kalmamıştı. Böylece her iki parti kıyasıya bir çatışmanın içine sürüklendi. Bu arada CHP ile DP arasında var olan sorunları çözmek, siyasi gerginlikleri sona erdirmek ve sağlıklı bir iktidar-muhalefet ilişkisi geliştirmek için görüşmeler de yapıldı. Ne var ki CHP ile DP arasındaki gerginliği sona erdirecek her türlü girişim sonuçsuz kaldı. Çok partili hayatın geleceği bir kere daha tehlikeye düştü. Sorunun bu derece büyümesi ve çözüm

⁵⁵ Eroğul, **a.g.e.**, s.24.

⁵⁶ Yeşil, **a.g.e.**, s.69.

⁵⁷ Şerif Demir, **Türkiye'de Demokrasi ve Parlamento Tarihi**, A. Ü Yayınları, Eskişehir 2013, s.152.

⁵⁸ Demir, **a.g.e.**, s.152.

üretilememesi üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arabuluculuk yapmak ve siyaseti normalleştirmek için müdahale etti. Cumhurbaşkanı, Peker ve Bayar ile hem ayrı ayrı hem de birlikte görüşmeler yaptı. İnönü, yaklaşık bir ay sürdürdüğü görüşmelerle her iki lider arasındaki anlaşmazlık konularını belirlemeye çalıştı. Zira Cumhurbaşkanına göre her şeyden evvel iki siyasi partinin nasıl çalışabileceğini belirlemek önemliydi. Siyasetin durumu ve siyasi partilerin tavrını belirleyen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bir beyanname hazırlayarak Başbakan Peker ve Muhalefet lideri Bayar'a da gösterdikten sonra 12 Temmuz 1947'de yayınladı.

Beyannamede; meşru bir muhalefetin önemine dikkat çekilerek, iktidarın muhalefete hiçbir şekilde baskı yapamayacağı vurgulanıyordu. Ayrıca, Bayar'ın iddiaları makul görülerek, muhalefete sahip çıkılırken, Başbakan Peker'in iddiaları karşılıksız kalıyordu. Cumhurbaşkanı demokrasiye geçişte kararlı tutumla tavrını ortaya koyarken, iktidar ve muhalefet ilişkilerine de yeni boyut kazandırdı. Böylece Cumhurbaşkanı İnönü tavrını ortaya koymuş, siyasetin yeniden yapılandırılmasına yol açacak yeni bir süreci başlatmış oldu.⁵⁹

Bu süreçten sonra zaman zaman yeni partiler kurulmasına rağmen, 1950'ye kadar olan iktidar mücadelesi sadece iki büyük parti olan CHP ve DP arasında geçecektir.⁶⁰

⁵⁹ Demir, **a.g.e.**, s. 153.

⁶⁰ Yeşil, **a.g.e.**, s. 69.

I. BÖLÜM

MİLLET PARTİSİ, CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ VE TÜRKİYE KÖYLÜ PARTİSİ'NİN KAPANIŞI, CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİNİN'NİN KURULUŞU

A. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'nin Kuruluş Süreci

1-Millet Partisi (MP) Dönemi (1948-1954)

Demokrat Parti kurulmuştu, fakat partide ciddi iç sorunlar yaşanmaktaydı. Mecliste muhalefet konumundaki Demokrat Parti'nin Meclis gurubunda çoğunluğa sahip muhalif kanat ile parti yönetimi arasında çatışmalar şiddetlenmekteydi.⁶¹ Nihayet 1948 yılı başında bazı milletvekilleri partiden ihraç edildi. Bu gelişme sonrasında DP'den büyük kopmalar yaşanmaya başlandı. DP'den kopma ve ihraçların esas sebebi CHP'ye karşı izlenen tavidir. 1947'de DP'den ayrılan **Osman Bölükbaşı**⁶² Temmuz 1948'de **Mareşal Fevzi Çakmak** ve

⁶¹ Tunaya, a.g.e, s.665.

⁶² **Osman Bölükbaşı**, 1913 yılında Kırşehir'de dünyaya geldi, Fransa'da Nancy Üniversitesinin matematik ve astronomi bölümünü bitirdi 1946'da çok partili hayatın başlamasıyla Demokrat Partiye katıldı. Bir yıl sonra Demokrat Parti'den ayrılarak Millet Partisi'nin kuruluşunda yer aldı.1950 yılında Kırşehir Milletvekili seçilen Bölükbaşı, Millet Partisi'nin kapatılmasıyla Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı, 1954'te Demokrat Parti ile olan çatışmasından dolayı Kırşehir ilçe yapıldı, 1955 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkan'ı oldu. Bölükbaşı, 1946'da başladığı siyasî yaşamı içerisinde 1950, 1954, 1957 seçimlerinde Kırşehir Milletvekili 1961, 1965, 1969 seçimlerinde de Ankara milletvekili seçilmiştir. Sert konuşmaları ve farklı siyasî üslubu ile Türk siyasetinin önemli isimlerinden biri olarak yerini almıştır.1961 yılında İnönü Başkanlığındaki koalisyona girmek istemeyen Bölükbaşı ile bir grup milletvekili Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden istifa ederek ikinci defa Millet Partisi'ni kurdu. 1972 yılında Genel Başkanlık görevinden, 1973 yılında da; milletvekilliğinden ve partisinden ayrılarak siyaseti bırakan Bölükbaşı, 6 Şubat 2002'de Ankara'da vefat etti: Evren Ayhan, **Osman Bölükbaşı'nın Siyasi Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul 2006, s.7.

yedi arkadaşı ile beraber **Millet Partisi**'ni kurdu. Partiden ayrılanlar ve ihraç edilenlerden bir grup da 20 Temmuzda Millet Partisi'nin teşekkülüne yardımcı oldular.⁶³

Mareşal Fevzi Çakmak'ın fahri başkanlığını yaptığı Millet Partisi'nin diğer kurucuları **Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Mustafa Kentli, Enis Akaygen, Osman Nuri Koni** ve **Sadık Aldoğan**'dı. Partinin ilk genel başkanı Yusuf Hikmet Bayur, ilk genel sekreteri ise **Mustafa Kentli** oldu.⁶⁴

Partinin kuruluşu vesilesi ile Genel Başkan Mareşal Fevzi Çakmak kamuoyuna hitaben şu beyannameyi yayınladı:

“Sevgili Vatandaşlarım; Cumhuriyet ordusundaki hizmetim esnasında siyasetle uğraşmamayı esas ittihaz etmiş ve yurdumuzun müdafaasını sağlayan ordumuzu da politikadan uzak bulundurmuştum. Bu suretle muvazaf hizmetimi tamamladıktan sonra vaki tebligat üzerine emekliye ayrılmış ve evime çekilmiş idim. Bu arada Halk Partisi'nin milletvekili olmam için yaptıkları teklifi de kabul etmedim.

Ancak 1946 seçimlerinde vatandaşlarımdan aldığım binlerce imzalı davet ve teklif karşısında bağımsız olarak adaylığımı koymaya karar verdim.

21 Temmuz seçimlerinde zor ve hile ile seçimlere fesat karıştırıldı. Bu seçimlerden sonra geçen iki yıl içinde de bir değişiklik olmadı. Bugünkü gidiş vatanı uçurumlara sürüklüyor. Bugünkü muhalefet partileri iktidardan çekinmektedir.

*Biz sağlam bir muhalefet partisi oluyoruz. Öyle bir muhalefet ki iktidarın tehditlerinden korkmasın! Biz, hakka ve millete dayanıyoruz”.*⁶⁵

Parti anayasa ve kanunlara uygun olarak, program ve tüzükte belirtilen görüşler doğrultusunda milli iradenin oluşmasını sağlamak, devlet ve toplum düzeni içinde mutlu ve güçlü çağdaş medeniyet seviyesini aşmış, müreffeh bir Türkiye hedefini gerçekleştirmek üzere, kamu faaliyetlerini yönetmekle denetlemek ve etkilemek amacını taşıyordu.⁶⁶Türk

⁶³ Hayrullah Gök, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997,s.58.

⁶⁴ **Millet Partisi Program ve Tüzüğü**, Atılı Matbaası, Ankara 1950, s. 12.

⁶⁵ Gök, **a.g.e.**, s. 58.

⁶⁶ **Millet Partisi Tüzüğü**, Millet partisi yayınları, İstanbul 1948, s. 3.

milletinin ve Türk insanının, Türkiye'nin tüm problemlerini en kısa süre içerisinde çözmek, insanları harekete geçirmek, demokratik ıslahatlar yapmak millet egemenliğine yer vermek partinin temel hedefleri arasındaydı.⁶⁷

Millet Partisi metot olarak; demokratik, açık propaganda, eğitim ve teşkilatlanma tarzını siyasal çalışmanın yegâne meşru vasıtası olarak görmekteydi. Çağdaş siyasal düşünce, bilimsellik, demokratiklik, hürriyet, inanç ve milliyetçilik esas umdelerdi.⁶⁸

Parti, kuruluşundan başlayarak iktidarda CHP ile muhalefetteki DP'ye çok sert eleştiriler yöneltti. CHP'nin din ve laik anlayışına karşı çıkan parti, DP'nin bir muvazaa partisi olduğunu, gerçek muhalefeti kendilerinin yaptığını ileri sürdü. Partinin yıllardır tabu olarak görülen Milli Şef İnönü'ye yönelik eleştirileri şaşırttı ve ilgi uyandırdı. Partinin programında demokratik bir yönetim kurulması, **Altı Ok**'un anayasadan çıkarılması, kişi özgürlüklerinin genişletilmesi, kalkınma programının hazırlanması ve liberal bir iktisat politikası izlenmesi gibi görüşlere yer verildi.⁶⁹

Millet Partisi seçim konusundaki reformları yeterli görmeyerek 1948'de ara seçimlere katılmadı. Ancak Temmuz 1949'da **Müstakil Demokratlar Grubu** ile Afyonkarahisar'da kurulmuş olan **Öz Demokratlar Partisi**'nin katılımıyla parti biraz daha güçlendi. 1950'de Milletvekilini genel seçimlerini 22 ilden aday göstererek katılan parti, % 3,1 oranında oy aldı ve sadece Osman Bölükbaşı **Kırşehir**'den milletvekili seçildi. 1951'de yapılan ara seçimlerde partinin oy oranı % 8'e çıkmasına rağmen, hiçbir aday meclise giremedi.⁷⁰

Millet Partisi 1951'de kongre topladı ve Genel Başkanlığa Mustafa Kentli getirildi. 1952'de yapılan kongrede ise Genel Başkanlığı Enis Akaygen devraldı. Bu kongre sırasında bir grup partili delegenin **Atatürk**'ün kabrine çelenk koymayı reddetmesi, parti içinde anlaşmazlıklara yol açtı. 1953'de partinin beşinci kongresi toplandı. Anlaşmazlıklar bu kongrede de devam etti.⁷¹

⁶⁷ **Millet Partisi Tüzüğü**, Millet Partisi Yayınları, İstanbul 1948, s. 4.

⁶⁸ **Millet Partisi Tüzüğü**, s. 5-7.

⁶⁹ **Millet Partisi Program ve Tüzüğü**, Atlı Matbaası, Ankara 1950, s.5-6-7.

⁷⁰ Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Yapı Kredi Yayınları, C: 2, İstanbul 2002, s.132.

⁷¹ Ersel, Kuyaş, Oktay, **a.g.e**, s.133.

Bu anlaşmazlıklar arasında Osman Bölükbaşı partiyi toparlamaya çalışıyor, hararetli konuşmalarıyla büyük ilgi çekiyordu. 1940'lı yıllarda CHP ile 1950'li yıllarda DP ile amansız bir mücadele içinde olan Bölükbaşı, partisindeki hesap edemediği gelişmelerden dolayı büyük darbe almıştı. Kendisinin siyasete soktuğu, parlamentoya taşıdığı pek çok milletvekilinin MP'den ayrılması üzerine büyük üzüntü yaşadı. Bu ayrılışları şu veciz sözlerle ifade ediyordu: “*Benim bağrım Karaca Ahmet Mezarlığı'na döndü*”.⁷²

MP'nin karışık durumu siyasi hedeflerini de etkiledi ve bazı kayıpların verilmesine sebep oldu. Nitekim Türk siyaset hayatının en önemli dönüm noktası olan 14 Mayıs 1950 seçimlerine gelindiğinde ilk defa oylama gizli, sayımlar ise açık şekilde yapılmıştı.⁷³

14 Mayıs genel seçim sonucunda DP, 23 yıllık tek parti yönetimine son verip iktidara geldi.⁷⁴ MP, ağır toplarından Kenan Öner'i 1949'da, Fevzi Paşayı ise yaşanan politik sıkıntılarının sıhhatini bozması gibi nedenlerle seçimden bir ay önce yitirmişti.⁷⁵

Dolayısıyla MP, bu seçimlerde umduğunu bulamadı. Sadece bir şehir vardı ki orada çoğunluğu MP, daha doğrusu bir kişi kazandı. Bu isim Osman Bölükbaşı şehir ise Kırşehir'di. Kırşehirliiler “*Anadolu Fırtınası*” unvanlı hemşerileri Osman Bölükbaşı'nı sahiplenerek TBMM'ye taşıdılar. Bölükbaşı milletvekilliğe seçilmişti fakat partisi karışmıştı⁷⁶. Şöyle ki MP'nin İstanbul İl Kongresi 14 Nisan 1951'de “*Fatiha*” okunarak açılınca, partinin ılımlı kanadından Hikmet Haznedar, “*Bir siyasi partinin hitabet kürsüsü, cami kürsüsüne benzetilemez*” diyerek itiraz etti. Partide huzursuzluklar sürerken 27-28 Haziran 1953 tarihinde Ankara'da toplanan büyük kongre MP'nin adeta sonunu getirdi. Atatürk reformlarına saygı gösterilmesini isteyen ılımlılarla, bu reformlara karşı olan muhafazakârlar şiddetli mücadeleye başladılar. Parti açıkça ikiye bölünmüştü. Bu yıpratıcı

⁷² Ersel, Kuyaş, Oktay, **a.g.e**, s.133.

⁷³ Cemil Koçak, “İktidar Değişimi”, **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin) Cem Yayınevi, İstanbul 2001 s. 153. Bu seçimlerde CHP ve DP bütün yurttta, MP 22 ilde ve MKP'de yalnızca İstanbul'da seçime katıldı. Seçimlerde; katılma oranı % 89,3 oldu. Toplam seçmen sayısı 8.905.743 kadardı. Oy kullanan seçmen sayısı ise 7.953.005'di. Toplam milletvekili sayısı 487 olarak gerçekleşti. Bu sonuçlara göre DP 408 milletvekili çıkararak birinci parti oldu. CHP 69, MP 1 milletvekili çıkarabildi. Bkz. Koçak, **a.g.e**, s.154.

⁷⁴ Koçak “İktidar Değişimi”, **a.g.e**, s. 154.

⁷⁵ Gök, **a.g.e**, s.79.

⁷⁶ Gök, **a.g.e**, s.80.

süreç çok geçmeden partinin sonunu getirdi ve karmaşa mahkemede bitti. 8 Temmuz 1953'te **Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi**, MP'nin geçici olarak kapatılmasına karar verdi. Ardından Millet Partisi, 27 Ocak 1954'de süresiz olarak kapatıldı. Kapatılma sebebi ise **1. Sulh Ceza Mahkemesi**'nin Millet Partisi'nin dini esaslara dayalı bir cemiyet olduğu yönündeki kararıydı.⁷⁷

a) Millet Partisi'nin Politik Hedefleri

Millet Partisi siyasi anlamda liberal görüşleri savunmasına karşılık kültürel konularda muhafazakâr bir tutum izlemiştir. Kuruluş gayesi parti programında şöyle ifade edilmektedir:

*“Samimi ve güvenli bir seçim sonucunda ortaya çıkacak olan milli iradeyi hâkim kılmak için ve bu iradeyi insan haklarına uygun bir hükûmet tesisine ve bekasına çalışmaktır. İhtiyaca uymayan ferdin hak ve hürriyetini tehdit ve ilga eden kanunları tenkiden onların ıslah ve tadiline çalışılmaktadır. Millet Partisi programına göre devletin gayesi hürriyet, emniyet ve en zengin bir çeşitlilik içinde gelişmesi zarurî olan insan şahsiyetinin serbestçe oluşması ve gelişmesine engel olmamak, şahsi faaliyetleri halk için ve halkın onayı ile uzlaştırmak ve adaleti temin etmektir. Bu bakımdan fert haklarını cemiyet haklarından ayırarak onun aşağısında bir mahiyet taşımasına ve fertlerin kamu menfaati icabı olarak görecekları zararın tazmin edilmemesine müsamaha edilemez”.*⁷⁸

Kamu yararı karşısında bireysel çıkarları korumayı öne çıkaran parti programı, yeni bir siyasal rejim olarak demokrasiyi, fert hak ve hürriyetlerini devamlı teminat altında tutan ve batı tarzı demokrasileri örnek almıştır. Bu bağlamda *“bir zümrenin, bir içtimai sınıfın diktatörlüğünü araç edinen”* doğu biçimi demokrasi totaliter bir rejim sayılarak reddedilmiştir.⁷⁹

⁷⁷ Gök, a.g.e, s.80.

⁷⁸ Millet Partisi Tüzüğü, s. 1.

⁷⁹ Millet Partisi Programı ve Tüzüğü, s.16.

Bu programa bağı olarak parti, anayasasının hakiki demokrasiye uymayan hükümlerini ve bilhassa CHP'nin siyasi ilkelerini devletin ana vasıfları şeklinde benimseyen ikinci maddesinin kaldırılmasını istemiştir.⁸⁰

Millet kavramının en önemli unsuru bir nevi düşünce ve his birliğidir ki milli vicdanı oluşturur ve müşterek bir hayat ile gerçeğe inancı içerir. Bu nedenle parti sosyal hayatta, itikatların, ahlakın, geleneklerin, örf ve adetlerin büyük hisselerini tanımakta ve bunların sık sık değiştirilmesi ve devlet nüfuzu sahasının dışında kalması esasını kabul etmiş bulunmaktadır.

Partinin Laiklik anlayışına gelince, Din işlerinde devlet ile ayrılık esasını tercih etmekle beraber dini müesseselere ve millî ananelere hürmetkâr bulunmaktadır. Din derslerinin ilk ve orta tadrissatta yer alması prensipleri arasında bulundurması da dikkat çekicidir. Ayrıca parti herkesin vicdan ve itikat hürriyetini dilediği dilde, dilediği şekilde ibadet etme hakkını kutsal saymakta ve Türkiye'de muhtelif din ve mezheplere mensup cemaatlerin dini teşkilat vücuda getirmelerini tasvip ve müdafaa etmektedir.⁸¹

MP'nin kabul ettiği devrimcilik, insan tabiat ve içtimai amil ve şartları zorlamadan daima ilerlemek manasında tekâmülcülüğün başka bir kelime ile ifadesinden ibarettir. Millet ve memleketi, her sahada ilerlemiş ülkeler seviyesine çıkaracak ve medeniyet gereklerine uyacak her faaliyetle geleceği göz önüne alarak sarsıntı vücuda getirmeden milli ve sosyal faaliyetler şeklinde gerçekleştirilecekti.⁸²

Parti programında Halkçılık ilkesine de yer verilmiştir. Buna göre hiçbir ferde, zümreye veya sosyal sınıfa hususi bir hak, imtiyaz veya asalet unvanı tanımamak görüşünden hareketle halk kavramını vatandaş bütünü olarak kabul etmiş ve kendilerine halk demokrasileri adını veren bazı rejimlerin güttüğü vatandaşlardan bir kısmının diktatörlüğünü istemek gibi esasları tasvip etmemiş, böylelikle sınıf farklılıklarının bulunmadığı ve sınıf çıkarlarının uzlaştığı bir toplum ülküsünü ortaya koymuştur.⁸³

⁸⁰ Millet Partisi Programı ve Tüzüğü, s.17.

⁸¹ Millet Partisi Programı ve Tüzüğü, s.16.

⁸² Millet Partisi Programı ve Tüzüğü, s.16.

⁸³ Millet Partisi Programı ve Tüzüğü, s.17.

Parti, ekonomi sahasında **mutedil liberalizmi** savunur. Serbest mübadele ekonomisine taraftardır. Bununla birlikte bu liberallik “*birakın yapsın*” formülü ile ifade edilen başıboş liberalizm değildir. Parti, mülkiyet ve tasarruf hakkının adilane olmayan bir suretle sınırlandırılmasını ve servetin devlet eli ile idaresini benimseyen bütün rejimlere karşıydı. İnsanlar malların ortak kullanılması rejiminden, şahsi mülkiyeti sağlayan medeni kanunların himayesi altında yaşamak için vazgeçmişlerdi. Buna uygun olarak toprak aristokrasisinin mülkiyet haklarını korumak üzere maddeler getiren MP programı, endüstri ve ticaret burjuvazisine ters düşecek bir anlayışın sözcülüğünü de yapmıştır. Programın bu konuda karşı olduğu doktrinler ise, ürün ve üretim araçları üzerindeki şahsî mülkiyet hakkını devlet lehine ihlal ve ferdi teşebbüsleri sınırlamaya ve kaldırmaya eğilimli olan devletçilik ve sosyalistlik ile Türkiye'de uygulanmakta olan aşırı devlet sermayeciliğidir.⁸⁴

Partinin gerçekleştirmek istediği reformlardan biri de devlet sermayeciliğinin ihtiyatla ve giderek tasfiyesidir. Devlet, prensip olarak savaş endüstrisi hariç, ziraat ve ticaretle uğraşmamalı; bu alandaki sorumlulukları gittikçe gelişme gösteren yerli ve şahsi müteşebbise bırakmalıydı. Parti, şahsi ve yerli sermayeden rağbet görmeyen işlerin, bu arada limanlar, büyük su işleri, enerji kaynakları, demir yolları, posta, telgraf, telefon tesisatının devlet eli ile yapılmasını ve işletilmesini tasvip ediyordu.⁸⁵

MP programında devlet idaresinde bir **Ayan Meclisi** kurulması istenmekte ve hâkim teminatı üzerinde durulmaktaydı. Ayrıca idare tarzının demokrasinin gereklerine göre değiştirilerek Cumhurbaşkanının sadece bir dönem için seçilmesi lüzumuna işaret etmektedir.⁸⁶

MP okullarda vatan sevgisine dayanan yeni bir eğitim sisteminin uygulanmasını savunmuş, işçilere grev hakkı tanıyarak, köylülere toprak ve tarım araçları vadetmiştir. Fakat toprak dağıtımında özel mülkiyete saygı gösterilmesi gerekliliğini taahhüt etmeyi de ihmal etmemiştir.⁸⁷

⁸⁴ **Millet Partisi Program ve Tüzüğü**, s.17.

⁸⁵ **Millet Partisi Program ve Tüzüğü**, s.17-18.

⁸⁶ **Millet Partisi Programı ve Tüzüğü**, s.18.

⁸⁷ **Millet Partisi Programı ve Tüzüğü**, s.19.

b) Millet Partisinin Kongreleri

Faaliyette bulunduğu yıllar içerisinde MP dört kongre gerçekleştirmiş ve partinin yapısı ve hedeflerine dair tartışmalar yapılmış, yeni başkan seçimleri yapılmış ve yeni kararlar alınmıştır. Kongrelerde alınan kararlar şöyledir:

I. KONGRE (1950) :

Bu kongrede özellikle beş husus üzerinde durulmuştur:⁸⁸

1- MP'nin Mahiyeti: MP, hakiki muhalefet partisidir. Şahsi idareyi yıkmak hususunda Birleşmiş Milletler ideali ile mütteftir; körü körüne muhalefet yapan bir parti değildir. Türk milletinin tesellisi ve ümidi olan parti **Atatürk** inkılâplarına karşı cephe almamıştır; hata faaliyetleri onun inkılâpları bakımından bir kazançtır. MP bir yenilikler partisi olup, mürteci ve softalar partisi değildir. Şahsiyet ve kinle hareket etmez; programı en büyük dayanağıdır.

2- DP ve CHP ile Mukayese: DP programı yeni bir devir açacak esaslardan uzaktır. CHP'nin tahakküm zihniyetini yıkmak isteyenler programına bakmadan onu desteklemişler ve katılmışlardır. Fakat CHP'nin 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonraki tutumu "*her türlü tehlikeyi göze alarak girişilecek*" yeni bir hareketi zaruri kılmıştır. İşte bu hareket MP'yi doğurmuştur. Bir "*rahat muhalefet partisi*" olmayan MP, muhalefetteki gevşemeyi önlemiş, **14 Mayıs Olayını**⁸⁹ mümkün kılmıştır. Zira MP aleyhine açılan her türlü dava lehte sonuçlanmış ve partiyi kuvvetlendirmiştir. İktidardan uzaklaşan CHP idaresi "*meşruiyeti münakaşa mevzuu olan bir Mecliste nevi şahsına münhasır bir istibdat idaresi*" mahiyetini almıştır.

3- 14 Mayıs Hadisesi: Yirmi yedi senelik iktidarı değiştiren genel seçim bir anlamda "*şeflik sisteminin tasfiyesidir*". MP'nin "*hürmetle selamladığı*" bu netice sayesinde

⁸⁸ Millet Partisi, **MP I. Büyük Kongresi'ne Sunulan Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu**, Güven Basımevi, Ankara 1950, s.19.

⁸⁹ **14 Mayıs Olayı**: 14 Mayıs 1950 seçim sonuçlarının CHP'nin kaybettiğini belirtmek için kullanılan ibaredir. CHP'nin iktidardan inmesidir. Buna göre 14 Mayıs 1950 Seçim Sonuçları, 18 Mayıs 1950'de resmen kesinleşmiştir. Katılım oranı %89,3 olan seçimin sonucu özetle şöyledir: CHP %39,9 oy ile 69 milletvekili çıkardı. DP %53,3 oy oranı ile 408 milletvekili çıkardı. MP ise %3,1 oy oranı ile 1 milletvekilliği kazanırken, toplam oyları %4,8 olan bağımsızlardan 9 tanesi milletvekili seçildi. "CHP İktidarı devrediyor", **Ulus**, 18 Mayıs 1950,s.1.

tarihimizde hatta dünya tarihinde ilk defa fiilî bir diktatörlük halkın oy pusulalarıyla sona ermiş bulunmaktadır.

4- Anayasa Tadilatı: DP programı bu hususta bir prensibe dayanmamaktadır. Anayasaya aykırı kanunlara karşı teminat teşkil edecek kazai bir müessese yokluğu demokrasi için bir noksandır.

5- Basına Karşı Partinin Durumu: Bir delegenin basını itham etmesi hadisesi karşısında bu hareketin kongreye mal edilmesi muhtelif öneriler ve Genel İdare Kurulu Tebliği ile birleşmiş, basından özür dilenmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁰

Partinin ikinci kongresi, ilkinden daha kapsamlı olmuş, muhalif tavır keskinleşmiş ve oldukça önemli hususlar gündeme taşınmıştır.

II. KONGRE (1951):

1951 kongresinde şu noktalar üzerinde durulmuştur:

1- DP İktidarını Tenkit: DP yeni bir devir açmak taahhüt ve mesuliyetini unutmuştur. Köy muhtarlığından devlet başkanlığına kadar iktidarın yeni bir kadro eline geçeceği telâkkisinin tesiri altındadır. Nüfus politikasına geniş çapta yer verilmiştir. Af kanunu ve devri sabık yaratmamak prensibi mesuliyetleri örtmek hususunda siyasi bir hiledir.

2- MP'nin Faaliyet ve Programı: Partinin programı ileride kurulacak hukukî nizamın taslağıdır. Tek milletvekili ve her türlü zorluğa rağmen MP ciddi bir muhalefeti temsil etmektedir. Program 14 Mayıs'tan sonra daha da önem kazanmıştır.

3- Partiler Arası Münasebetler: Demokratik rejimlere has olan bu durum 1946'dan beri Türkiye'de bir hikâye haline dönüştürülmüştür. İktidar partisi ile iyi ilişkiler kurulabilme zemini oluşturulmamıştır.

4- Dış Politika: Bu konudaki görüş ve düşünceler, meclis ve kamuoyunun denetimi altında bulunmaktadır. MP bu duruma taraftardır.⁹¹

⁹⁰ Millet Partisi, **MP I. Büyük Kongresi'ne Sunulan Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu**, Güven Basımevi, Ankara 1950, s.19.

⁹¹ Millet Partisi, **MP II. Büyük Kongresi'ne Sunulan Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu**, Güven Basımevi, Ankara 1951, s.12.

III. KONGRE (1952) :

1952 kongresinde Şu hususlar tartişılmıştı:

MP, ne geri ne de ihtilâl metotları kullanan siyasi teŐekküllerden biridir. MP tekâmülcüdür. Fakat partinin sağ ve sol ucunda bulunan az sayıda vatandaş bu prensibi yanlış tefsir etmektedir. Bu mesele heyecanlı hadise ve münakaşalar tevhit etmiştir.⁹²

IV. KONGRE (1953)

Bu kongrede ilk 3 kongrenin değerlendirmesi yapılmış ve delegelele bir takım tavsiyeler verilmiştir.⁹³

Ankara'da toplanan bu dört kongrede genel başkanlar deęiŐmiŐ ve sonuğa sıra ile başkanlık; Prof. Hikmet Bayur, Dr. Mustafa Kentli ve Enis Akaygen'e verilmiştir.

Millet Partisi'nin kapatılmasından sonra aynı misyon 1954'te kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi bünyesinde devam edecektir. Böylece Türk siyasi hayatı milliyetçi hassasiyetleri olan yeni bir teşekkül ile daha tanışacaktır.

2. Cumhuriyetçi Millet Partisi Dönemi (1954-1958)

a) Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Kuruluşu

MP'nin mahkeme kararıyla kapatılmasından sonra yöneticilerden bir kısmı tasfiye edilmiştir. Parti birtakım program değişiklikleri yapılarak kabiliyetli bir hatip olan Osman Bölükbaşı liderliğinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) adıyla yeniden teŐkilatlanmıştır. Partinin kurucuları arasında **Ahmet TahtaKılıç**, **Fuat Arna** ve **Suphi Batur** da yer almıştır.⁹⁴

10 Şubat 1954 tarihinde kurulan CMP amacını Şöyle açıklamıştır:

⁹² Millet Partisi, **MP III. Büyük Kongresi'ne Sunulan Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu**, Güven Basımevi, Ankara 1952, s.7.

⁹³ Millet Partisi 4. Büyük Kongresi ve Genel Bir Değerlendirme 1.Sayfa: **BCA: 30.1.0.0/46/274/4**.

⁹⁴ İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, **Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, C. 2, s. 680.

“Türkiye’de insan haklarını hâkim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet nizamı kurulacaktır. Parti programında ayrıca Anayasanın bu gaye ve esaslara uygun bir hale getirilmesini ve aşağıda gösterilen teminat prensipleriyle, bazı yeni müesseselerin Anayasada açık surette yer almasını lüzumlu görmüştür”.⁹⁵

Partinin Anayasaya girmesini istediği teminat prensipleri ise şunlardı:⁹⁶

- a) Birleşmiş Milletlerce neşredilen **İnsan Hakları Dünya Beyannamesi** dengi hak ve özgürlüklerin Anayasamızda açıkça ifade edilmesi ve teminata bağlanması,
- b) Kanunların Anayasaya aykırılığı hakkında dava hakkı tanınması,
- c) Anayasaya aykırı kanun teklif edilememesi ve yapılamaması,
- d) Anayasa tadilinin bu günkünden daha teminatlı şartlara bağlanması,
- e) Mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlerin her türlü nüfuz ve tesirden uzak kalması hususunun Anayasa teminatı altına alınması,
- f) Devlet memurlarının; hak, vazife ve mesuliyetleri itibariyle tabi olacakları prensip ve kaidelerin Anayasada belirlenmesi,
- g) Laiklik, din ve vicdan özgürlüğü gibi modern devlet esaslarının Anayasa ile tarif ve tespit olunması,
- h) Siyasi partilerin Anayasaca tanınması ve teminata bağlanmış müesseseler haline konulması, şeklindedir.

Partinin Genel Başkanı **Ahmet Tahtakılıç**⁹⁷, partisinin seçimlere katılmasının, seçim mücadelesine azami ciddiyet kazandıracağını belirtmiş ve partisini hızla 1954 seçimlerine

⁹⁵ **Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı**, Yeni Matbaa, Ankara 1956, s. 3.

⁹⁶ **Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı**, s. 3.

⁹⁷ **Ahmet Tahtakılıç**; 1909 yılında Uşak’ın Bozkuş köyünde doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini Uşak’ta, yükseköğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesi’nde tamamlamıştır. Türkiye’nin değişik yerlerinde mülki idare amirliği yaptıktan sonra 1946 yılında DP Kütahya mebusu olarak siyasal yaşama ilk adımı atmıştır. DP’nin ilk büyük kongresinde Genel Yürütme Kurulu üyeliğine seçilmiş; ancak parti içi anlaşmazlıktan dolayı DP’den ayrılmış ve müstakil demokratlar grubunu kurmuştur. 1954 yılında MP’nin kapatılması sonucu, CMP’nin kurucuları arasında yer almış aynı zamanda CMP genel başkanlığına seçilmiştir. 1961 yılında CKMP’yi temsilen

hazırlamış ve CMP, 1954 seçimlerine aday belirlemek için, 1954 Nisan başında yoğun bir çalışma içine girmiş, CMP 'ye bütün yurttan adaylık için 1273 müracaat yapılmıştır.⁹⁸

CMP 1954 seçimlerine 44 vilayette katılmıştır. CMP 'den seçime katılacak adayların listeleri 11 Nisanda Yüksek Seçim Kurulu'na verilmiştir.⁹⁹

CMP seçim hazırlıklarını tamamladıktan sonra bir seçim beyannamesi yayınlamıştır. Bu beyanname ile Anayasa'nın hala kuvvetler birliği ilkesini bünyesinde bulundurduğu, Millî Mücadele dönemindeki şartların bir sonucu olarak bu ilkenin kabul gördüğü, bu kuvvetler birliği sisteminin değiştirilmemesi ile Türkiye'nin harp ve ihtilâl idaresi altında yaşadığı iddia ediliyordu. Para konusunda, DP'nin iş başına gelmesinden itibaren beş yüz bin liralık sürüm yaptığı, dış ticaretin açık verdiği enflasyonist para ve kredi politikası ile hayat pahalılığının tohumlarının atıldığı ifade ediliyordu. Dış politika konusunda da, dış politika meselelerinin iç politika malzemesi yapılmasının sakıncalarından söz edilerek sonuçta halktan Cumhuriyetçi Millet Partisi adaylarına oy vermesi isteniyordu.¹⁰⁰

Demokrat Parti 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinde ciddi üstünlükle yeniden iktidara geldi. CHP ise 31 milletvekili çıkarabilmişti. CMP, 480.000 civarlarında oy alarak, kazandığı 5 milletvekili ile mecliste üçüncü parti oldu.¹⁰¹ Osman Bölükbaşı'nın başını çektiği Kırşehir listesi birinci sıradaydı fakat etkili konuşan bir politikacıyı seçip tekrar meclise göndermeleri

kurucu meclis Uşak milletvekilliği ve kurulan hükümette, Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığı görevleri yapmıştır. 1965'ten 1969 yılına kadar bağımsız İstanbul Milletvekilliği ve 1975 ile 1980 dönemleri arasında CHP Uşak Senatörlüğünde bulunmuştur. Tahtakılıç çeyrek asırlık siyasi hayatında 2 tane kanun teklifi, 8 tane önerge ve 276 meclis oturumunda söz almış; mecliste yapmış olduğu sert bir konuşması sonucu üç bileşim meclisten uzaklaştırılmıştır. Siyasi hayatı ve sonrası, değişik fikir eserleri kaleme alan Tahtakılıç, 13 Aralık 2000 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu ölmüştür: Saadettin Şimşek, **Türk Siyasi Hayatında Ahmet Tahtakılıç**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Afyon 2008, s.9.

⁹⁸ "CMP Genel Başkanının demeci", **Cumhuriyet**, 27 Mart 1954,s.1.

⁹⁹ "CMP'nin aday listesi", **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1954,s.3. Bu nüshada seçime katılacak tüm CMP adaylarını gösteren liste yayınlanmıştır.

¹⁰⁰ "CMP Seçim Beyannamesi", **Cumhuriyet**, 28 Nisan 1954,s.3.

¹⁰¹ "Seçimi büyük ve ezici farkla DP'nin kazandığı tahakkuk etti", **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1954,s.1.

DP'yi rahatsız etti. Bu durum Kırşehirliileri de zora soktu. Kırşehir'in il olmaktan çıkıp ilçe yapılma düşüncesi bile ortaya atılmıştı.¹⁰²

Osman Bölükbaşı parti başkan değildi fakat partiyi sırtlıyordu. Ankara Ulus'taki yeni sinemada yapılan Büyük Kongre'de, partililerin sevgilisi haline gelen Osman Bölükbaşı, Genel Başkan Ahmet Tahtakılıç'ın karşısına rakip olarak çıktı¹⁰³ ve CMP'nin Genel Başkanı oldu. Osman Bölükbaşı Genel Başkan sıfatıyla kongre sonrasında ilgili her yere ulaştırılmak üzere partinin ilkeleriyle bir tamim yayınladı.¹⁰⁴

Bölükbaşı Genel Başkan olduktan sonra DP'ye karşı amansız bir mücadele başlattı. Bunda bilhassa Kırşehir'in ilçe yapılıp **Nevşehir**'e bağlanması etkili olmuştu. 1955'te yılının yaz sıcağında bir tarlada traktörün üstünde miting yapan Bölükbaşı şu ifadeleri kullanıyordu: “*Mağrur olma Menderes! Senden büyük Allah var, senden büyük millet var*”. Bu ifadeler Kırşehirliiler tarafından coşkuyla alkışlanıyordu.¹⁰⁵

Bölükbaşı'nın siyasi faaliyetleri 1950 ile 1960 arasında Menderes için adeta kâbus haline gelmişti. DP grubu açık açık Bölükbaşı'ndan çekiniyordu. Bölükbaşı ile DP'liler arasında Meclis'te sık sık cereyan eden tartışmalardan biri 12 Haziran 1957'de yaşandı. Mecliste muhtelif mevzulara dair yasa tasarısı maddeleri görüşülürken İçişleri Bakanı **Namık Gedik** ile Bölükbaşı arasında sert bir tartışma oldu. Koridora taşan tartışmalar nihayet kavgaya dönüştü ve bu olay soruşturmaya kadar gitti. Bu olaylardan sonra Bölükbaşı her an tutuklanmayı bekliyordu. Nitekim 2 Temmuz 1957 Salı günü ifadeye çağrıldı. CMP lideri bu karara sevinmişti. Çünkü duruşma tarihinden bir gün önce de Kırşehir'in tekrar il olması nedeniyle bir tören yapılacak, kendisi de bu tören katılma imkânı bulabilecekti.¹⁰⁶

Bölükbaşı'nın kendi akıbetine dair endişeleri haklı çıktı. Nitekim Ankara Adliyesinden alınan 2 Temmuz 1957 tarihli bir mahkeme kararıyla CMP liderinin dokunulmazlığı kaldırıldı. Bölükbaşı'nın Hilton denilen koğuştta birkaç aylığına konuk olmasına

¹⁰² ‘‘CMP Umumi heyeti bugün toplanıyor’’, **Milliyet**, 10 Haziran 1954,s.3.

¹⁰³ CMP Genel Başkanlık yarışında Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç ve diğer adayların Başkanlık ile ilgili görüşleri: **BCA**:30.1.0.0/46/275/6.

¹⁰⁴ Osman Bölükbaşı'nın CMP Genel Başkanı olduktan sonraki tamimi: **BCA**:30.1.0.0/46/276/1.

¹⁰⁵ Ayhan, **a.g.t.**, s.46.

¹⁰⁶ ‘‘Kırşehir tekrar vilayet oldu’’, **Milliyet**, 13 Haziran 1957, s.1.

hükmediliyordu. Bölükbaşı 27 Ekim 1957 seçimlerini hapishaneden takip etti. 27 Ekim 1957 günü yapılan seçimlerden yine DP galip çıktı. DP'nin milletvekili sayısı 424, CHP'nin ise 178'di. Seçimlere hapishaneden giren CMP lideri yine milletvekili seçilmişti. Bölükbaşı yeminini hapishanede etti ve dokunulmazlığı yenilendi.¹⁰⁷

1954 seçimlerinde yenik çıkan partiler, 1956'dan itibaren, iktidara karşı güç birliği yollarını araştırmaya başlamıştı. CHP bu ittifak konusunda önderlik etmek isterken CMP ve diğer partiler bu hususta tereddüt göstermekteydiler. Bununla birlikte muhalefet partileri arasında yapılan görüşmelerde zaman zaman fikir birliği sağlanmış ve bazı konularda iktidara karşı tek cephe halinde hareket edilmiştir. Bu süreç sonunda 1957 seçimlerinde uygulanan çoğunluk sisteminin, küçük partilere şans tanımadığını gören Cumhuriyetçi Millet Partisi, **Türkiye Köylü Millet Partisi** ile birleşme kararı almıştır.¹⁰⁸

b) Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Politikaları

Daha ziyade Osman Bölükbaşı'nın şahsında temayüz eden Cumhuriyetçi Millet Partisi yapacağı icraatları ve politikalarını programındaki şu ifadelerle ortaya koymuştur:

Cumhuriyetçi Millet Partisi nazarında, Türkiye'de ikinci bir meclis kurulması acil bir zaruret halini almıştı. Dolayısıyla yasama salahiyeti, şimdiki Millet Meclisi ile kurulacak ikinci meclis tarafından kullanılacaktır. Her iki meclisin seçimi, teşekkülü, vazife ve yetkileri Anayasada gösterilecekti.¹⁰⁹

Parti programında teşekkül tarzı Anayasa ile tespit edilmek suretiyle bir **Anayasa Mahkemesi**'nin kurulması kabul edilmişti. Bu mahkeme kanunların Anayasaya aykırılığı dâvalarına bakacaktı. Seçim mazbataları hakkındaki ihtilafları halledecek ve **Yüksek Seçim Kurulu** vazifesini görecek, siyasi partiler hakkında fesih kararı alabilecekti. Anayasa Mahkemesi üyeleri yasama meclislerinde de ve başka devlet hizmetlerinde vazife alamayacakları gibi avukatlık da yapamayacaklardı. Oluşum tarzı Anayasa ile tespit edilmek

¹⁰⁷ ‘‘Bölükbaşı hücrede yemi etti’’, **Milliyet**, 02 Kasım 1957,s.1.

¹⁰⁸ Deniz Bölükbaşı, **Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı**, Doğan Kitap, İstanbul 2005,s.259.

¹⁰⁹ **Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı**, s. 5.

ve yasa ve icra kuvvetleriyle hiç bir alaka ve münasebeti olmamak üzere bir **Yüksek Hâkimler Meclisi** kurulacaktı. Hâkimlerin tayin, terfi, nakil, yargılama ve diğer bütün şahsi hususlarına dair karar vermek bu meclisin yetkisinde olacaktı. ¹¹⁰

Partinin, Cumhurbaşkanı ve Hükümet hakkındaki düşünceleri ise şöyleydi:

a) Cumhurbaşkanı, kongre halinde toplanan iki meclisli Parlamento tarafından ve Parlamento üyeleri arasından, gizli oyla, yedi sene için seçilir.

b) Cumhurbaşkanı vatana ihanet, Anayasa ve milli hâkimiyet rejimine suikast ve tecavüz suçları istisna olmak üzere, görevine dâhil icraatlarından dolayı mesul değildir.

c) Cumhurbaşkanı parti ve politika gelişmelerinin, şahıs ve zümre menfaatlerinin dışında kalır.

d) Başbakan hariç, diğer vekiller parlamento dışından alınabilirler.

e) Hükümet, Millet Meclisi'nin her an güvenoyuna sahip olmalıdır. İkinci meclis üçte iki çoğunlukla güvensizlik beyan etmedikçe hükümete itimat etmiş sayılır. ¹¹¹

Cumhuriyetçi Millet Partisi, sağlık, sosyal yardım, milli eğitim gibi memleket hizmetlerinin esas itibariyle devlete ait olduğunu kabul eder. Bununla beraber bu sahalarda özel teşebbüsün de devlete yardımcı olmasında fayda görür. Memleketin imarı ve ekonomik olarak kalkınmasında parti, devleti birinci derecede sorumlu telakki eder. ¹¹²

Yolların ve limanların yapılması, nakil vasıtalarının temin ve ıslahı, büyük sulama tesisleriyle enerji santrallerinin kurulması, memleket sanayini geliştirecek ve canlandıracak imkânların hazırlanması gibi işler, millî kalkınma sahasında devlete düşen diğer görevler arasında yer alır.

Bu faaliyetler dışında kalan hizmetler özel teşebbüse ait olmalıdır. Ancak, özel teşebbüs gücünün kâfi gelmediği hususlarda devlet teşvikçi ve yardımcı olmalıdır.

¹¹⁰ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 6.

¹¹¹ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 7.

¹¹² Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 8.

Emeğin istismarına yol açan faaliyetleri durdurmak, kanunî veya fiili her çeşit tekele son vermek, serbest rekabet sahasında devlet lehindeki imtiyazları kaldırmak, sermaye münasebetlerinde hakkaniyeti hâkim ve memleket menfaatlerini nazım kılmak amaçlanmaktadır.

Parti devletin çiftçi ve işçi hayatıyla daha yakından ilgilenmesini; köye, köylüye ve işçiye ait meselelerin birinci planda ele alınmasını istemektedir. Bunun için de bütün demokrat memleketlerde olduğu gibi iktisadî, sosyal ve kültürel sahalarda hızla ilerlemeği, rasyonel ve koordineli bir surette çalışmayı mümkün kılacak bir plan-program uzmanlarca vücuda getirilmesini gerekli görür.¹¹³

Parti memleketin istiklalini ve toprak bütünlüğünü korumak, dış politikasının temeli olarak görür. Bütün sahalarda Milletlerin hukuk eşitliğine ve milletlerarası uyum ve işbirliğine taraftardır. Milli varlığın; ancak millî güçle korunabileceği bir hakikat olmakla beraber, Birleşmiş Milletler ideali çerçevesinde kolektif güvene dayalı, barışçı, açık ve dürüst bir dış siyaset takibi, memleket menfaatlerine en uygun yol olarak değerlendirilmektedir. Dış münasebetlere ait temenni, devamlı bir dünya barışı içinde mesut bir Türkiye görmektir.¹¹⁴

Partinin laiklik görüşü ise şu şekilde ortaya konulmuştur:

*“Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması, devlet ve hükümet işlerinde kanunların millet ihtiyaçlarına ve bilimin esaslarına göre hazırlanması ve uygulanması, bunun yanında din ve vicdan hürriyetinin diğer hak ve hürriyetler gibi kutsal sayılması ve teminat altında bulundurulması laiklik görüşünün ifadesidir. Laiklik hiç bir zaman din düşmanlığı olarak görülmemektedir”.*¹¹⁵

Partinin samimi olarak bağlantılı bulunduğu milliyetçilik; düşünce ve his birliğini ve müşterek bir hayat ile geleceğe inancı bir araya getiren, memleket içi münasebetlerde

¹¹³ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 8.

¹¹⁴ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 9.

¹¹⁵ Bülent Daver, Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No:4830, Ankara 1955, s.19.

terbiyecisi ve uyumlu ve milletlerarası ilişkilerde barıştan yana ve insanîyetçi bir milliyetçilik ideali olacaktır.¹¹⁶

Memleketin sahip olduğu gelişme merhalesinden geri götürecektir bir zihniyet ret edilmektedir. Ayrıca milletin bir an evvel muasır medeniyetler seviyesine ulaşması için gerekli hamlelerin yapılmasına destek olunacaktır.

Parti, kadınlara bütün sahalarda, erkeklerin sahip oldukları hakları tanır ve bu hususun kanunlarla teyidini ister.

Parti insan hak ve hürriyetlerini baskı altına alan komünist fikre muhaliftir. Bunun yanında memlekette komünizmin açıkça kanun dışı sayılması gereğine inanır.¹¹⁷

CMP'nin ekonomi politikasının temeli özel teşebbüsün desteklemesi fikrine dayalıdır. Sosyal hizmet ve alt yapı kuruluşları dışındaki bütün sahalarda öncelik özel teşebbüse ait olmalıdır. Ancak CMP, özel teşebbüs gücünün yeterli gelmediği hususlarda devletin teşvikçi ve yardımcı olması anlayışıyla özel girişkenliğine dayanan bir ekonomik sistemi savunur. Fakat bu alanda MP' ye oranla daha da kuralcı hükümler getirmiştir.¹¹⁸

Memleketin imarı ve ekonomik olarak kalkınması hususunda parti, devleti birinci derecede görevli saydıktan sonra “*emeğin istismarına yol açan faaliyetleri durdurmak kanuni veya fiilî her çeşit inhisarcılığa son vermek, emek ve sermaye münasebetlerinde hakkaniyeti hâkim ve memleket menfaatlerini nazım kılmak emelinde*” olduğunu belirterek tekelliliğe karşı duruşunu emeğe olan bakış açısını ortaya koyar.¹¹⁹

Tıpkı MP gibi herhangi bir sosyal kategorinin çıkarlarını ve ideolojisini de dile getirme şansından yoksun olan CMP'nin Türk siyasi hayatındaki tesiri bilhassa kurucu üyelerinin kişisel ve bölgesel etkinliklerinden öteye geçememiştir. Partinin daha çok CHP ile bazı noktalarda ortak hareket ettiği de göze çarpmaktadır.¹²⁰

¹¹⁶ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 9.

¹¹⁷ Mehmet Kabasakal, Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960, Tekin Yay, Ankara 1991, s.185.

¹¹⁸ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 10.

¹¹⁹ Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 11.

¹²⁰ Ahmad, a.g.e, s.177.

B-Türkiye Köylü Partisi'nin Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Birleşmesi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Kuruluşu

1-Türkiye Köylü Partisi'nin Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Birleşmesi (1952-1958)

Türkiye Köylü Partisi, Demokrat Parti'den ayrılan bir grup tarafından 19 Mayıs 1952'de kurulmuştu. Partinin ilk Genel başkanı **Remzi Oğuz Arık**'tır. Partinin felsefesi sınıf temeline dayanmadan köylüyü savunmaktı.¹²¹

Parti tüzüğünü 16 Mayıs 1952'de İçişleri Bakanlığı'na veren Türkiye Köylü Partisi'nin resmi kuruluşu 19 Mayıs'ta ilan edildi. Adana, Eskişehir, Konya, Kastamonu, Çanakkale ve İstanbul'dan gelen 77 kurucu üyenin katılımıyla yapılan ilk toplantıda parti tüzüğü ve programı görüşülerek onaylandı. Genel başkan Remzi Oğuz Arık başta olmak üzere yönetim kurulu **Ethem Menemenciöglü, Tahsin Demiray, H. Kamil Beşe, Süreyya Endik, Cezmi Türk, Yusuf Ziya Eker, Cemil Kandemir, Asaf İlbay, Asım Günç** gibi tanınmış Türkçülerden oluşmaktaydı.¹²²

Türkiye Köylü Partisi tüzük ve programında siyasi hedefleri ana hatlarıyla şu şekilde ortaya koymuştur:

Türk tarihinin son yüz yıllardaki seyrinin doğal bir neticesi olarak milletin ana kütlelerini teşkil eden köylü çok geri ve refahtan adeta mahrum bir seviyede kalmıştır. Hatta bu geriliğin bizzat şehirli ve aydın kütlelerin hızla gelişmesine engel olan ana sebeplerin başında bulunduğu düşünülmektedir.

Türkiye Köylü Partisi, köylüler başta olmak üzere bütün çalışan vatandaşları ve ailelerini kültürde, teknikte, refahta ileri yeni bir hayata kavuşturup söz ve mevki sahibi yaparak milleti dışarıdan ve içerden gelecek her türlü tehlike ve saldırılara karşı koyabilen, sağlam bünyeli bir millet birliği oluşturmak ve böylece genel olarak emniyet ve refahı sağlamak maksadıyla kurulmuştu.¹²³

¹²¹ **Kim Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 12, s. 16.

¹²² Ersel, Kuyaş, Oktay, **a.g.e.**, s. 206.

¹²³ **Türkiye Köylü Partisi Tüzük ve Programı**, Türkiye Basımevi, İstanbul 1952, s. 3.

Parti kurulduktan sonra ilk toplantısında bir beyanname yayınladı. *Büyük Türk Milletine* hitabıyla başlayan bu beyanname de aşağıdaki hususlara değinilmiştir:

“Türkiye Köylü Partisi, bir sınıf savaşı yapmak ve bunda zümre menfaatleri elde etmek gayesi ile kurulmuş siyasi bir birlik değildir.

Onun biricik gayesi, Türk milletinin hürriyet ve eşitlik içinde birliğini sağlamaktır. İşte bu gayesi dolayısıyla Türkiye Köylü Partisi, Türk milletinin partisidir. Türk sosyal bünyesinin temelini teşkil eden köy ve köylü, hiç şüphesiz, bütün sosyal meselelerimizin düğüm noktasıdır. Partimizin adı da bunu ifade etmektedir.

Genç Osman’dan, III. Selim’den, Mahmut-ı Adli’den, Gülhane Hattı Hümayundan, Birinci ve İkinci Meşrutiyeti hazırlayanlardan Cumhuriyeti kuranlara kadar, bu memleketin iyi niyet sahibi aydın adamları kalkınmağa, yeniliğe, ileriye doğru hamleler yaptılar.

Türk Devletini yenileştirmek ve Türk milletini yükseltmek için Türk çocukları canlarını verdiler. Bütün bu gayretlere rağmen alınmış veya varılmış olan netice bugün gözlerimizin önündedir. Bu küçülmüş vatan manzarası birçok bakımdan, bilhassa köylerimiz bakımından, iç sızlatıcıdır.

Bununla beraber yüz, yüz elli yıldır milletimizin temeli olan köylünün maruz kaldığı sürekli ihmal düşünülür; öte yandan İstiklal Savaşı gibi büyük zaferler ve insanlık önünde verdiği parlak imtihanlar da göz önüne getirilirse, büyük kitlemizin yanlış bir plan ve programa kurban edilegelmiş olduğu kolayca anlaşılır.

Milletimizi biran evvel kalkındırabilmek için büyük köylü kitlesini ön plâna alan yolu tutmak zarureti vardır. Bu kanaat partimizin programına baştan başa hakim olmuştur. Partinin bugün toplanan müteşebbisler heyeti tarafından vücuda getirilen bu program, bugünden başlayarak, bütün düşünen vatandaşların, aydınların fikir yardımları ile Türkiye’nin umumi kalkınma programı değerini alarak Ekim ayında toplanacak olan birinci büyük kongremize sunulacaktır.

Siyasi sahada başlayan faaliyetimize gelince partimiz demokratik ve hayırlı bir kontrol vazifesini başarmak azmindedir. Milletimizin el ve gönül birliği ile kalkınması gibi bir gayeye bağlandığı içindir ki, kinden, nefretten, hırstan uzak kalmayı kendisine düstur bilmekte; sevgi ve şuuru hareket noktası olarak almaktadır. Bu partiyi kuranlar ve onu benimseyenler kin ve

hırstan ne kadar kaçınıyorlarsa, prensipler üstünde herhangi bir fedakârlıktan da o kadar tiksiniyorlar.

Bu partiyi yalnız seçim mekanizması gibi telakki edenler aldanırlar. Bu parti bir fikir partisi olarak yaşamak azmindedir. Bu memlekette, partizan tipini ve onun memleket birliğine vurduğu darbenin neticelerini ortadan kaldırmak zorundayız.

Türkiye Köylü Partisi büyük köylü kitlesinin de söz sahibi olmasına çalışan bir mekanizma olarak milletimizin emrine giriyor ve Allah'ın inayetine, milletimizin sağduyusuna güvenerek çalışmağa başlıyor” ibareleriyle beyanname son bulmuştur.¹²⁴

Türkiye Köylü Partisi kendi içinde birtakım prensip kararları da almıştır. Bunlar¹²⁵:

1. Türkiye'nin kısa zamanda başlanacak ıslahat ile sosyal, ekonomik gelişmesini sağlamak, onu her bakımdan geri kalmış bir ülke olmaktan kurtarmak isteniyor;

2. Siyasi, sosyal, idari sahada gerçekten demokratik olan parlamenter bir Cumhuriyet rejimini kuvvetlendirecek, tamamlayacak yeni bir anayasa meydana getirilmesini sağlamak, Türkiye'yi idare eden kuvvetler arasındaki vazife ve mesuliyet sınırlarını düzene koymak arzu ediliyor;

3. Vatandaşların siyasi ve medeni haklarını her sahada tamamlayıp kuvvetlendirerek Türkiye'yi yaşanan gerçekler haline getirmek ve bunları anayasa teminatı altına almak prensibi kabul ediliyor. Anayasaya aykırı kanunların çıkmasını, tatbik edilmesini önlemek için müstakil bir Anayasa Mahkemesi kurulmasını zaruri görülüyor;

4. Cumhuriyet rejimini ve bu rejimle elde edilen zihniyeti ve esasları korumak, gerekenleri yeni hayatın icaplarına göre ıslah etmek, tamamlamak prensibi kabul ediliyor;

5. Laikliğin din düşmanlığı şeklinde anlaşılmasını reddetmek, din ve vicdan hürriyetini öteki temel haklar gibi insanlığın kutsal haklarından saymak prensibini benimseniyor. Parti laikliği, memleket işlerinde, idaresinde bütün kanunların millet anlayışına, ihtiyaçlarına ve ilmin esaslarına uygun olması manasında alıyor. Dini tamamıyla muhterem bir vicdan konusu olarak, siyasetten ayrı tutulması prensibi olarak benimseniyor;

¹²⁴ Türkiye Köylü Partisi Tüzük ve Programı, s.4-5.

¹²⁵ Türkiye Köylü Partisi Tüzük ve Programı, s. 4-5.

6. Devlet teşkilâtını idare edenleri her türlü siyasî etkiden, nüfuzdan, müdahaleden korumak; memurların, müstahdemlerin tayin, terfi, emeklilik işlerinde açık sicil usulüne dayanmak, ehliyet ve kıdemi dikkate almak prensibi kabul ediliyor. Her derecedeki hizmet erbabının refahını artırma işini ve kadro engellerinden kurtarmayı benimseniyor;

7. Bütün kamu hizmetlerinde, gereken reformlar süratle yapılacak. Köycülük, toplum, emniyet, reformculuğun başlıca prensiplerden olduğu belirtiliyordu.

8. Köy, Bucak, Belediye, İl idarelerini Merkezin vasiliğinden kurtarıp idari muhtariyete eriştirmek, tam teşkilatlı bucaklar sayısını artırarak idari teşkilâtı genişletmek, tamamlamak kararında olunduğu;

9. Adaleti, gerçekten mülkün esası haline koymak gerekliliği kabul edilmektedir. Bu maksatla da, adalet cihazını her türlü siyasî tesirlerin üstünde bağımsız bir varlık olarak tutmak; ıslah etmek, genişletmek, tamamlamak, kuvvetlendirmek zaruretine inanılıyor. Adalet dağıtımının bucaklara ve köylere kadar yayılacağı;

10. Çalışan büyük kitlenin, çiftçinin, işçinin, esnafın, her bakımdan iyi yetiştirilmesini sağlamak ve onları ilim, idare alanlarında vazife ve mesuliyetler yüklenecek seviyeye yükseltmek prensibine büyük değer verildiği;

11. Köylünün ve çalışan büyük kitlenin devletçe ayrı bir mevzu olarak henüz ele alınmayan hayatını; içtimai teminat altına almak; sağlık, hastalık, işsizlik, ihtiyarlık günlerinde korumak prensibini milletimiz için hayati olduğu;¹²⁶

12. Çalışan vatandaşların kanunun ve devletin henüz üstünde esaslıca duramadığı aile yuvalarını korumak; istidat ve ehliyetlerini yükseltmek yolunda tedbirleri, teşvikleri esirgememenin esas kabul edildiği;

13. Vatandaşlar arasında din, ırk, cins, mezhep, aile, zümre, meslek, parti farkı gözetmeksizin, eşit haklara dayanan, devamlı bir içtimai yardımlaşmayı teşvik etmek, kuvvetlendirmek, kimsesizleri, yoksulları, sakatları koruyacak müesseseler meydana getirmek istendiği;

¹²⁶ Türkiye Köylü Partisi Tüzük ve Programı, s. 5.

14. Dullar, yetimler başta olmak üzere bütün memur ve emeklileri, eski-yeni farkı gözetmeksizin eşit haklarla donatmak ve isteyenleri ücret alır hale getirmenin prensip kabul edildiği;

15. Kadınların her bakımdan ve bilhassa aile yuvalarındaki vazifelerini kolaylaştırmak bakımından yetişip yükselmelerini sağlamanın hedef kabul edildiği;

16. Milli Eğitim ile köyde ve şehirde Türk fertlerini hür, araştırmacı insan şuuruna ve itiyatlarına dayanan şahsiyet sahibi olarak yetiştirmenin prensip kabul edildiği. Bir köy ve şehir düşmanlığı yaratmadan, köyün bünyesini göz önünde tutan bir yetiştirmeye büyük ehemmiyet verileceği;

17. Milli ve ebedi değerleri korumak, devam ettirmek, yükseltip sevdirmek; ilim araştırmalarını teşvik etmek, müzeleri, kütüphaneleri, güzel sanat ve spor yuvalarını çoğaltmak yolu ile halkın terbiye ve kültür işlerini sağlamak, ilim ve kültürü tesadüflerden kurtaracak akademilerle enstitüleri kurmak prensibine önem verildiği;

18. Millet kontrolünü en tesirli şekilde tamamlayıp kuvvetlendirecek olan basın ve yayın hürriyetini, gerçek demokrasilerdeki serbestlik seviyesine çıkarmak isteniyor. Basını, radyoyu, her türlü yayın vasıtalarını, hükümetin elinde bulunduran partinin, kendi politikasına alet olmaktan korumayı başlıca prensip kabul edildiği;

19. Milletin hayat kaynağı olan köylüyü ve köyleri topyekûn kalkındırmak prensi kabul edilmiştir. Parti, köylü kalkınma davasını yalnız köylü mevzu değil, şehirleriyle birlikte Türk vatandaşlarının da başlıca beka şartı telâkki eder. Türk köylüsü, medenî insanlık haysiyetine yakışır bir varlıkta olmadıkça Türk milletinin medenî dünyadaki yerini hakkıyla almasına imkânının olmayacağı kanaatine sahip olunduğu;¹²⁷

20. Türk köylüsünün ve Türk vatanının kalkınması için memleket bünyesine uygun bir ziraat reformunun şart olduğu;

21. Her türlü sermaye ve yatırım imkânlarından faydalanarak köyler yeniden inşa, imar ve ihya edileceği;

¹²⁷ Türkiye Köylü Partisi Tüzük ve Programı, s. 6.

22. Küçük mülkiyet, küçük sermaye ve küçük kazanç sahiplerinin varlıklarını koruyup geliştirmek, sayılarını artırmak, sosyal selamet için zaruri görüldüğü;

23. Sosyal bünyeyi kuvvetlendirmek, gittikçe artan işsizliği önlemek için yapılacak ziraat reformuyla birlikte ve bunlara paralel olarak sanayileşmeyi planlamak, hızlandırmak istenmektedir. Devletin yalnız ağır sanayi kurması, bu sanayi devam ettirmesi, diğer sanayi kollarını da serbest teşebbüse, çalışanların da ortak olabileceği şirketlere bırakması lüzumlu görüldüğü;

24. Serbest teşebbüsün gelişmesi için gerekli olan hukuk, idare, maliye sahalarındaki istikrara ve memlekette var olan müktesep haklara saygıyı sağlamak ana prensip olduğu;

25. Türk ordusunu her türlü iç, dış siyaset tesirlerinden uzak, tarihteki şanına yaraşır bir millet müessesesi halinde devam ettirmek, kuvvetlendirmek istendiği;

26. Devletin ve anayurdun bütünlüğünü, iç ve dış emniyetini, sosyal ve ekonomik selametini sağlayacak haberleri toplayan, her türlü partizan tesirlerden uzak ilmi ve teknik servislerle de teçhiz edilmiş yeni bir teşkilat kurulması faydalı bulunduğu vurgulanıyordu.

Türkiye Köylü Partisi programında partinin bir sınıf savaşı yapmak ve bundan sınıfsal çıkarlar sağlamak amacıyla kurulmuş bir siyasal örgüt olmadığını, Türk toplum yapısının temelini oluşturan köy ve köylünün bütün sosyal sorunlarını odak noktası haline getirdiğine dikkat çekiliyordu.¹²⁸

Parti iki senelik çalışmaların ardından 1954 seçimlerinde kendini göstermeye çalışmış ise de arzu edilen başarı sağlanamamıştır. Türkiye Köylü Partisi 1954 seçimlerinde 57.011 oy alarak % 0,63 oy oranı ile sonuncu parti olmuştur.¹²⁹

Türk siyasi hayatında fazla bir varlık gösteremeyen Türkiye Köylü Partisi, Ekim 1957 erken seçimleri sonrasında Osman Bölükbaşı'nın Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşme

¹²⁸ Türkiye Köylü Partisi Tüzük ve Programı, s. 6.

¹²⁹ Hikmet Sami Türk-Erol Tuncer, Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi, Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 64.

kararı almıştır. Ertesi yıl partinin adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olarak değiştirilmiştir.¹³⁰

2-Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Kuruluşu (1958)

DP iktidarına karşı daha güçlü bir direnç oluşturabilmek için 1958 yılında muhalefeti oluşturan CMP, TKP, Hürriyet Partisi (HP) ve CHP arasında birleşmeler gündeme gelmiştir. İsmet İnönü muhalefetin CHP'de birleşmesini önlemiş, CMP ile TKP ise, DP ve CHP dışında üçüncü bir blok oluşturulması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Partiler arası ilk görüşme CMP ile HP arasında gerçekleşmiş, bu görüşmelerden olumlu sonuç alınamamıştır.¹³¹

Menderes 22 Eylül 1958 tarihinde İzmir'de yapmış olduğu konuşmasında, CHP'ye karşı oluşturulacak cephede CMP ve HP'nin kendilerinin yanında yer alması için çağrıda bulunmuştur. Ancak yapılan bu davet, CMP ve HP tarafından reddedilmiştir.¹³²

Aslında muhalefette bulunan küçük partiler için, iktidarın kanun yoluyla seçim ittifaklarını önlemesi küçük partilere fiili birleşmeden başka bir yol kalmamasına neden olmuştur.¹³³

Gerginleşen siyasi ortamda Türkiye Köylü Partisi 1958 Ekiminde bir bildiri yayınlamıştır. Burada CMP ile HP'nin birleşmesi ile DP ve CHP dışında üçüncü bir büyük Parti'nin ortaya çıkması gerekliliği beyan edilmiştir. Türkiye Köylü Partisi'nin bu çağrısına, Hürriyet Partisi olumlu yaklaşmamıştır. Bunun üzerine CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile Türkiye Köylü Partisi Genel Başkanı **Tahsin Demiray** İstanbul'da 15 Ekim 1958'de bir araya gelerek iki partinin birleşme protokolünü imzalamışlardır.¹³⁴

İlk olarak HP, CHP'ye iltihak ederek onunla birleşmiş, ardından Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Türkiye Köylü Partisi birleşerek yeni bir kurumsal çatı altında siyaset yapma kararı

¹³⁰ Teziç, **a.g.e.**, s. 43.

¹³¹ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 255.

¹³² Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 256.

¹³³ Ahmad, **a.g.e.**, s.177.

¹³⁴ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 259.

almıştır. Ancak, küçük partilerin birleşmeleri veya HP'nin iltihakı siyaset sahnesindeki güç dengesini belirgin bir şekilde etkilememiştir.¹³⁵

Osman Bölükbaşı CHP ile güç birliği konusunda; *“Biz CHP potasında erimek istemiyoruz. Eğer mutlaka DP'yi iktidardan devirmek için bizi davet ediyorlarsa, onlar reylerini CMP'ye versinler. Mazisi temiz ve alını açık bir parti olarak bizde memlekette demokrasiyi tahakkuk ettirdikten beş ay sonra serbest seçim yapalım ve iktidarı kim alırsa alsın”* diyordu.¹³⁶

Hürriyet Partisi'nin CHP'ye iltihak etmesi, CMP ve TKP'nin birleşerek güç birliğine gitmesi, muhalefetin güçlenme çabaları DP'lileri rahatsız etti. DP bu çabaları, bütün zorluklara rağmen olumlu hizmetler yapmış olan partilerini iktidardan düşürmek üzere gerçekleştirilen siyasi manevralar olarak değerlendirmiştir. Aslında son seçimlerde iktidarın oy oranlarındaki düşüş diğer bir endişe sebebiydi. Yaşanan bu psikolojik durum, güçlenmek için cepheleşme mantığını ortaya çıkarmış, DP'nin güçlenmek için **Vatan Cephesi**'ni kurmasını beraberinde getirmiştir.¹³⁷

CMP ve TKP'nin birleşmesi, parti içi anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına, ayrışmalara ve gruplaşmalara sebep olmuştur. Parti'nin Genel Sekreteri **Osman Ali Şiroğlu** ve **Suphi Batur**, partinin yönetilme tarzından rahatsızlıklarını belirterek ayrılma kararı almışlardır. Bu rahatsızlıklar CMP içinde **Sadık Aldoğan**, **Hasan Dinçer**, **Ahmet Tahtakılıç**, **Seyfi Öztürk** ve **Alaattin Tiritioğlu**'nun da içinde bulunduğu bir parti içi muhalefet gurubunun oluşmasına yol açmıştır.¹³⁸

CMP'deki birleşmenin gerçekleşmesi ardından **Alaattin Tiritioğlu**, Ankara İl İdare Kurulu üyelerinden **Yunus Koçak**, **Şükrü Bıçakçı** ve **Niyazi Ağırnaslı** Osman Bölükbaşı'nın parti genel başkanlığından uzaklaştırılması için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu grup CMP'nin ideolojik hüviyet kazanması için bir de proje hazırlamıştır. Bu projeye göre CMP bir fikir ve doktrin partisi olmaktan çok bir idealistler partisidir. Bu nedenle CMP ideoloji partisi hüviyetiyle sosyalist esasları savunmalı ve ismini **Türkiye Sosyalist Köylü**

¹³⁵ Ahmad, a.g.e, s.186.

¹³⁶ “Bölükbaşı'ndan DP ve CHP'ye birleşme resti”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1958, s.1.

¹³⁷ Bölükbaşı, a.g.e, s. 259.

¹³⁸ Bölükbaşı, a.g.e, s. 260.

Millet Partisi olarak değiştirmeliydi. Bu projenin açıklanmasından sonra Yunus Koçak ve Şükrü Bıçakçı görevden alınmış, Alaattin Tiritioğlu'nun ise Genel İdare Kurulu toplantılarına katılımı engellenmiştir.¹³⁹

Bu gelişmelerin gölgesinde CMP'nin 4. Büyük Kongresi 19 Kasım 1959'da toplanmıştır. Kongreye 1375 delege iştirak etmiştir. Kongre gündemini genel başkan değişikliğini konu alan tartışmalar ve az sayıda partilinin desteğini alan parti programının değiştirilmesi talepleri ile CMP ve TKP'nin birleşme onayı işgal etmiştir.¹⁴⁰

Partide Osman Bölükbaşı'nın genel başkanlığına karşı olanlar tarafından **İdealistler Gurubu** oluşturulmuştur. Bu grup parti Genel Başkanlığı'na Ahmet Tahtakılıç'ı veya Sadık Aldoğan'ı getirmek ve parti Genel İdare Kurulu'nun yenilenmesini ve gençleştirilmesini sağlamak üzere mücadele etmiştir.

Genel İdare Kurulu üyesi Alaattin Tiritioğlu, Ankara İl İdare Kurulu tarafından hazırlanan bir raporu kongreye sunmuştur. Raporda, DP ve CHP programlarının bir farklarının olmadığı, bu partilerin karşısına bir doktrin ve fikir partisi olarak çıkılması zorunluluğunu dile getirmiştir. Bu teklif üzerine kongrede gergin bir hava oluşmuş, kongre başkanı Tiritioğlu'nu sözlü uyararak, CMP'nin idealistler partisi olduğunu ifade etmiştir.

Kongrede, divan başkanı CMP ile TKP'nin birleşmesi ile ilgili raporu müzakeresiz oya sunmuştur. Bunun üzerine TKP'liler, CMP'nin programında ve tüzüğünde değişiklik talebinde bulunmuşlar, bu talep divanca dikkate alınmamıştır.¹⁴¹

CMP kongresinin onayı ile CMP'nin adı **CKMP** olarak değiştirilmiştir. Genel başkanlık seçimlerinde kongreye katılan 1375 delegeden sadece 602'si oy kullanmış, Bölükbaşı 517 oy alarak yeniden genel başkan seçilmiş, partinin amblemi ise terazi olarak kalmıştır. Sadece eski amblemden farklı olarak terazinin ortasına köylüyü temsil eden "K" harfi konmuştur.¹⁴²

¹³⁹ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 259.

¹⁴⁰ "CKMP Kongresinde DP şiddetle tenkit edildi", **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1959, s.1

¹⁴¹ "CKMP Kongresinde DP şiddetle tenkit edildi", **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1959, s.5.

¹⁴² Ercan Haytaoğlu, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Anı Yayıncılık, İstanbul 2007, s.239-241.

Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin tartışmalı geçen kongresinde dikkati çeken bir başka gelişme Büyük Kongreye delege katılımı yüksek olmasına rağmen Genel Başkanlık seçiminin az sayıda delegenin iştirakiyle gerçekleşmesidir. Ayrıca bu kongredeki tartışmalarda özellikle TKP'lilerin program ve tüzük değişiklik taleplerinin dikkate alınmaması, gelecekte yaşanacak ayrışmaların habercisi olmuştur.¹⁴³

Muhalefet partilerinin birleşmesi tek tek partiler açısından önemli bir sonuç doğurmamış gibi görünse de, iktidarın içinde bulunduğu psikolojik durum icraatlarına da yansımıştır. İktidar, muhalefetin birleşmesinden sonra onlara karşı tutumunu sertleştirmiştir.¹⁴⁴

Bu partiler iktidara karşı CHP'nin 14. Kurultayı'ndan sonra yayınlanan **İlk Hedefler Beyannamesi**'ni siyasal amaç olarak kabul edip iktidar partisi üzerinde baskılarını yoğunlaştırmışlardır. Buna karşılık iktidar partisi de muhalefetin hareket alanını daraltmak üzere değişik yöntemler denemeye başlamıştır. Muhalefet sözcülerinin yurt içi seyahatleri engellenmeye, siyasi çalışmalarını sıkı denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Tam bu esnada İnönü'nün **Uşak** gezisinde uğradığı saldırı siyasi gerilimin daha da artmasına sebep olmuştur. CKMP bu gezide çıkan olayları bir tertip olarak değerlendirmiştir.¹⁴⁵ Bu olaylar sonrasında muhalefetin de iktidarın da tavırları sertleşmiştir. **Uşak olayları**¹⁴⁶ sonrasında yaşanan en önemli gelişme **Tahkikat Komisyonları**'nın kurulmasıdır.¹⁴⁷

¹⁴³ ‘‘CKMP Kongresinde DP şiddetle tenkit edildi’’, **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1959,s.5.

¹⁴⁴ Ahmad, **a.g.e**, s.51, 82.

¹⁴⁵ Salim Burçak, **Demokrat Partinin Politika Hayatına Yeniden Girişi**, Demokratlar Kulübü Yayınları No. 14, Ankara 1997, s.620.

¹⁴⁶ 29 Nisan 1959 tarihinde Ankara'dan hareket eden İsmet İnönü, 30 Nisan 1959 tarihinde Uşak'a gelmiştir. Tren İstasyonundan şehir merkezine doğru hareket eden İsmet İnönü'nün içinde bulunduğu araca, Demokrat Partililer tarafından bardak fırlatılmıştır. Milli Mücadele sırasında Türk orduları tarafından karargâh olarak kullanılan evi ziyaret etmesi engellenmeye çalışılmış, Uşak Valisi tarafından İsmet İnönü için vur emri verildiği iddia edilmiştir. 1 Mayıs 1959 günü, Uşak'tan ayrılmak için tren istasyonuna gelen İsmet İnönü'ye taş atılmıştır. Atılan taşlardan biri başına isabet etmiş ve küçük bir yara meydana gelmiştir: Mehmet Karayaman, **İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının İç Yüzü**, AKY Yayınları, Ankara 2013, s.19.

¹⁴⁷ **Tahkikat Komisyonu**: Söz konusu Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan'da ‘‘Cumhuriyet Halk Partisi'nin yıkıcı, gayri meşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkikat, tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik

DP iktidarı muhalefeti susturabilmek için baskı yolunu seçmesi, muhalefeti yıldırmanın aksine daha da güçlendirmiştir. Baskıların artması toplumsal alana da yansımış ve toplumsal desteği arkasında hisseden muhalefet partileri kararlı bir tutum sergilemişlerdir. Osman Bölükbaşı DP'yi düşürmenin en önemli görevleri olduğunu söylemeye başlamıştır.¹⁴⁸

Söz konusu gerilim 27 Mayıs 1960'a kadar sürmüştür. Yapılan askeri müdahale karşısında muhalefetin tutumunun demokratik teamüllere uygun olmadığı söylenebilir. Osman Bölükbaşı'nın darbe haberini duyunca rahatladığını belirtmektedir.¹⁴⁹

CKMP liderinin **Kudret Gazetesi**'nde kaleme aldığı yazıda darbecileri meşrulaştırıcı söylemi bu anlatımı doğrulamaktadır. CHP ve CKMP'nin darbeyi meşrulaştırıcı söylemleri Kurucu Mecliste siyasi parti temsilcileri kontenjanını doldurmalarını sağlamış, CHP 49, CKMP 25 üye ile temsil edilme imkânı bulmuştur.¹⁵⁰

edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair'' bir önerenin kabulü üzerine kurulmuştur. Önerge sahipleri; Denizli Milletvekili Baha Akşit ve Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar'dır. **Resmi Gazete** 19 Nisan 1960, Sayı 10484.

¹⁴⁸ ''CKMP' nin yıllık kongresi dün sona erdi'', **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1959,s.1.

¹⁴⁹ Burçak, **a.g.e.**, s.283.

¹⁵⁰ Burçak, **a.g.e.**, s.284.

C- CKMP'nin İlk Yılları ve Siyasi Politikaları

1- Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Vatan Cephesi

CHP ve HP'nin 1958 yılında Güç birliği adı altında birleşmesi, ardından CMP ve TKP'nin de CKMP olarak birleşmeleri, hükümette büyük bir endişeye sebep olmuştur. Menderes, muhalefetin birleşme manevralarını bu defa çok daha fazla önemsemiş, Güç Birliği'ne Vatan Cephesi'ni kurmakla cevap vermiştir.¹⁵¹

Başbakan Menderes, Vatan Cephesi'nden ilk kez 12 Ekim 1958 Manisa il kongresinde söz etmiş, vatandaşlardan kin ve husumet cephesine karşı vatan cephesi kurmalarını istemiştir.¹⁵² Vatan Cephesi'nin ilk mensubu, CMP'den ayrılarak DP'ye geçen eski CMP İstanbul İl Başkanı **Hüsnü Zeki Söylemezoğlu** olmuştur.¹⁵³

Osman Bölükbaşı, Menderes'in Manisa nutkunda bahsettiği Vatan Cephesi için;

"Kurmak istedikleri cepheye vatan cephesi dememeli, teslimiyet ve mutavaat cephesi demeli. Biz bu cephenin içinde değil daima karşısında olacağız. Biz derken eşit hak ve haysiyet isteyen bütün vatandaşları da ifade ettiğimize de kaniyiz." diyordu.¹⁵⁴

DP, Vatan Cephesi adı altında toplumun değişik kesimlerini kendine çekebilmek için birbirinden farklı yöntemler uyguluyordu. İşadamlarına Vatan Cephesine katılma önerisini bakanlar yapıyor, köylülere ise vatan cephesine girerlerse kredi verileceği, cami yaptırılacağı, yol yapılacağı sözleri veriliyordu. Hükümet, vatan cephesine taraftar toplarken ekonomik siyasal ve sosyal baskı gücünü kullanmayı ihmal etmiyordu.¹⁵⁵

Vatan Cephesi denilince akla gelen en önemli araç radyo idi. Cepheye katılanlar radyodan isim isim okunuyordu. Bunun bir nedeni vardı. CHP'yi destekleyen basın, Güç

¹⁵¹ Mete Tunçay, "DP'nin Otoriterlik Denemesi", **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin) Cem Yayınevi, İstanbul 2001,s.185.

¹⁵² Kabasakal, **a.g.e**, s.193.

¹⁵³ "Yurtta Olup Bitenler, V.C İsim imalatçılığı", **Akis Dergisi**, 13 Ocak 1960, Sayı: 285, s.10.

¹⁵⁴ "Son Haberler", **Cumhuriyet**, 15 Ekim 1958,s.3.

¹⁵⁵ Ercan Haytoğlu, **Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960)** Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1994, s.243.

Birliği ile ilgili haberlere duyarlılık göstererek, Güç birliğine katılımları ve ocak açılışlarını övgüyle veriyor, Vatan Cephesi ile ilgili haberleri küçültücü ifadelerle yayınlıyordu. Hükümet, elindeki en büyük yayın aracı olan radyoya bu nedenle yönelmişti.¹⁵⁶

Akis Dergisi, 13 Ocak 1960'da Vatan Cephesi'ne katılanların isimlerinin radyodan okunması hususunda yaptığı haberde; *"DP Genel Merkezi teşkilatı, her ne pahasına olursa olsun Vatan Cephesine adam ayartılmasını istemiştir. Henüz ana rahmine düşen çocukların, havada uçan kuşun, ölülerin, esasen DP de kaydı bulunanların veya CHP 'den ayrılmayı akıllarının ucundan dahi geçirememiş olanların Vatan Cephesine iltihak ettikleri zamanla ortaya çıkınca, darlık ve zorluk içinde bunalmaktan neşesini kaybeden vatandaş, yeni bir eğlence vasıtası bulmuş ve gülmeye başlamıştı."* ifadelerine yer vermişti.¹⁵⁷ Vatan Cephesine katılanların isimleri radyodan ilan edilirken, bilfiil CKMP üyesi olanların isimleri de okunmuştur. Radyodan ismi okunanlar Bölükbaşı'yı ziyaret ederek bu durumdan üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir.¹⁵⁸ Bunun yanında halktan¹⁵⁹, CHP ve CKMP İdare heyetlerinden Vatan Cephesi'ne bir hayli katılım olmuştur.¹⁶⁰

Osman Bölükbaşı, 1959 Nisan sonunda gazetecilerin vatan cephesi hakkındaki sorularına; *"Kanaatlere ve vicdanlara değil, menfaat ve ihtiraşlara hitap eden bir cephe, vatan gibi ulvi bir mevhumun gölgesine sığınamaz. Hakiki bir vatan cephesi kurmak icap ediyorsa, bu DP 'nin dışında ve ona karşı kurulmalıdır."* diye cevap veriyordu.¹⁶¹

Eylül 1959'da CKMP tarafından teşkilata gönderilen tebliğde, 1957 seçimlerinden sonra DP'nin azınlık partisi durumuna düştüğü, bu nedenle Vatan Cephesi efsanesini icat

¹⁵⁶ Kabasakal **a.g.e.**, s. 194-195.

¹⁵⁷ "Yurtta olup bitenler, V.C İsim imalatçılığı", **Akis Dergisi**, 13 Ocak 1960, Sayı: 285, s.10.

¹⁵⁸ "Vatan Cephesine katılan CKMP'liler", **Cumhuriyet**, 8 Mart 1960,s.1.

¹⁵⁹ Ailesiyle beraber vatan cephesine katılan CHP li bir vatandaşın dilekçesi ekler bölümüne konmuştur. **BCA:10.9.0.0/215/668/1.**

¹⁶⁰ Tekirdağ CKMP il idare heyeti vatan cephesine katıldıklarını CKMP Genel Merkezine bildirmiştir, **BCA:10.9.0.0/218/676/3;** Belge ekler bölümüne konmuştur.

¹⁶¹ "Bölükbaşı'nın Vatan Cephesine hücumları", **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1959,s.3.

ederek, milletin DP'ye teveccüh ettiği hissini uyandırılmak istendiği, bütün bunlara rağmen DP'nin çöküntü içerisinde olduğu belirtiliyordu.¹⁶²

Vatan Cephesi ile ilgili olarak Adnan Menderes, Yassıada duruşmalarında şunları söylemiştir;

"Bir vatan cephesi örgütü kurulmamıştır. Çünkü örgüt denince bir yere bağlı olan kademeler manzumesi akla gelir.

Vatan Cephesi Ocakları, DP bucağına bağlı olan bir DP ocağından ibarettir. Ne gizli yollardan çalışılarak Cemiyetler Kanunu çiğnenmiş, ne de bu yola gidilmiştir.

Vatan cephesi sözü bir siyasi slogandan ibarettir. DP' den ayrılanların veya tarafsız yurttaşların bir birlik haline getirilmesi için sarf edilmiş bir slogan. Mevcudiyeti, maddi yeri yoktur. Elle tutulur, gözle görülür bir örgüt değildir. Memleket asayişi bakımından bir savunma davranışından ibarettir. "¹⁶³

Menderes'in açıkladığı gibi düzenli ve ciddi bir örgütlenme olmayan Vatan Cephesi, muhalefete karşı kurulmuş bir tepki hareketidir.¹⁶⁴ Fakat bu kamplaşma ülkede siyasi ortamı daha da germiş, önü alınamayan gelişmelere zemin hazırlamıştır.

2- Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin, Türkiye Sosyalist Köylü Millet Partisi Haline Getirilmek İstenmesi

CMP Büyük kongresinde Alaattin Tiritöğlü, partinin idealist bir parti olduğunu, Türkiye'de, diğerlerinden farklı olabilmesi için bir doktrin partisi olması ve bu doğrultuda program değişikliği yapmasını teklif etmişti. Bu amaçla yedi kişilik bir komisyonun kurulması, hazırlanacak yeni programın bu komisyona verilmesi, kongrede kararlaştırılmıştı.¹⁶⁵ TKP ile birleştikten sonraki tüzük ve program değişikliği ile Alaattin Tiritöğlü'nun teklifleri komisyon tarafından değerlendirilerek, 1959 kongresine sunulacaktı.

¹⁶² 'CKMP'den Tebliğ', **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1959,s.1.

¹⁶³ Kabasakal, **a.g.e**, s.195.

¹⁶⁴ Haytoğlü, **a.g.t**, s.246.

¹⁶⁵ 'CKMP Büyük Kongresi dün Ankara'da başladı', **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1958,s.5.

Alaattin Tiritöğlu ve arkadaşları, yaptıkları teklif doğrultusunda CKMP'nin ismini ve programını değiştiren bir proje hazırlamışlardır. Bu projeye göre partinin ismi **Türkiye Sosyalist Köylü Millet Partisi** olarak değişecekti.¹⁶⁶

Tiritöğlu ve Ankara İl İdare Kurulu tarafından hazırlanan programa göre, partinin amacı aşağıdaki gibiydi:

*"Sosyal adalet ve güvenlik müesseselerini müspet ilimlerin ışığı altında kurarak, ırk, din, dil, mezhep farkı gözetmeksizin Türk vatandaşlarının tabii hak ve kabiliyetlerini serbestçe istimal ve geliştirme imkânları sağlamak, demokratik prensiplere bağlı kalmak, vicdan hürriyetini ana prensip olarak kabul etmek, meşru emek mahsulü mülkiyet hakkını mahfuz tutmak, fakat serveti muayyen bir zümrenin elinde vatandaşları sömürücü hale getirmemek ve Atatürk inkılaplarını savunmaktır."*¹⁶⁷

Öngörülen programda, **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**'nin içinde yer alan bütün hak ve özgürlüklerin kabul edilmesi, iş ve çalışma hakkının tanınması, gerçek bir sosyal sigorta sisteminden yararlanılması, Anayasa ile hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını kabul edilmekteydi. Programda, TSKMP'nin sosyal prensiplerinin temeli aile kabul edilmiş, her aileye bir ev sahibi yapmak, kimsesiz çocuklar ve malullerin devlet eliyle barındırılmasını sağlamak hedeflenmiştir. Program TSKMP 'nin ekonomi politikasını, büyük fabrikaların, bankaların, doğal zenginliklerin, demiryollarının ve limanların millileştirilmesi, bunların dışındaki girişimlerin serbest bırakılması şeklinde alıyor, modern sendikaların kurulmasını gerekli görüyordu. Devlet politikası olarak kuvvetler ayrılığı prensibi kabul ediliyor, nisbi temsil sisteminin en uygun seçim sistemi olduğu belirtiliyordu.¹⁶⁸

CKMP 'nin TSKMP haline getirilmesi konusunu görüşmek üzere Genel İdare Kurulu toplantıya çağırılmış ve 21 üyesinden 12 üyesinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Genel İdare Kurulu toplantısı başlamadan önce Osman Bölükbaşı, gazetecilere Tiritöğlu'nun teklifinin gündemde olmadığını belirtmiştir. Bu arada gazetecilerin bu konuda Genel İdare Kurulu üyelerine sordukları sorulara değişik cevaplar alınmış ve partide bir rahatsızlık olduğu anlaşılmıştır. Bölükbaşı, başkan olarak görüşünü açıklamayacağını, görüşünü sadece Genel

¹⁶⁶ "Millet ve Tarih kapsamında CKMP", **Cumhuriyet**, 15 Ocak 1959,s.5.

¹⁶⁷ Haytaoğlu, **a.g.t.**, s.248.

¹⁶⁸ "Ankara Notları", **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1959,s.5

idare kurulunda ortaya koyacağını belirtmiştir. **Orhan Arsal** ise kendisinin gerçekte sosyalist olduğunu söyleyerek, reaksiyonun sosyalizm prensiplerine değil, sosyalizm kelimesine olduğunu belirtmiştir. **Muhtar Yazır** sosyalist olmadığını ifade ederek, "*Zaten bizim Köylü Partisi programında cemiyetçi maddeler vardır.*" demiştir.¹⁶⁹

Alaattin Tiritioğlu toplantıya geldiğinde arkadaşları tarafından soğuk karşılanmıştır. Nitekim Genel Başkan ve üyelerle Alaattin Tiritioğlu arasında tartışmalar olmuştur. CKMP'deki rahatsız havanın bir nedeni, bu teklifin çok zamansız ve önceden basına açıklama yapılmış olmasıdır.¹⁷⁰

Bu arada CKMP tabanından Alaattin Tiritioğlu'na karşı tepkiler oluşmuştur. CKMP'nin sosyalist bir parti olamayacağı belirtilerek, Tiritioğlu'nun bu yolda gitmek isterse partiden ayrılarak, kendi düşüncelerine göre parti kurması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁷¹ Tam bu esnada parti Genel Merkezi bir tebliğ yayımlayarak, CKMP'nin sosyalist parti haline getirilmesi yönünde hiçbir teklifin kabul edilmemesine karar verildiğini açıklamıştır. Bu karardan sonra Alaattin Tiritioğlu ve genç liderler olarak takdim edilen Ankara İl İdare Kurulu üyeleri **Yunus Koçak** ile **Şükrü Bıçakçı** bir basın toplantısı yaparak sosyalist program projesini gazetecilere vermişlerdir. Açıklamada amaçlarının partiyi uygar bir parti haline getirmek, CKMP üzerindeki muhafazakâr iddialarını ortadan kaldırmak olarak izah etmekteydiler. Burada CMP'nin TKP ile birleşmesinden sonra, CMP'nin hızla sağa kaydığı endişesini de dile getirilmiştir. Partililer, işten el çektirinceye kadar parti içinde görüşlerini savunacaklarını, partinin demagoji partisi olmaktan kurtarılarak, doktrin partisi haline gelmesine çalışacaklarını açıklamışlardır.¹⁷² Alaattin Tiritioğlu ve arkadaşlarının durumu, parti içinde soruna yol açmıştır.¹⁷³

CKMP Ankara İl idare kurulu, 11 kişiden müteşekkil kurulun 5 üyesinin bulunmadığı bir toplantıda Yunus Koçak ve Şükrü Bıçakçı'nın savunmalarını bile almadan, ildeki

¹⁶⁹ "CKMP Genel İdare Kurulu toplandı", **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1959,s.5.

¹⁷⁰ "CKMP Genel İdare Kurulu toplandı", **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1959,s.5.

¹⁷¹ "Bir CKMP Kongresi", **Cumhuriyet**, 19 Ocak 1959,s.5.

¹⁷² **Kim Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 36, 30 Ocak 1959, s.17.

¹⁷³ "CKMP Çıkar Yol Beyannamesi yayınlandı", **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1959,s.5.

görevlerinden uzaklaştırılması kararını almıştır.¹⁷⁴ Bu kararda esas alınan, bu kişilerin Alaattin Tiritöglu'nun hazırladığı Sosyalist Parti programına imza koyarak, böyle bir partinin kurulmasını istemeleri olmuştur.¹⁷⁵ Alaattin Tiritöglu bu gelişmeden sonra, CKMP'nin sosyalist bir parti haline getirilmesi görüşünün CKMP içinde tahakkuk etmeyeceğine inandığı için istifa ettiğini açıklamıştır. CKMP, Alaattin Tiritöglu'nun istifası ile büyük bir iç çekişmeden kendisini kurtarmıştır.¹⁷⁶

3- CKMP 'nin 1959 Yılında Partiler Arası İşbirliği ve CHP ile DP Arasındaki Arabuluculuk Çalışmaları

16 Ekim 1958'de CMP ve TKP, 24 Kasım 1958'de Güç Birliği fikri üzerinde HP ve CHP birleşmişti. Güç birliği konusunda mücadele hedeflerini ortaya koymak isteyen CHP 12-15 Ocak 1959 tarihleri arasında 14. Kurultayı'nı gerçekleştirdi. Bu kurultay güç birliği fikri doğrultusunda, on maddelik **İlk Hedefler Beyannamesi**'ni kabul etti. Bu beyanname ile partizanlığın kaldırılması, ikinci bir meclisin kurulması, seçim güvenliğinin sağlanması, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, yüksek yargıçlar kurulu oluşturulması, memurlara mahkemeye başvurma hakkı tanınması, basın özgürlüğünün anayasa güvencesine alınması, üniversite özerkliğinin eksiksiz sağlanması, yüksek iktisat şurasının kurulması ve sosyal adaletin anayasa güvencesi altına alınması hedef alınıyordu. Muhalefet bundan sonraki aşamada daha da sertleşme politikası izleyecekti.¹⁷⁷

1959 yılı baharına gelindiğinde partiler arası işbirliği çalışmalarının yeniden hareket kazanmaya başladığı görülmekteydi. Nitekim işbirliği görüşmeleri, CHP ve CKMP'nin üst düzey yöneticileri arasında başlamıştır.¹⁷⁸ İşbirliği görüşmeleri büyük bir gizlilik içerisinde yürütülüyordu. Fakat CHP ve CKMP arasında bir yakınlaşma olduğunun bariz belirtileri de vardı. Kongrelerinde ve toplantılarında CHP'ye yüklenmeyi adet haline getiren Osman Bölükbaşı, artık CHP 'ye en ufak bir eleştiride bulunmuyordu. CKMP parti üst düzeyinde

¹⁷⁴ Haytaoğlu, **a.g.t.**, s.248.

¹⁷⁵ ‘‘CKMP de yeni bir öneri’’, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1959,s.5.

¹⁷⁶ ‘‘Son Haberler’’, **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1960,s.5.

¹⁷⁷ Mete Tunçay, ‘‘DP'nin Otoriterlik Denemesi’’, **a.g.e.**, s.185.

¹⁷⁸ ‘‘Muhalef Partilerin seçim hazırlıkları’’, **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1959,s.1.

CHP'ye karşı işbirliği havası bulunsa da, parti tabanında CHP ile işbirliğine karşı bir tedirginlik ve karşı çıkma havası vardı.¹⁷⁹

CHP ve CKMP arasındaki görüşmelerden her zaman olduğu gibi bir sonuç çıkmadı.¹⁸⁰ 29 Nisan'da CHP 'nin **Ege Büyük Taarruzu** adını verdiği propaganda gezisi daha Ankara'dan yola çıkarken elem verici olaylarla başladı. Ankara'da İnönü'ye istasyonda tezahürat eden halk ile polis çatıştı. Uşak'ta İnönü'yü karşılayan kalabalık, DP binası önünden geçerken DP İl Başkanı **Eşref Öğün**'ün elindeki çay bardağını kafile üzerine fırlatması olaylara yol açtı. DP ve CHP'liler çatıştılar.¹⁸¹

DP çevreleri, olayları CHP tarafından kanuna ve idareye karşı planlı tahrik ve tecavüz hareketi sayıyordu. CHP çevreleri, olayları muhalefeti karınca gibi ezmek isteyen iktidarın, can güvenliğini ihlale kadar giden, merkezden idare edilen bir tertip olarak görüyordu. CHP bu olayları sorumlu saydığı İçişleri Bakanı **Namık Gedik** ile Başbakan **Adnan Menderes** ve diğer sorumluların tespit edilmesini, böyle olayların bir daha yaşanmasını engellemek için haklarında Meclis soruşturması açılmasını istiyordu. Meclis Başkanı **Refik Koraltan**, CHP'nin önergesinin öncelikli görüşülmesi isteğini dikkate almıyor, önergeyi hemen Meclis Genel Kurulu'nun oyuna koymaya gerek duymuyordu.¹⁸²

CHP, DP milletvekillerine, Meclis Başkanının tutumunu şikâyet eden ve Meclis'in görev yapması imkânının ortadan kalktığını belirten muhtıralar dağıtmaya başlıyordu. CHP'liler Meclis toplantılarında gündem dışı söz alarak, en son verdikleri ve bir yıldır bekleyen diğer yedi önerge ve gensorunun gündeme sokulmasına karar verdiklerini bildiriyorlardı. CHP'nin bu tutum ve davranışları, DP'yi fevkalade rahatsız etmiş, nezaket kurallarını aşan sözlü ve yumruklu kavgalar Meclis'te görülmeye başlanmıştır. Bu olaylar öyle bir noktaya gelmiştir ki, Meclis çalışamaz olmuştu.¹⁸³

¹⁷⁹ CKMP Adana İl Başkanı, Av. Kamil Tekerek yayınladığı tebliğde: “*CKMP hiçbir vakit CHP ile birleşmeyeceği gibi elele dahi vermeyecektir.*” diyordu: **Cumhuriyet**, 6 Mayıs 1959.

¹⁸⁰ Bölükbaşı **a.g.e**, s.77.

¹⁸¹ Eroğul, **a.g.e**, s.149.

¹⁸² Haytaoğlu, **a.g.t**, s.252.

¹⁸³ Bahri Savcı, ‘‘CKMP 'nin Arabuluculuğu’’, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı:20, Aralık 1959, s.178-179.

CHP ile bir işbirliği gerçekleştiremeyen CKMP, bir heyet oluşturarak DP ve CHP arasındaki buzları eritmek için çalışmalarına başlamıştır. Parti Genel Başkanı **Osman Bölükbaşı**, Genel Başkan Vekili **Ethem Menemenciöğlu**, Genel Sekreter **Ahmet Bilgin**, Genel idare kurulu üyeleri **Fuat Arna** ve **Ahmet Tahtakılıç**'dan oluşan heyet Başbakan Adnan Menderes'i makamında ziyaret ederek görüşme yapmışlardır. Bu görüşmelerde DP'den İçişleri Bakanı Namık Gedik, DP Meclis grubu başkanı **Akif Benderlioğlu** katılmıştı. Bu toplantıdan sonra CKMP heyeti kendi lokalinde değerlendirmelerde bulunduktan sonra, CHP Genel merkezine giderek İsmet İnönü, Kasım Gülek, İsmail Rüştü Aksal ve Nüvit Yetkin'den oluşan heyetle görüşme yapmışlardı.¹⁸⁴

CHP lideri görüşmeleri Meclis grubuna bildirince, parti Meclis grubundaki bazı üyeler, heyetin önce DP ile görüştüğünü belirterek, bu heyetin telkinlerinin DP telkinleri sayılmasının doğru olacağını ileri sürdüler. CHP politika değişikliği yapmadan, Meclis grubunun belirlediği hareket hattı üzerinde devam etmeyi uygun buldu. Meclis grubu üyelerinden bir kısmı sertlikten vazgeçilmesini istemiş, ancak bu görüş reddedilmiştir. Meclisten çekilme yolunda gelen teklifte kabul edilmeyerek önergelerin gündeme alınması için mücadeleye devam kararı alınmıştır¹⁸⁵

CKMP'nin arabuluculuk faaliyetleri sonuç getirmeyince, CKMP açıklama yapmaksızın faaliyetleri durdurmuştur. Çünkü CHP yakınlaşma yanlısı değildi. İnönü CHP Meclis Grubundaki konuşmasında, "*Memleket hizmetlerinde ve davalarımızda taviz verecek değiliz*" diyordu.¹⁸⁶

DP ise daha yumuşak bir tutum içindeydi. Bir yumuşama hareketi olarak, kurulmuş olan ve raporunu hazırlayan **Tedbirler Komisyonu** faaliyetini tamamen durdurmuştu.¹⁸⁷ CKMP Genel idare kurulu arabuluculuk faaliyetini durdurduktan sonra bir toplantı yaparak

¹⁸⁴ **Kim Dergisi**, Cilt 5, Sayı: 61, 23 Temmuz 1959, s.8.

¹⁸⁵ Bahri Savcı, "CKMP 'nin Arabuluculuğu", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı: 20, Aralık 1959, s.178-179.

¹⁸⁶ "Partiler arası uzlaşma teşebbüsü bir netice vermedi", **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1959, s.1.

¹⁸⁷ Savcı, **a.g.m.**, s.180.

durum değerlendirmesi yapmış, yeniden arabuluculuk faaliyetine devam etme kararı almıştır.¹⁸⁸

Bu esnada Osman Bölükbaşı, CHP'lilere Meclis toplantılarına katılmaları, DP'lileri de Meclis soruşturması önermelerini gündeme almaları yönünde tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁸⁹ Başbakan Adnan Menderes, partiler arası ilişkilerin yumuşamasında yarar görmüş olmalı ki, muhalefet partilerinden altı üyeyi (5 CKMP, 1 CHP'li) öğle yemeğine çağırmıştır. Bu yemekle DP'nin amacı, eski DP'lileri yuvaya çekmektir. Ancak bu gruptan DP'ye kayma olmamış, CKMP 'nin parçalanacağı yolunda çıkarılan haberlerde gerçekleşmemiştir.¹⁹⁰

Ethem Menemencioğlu, arabuluculuk faaliyetleri hakkında çıkan bir kısım haberler nedeniyle, açıklama yapma gereği duymuştur. Menemencioğlu; *"Mevcut siyasi buhranın, memleketin yüksek menfaatlerine uygun bir şekilde izalesi maksadıyla iktidar ve Halk Partisi nezdinde yaptığımız teşebbüs Sayın İnönü'nün son gezilerinde cereyan eden müessif hadiseler karşısında parti olarak neşrettiğimiz tebliğ ve liderlerimizin beyanları ile ortaya koyduğumuz görüşten ayrılmak manasına asla gelmez. Rejim meseleleri ile muhalefetin emniyeti mevzuunda evvelce sahip bulunduğumuz noktayı aynen muhafaza etmekteyiz. Prensiplerde taviz vermeyen bir parti olduğumuz da herkesin malumudur"* demiştir. Ayrıca CKMP 'nin iktidar ve muhalefet arasında arabuluculuk faaliyetleri sürdürmesi, DP ile işbirliği yapılacağı, buna karşı olanların CHP 'ye geçeceği gibi yorumlar yapılmasına yol açınca CKMP, DP ile birleşmeye taraftar olmadıklarını açıklamıştır.¹⁹¹

Bu sırada CKMP 'yi sarsan önemli bir olay olmuştur. Kırşehir eski CMP Milletvekili **Mehmet Mahmutoğlu**'nun yönlendirdiği bir kişi, Çiçekdağı parti tabelasını çalarak Kırşehir'e götürmüştür. Bunun üzerine CKMP Çiçekdağı İlçe idare kurulu, bu hareketi araştırmak için yetki verilmesini genel merkeze telgrafla bildirmiştir. Arabuluculuk faaliyetlerinin tabanda destek bulmadığını bu olay çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Mahmutoğlu'nun başlattığı hareket ile 11730 CKMP ve CHP'linin DP'ye geçtiği

¹⁸⁸ 'Bölükbaşı temaslarına devam edecek', **Milliyet**, 22 Mayıs 1959,s.1.

¹⁸⁹ 'CKMP lideri konuştu', **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1959,s.5.

¹⁹⁰ Savcı, **a.g.m**, s.181, Yemeğe davet edilenler DP' den ayrılan ve CKMP ile CHP içinde bulunan kişilerdi. CKMP' den Enver Kök, Lütfi Bornovalı, Hasan Dinçer, Hazım Bozca, kısa bir süre önce CKMP' den CHP 'ye geçmiş olan Suphi Batur, 1957'de CMP 'den istifa etmiş olan Orhan Akça idi.

¹⁹¹ 'CKMP Genel İdare Kurulu toplandı', **Milliyet**, 1 Haziran 1959,s.5.

açıklanmıştır.¹⁹² Mehmet Mahmutoglu Çiçekdağı CKMP tabelasını Başbakan Adnan Menderes'e bir hatıra olmak üzere Ankara'ya getirmiş ve DP genel merkezine teslim etmiştir.¹⁹³

CKMP partideki bu olumsuz gelişmelere rağmen DP ve CHP arasındaki arabuluculuk çalışmalarına hızla devam etmiştir.¹⁹⁴ Bu arada CKMP Genel Başkanı Bölükbaşı'nın ilginç bir yanı, gazetecilerin bu konudaki soruları üzerine ortaya çıkıyordu. CKMP lideri, arabuluculuk görüşmelerine devam edilip edilmeyeceği, ne noktada olduğu şeklinde bir soruya inkâr denebilecek bir şekilde: *"Biz CHP ile iktidar arasında hiçbir zaman arabuluculuk gibi bir vazife ifa etmeyi düşünmüş bile değiliz. Hareketimizin hedef ve gayesi tebliğimizde ifade olunmuştur. Biz rejim konusundaki inhıraflarla ve memleketi kardeş kavgasına götürecek facialara set çekmek istedik"* diyordu. Ayrıca Bölükbaşı, üzerlerine düşeni yaptıklarını sonuçlarını almak üzere olduklarını belirtiyordu.¹⁹⁵

Bu görüşmeler sonunda hiçbir sonuç alınamadı. CKMP 'nin arabuluculuk çalışmaları önemli bir gelişmeye yol açmamış, Partiler arasında ciddi bir yumuşama sağlanamamıştır.¹⁹⁶

4- Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin 19 Kasım 1959 Kongresi

CKMP, yıllık Büyük kongre çalışmalarına başladıktan sonra ilk iş olarak kongre başkanlığı seçimi yapmış, **Seyfi Öztürk** kongre başkanlığına seçilmiştir. Kongre Başkanı, ilk sözü Osman Bölükbaşı'na vermiştir.¹⁹⁷

Osman Bölükbaşı uzun bir konuşma yapmıştır. Parti Genel Başkanı Bölükbaşı, DP'nin özgürlük, adalet, erdem gibi mefhumları bu ülkeye getirmek için iktidara geldiğini, fakat bunların hiçbirinin gerçekleşmediği gibi bunlardan ülkeyi mahrum ettiğini, yasamanın

¹⁹² CKMP 'den DP'ye ilk geçen 43 kişidir, bu sayı toplam da aileleri ile beraber 83 kişi olmuştur, **BCA:10.9.0.0/218/676/3**; Belge ekler bölümüne konmuştur.

¹⁹³ "DP Genel Merkezi CKMP de çözümlerin olduğunu bildirdi", **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1959,s.5.

¹⁹⁴ "İnönü dün Bölükbaşı ile tekrar görüştü", **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1959,s.1.

¹⁹⁵ "CKMP iç duruma karşı konuştu", **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1959,s.1.

¹⁹⁶ Savcı, **a.g.m**, s.182.

¹⁹⁷ "CKMP kongresinde DP şiddetle tenkit edildi", **Cumhuriyet**, 29 Aralık 1959,s.3.

kontrolünün içtüzük değişiklikleri ve parti tahakkümü ile tesirsiz hale getirildiğini belirtmiştir. Bölükbaşı yayınladıkları **Çıkar Yol** beyannamesi hakkında, henüz CHP'nin görüş açıklamadığını belirtmiştir.¹⁹⁸

Bölükbaşı, CKMP'yi, DP'ye iltihak ettirmek, bu yapılamadığı takdirde CKMP 'yi parçalamak için uzun süreden itibaren oyunlar ve tahrikler yapıldığını ve bu politikanın artan bir hızla devam ettiğini ve artık parti başkanına kadar ulaştığını anlatmış; "*Parti liderine karşı girilen amme vicdanında hükme bağlanan teşebbüs, bu yıldırma veya bertaraf etme politikasının zirve noktasını teşkil etmiştir. Bu neticenin mesuliyeti, şüphesiz DP milletvekillerine aittir.*" demiştir.¹⁹⁹

Uşak olaylarına temasla, olaylar zincirinin manasının şahıs veya partiye karşı değil, Türk milletine insanca yaşama hakkına, muhalefete ve demokratik rejime karşı girişilmiş bir tertibin sonucu olduğu kanaati taşıdığını belirtmiştir. Bölükbaşı aracılık teşebbüsünden söz ederek, maksatlarının DP ve CHP tarafından anlaşılmadığı ve hiçbir olumlu değişikliğin olmadığını ifade etmiştir. Bölükbaşı'nın konuşmasından sonra çalışma raporu okunmaya başlanmıştır.²⁰⁰

CKMP 'nin 2 sayfalık faaliyet raporunda göze çarpan tek açıklama, gazete çıkarmak için kurulan **Kızılırmak Gazetecilik ve Matbaacılık** için Genel başkanın iki yılda 144 bin lira topladığıdır. Mali rapor **Pertev Bekiroğlu** tarafından okunmuş ve bir yıllık gelir gider bütçesinin 64 bin lira olduğu belirtilmiştir.²⁰¹

Bu kongrede CMP ile birleşen TKP 'nin Genel Başkanı Tahsin Demiray, program ve tüzük değişikliği üzerinde ısrarla durmuştur. Demiray ısrara neden olarak, CMP 'nin Köylü Partisi ile birleşmeden önce de tüzüğün eksikliklerinin olduğu ve bu eksikliklerin tamamlanması için CMP teşkilatından isteklerde bulunulduğunu, bu değişikliğin hala yapılmadığını gösteriyordu. İki partinin birleşmesinden sonrada, bazı meseleler karşısında tüzüğün yetersiz kaldığını ve gerekli hallerde yorumlamalara gidildiğini belirtiyordu. Program

¹⁹⁸ "İnönü CKMP Kongresinde bulundu", **Milliyet**, 19 Kasım 1959, s.1.

¹⁹⁹ "CKMP 4. Büyük Kongresi dün Ankara'da çalışmalara başladı", **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1959, s.1.

²⁰⁰ "CKMP 4. Büyük Kongresi dün Ankara'da çalışmalara başladı", **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1959, s.5.

²⁰¹ **Kim Dergisi**, Yıl:2, Sayı:79, 21 Kasım 1959, s.9.

ve tüzük değişikliğine temel gerekçe olarak 1954 yılında tüzüğün son derece acil olarak hazırlanıp yürürlüğe konmuş olmasını gösteriyordu.²⁰²

Kongre, CMP ve TKP arasında imzalanan bir protokole göre tüzük ve programda değişiklik yapacaktı. Program değişikliği olarak, nispi temsil sistemi CMP programına parti bünyesinde bir temsilciler meclisi ve gençlik kolları kurulması hükmü de ilave ediliyordu. Temsilciler meclisi, dört ayda bir defa genel başkanın başkanlığında toplanacak, bu meclise il başkanları katılacaklardır. Kongrenin tüzük değişikliği için bir komisyon kurması, tüzük değişikliğinin incelenmesi ve kesin karara bağlanması kararı alınmıştır.²⁰³

Bu kongrede de TKP 'nin tüzük ve program değişikliği isteği gerçekleşmemiş, TKP ile imzalanan protokol tam olarak hayata geçirilememiştir. Bu durum CMP ve TKP 'liler arasında bir huzursuzluk sebebi olmuştur.²⁰⁴ CKMP kongresi, hükümlü gazetecilere ziyaret ve ülkemize gelen **Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han** için, iki heyet kurulmasına karar vermiştir. Bundan sonra çalışma raporunun tenkidine geçilmiştir. Eleştiriler, genel idare kurulunun bir yıl içinde hiçbir çalışma yapmadığı, Osman Bölükbaşı'nın tek başına hareket ettiği yönünde yoğunlaşmıştır. DP'nin tutumundan ve basının ilgisizliğinden yakınmalar olmuştur.²⁰⁵

Kongrenin ikinci günü, delegeler konuşmalarını DP üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Öğleden sonraki oturumda, tüzükte yapılması düşünülen değişiklikler üzerinde durulmuştur. Tüzük teklifinin iki maddesi hariç diğer maddeleri kabul edilmiştir. İrticadan mahkûm olanların partiye alınmamaları ve gençlik kolları kurulması hakkındaki maddeler kabul edilmemiştir. Seçimlerin nisbi temsil esasına göre yapılması, milletvekili sayısının azaltılması maddeleri kabul edilmiştir. Tüzüğe eklenen parti temsilciler meclisinin teşkili, işçiye grev hakkı verilmesi teklifi de kabul edilmiştir.²⁰⁶

²⁰² Tahsin Demiray, **CKMP Yeni Tüzük Tasarısı Üzerinde Bazı Düşünceler ve Seçim Organları ile Tatbikat Planları**, Türkiye Yayınevi İstanbul, 1959, s.4.

²⁰³ ‘‘CKMP 4. Büyük Kongresi dün Ankara’da çalışmalara başladı’’, **Cumhuriyet**, 19 Kasım1959,s.5.

²⁰⁴ Demiray, **a.g.e**, s.17.

²⁰⁵ ‘‘CKMP 4. Büyük Kongresi dün Ankara’da çalışmalara başladı’’, **Cumhuriyet**, 19 Kasım1959,s.5.

²⁰⁶ ‘‘Bölükbaşı konuşmasında müstakil kalacaklarını söyledi’’, **Milliyet**, 20 Kasım 1959,s.1.

Genel Başkan vekili Ethem Menemencioğlu, kendisinin idare kuruluna seçilmemesini, partinin TKP ve CMP olarak ikilik içinde bulunduğunu, bu önlenemezse partinin dağılacığını sitemkâr bir şekilde ifade etmiştir.²⁰⁷

Kongrenin üçüncü gününe bırakılan CKMP başkanlık seçimi çok değişik şekilde cereyan etmiştir. Başkanlık için ilk etapta pek çok delege, isimlerini tahtaya yazdırmışlardır. Ahmet Tahtakılıç, Fuat Arna, Sadık Aldoğan ve Tahsin Demiray'ın adaylıkları tartışmalara neden olmuştur. Adayların isimleri açıklandıktan sonra bu dört kişi adaylıktan feragat ettiklerini açıklamış, tek aday olarak Osman Bölükbaşı seçime katılmıştır. Osman Bölükbaşı 638 delegeden 592'sinin oyunu alarak²⁰⁸ tekrar CKMP Genel Başkanlığına seçilmiştir.²⁰⁹ Adaylığını koymayan Ahmet Tahtakılıç 26, Sadık Aldoğan 10, Ethem Menemencioğlu da 1 oy almıştır. 37 kişinin oyunu alamamak Osman Bölükbaşı 'yı huzursuz etmiştir.²¹⁰

Daha sonra Genel idare kurulu seçimleri yapılmıştır. Genel idare kuruluna seçilenler şunlardır:

Ahmet Bilgin, Fuat Arna, Ahmet Tahtakılıç, Kâmil Koç, Sadık Aldoğan, Ahmet Oğuz, Hayri Çopuroğlu, Seyfi Öztürk, Osman Canatan, Pertev Bekiroğlu, Ahmet Aksoy, Sadettin Tokbay, Yusuf Kemal Tengirşek, Tefik Kâmil Koperler, Rauf Çapan, Tahsin Demiray, Mustafa Kepir, Enver Kök, Mehmet Altınsoy, Ragıp Kutman.²¹¹

Genel İdare Kurulu, kendi içinde görev paylaşımı yaparak, Genel Başkan Vekilliğine General Sadık Aldoğan'ı, Genel Sekreterliğe Ahmet Bilgin'i, Genel Sekreter Yardımcılığına Pertev Bekiroğlu'nu getirmiştir.²¹² Bu kongrenin CKMP için önemi büyük olmuştur. Çünkü bu kongreden CKMP 'nin parçalanarak çıkacağı yolunda beklentisi olanlar vardır. Kongrede birlik ve beraberlik tablosunun sergilenmesi, bilhassa DP deki beklentiyi boşa çıkarmıştır.²¹³

²⁰⁷ ‘‘Bölükbaşı konuşmasında müstakil kalacaklarını söyledi’’ **Milliyet**, 20 Kasım 1959,s.1.

²⁰⁸ ‘‘CKMP'nin yıllık kongresi sona erdi’’, **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1959,s.1.

²⁰⁹ Ahmad, **a.g.e.**, s.203.

²¹⁰ ‘‘İlede ben’’, **Akis**, 25 Kasım 1959, s.12.

²¹¹ ‘‘CKMP'nin yıllık kongresi sona erdi’’, **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1959,s.1.

²¹² ‘‘CKMP'de vazife taksimi’’, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1959,s.3.

²¹³ ‘‘CKMP Eski tas eski hamam’’, **Akis**, 25 Kasım 1959 s.13.

II. BÖLÜM

DP İKTİDARI DÖNEMİ SİYASİ ATMOSFERİNDE VE 1961-1965 SEÇİMLERİ SÜRECİNDE CKMP

A-Seçimler Öncesi Politik Gelişmeler ve 27 Mayıs Darbesi Sonrası Siyasi Durum

1. 14 Mayıs 1950 Seçimleri Sonrası Siyasi Durum

Şemsettin Günaltay hükümeti 1950 seçimleri öncesinde muhalefetteki DP'nin de eleştirilerini dikkate alarak demokratik bir seçim yasası hazırlamıştır (16 Şubat 1950). Bu yasaya göre seçimler tek dereceli, genel, eşit, gizli oy, açık tasnif esasına göre yapılacaktır. Seçimlerde propaganda serbest bırakılmış ve yargı güvencesi getirilmiştir. Artık bütün gözler seçim gününe çevrilmiştir. Mayıs başında partiler radyoda propaganda konuşmalarına başlamışlardır.²¹⁴

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlere yedi parti katılmış, CHP bütün illerde, DP Hakkari hariç bütün illerde, Millet Partisi 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi 3 ilde, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi sadece İstanbul'da seçimlere girmiştir.²¹⁵ Seçim sonuçlarına göre DP 408, CHP 69 sandalye kazanmıştır. Bağımsız milletvekillerinin sayısı ise 9'dur. Beyaz ihtilal ya da afişli seçim olarak tarihe geçen 1950 seçimleri, Türk demokrasi tarihinin en önemli kilometre taşlarından biri olmuştur. Türkiye'de ilk iktidar değişikliği son derece barışçı bir ortamda ve seçimle

²¹⁴ DP, bu seçimde hala belleklerde yerini koruyan çok çarpıcı bir afiş kullanmıştır. Afiş, **Selçuk Milar** tarafından bir gecede çizilmiş, ülkenin dört bir yanına asılmış ve çok yankı uyandırmıştır. Afişte bir "el" resmedilmiş ve şu yazı yer almıştı: "Yeter Söz Milletin!". Bu afiş, DP'nin seçimi kazanmasına önemli bir katkı yapmıştır. Afişten CHP'liler de etkilenmiştir. O kadar ki, Ankara'da Teknik Öğretim Müsteşarlığı'nda çalışan Milar'ın 20 gün sonra Urfa'ya tayini çıkmıştır: Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", **Görüş Dergisi**, Sayı: 5. Ankara 1998, s. 54.

²¹⁵ M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti Kongreleri**, Emek Matbaası, Ankara 1997, s. 79.

gerçekleşmiş ve çok partili siyasal hayat yeni bir boyut kazanmıştır. Bu siyasal atmosferde meclis 22 Mayıs'ta toplanmıştır. Meclis başkanlığına **Refik Koraltan**, Cumhurbaşkanlığına **Celal Bayar** seçilmiştir.²¹⁶

Yeni hükümet **Adnan Menderes**'in başbakanlığında kurulmuştur. Türkiye yeni bir iktidarla tanışmıştır. CHP bu tarihten sonra siyasetteki tek güç olma durumunu kaybetmiştir. Nitekim Adnan Menderes 3 Eylül 1950'de yapılan belediye seçimlerinden sonra "*14 Mayıs'ta Türk milleti Halk Partisi'ni iktidardan sildi; 3 Eylül'de de muhalefetten sildi*" şeklinde bu durumu açıklamayı tercih etmiştir.²¹⁷

Seçimleri kaybeden CHP, bu dönemde "*iktidarı gasp etmiş*" olarak gördüğü DP'ye karşı adeta bir devlet partisi görünümünde muhalefet yürütmüştür. Buna karşılık seçimle iktidara gelen DP ise asker ve sivil bürokrasiyle özdeşleşmiş olan CHP karşısında başlangıçtan itibaren kendisini tehdit altında hissetmiş ve muhalefete karşı baskı politikası izlemiştir. İktidarı bunu yapabilecek mekanizmalara da sahipti. Zira iktidarı kaybetmeyeceği varsayımıyla hareket eden CHP geçiş döneminde muhalefetin yaşaması için yeterli yasal güvenceyi sağlayacak değişiklikleri gerçekleştirmemişti.²¹⁸

2. 1954 Seçimleri ve Sonrası Siyasi Durum

1950 seçimlerinde büyük bir üstünlük sağlayan DP ekonomik gelişmeler sayesinde aynı başarıyı 1954 seçimlerinde de gösterdi. Nitekim 2 Mayıs 1954 seçimlerinde DP 503, CHP sadece 31 sandalye kazanmıştır. DP seçim sistemi sayesinde % 57'ye yakını oy almış fakat milletvekilliklerinin % 93'ünü kazanmıştır. CHP ise oyların % 35'ini almış ama milletvekilliğinin ancak % 6'sına sahip olmuştu. Köylü Partisi 5, bağımsızlar ise 10 milletvekili kazanmıştı. Parlamento aritmetiği, DP'ye geniş bir hareket alanı sağladı.

DP üst yönetiminin 1950'de büyük bir başarı kazanmalarına rağmen güvensizlikleri çok belirgindi. İsmet Paşa'ya sadakatinden kuşkulandıkları ordu sebebiyle bir tedirginlik

²¹⁶ "DP dün iktidarı resmen devraldı", **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s.1.

²¹⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s. 51.

²¹⁸ Nihal Kara İncioğlu, "Türkiye'de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları", **Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim**, (Editörler: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 270.

vardı. İnönü hala Atatürk'ün sadık silah arkadaşı ve ülkenin en kıdemli devlet adamı olarak saygı görülmekteydi. DP'liler “Paşa Faktörü” dedikleri ordunun ve bürokrasinin önderlik ettiği “zinde kuvvetleri” temsil eden siyasetteki İnönü olgusuyla karşı karşıya kalmışlardı. Bu durum 1954 seçimlerinden sonra değişikliğe uğradı. Menderes, 1954 seçimlerinde oyunu arttırıp iktidarda kalınca, 1950'den beri devlet aygıtları açısından duyduğu kuşkuları bir kenara atmasına neden oldu.²¹⁹

Seçim başarısına rağmen 1954 yılından itibaren Türkiyede ekonomik açıdan sıkıntılı bir döneme girilmişti. Mesela tarımsal üretim gerilemeye başlamıştı. Kore Savaşı bitmiş, dünya piyasalarındaki tarımsal ürün talebi de sona ermişti. Bu durumda DP, seçim havasının da etkisiyle iktisadi kuralları bir kenara itmek durumunda kalmıştır. Daha az büyüme ve daha az harcama yapmayı tercih etmemiştir. Dünya piyasalarında tarımsal malların fiyatları hızla düşerken **Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)** devreye sokulmuştur. Buğday yüksek fiyatla alınmış, ama kentliye de ucuz ekmek yedirilmiştir. Aradaki fark TMO'nun zararı olarak görünmüştür. Bu sübvansiyon piyasadaki para miktarının artmasına neden olmuş ve döviz darboğazı gündeme gelmiştir.²²⁰ Bu arada doğal olarak dış kredi arayışı başlamıştır. Hükümetin başvurusu üzerine Ankara'ya ilk kez IMF heyeti gelmiştir. Ekonomik sıkıntı, siyasal gerginliği de beraberinde getirmiştir. Siyasal ve toplumsal muhalefet güçlenmiştir. Bu nedenle ekonomik önlemler ertelenmiş, seçim tarihi ise bir yıl erkene yani 1957'ye alınmıştır.²²¹

Ekonomik sorunlar artarak devam ederken **6–7 Eylül Olayları** olarak geçen süreç yaşanmış ve siyasi ortam olumsuz etkilenmiştir. Selanik'te Atatürk'ün evinin Rumlar tarafından bombalandığı haberinin öğle ajansına saat 13. 00'de ulaşıp İstanbul Ekspres gazetesinin ikinci baskısını yaparak iki saat içerisinde İstanbul'da 1300 bin civarında satması etkili olmuştur.²²²

²¹⁹ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999, s. 34.

²²⁰ Ahmad, **a.g.e.**, s. 34.

²²¹ Ahmad, **a.g.e.**, s. 35.

²²² **İstanbul Ekspres**: 6 Temmuz 1955, s. 1. Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin yanındaki Türk konsoloslğunun bahçesine atılan iki bombadan birinin patladığı, evin ve konsolosluk binasının camlarının kırıldığı haberi ile başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere, üç büyük kentte halkın sokağa dökülmesi ile başlamıştır. Bomba haberi üzerine **Kıbrıs Türk'tür Derneği** ve üniversite öğrencileri tarafından bir nümayiş düzenlenmiş ve gruplar halinde Taksim'e doğru yürüyüş başlamıştı. Taksim alanında saat 19.00'dan itibaren

6-7 Eylül'ün yansımasıyla beraber İstanbul'da meydana gelen olaylar, parti içi muhalefeti harekete geçirmiştir. Ancak parti disiplini ve başbakanın siyasal ağırlığı sonucunda gelen ihraç ve istifalar, DP'nin aynı doğrultuda siyasetini sürdürmesine engel olamamıştır.²²³

Olaylardan bir ay sonra, DP IV. Büyük Kongre hazırlıklarının yoğunlaştığı günlerde, DP'li 11 milletvekili **ispat hakkı** konusunu gündeme getirmişlerdir. Basına ispat hakkı tanınmasını, böylelikle yayın organlarının kolayca sansür edilmesinin önüne geçilmesini isteyen milletvekilleri bazı önemli isimleri de yanlarına çekerek genişlemişlerdir. Ancak DP, bu milletvekillerinin bir kısmını ihraç etmiş, kalanlar da DP'den istifa etmiştir. Ayrılan milletvekilleri 20 Aralık 1955'te **Hürriyet Partisi**'ni kurmuşlardır.²²⁴

3. 1957 Seçimleri ve 9 Subay Olayı

1957 seçimlerinde DP'nin oyları azalmış, ancak seçim sistemi sayesinde mecliste 419 sandalye kazanmıştır. CHP 173, CMP 4 ve Hürriyet Partisi ise 4 milletvekili çıkarmıştır. Meclise 2 de bağımsız milletvekili girmiştir. CHP % 41 oranında oy alırken milletvekilliği oranı % 29 da kalmıştır. DP ise % 47 oranında oy almasına rağmen milletvekilliğinin % 70'ine sahip olmuştur. CHP birçok yerde usulsüzlük yapıldığı iddiasıyla sonuçlara itiraz etmiştir.²²⁵

CHP, 1957 seçimleri sonrasında muhalefette kalmış olmasına rağmen önceki dönemlere göre Meclis içinde daha güçlü bir konuma gelmişti. Bu dönemde iki partinin birbirlerine olan bakışları keskin bir çizgiye oturmuş ve giderek sertleşmiştir.²²⁶

başlayan gösterilere katılanların sayısı gittikçe artmış, büyük bir galeyana kapılan halk; başta Beyoğlu olmak üzere, azınlıkların, çoğunlukta yaşadıkları semtlerde yangınlar çıkaracak, mağazaların vitrinlerini kırarak kiliselere ve mezarlıklara saldırılarda bulunacaklardı. Zira olaylar da kısa bir süre sonra, adeta bir yağmaya dönüşecektir: Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara 2004, s.33.

²²³ **TBMM Tutanakları**, C. 8, İ. 1, Ankara, 10 Temmuz 1955, s. 668-669.

²²⁴ ‘‘Hürriyet Partisi dün 16 da resmen kuruldu’’, **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1955, s.1.

²²⁵ Eroğul, **a.g.e.**, s.125.

²²⁶ DP, CHP'yi iktidarı seçim yoluyla teslim etmekten hoşlanmayan ve bu yüzden kargaşa çıkarmaya çalışan bir zihniyet olarak görürken, CHP'nin algılaması ise cahil halkın DP tarafından kandırıldığı yönündeydi. Bu bakış

Bununla birlikte ekonomik sorunların derinleşmesi DP iktidarını zorlamaya başlamıştır. Sabit ve dar gelirli vatandaşın geçim sıkıntısı, her geçen artmıştır. Özellikle, Türk parasının dış piyasalardaki değerinin sürekli olarak düşmesi, ülke ekonomisinin itibarını sarsmıştır. Özellikle 1958 yılı devalüasyonu, ödemeler bilançosundaki bazı önemli boşlukları kapatmış, fakat beklenen ekonomik dengeyi sağlayamamıştır.²²⁷ Seçimlerin ardından 4 Ağustos 1958 tarihinde **İktisadi İstikrar Tedbirleri** adı altında yapılan bu devalüasyonda, Türk Lirası % 220 değer kaybederek; bir dolar, 900 kuruş yani 9 TL olmuştur. Devlet harcamaları kısılmış, KİT ürünlerine zam yapılmıştır. Ekonomik ve siyasal bunalım gittikçe derinleşmiştir. Böylece askeri darbeye giden yolun siyasal taşları da döşenmeye başlamıştır. Tahkikat Komisyonu ise sonun başlangıcı olmuştur.²²⁸

Seçimlerden sonra kurulan Beşinci Menderes hükümeti, 1950–1960 Döneminin son hükümeti olmuştur. Bu hükümet göreve gelir gelmez yaşanan **Dokuz Subay Olayı** 1958 Türkiye'sinin önemli gündem maddelerinden biri olmuştur.²²⁹ Dönemin Milli Savunma Bakanı **Şemi Ergin**, Yaveri olan Birleşik Komite üyesi Adnan Çelikoğlu vasıtasıyla temasa geçen **Faruk Güver Türk**, Şemi Ergin'e darbenin lideri olmasını teklif etmesine rağmen Şemi Ergin; *“Ben bir basit avukatım, bir ihtilale liderlik edecek adam değilim, böyle bir şeyle uğraşamam”* yanıtı vermiştir.²³⁰

Milli Savunma Bakanı'nın kendine bağlı bir subayın teklifini soğukkanlılıkla dinlemesi ve herhangi bir işlemde bulunmaması Türkiye'de sivil otoritenin yapısı konusunda ciddi ipuçları ve soru işaretini de beraberinde getirmekteydi. Milli Savunma Bakanı'nın harekete geçiremediği mekanizmayı hemen bir gün sonra komiteye girmeye çalışan Binbaşı **Samet Kuşçu**'nun ihbarı ile Menderes harekete geçirilmiştir. Samet Kuşçu'nun adını verdiği isimlerin kendisini öldürebileceklerini zannetmesi, yaptığı ihbarın güvenilirliğini azaltmış fakat

açısı iki tarafın birbirlerine karşı son derece hoşgörüsüz tavırlar içerisine girmelerine neden olmuştur. CHP'nin ordu, basın ve üniversiteler gibi güçleri arkasında bulundurması, hala geniş bir halk kitlesinin desteğine sahip olan DP'yi daha da öfkelenmiştir: Serap Yazıcı, **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 62.

²²⁷ Mehmet Ö. Alkan, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, C: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 55.

²²⁸ Alkan, **a.g.e.**, s. 55.

²²⁹ “Subayların duruşması dün başladı”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1958,s.1.

²³⁰ Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşkun, **İhtilalin İçyüzü**, Milliyet Yayınları, Ankara 1962, s. 65.

yine de soruşturma başlatılmıştır. Haklarında soruşturma açılan subaylar şunlardır: **Albay İlhami Barut, Yüzbaşı Kazım Öz Fırat ve Binbaşı Ahmet Dalkılıç**. Albay İlhami Barut'un başını çektiği bu grup Harp Akademisi grubundan ayrı bağımsız bir komiteydi ve Samet Kuşçu ile tesadüfen ilişkiye geçmişlerdi. Binbaşı Asım Ural, Albay Naci Aşkın, Binbaşı Ata Tan ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu ekibi ise Güventürk'e bağlı hücrelerinden biriydi. Dokuzuncu kişi ise olaylardan habersiz olan emekli **Albay Cemal Yıldırım**'di.²³¹

Cumhurbaşkanı Bayar bu olay hakkında geniş bir soruşturma yapıp başka örgütlenmelere meydan vermeyecek şekilde her ne varsa açığa çıkartılmasını istemişti. Bayar olaya adeta hükümetten daha fazla önem vermiştir. Ordu üst yönetimi bu dönemde sessiz kalmış, Şemi Ergin istifa etmek zorunda bırakılmış ve yerine **Ethem Menderes** atanmıştı. Soruşturmalar sürerken bakanlığa gönderilen bir ihbar mektubu ile Birleşik Komite üyesi **Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı ve Rıza Akaydın** tutuklanmıştı.²³² Ancak bunlar daha sonra serbest bırakılmışlardır. Askeri mahkemede ordu içinde gizli bir ihtilal hazırlamak suçlamasıyla yargılanan dokuz subay altı ay sonra beraat etmişlerdir. İhbarda bulunan Samet Kuşçu ise orduyu isyana teşvik suçundan iki yıl hapis cezasına mahkûm olmuştur.²³³

4. 1960 Darbesine Zemin Hazırlayan Olaylar ve Türk Siyaseti

DP'nin CHP'nin malvarlıklarının kaynağını araştırmak için **Tahkikat Komisyonu** kurması ordu içinde de rahatsızlıklara yol açmıştır. DP giderek muhalefet üzerindeki baskılarını da artırıyordu. Yukarıda da değindiğimiz gibi 1950'lerin ortasında başlayan ekonomik yavaşlama, durgunluk ve artan kriz belirtileri, DP iktidarını sarsmaya başlamıştı.²³⁴

1960 yılına girerken toplumsal gerginlik belirgin olarak dışa vurulmaya başlamıştır. Adana'da meydana gelen CHP ve DP üyelerinin kavgasında 10 kişinin yaralanması, 1959 sonlarında Uşak'ta İnönü'nün başına taş atılarak yaralanmasıyla başlayan sürecin yoğunlaşması anlamına gelmektedir. Bu gelişmeler ardından gazetecilerin seri halde

²³¹ İpekçi-Coşkun, **a.g.e**, s. 65.

²³² Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.101.

²³³ Akyaz, **a.g.e**, s.102.

²³⁴ ‘‘Menderes istifayı mı düşünüyor’’, **Cumhuriyet**, 1 Mayıs 1956, s.1.

hapsedilmesi hızlanmıştır. **Ahmet Emin Yalman** gibi Menderes'in yıllarca yanında yer alıp danışmanlığını yapan bir gazeteci dahi tutuklanmıştır. Üniversite öğrencileri iktidara karşı eylemlere başlamışlardır.²³⁵

Şubat ayında İnönü'nün Konya mitinginde olaylar meydana gelmiş ve arbede sırasında çok sayıda kişi yaralanmıştır. Kayseri'de yaşanan DP-CHP çatışmasının nedenlerini yerinde görmek isteyen İnönü Kayseri'ye sokulmamış bu nedenle Kayseri'de sıkıyönetim ilan edilerek engellenmeye çalışılmıştır. Tüm çabalara rağmen İnönü Kayseri'ye girmiştir. Önünü kesen birlik komutanları İnönü'nün Kayseri'ye girebilmesi için izin verdikten sonra istifa ederlerken aslında DP iktidarının orduya yönelik güvensizliklerini de ispatlamışlardır.²³⁶

28-29 Nisan'da meydana gelen öğrenci olaylarında öğrencilere müdahale için gönderilen subay ve askerlerinde öğrencilere katılması artık üniversite ve ordunun hükümetten açıkça koptuğunu gösteriyordu.²³⁷

5. Darbe Sürecinde Diğer Partilerin DP ile İlişkileri

Kuşkusuz CHP, DP'ye karşı muhalefette yalnız değildi. Karizmatik kişiliğinin önemli bir parçasını oluşturan güçlü hatipliğiyle Osman Bölükbaşı ve partisi Cumhuriyetçi Millet Partisi; Tahsin Demiray'ın Türkiye Köylü Partisi; ispat hakkı tartışmaları içinde DP'den koparak kurulmuş olan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun HP'si de partileşmiş muhalefetin diğer unsurlarıydılar. Buna rağmen 1950–1960 arası dönemin asıl mücadelesi DP ve CHP arasında oldu. Diğer partiler, CHP'nin kaybettiği iktidara biran evvel yeniden kavuşmak amacıyla yıkıcı muhalefet yapan muhteris bir parti olmadığını; ancak rahatsızlığın hemen her kesimden geldiğini ispatlar konumlarıyla önem taşımaktaydılar.²³⁸

Yukarıda da belirttiğimiz gibi CMP siyaset bilimcilerinin tabiriyle bir kişi partisi²³⁹ mevkiindeydi ve yurt genelinde tabanı olmaktan çok liderinin memleketi olan Kırşehir'de

²³⁵ Nurşen MAZICI, **Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri**, Gür Yayınları, İstanbul 1989, s. 200.

²³⁶ MAZICI, **a.g.e.**, s. 200.

²³⁷ Nermin Abadan Unat, **Kum Saatini İzlerken**, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 190.

²³⁸ Bedri Baykam, **27 Mayıs İlk Aşkımızdı**, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994, s.145.

²³⁹ İlder Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, İstanbul 1996, s. 120.

bloklaşmış bir oy potansiyeline sahipti. HP ise adeta bir liderler topluluğuydu. Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Raif Aybar, Turan Güneş, Fethi Çelikbaş, Ekrem Alican, Aydın Yalçın gibi isimlerden müteşekkil olan parti, İnönü ve Menderes gibi geniş kitleleri peşinden sürükleyecek yapıda kurulmamıştır.²⁴⁰

CHP'nin 27 Mayıs öncesinde basını, üniversiteyi, yargıyı, ordunun bir kesimini ve gençliği bir hedef etrafında topladığı, DP'yi diktaya giden tutum ve uygulamalarıyla sonraki yıllarda zinde güçler olarak tesmiye edilen bu kesimlere jurnalleyerek askeri bir darbeyi tahrik ve teşvik ettiği söylenir olmuştur.²⁴¹ Özellikle kendi gençlik teşkilatı eliyle, 27 Mayıs'a takaddüm eden günlerin iki önemli durağı olan 28 Nisan İstanbul; 29 Nisan Ankara Üniversitesi'ndeki gençlik eylemleriyle, gösterilerle, 21 Mayıs Harbiye yürüyüşüyle 27 Mayıs'ın tertipçisi olduğu iddiaları gündemdedi.²⁴²

6. 27 Mayıs 1960 Darbesi

Dönemin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Başbakan Menderes'e orduyu elinde tuttuğunu söylediği sıralarda Birleşik Komite 23 Mayıs'ta bir toplantı yaparak 25-26 Mayıs gecesi müdahale kararı almıştı. Toplantıda **Cemal Madanoğlu** müdahalenin hiyerarşik düzen içinde yapılmasını teklif etmiş fakat kabul görmemişti.²⁴³

Nihayet 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece saat 03.00'da İstanbul'da başlayan ihtilal bir saat içinde önemli ve kilit mevkilerin ele geçirilmesi ile tamamlanarak ve Ankara'dan gelecek olan radyo yayınına odaklanmıştır. Fakat İstanbul ve Ankara ekipleri arasındaki saat anlaşmazlığı nedeniyle İstanbul ekibi operasyonu Ankara'dan 2,5 saat önce tamamlamıştır. Ankara'da yapılmayan radyo yayını nedeniyle Orhan Erkanlı'nın darbeyi

²⁴⁰ Baykam, **a.g.e.**, s.145.

²⁴¹ Celal Bayar, **Kayseri Cezaevi Günlüğü**, (Haz. Yücel A. Demirel), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 68.

²⁴² Baykam, **a.g.e.**, s.316.

²⁴³ Akyaz, **a.g.e.**, s. 129. Toplantıda 1.ve 2. Ordudan müdahaleye itiraz gelmeyeceği fakat Ragıp Gümüşpala'nın komutasındaki 3. Ordu'dan itiraz geleceği tahmini üstünde durulmuş, Cemal Madanoğlu'nun Ragıp Gümüşpala'ya müdahale sonrası edeceği telefonun Gümüşpala'yı kendi taraflarına çekeceği düşünülererek İstanbul ve Ankara içinde birlik tasnifine geçilmiştir.

İstanbul'dan duyurma önerisi makul bulunmuş ve saat 04.36'da Binbaşı Kenan Ersoy'un sesinden darbe duyurulmuştur.²⁴⁴

Albay Alparslan Türkeş'in 27 Mayıs 1960 günü saat 15.00'de Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan basın toplantısında ihtilalin gerekçesini açıklamıştır. Bir gazetecinin “*Bu sabahki harekâtı nasıl tavsif edebilirsiniz? Bir darbe-i hükümet mi olmuştur, yoksa Anayasa'ya dönüş mü bahis konusudur?*” sorusu üzerine, Alparslan Türkeş: “*Yürürlükteki Anayasa idare tarafından çiğnenirse o idarenin meşruiyeti şüpheye düşer. Onun için biz birkaç seneden beri memlekette Anayasa'nın ihlal edildiğine şahit olduk. Fakat sabırla bekledik ve içten temenni ettik ki bu yol parlamenter nizam içinde mecliste halledilsin. Son bir aylık hadiseler memlekette büyük üzüntüye sebep oldu ve demokrasi hayatımız bir çıkmaza girdi. Fakat bütün ümit ve beklememize rağmen parlamentoda bunun düzelmesine gidilmedi. Diktatörlüğe gidileceğinden bütün memleket endişeye düştü ve bu hal ayrı partilere mensup vatandaşların münasebetlerini de güç hale soktu. Bu durum karşısında memleketin ve milletin iç ve dış tehlikelerden korunması sorumluluğunu üzerinde taşıyan Türk Silahlı Kuvvetleri, kötü şekilde yürütülen bu iç mücadelenin memleketin dış emniyetini de tehlikeye soktuğunu gördü. Bunun hem Ortadoğu bölgesinde sulh ve sükunu temin, hem de Anayasa'nın her türlü tesirden azade bir hale getirilmesi maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri kendi sorumluluğu dahilinde düzeltmeye karar verdi*” diyerek cevaplamıştır.²⁴⁵

Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Bayar 27 Mayıs Darbesini şu şekilde anlatır; “*Türk demokrasi tarihinin en önemli kırılma noktalarından biri muhakkak ki 27 Mayıs 1960 Darbesi'dir.*²⁴⁶ *Türk milletinin kaderini de etkileyen bu elim hadise neticesinde Demokrat Parti kapatılmış ve dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakanı Adnan Menderes ve TBMM'deki diğer tüm Demokrat Parti milletvekilleri tutuklanarak yargılanmak üzere Yassıada'ya götürülmüşlerdi. Artık ne onların hayatı eskisi gibi devam edecekti, ne de ailelerin.... Darbeden etkilenenlerden birisi de şüphesiz bizim çocuklarımızdı. Celal*

²⁴⁴ Ankara içindeki bazı birlik komutanlarının harekete geçmek için bir generalin emrini talep etmeleri ve Menderes'in Eskişehir'e gitmesi nedeniyle müdahale 27 Mayıs'a ertelendi. Fakat Eskişehir'de komite ile bağlantısı olan herhangi bir kişinin olmaması nedeniyle Menderes'in ele geçirilmesi sorun olmaktadır. Havacılar arasına sızmakta zorlanan komite, son noktanın konulacağı Eskişehir'e İstanbul'dan **Agasi Şen**'i yollama kararı almıştır: İpekçi-Coşkun, **a.g.e.**, s. 215.

²⁴⁵ “27 Mayıs Hareketi nasıl hazırlandı”, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1960, s.1.

²⁴⁶ Nilüfer Bayar, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler**, Timaş Yayınları (Hatırat Kitaplığı), İstanbul 2014, s.19.

dedelerinin birden gözlerden kaybolması onları çok etkilemişti. Darbeden yaklaşık bir hafta sonra köşkten çıkmış ve çeşmeye doğru yol almıştık. 4 Haziran'dan Yassıada Mahkemelerinin başladığı 14 Ekim tarihine kadar Çeşme'de dört buçuk ay kadar tam bir menfa hayatı sürecektik. Bir teğmen, başçavuş ve on sekiz erden meydana gelen birlik devamlı surette evin etrafında vazifeli bulunacak; eve giren çıkan kontrol edilerek dışarı ile irtibatımız tamamen kesilecekti. Çocuklara denize girmeleri bile müsaade edilmeyecek, denize girmeye müsaade ettikleri zaman bile iskelede ağır makineli tüfekler bulunacak, bunların namluları denizde yüzen çocuklarına çevrilecekti. Hiç bir kanuna ve insani duyguya sığmayan şartlar altında çeşitli baskılara maruz kalacaktık."²⁴⁷

7. 1961 Anayasasının Hazırlanışı ve Kurucu Meclisin Teşekkülü

1960 darbesi sonrası bir süre Milli Birlik Komitesi (MBK) idaresinde yönetilen ülke yavaş yavaş asker etkinliğinin azaldığı bir sürece girmeye başlamıştır. Bu çerçevede atılan önemli adımlardan birisi **Kurucu Meclis**'in oluşturulmasıdır.²⁴⁸ Darbe sonrasında kurulan bu meclis, Türk demokrasisi için bir nevi çift meclisli bir sistem deneyimi sayılabilir. Nitekim 13 Aralık 1960'ta kabul edilen ve 12 Haziran Geçici Anayasası'nı değiştiren bir yasa ile Kurucu Meclisin tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. Kurucu Meclis, yeni anayasa ve seçim yasasını en kısa zamanda tamamlayarak en geç 29 Ekim 1961 tarihinde iktidarı yeni seçilecek TBMM'ye devredinceye kadar yasama ile yürütme organını denetleme yetkisini bu yasadaki esaslara göre kullanır. Meclisin teşkili hakkındaki yasanın 1. maddesinde Kurucu Meclisin Türk Milleti'nin zulme karşı direnme hakkını kullanmak suretiyle onun adına harekete geçen Türk Silahlı Kuvvetlerinin, meşruiyetini kaybetmiş olan idareyi 27 Mayıs 1960 ihtilaliyle devirerek, meşru iktidarı emanet ettiği Milli Birlik Komitesi ile demokratik hukuk devletinin kurulması yolunda ve mevcut şartlara uygun olarak milletin en geniş manasıyla temsili

²⁴⁷ Bayar, **a.g.e.**, s.19, 57.

²⁴⁸ 1924 Tarih Ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Yasasının Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarihli ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun, **Resmi Gazete**, 16 Aralık 1960, No:10682.

gayesini gözeten ve bu kanun hükümlerine göre kurulacak olan Temsilciler Meclisi'nden oluştuğu belirtilmiştir.²⁴⁹

Bu meclisi oluşturmak amacıyla, Yassıada duruşmalarının sürdüğü bir ortamda genel seçimlere gidilemeyeceği için dolaylı ve çok dereceli bir seçim yöntemi öngörülmüştür. Buna göre Kurucu Meclise gidecek temsilci sayıları şu şekildedir: Devlet Başkanı 10, MBK 18, Bakanlar Kurulu üyeleri, il temsilcileri 75; siyasi partiler temsilcileri: CHP 49, CKMP 25; diğer teşekküller ve kurumlar temsilcileri: baro temsilcileri 6, basın temsilcileri 12, Eski Muharipler Birliği temsilcileri 2, esnaf teşekkülleri temsilcileri 6, gençlik temsilcisi 1, işçi sendikaları temsilcileri 6, odalar temsilcileri 10, öğretmen teşekkülleri temsilcileri 6, tarım teşekkülleri temsilcileri 6, üniversite temsilcileri 12, yargı organları temsilcileri 12 olmak üzere toplamda 256 kişidir.²⁵⁰ Böylece DP dışında kalan sivil kamuoyunu geniş ölçüde temsil eden yüksek temsilli bir meclis oluşturulmak istenmiştir. Yeni anayasayı ve yeni seçim yasasını hazırlama görevi bu meclise verilmiştir.²⁵¹

CHP'den Temsilciler Meclisine katılan 49 üyeden 29'u eski CHP milletvekilidir. Geriye kalan 20 üyeden 15'i 1961 genel seçimlerinde aday olmuşlardı. Böylece 49 üyeden 44'ünün partisi ile parlamento düzeyinde ilişkisi bulunuyordu. CHP kontenjanından Temsilciler Meclisine üye olarak girdiği halde parlamento üyeliği düzeyinde ilişkisi olmayan 5 üye **Doğan Avcıoğlu, Enver Ziya Karal, Atıf Ödül, Mümtaz Soysal ve Cafer Tüzel**'di.²⁵²

Öngörülen usule göre Temsilciler Meclisi'nin kabul ettiği metinler MBK'ya sunuluyordu. Kurucu Meclisin iki dalı arasında anlaşmazlık çıktığı takdirde iki meclisten eşit sayıda üyenin katılacağı bir Karma Komisyon oluşturulacaktı. Karma Komisyonun hazırlayacağı uzlaşma metni, Kurucu Meclisin birleşik toplantısında üçte iki çoğunlukla karara bağlanacaktı.²⁵³ Kurucu Meclis, darbeden 225 gün sonra 6 Ocak 1961'de Cemal Gürsel

²⁴⁹ 1924 Tarih Ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Yasasının Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarihli ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun, **Resmi Gazete**, 16.12.1960, No:10682.

²⁵⁰ Temsilciler Meclisi Seçimi Kanunu, **Resmi Gazete**, 16.12.1960, No: 10682.

²⁵¹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 137.

²⁵² "Temsilciler Meclisine seçilen yeni üyeler", **Milliyet**, 29 Aralık 1960, s. 3.

²⁵³ Temsilciler Meclisi Seçimi Kanunu, **Resmi Gazete**, 16.12.1960, No: 10682.

adına MBK'dan emekli Orgeneral Fahri Özdilek tarafından açılmış, Meclis Başkanlığına emekli General **Kazım Orbay** seçilmiştir.²⁵⁴

1950'li yıllardan itibaren yoğunlaşan anayasa tartışmaları, Kurucu Meclis sürecinde göz önünde bulundurulacak esaslar daha da belirginleştirilerek ayrı bir boyuta taşınmıştır. Buna göre yeni anayasa, bir çoğunluk baskısını, daha kuruluşunda önleyecektir. Bunun için nispi temsil sistemi ile siyasal iktidarın herhangi bir yol ile bir kişide toplaması önlenecektir. Bu uygulamanın sürekli olarak anayasa alanı içine olması için de çift meclis, Anayasa Mahkemesi ve parlamento içi denetleme araçları daha iyi işler halde tutulacaktır.²⁵⁵

1961 Anayasası hazırlanırken iki tasarıdan yararlanılmıştır. Bunlardan birincisi “*İstanbul ön tasarısı*”, ikincisi ise “*Ankara Ön tasarısı*” olarak anılır.²⁵⁶ Kurucu Meclis yasada öngörülen süre içinde yeni anayasa ve seçim yasalarını tamamlamıştır. 27 Mayıs 1961'de kabul edilen yeni anayasa tasarısı, 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve % 61,5 evet oyu alarak kabul edilmiştir.²⁵⁷

1961 Anayasası, birey hak ve hürriyetleri ile ilgili olarak sosyal ve iktisadi haklar dışında, 1924 Anayasası'nın ana hatlarını almasına karşılık, devletin temel organlarının kuruluşuna tamamen yenilik getirmiştir. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin statüsünü değiştirmiş, yine statüsünü büyük ölçüde değiştirerek bağımsızlığını sağlamaya çalıştığı yargı kuvvetine kazai murakabe yolu ile her ikisini denetleme yetkisini tanımıştır.²⁵⁸

²⁵⁴ Feroz Ahmad -Bedia T. Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976, s. 228.

²⁵⁵ Bahri Savcı, “Yeni Bir Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler-I”, **AÜSBF Dergisi**, C: XVI, No:1, 1961, s. 81.

²⁵⁶ İstanbul öntasarını, İstanbul Hukuk Fakültesi'nden Sıddık Sami Onar, Hıfzı Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy, Tarık Zafer Tunay'a ve İsmet Giritli 'den oluşan bir gruba hazırlatılmıştır. Bu komisyona daha sonra Ankara Üniversitesi'nden de üç öğretim üyesi (İlhan Arsel, Bahri Savcı ve Muammer Aksoy) katılmışlardır: Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumî Esasları**, İstanbul 1966, C:I, s.172.

²⁵⁷ “Millet dün Anayasaya Vekarla evet dedi”, **Cumhuriyet**, 10 Temmuz 1961, s.1.

²⁵⁸ Orhan Aldıkaçtı, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İÜ Yayınlarından No: 1850, Hukuk Fakültesi No: 413, Yenilik Matbaası, İstanbul 1973, s. 166.

8. Darbe Sonrası Yeni Siyasi Partilerin Kurulması

27 Mayıs 1960'ta parti faaliyetlerine konulan yasak, 13 Ocak 1961'de kısmen kaldırılmıştır. Sivilleşmeye doğru hızlı bir adım atıldığı düşüncesi artarken bu sivilleşmenin CHP eksenli bir sivilleşme olduğu görüntüsü dikkat çekicidir.

Toplumda CHP'ye geri dönüş düşüncesi uyandıran gelişmeler, Cemal Gürsel'in eski DP'lileri de bir partide toplamayı düşündüğü Maliye Eski Bakanı **Ekrem Alican**'a **Yeni Türkiye Partisi** (YTP)'ni kurma izni vermesine yol açmıştır. YTP'nin yanı sıra eski Genelkurmay Başkanı ve 3.Ordu Komutanı **Ragıp Gümüşpala** tarafından yine aynı kesime seslenen **Adalet Partisi** (AP) kurulmuştur.²⁵⁹

YTP 11 Şubat 1961'de Ekrem Alican (Genel Başkan), Prof. Cahit Talas, Prof. Aydın Yalçın, Hikmet Belbez, İrfan Aksu, Raif Aybar, Hasan Kangal, Sırrı Öktem, Dr. Esat Eğilmez, Yüksel Menderes, Dr. Yusuf Azizoğlu, Ali İhsan Çelikkan, Emil Galip Sandalcı, İhsan Hamit Tigrel, Rıfat Özten, Cemal Tarlan, Recai İskenderoğlu, Fahreddin Kerim Gökay, Sadık Perinçek, Hayri Mumcuoğlu tarafından kurulmuştur.²⁶⁰

Ardından kurulan sol görüşe sahip **Türkiye İşçi Partisi (TİP)** kurulmuştur. Eski Kemalist kalıbın açıkça dışında kalarak ortaya çıkan ilk parti TİP idi. Parti Şubat 1961'de bazı

²⁵⁹ Türkiye'de AP adını taşıyan bir örgütün siyasal sahneye çıkması, 27 Mayıs 1960'da ordunun yönetime el koyması ve on yıldır iktidarda olan DP'nin sahneden zorunlu olarak çekilmesi sonucunda gerçekleşmiştir. 27 Mayıs döneminin sonunda bir yandan siyasal rejimin yasal çerçevesi anayasa ve yeni seçim sistemi ile çizilirken, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak tanımlanan siyasal partiler anayasal güvenceye kavuşmuş ve nispi temsil sistemi getirilmiş, öte yandan da yeni partiler siyasal yaşama girmeye başlamışlardır: Filiz Demirci Güler, **Türkiye'nin Yakın Siyasetinde Örnek Bir Olay: Adalet Partisi**, TODAİE Yayınları, Ankara 2003, s. 30–31.

²⁶⁰ Eroğul, **a.g.e.**, s. 137. YTP, ekonomik gelişme için özel teşebbüsü ve hızlı sanayileşmeyi öngörüyor, bu hedefe varmak için hükümetin liderliğini savunuyor, ancak milletin mali kapasitesiyle üretim verimliliği arasında eskiden olduğundan daha çok denge istiyordu. Din eğitimiyle Türk gençliğine geçmişi konusunda bir fikir verilecekti, ancak temel ilke olarak laiklik benimseniyor ve tüm dinlere özgürlük tanıyordu. Yabancı sermayenin, hükümet denetimi altında olmak üzere, getirilmesi öngörülüyordu. Toprak köylü arasında dağıtılacak, ancak küçük işletmelerin çokluğunun üretime zarar vermemesi sağlanacaktı. Devlet planlaması ekonominin tümünü denetim altında bulundurmuyacak, ancak çeşitli unsurlarını koordine ederek uyum sağlayacaktı: Demirci Güler, **a.g.e.**, s. 31.

sendikacılar tarafından kurulmuştu ama partinin hemen tüm yaşamı boyunca etkin ve sürükleyici kişisi, yazar, hukukçu ve eski öğretim üyesi **Mehmet Ali Aybar** olacaktı.²⁶¹

Böylece 1960 öncesinden var olan iki siyasal parti, CHP ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile birlikte siyasal partiler yelpazesinde yer alan ve yeni rejim içinde yaşayacak olan beş partiden üçü (AP, YTP ve CKMP) kapatılmış olan DP'nin oy tabanını hedefleyerek siyasal faaliyete girişmişlerdir.

DP'nin 1950–1955 döneminde ispat hakkı savaşımı veren ve Hürriyet Partisi'ni kuran liberal kanadının mirasçısı olarak görülüyordu ve bu kanadın DP örgütünde gerçek bir ağırlığı yoktu.²⁶²

B. 1961 ve 1965 Seçimlerinde CKMP

1.1961 Seçimleri ve CKMP'nin Durumu

27 Mayıs darbesi sonrası yapılan ilk gelen seçim olan 1961'de CHP oyların % 36,7'sini, AP % 34,7'sini almıştır. YTP % 13,9 CKMP ise % 13,4 oy toplamıştır. Demokratların varisleri olarak kabul edilen AP ve YTP bir bütün olarak düşünüldüğünde, oyların % 50,6'sını alarak ülkedeki en büyük siyasi hareketi görünümünü kazanmışlardır.²⁶³

Bu dönemde genel seçimle birlikte Senato seçimleri de yapılmıştır. Kurucu Meclis tarafından kabul edilen 304 Sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Yasası ile 306 Sayılı Milletvekili Seçimi Yasası, iki Meclis için ayrı seçim sistemleri öngörmüştür. O günlerde egemen olan görüşlere göre kendisine tartışmasız bir üstünlük tanınan “*nispi temsil usulü*” birinci meclis için kabul edilmiş, ikinci meclisin genel oydan gelen üyeleri için ise “*çoğunluk usulü*” korunmuştur.²⁶⁴

²⁶¹ Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.359.

²⁶² Eroğul, **a.g.e.**, 137.

²⁶³ “Milletvekili seçimlerinin oy tasnifi neticeleri”, **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1961, s.1.

²⁶⁴ Cem Eroğul, **Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet**, Nadir Kitap, Ankara 1977, s.17.

Meclis çoğunluğunun baskısına karşı kurtarıcı bir kurum gözüyle bakılan Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluş biçimiyle seçim usulü, 27 Mayıs 1960'tan sonra tartışma konusu olmuştur. Kurucu Meclisin Seçim Komisyonu, Senato üyelikleri için kullanılacak seçim çevrelerinden 24'ünün birer, 25'inin ise ikişer üye çıkarabileceğini hesaba katarak bu seçimlerin çoğunluk usulüyle yapılmasını yararlı görmüştür. Çoğunluk sisteminin uygulandığı ilk Senato seçiminde karma liste olanağı vardı. Seçmen dilediği adayları yazarak oy pusulası doldurmakta serbest olduğu gibi, basılı oy pusulasında yazılı isimlerden dilediğini silebilmiş ve yerlerine başka adayların isimlerini yazabilmiştir.²⁶⁵

Yapılan Cumhuriyet Senatosu seçiminden 150 üyenin dağılımı şu şekilde olmuştur: AP'nin 71, YTP'nin 27 Senatörlüğüne karşı, DP'ye karşı eski muhalefeti temsil eden CHP 30 ve CKMP 16 senatörlük almıştır.²⁶⁶ Seçim sonuçları beklendiği gibi olmuştur. Siyasi partiler hiçbir partinin tek başına iktidarı elde edememesi üzerine daha çok yeni kurulacak hükümet ve koalisyon arayışlarıyla meşgul olmuşlardır. Partiler arası yapılan görüşmeler sonucunda Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti olan CHP-AP Hükümeti kurulmuştur.²⁶⁷

1961 Seçimlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:²⁶⁸

TABLO-I

Yıl	1961	Gümrük K. Geçerli Oy:	0	Seçim Çevresi:	67
Toplam Sandık Sayısı	56.894	Katılım Oranı:	% 81,42	Seçmen / Nüfus Oranı:	% 46,57
Toplam Seçmen Sayısı	12.924.395	Milletvekili Sayısı:	450	Seçim Sistemi:	Çevre Barajlı
Toplam Kullanılan Oy	10.522.716	Seçim Tarihi:	15 Ekim 1961	Kadın Milletvekili (Sayı-Oran):	3

²⁶⁵ Hikmet Sami Türk, "Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı", **AÜHF Dergisi**, Ankara 1969, C: XXVI, No: 3-4, s.79-114.

²⁶⁶ "Milletvekili seçimlerinin oy tasnifi neticeleri", **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1961, s.1.

²⁶⁷ "Milletvekili seçimlerinin oy tasnifi neticeleri", **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1961, s.5.

²⁶⁸ Türk- Tuncer, **a.g.e.**, s. 74.

Toplam Geçerli Oy	10.137.435	Nüfus:	27.754.820	Yeni Milletvekili (Sayı-Oran):	334 – % 74,22
Gümrük K. Seçmen Sayısı		İl:	67	Eski Milletvekili (Sayı-Oran):	116 - % 25,78

Partilerin Oylara Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları:²⁶⁹

TABLO-II

Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Grafik	M.V. Sayısı
CHP	% 36	3,724,752	%36	173
AP	% 34	3,527,435	%34	158
CKMP	% 13	1,415,390	% 13	54
YTP	% 13	1,391,934	% 13	65
BAĞ	% 0	81,732	0	0

1961 İl Oylarının 1. Partiye Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları:²⁷⁰

²⁶⁹ Türk- Tuncer, a.g.e, s. 65.

TABLO-III

İl	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Grafik	M.V. Sayısı
Adana	AP	% 51	126,365	%51	7
Adıyaman	YTP	% 48	40,423	%48	2
Afyon	CKMP	% 45	76,349	%45	3
Ağrı	CKMP	% 34	23,094	% 34	3
Amasya	AP	% 53	55,548	%53	2
Ankara	CHP	% 38	181,147	%38	8
Antalya	AP	% 61	90,614	%61	5
Artvin	AP	% 45	30,197	%45	2
Aydın	AP	% 64	124,272	%64	6
Balıkesir	AP	% 58	167,088	%58	7
Bilecik	AP	% 50	33,900	%50	2

²⁷⁰ Türk-Tuncer, a.g.e, s. 66.

Bursa	AP	% 63	188,362	%63	8
Çanakkale	CHP	% 34	49,304	%35	2
Çorum	AP	% 52	89,903	%52	4
Denizli	AP	% 56	92,355	%56	4
Diyarbakır	YTP	% 42	52,012	%42	3
Edirne	CHP	% 38	42,551	%38	2
Elazığ	AP	% 42	35,909	%42	2
Erzincan	CHP	% 48	39,438	%48	2
Erzurum	YTP	% 45	85,468	%45	4
Eskişehir	AP	% 37	54,841	%37	3
Gaziantep	CHP	% 47	73,766	%47	4
Giresun	YTP	% 39	53,996	%38	3
Hakkâri	CHP	% 41	8,846	%41	1

Hatay	CHP	% 37	54,279	%37	3
İçel	AP	% 55	90,903	%55	4
Isparta	AP	% 51	46,155	%51	3
İstanbul	AP	% 41	296,568	%41	14
İzmir	AP	% 55	241,753	%55	10
Kahramanmaraş	AP	% 52	65,069	%51	4
Kars	CHP	% 48	83,806	%47	4
Kastamonu	YTP	% 34	59,903	%34	3
Kayseri	AP	% 44	77,751	%44	4
Kırklareli	CHP	% 40	38,653	%40	2
Kırşehir	CKMP	% 63	39,560	%63	3
Kocaeli	AP	% 44	49,404	%44	3
Konya	CHP	% 34	120,768	%34	6

Kütahya	CKMP	% 36	53,155	%36	2
Malatya	CHP	% 67	89,252	%67	5
Manisa	AP	% 60	159,369	%59	7
Mardin	CHP	% 43	50,734	%43	3
Muğla	AP	% 59	71,698	%59	3
Muş	YTP	% 43	23,162	%43	3
Niğde	CKMP	% 35	39,611	%35	2
Ordu	CHP	% 40	62,890	%40	4
Rize	AP	% 53	47,315	%53	3
Sakarya	AP	% 38	51,242	%38	3
Şanlıurfa	CHP	% 42	51,544	%42	4
Siirt	YTP	% 50	35,879	%50	2
Sinop	CHP	% 37	34,612	%37	2

Sivas	YTP	% 43	101,245	%43	5
Tekirdağ	YTP	% 49	53,675	%49	2
Tokat	YTP	% 40	66,901	%40	3
Trabzon	AP	% 51	90,012	%51	5
Tunceli	YTP	% 35	15,587	%35	1
Uşak	CHP	% 41	29,398	%41	2
Yozgat	CKMP	% 44	63,825	%44	4
Zonguldak	AP	% 55	121,938	%55	5

15 Ekim’de yapılan seçimlerin ardından 25 Ekim 1961’de Meclis ve Senato açılmıştır. Bu kritik 10 günde Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adındaki ordu içinde organize bir grup sivil yönetime geçişi engellemek istemişlerdi. Sonunda partiler, MBK Başkanı Cemal Gürsel’i cumhurbaşkanlığına seçmeyi, Ağustos 1960’taki büyük tasfiye ile ordudan uzaklaştırılan subayları görevlerine iade etmemeyi, eski DP’liler için hemen bir af çıkarmamayı kabul etmişlerdir. Ayrıca İsmet İnönü’nün ilk sivil başbakan olmasını da kabul etmişlerdir. Bunun sayesinde darbe tehlikesi atlatılabilmiş ve demokrasiye yabancı birtakım koşullar çerçevesinde de olsa, sivil yönetim kurulmaya başlanabilmektedir.²⁷¹

²⁷¹ Ahmad, a.g.e, s. 225.

Yeni iki kademeli Meclis gergin bir ortamda ilk toplantısını yapmıştır²⁷². Ana sorun cumhurbaşkanını seçmek ve bir hükümeti kurmaktır. AP içindeki aşırılar, cumhurbaşkanlığı adayı olarak Senatör **Ali Fuat Başgil**'i göstermek istemişler ve CHP ile yapılacak her türlü koalisyona karşı çıkmışlardır.²⁷³

Ragıp Gümüşpala'nın grubu Gürsel'i desteklemiş ve koalisyona gitmeye sıcak bakmışlardır. Bunların sonucu olarak Başgil senatörlükten istifa etmiştir. Cemal Gürsel 607 oyun 434'ünü alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁷⁴ Gürsel'e oy verilmesi için Meclise yoğun baskı yapılmıştır. Başka seçenek de görünmemektedir. AP'li Senatörlere göre Gürsel'in seçilme biçimi ve koşullar, çok rahatsız edicidir ve TBMM vesayet altına girmiştir.²⁷⁵

Hükümete dair temaslar sürerken, gazetelerde bazı haberler çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Meclis ve Senato Başkanlarıyla yaptığı danışma toplantılarında; AP, CHP ve YTP'nin katılacağı bir hükümet ve rotasyon usulüyle yürütülecek başbakanlık fikrini savunmuştur. AP Merkez İdare Kurulundan 17 Kasım 1961 günü basına gönderilen bildiriye, milletin eğilimlerine uygun olarak AP, Ragıp Gümüşpala'nın isteksizliğine rağmen YTP'yi ve CKMP'yi kendisiyle koalisyon kurmaya davet etmiştir. AP'nin bu davetine YTP ve CKMP gerekli ilgiyi göstermedikleri için, hükümetin İsmet İnönü'nün başkanlığında AP ile CHP arasında kurulması kararlaştırılmıştır.²⁷⁶

2.1965 Seçimleri ve CKMP'nin Durumu

1964 yılındaki seçimlerle ilgili değişiklikten sonra, 1965 seçimlerine doğru gidilirken, seçim yasalarında iki önemli değişiklik daha yapılmıştır. Yasa değişikliklerinden ilki, 13

²⁷² Meclisin açılış gününde Milletvekili Emekli Tuğgeneral Yusuf Demirdağ ayağa kalkmamış, en ön sıralardan salondakilerin hareketlerini kontrol eden tabii senatörlerden Sıtkı Ulay, Demirdağ'ın ayağa kalkmadığını görmüştür. Ulay'ın Demirdağ'a ayağa kalkması için hakaret ederek bağırması ve seslenişin yakışıksız ifadeler içermesi nedeniyle Meclisin açılış günü manzarasını tamamlayan unsur olmuştur. Sinan Onuş, **Parola: İnkılap**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s. 269.

²⁷³ Celal Ertuğ, **Çözümsüz Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1997, s.54.

²⁷⁴ Ahmad, **a.g.e.**, s. 227.

²⁷⁵ Ertuğ, **a.g.e.**, s. 54.

²⁷⁶ Sadettin Bilgiç, **Hatıralar**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s. 85.

Şubat 1965 tarihinde, 533 Sayılı Yasa yoluyla gerçekleştirilmiştir. Hem Cumhuriyet Senatosu seçimlerini, hem de Millet Meclisi seçimlerini bağlayan 306 Sayılı Yasanın 32. maddesindeki, elde edilen milletvekilliği sayısının hesaplanması yöntemi farklılaştırılarak milli bakiye yöntemi kabul edilmiştir.²⁷⁷ Adalet Partisi'nin sonuna kadar karşı çıkmasına rağmen, diğer tüm partilerin desteklenmesi ile milli bakiye yönteminin yanında, birleşik oy pusulasının kullanılması kuralı da yeni yasada yer almıştır. Daha önceki seçimlerde her parti için ayrı ayrı hazırlanması öngörülen oy pusulaları (298 Sayılı Yasa'nın 78. Md.), 447 Sayılı Yasaya göre, tüm partilerin bir arada bulunduğu birleşik oy pusulaları şeklinde değiştirilmiştir.²⁷⁸

Seçim yasasında değişiklik getiren 533 Sayılı Yasadan sonra, seçimlerden kısa bir süre önce yapılan Siyasi Partiler Yasası'ndaki değişikliklerle de adayların sıralamasında ön seçim sistemi getirilmiştir.²⁷⁹

Partilerin artık oyları içerisinde milli seçim sayısına kaç kez ulaşılmışsa, partiler o sayıda milletvekilliği kazanır. Bunların sonucunda da hala dağıtılmamış milletvekilliği var ise, bunlar da en büyük artık yöntemine göre partilere dağıtılacaktı²⁸⁰

Bu yöntemle göre yapılan ve AP'nin % 52'lik oy başarıyla çıktığı 1965 seçimlerinde aşağıdaki sonuç elde edilmiştir.²⁸¹

²⁷⁷ Feroz-Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 299. Yeni yasanın 32. maddesine göre yapılan düzenlemeyle getirilen Milli Artık yönteminin özelliği şudur: Her seçim çevresinde kullanılan oylar, o seçim çevresinde seçilecek milletvekili sayısına bölünür. Bu işlem ile ulaşılan basit seçim sayısı kadar oy alan partiler milletvekilliği kazanırlar. Bir parti, basit seçim sayısına kaç defa ulaşırsa, o kadar milletvekilliği kazanır. Partilerin artık oyları, tüm ülkeyi kapsayan Milli Seçim Çevresinde toplanır. Toplanan oylar, boşta kalan milletvekili sayısına bölünür ve milli seçim sayısına ulaşılır.

²⁷⁸ Reşit Ülker "Milli Artık, Milli Bakiye", **Milliyet**, 6 Şubat 1965,s.2.

²⁷⁹ Şefik İnan "Birleşik Oy Pusulası", **Milliyet**, 20 Eylül 1965,s.5.

²⁸⁰ Feroz-Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 300.

²⁸¹ Türk-Tuncer, **a.g.e.**, s. 69.

TABLO-IV

Yıl:	1965	Gümrük K. Geçerli Oy:		Seçim Çevresi:	67
Toplam Sandık Sayısı	56.894	Katılım Oranı:	% 71,26	Seçmen / Nüfus Oranı:	% 43,58
Toplam Seçmen Sayısı	13.679.753	Milletvekili Sayısı:	450	Seçim Sistemi:	Milli Bakiye
Toplam Kullanılan Oy	9.748.678	Seçim Tarihi:	10 Ekim 1965	Kadın Milletvekili (Sayı-Oran):	8 - % 1,78
Toplam Geçerli Oy	9.308.120	Nüfus:	31.391.421	Yeni Milletvekili (Sayı-Oran):	276 - % 61,33
Gümrük K. Seçmen Sayısı	0	İl:	67	Eski Milletvekili (Sayı-Oran):	174- % 38,67
Gümrük K. Kullanılan Oy	0	Açıklama:	Çetin Altan TİP İstanbul listesinde bağımsız olarak yer almıştır.		

Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili sayıları ise şöyle gerçekleşmiştir:²⁸²

TABLO-V

Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Grafik	M.V. Sayısı
AP	% 52	4.921.235	%52	240
CHP	% 28	2.675.785	%28	134

²⁸² Türk-Tuncer, a.g.e, s. 70

MP	% 6	582,704	% 6		31
YTP	% 3	346,514	% 3		19
BAĞIMSIZ	% 3	296,528	% 3		1
TİP	% 2	276,101	% 2		14
CKMP	% 2	208,696	% 2		11

1965 İl Oylarının 1. Partiye Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları:²⁸³

TABLO-VI

İl	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Grafik	M.V. Sayısı
Adana	AP	53	133,799	%53	7
Adıyaman	AP	41	29,309	%41	2

²⁸³ Türk-Tuncer, **a.g.e.**, s. 71.

Afyon	AP	62	91,565	%62	4
Ağrı	YTP	42	30,270	%42	1
Amasya	AP	42	38,687	%42	2
Ankara	AP	46	218,821	%46	10
Antalya	AP	66	92,690	%66	5
Artvin	AP	60	36,983	%60	2
Aydın	AP	72	130,247	%72	6
Balıkesir	AP	62	152,847	%62	7
Bingöl	CHP	35	13,942	%35	1
Bitlis	AP	49	18,644	%49	1
Bolu	AP	59	79,537	%59	4
Burdur	AP	52	26,944	%52	2

Çanakkale	AP	63	75,863	%63	3
Çankırı	AP	56	44,151	%56	2
Çorum	AP	50	73,486	%50	4
Denizli	AP	61	86,887	%61	4
Diyarbakır	AP	28	31,936	%28	2
Edirne	AP	56	53,736	%56	2
Elazığ	AP	48	38,111	%48	3
Erzincan	AP	43	31,013	%43	2
Erzurum	AP	55	95,875	%55	5
Eskişehir	AP	59	81,711	%59	4
Gaziantep	AP	51	76,799	%51	4
Giresun	AP	54	71,686	%54	3

Gümüşhane	AP	41	32,983	%41	2
Hakkari	YTP	55	13,710	%55	1
Hatay	AP	57	66,956	%57	4
İçel	AP	59	89,569	%59	4
Isparta	AP	63	48,868	%63	2
İstanbul	AP	53	331,447	%53	16
İzmir	AP	62	251,189	%62	11
Kahramanmaraş	AP	48	55,640	%48	3
Kayseri	AP	54	91,769	%54	4
Kırklareli	AP	60	53,104	%60	3
Kırşehir	MP	50	28,766	%50	1
Kocaeli	AP	55	58,931	%55	3

Konya	AP	54	169,612	%54	9
Kütahya	AP	63	81,850	%63	4
Malatya	CHP	51	63,310	%51	3
Manisa	AP	65	160,713	%65	7
Muğla	AP	61	67,805	%61	3
Muş	BAĞ	19	10,701	%19	0
Nevşehir	AP	47	28,660	%47	1
Ordu	AP	53	79,845	%53	4
Rize	AP	62	51,530	%62	3
Sakarya	AP	57	71,625	%57	4
Samsun	AP	55	130,874	%55	6
Şanlıurfa	AP	34	41,486	%34	3

Siirt	AP	36	22,310	%36	2
Sinop	AP	34	26,742	%34	1
Sivas	AP	39	82,060	%39	4
Tekirdağ	AP	58	54,100	%58	2
Tokat	AP	49	75,494	%49	4
Trabzon	AP	53	90,380	%53	5
Tunceli	CHP	33	13,705	%33	1
Uşak	AP	55	31,187	%55	2
Van	CHP	45	32,276	%45	2
Yozgat	AP	40	53,761	%40	2
Zonguldak	AP	65	145,975	%65	6

Görüldüğü gibi, özellikle küçük partiler, ilk aşamada yok denecek kadar az sayıda vekillik kazanmışken, milli bakiye sistemi sayesinde ikinci aşamada artık oylarının değerlendirilmesi ile çok sayıda üyeyle parlamentoya girme şansını yakalamışlardır.²⁸⁴

Seçimlere katılım oranı % 71 civarında gerçekleşirken, bu serbest seçimlerin o ana kadarki tarihinde en düşük katılım oranı olmuştur. Bu seçimlerin en önemli özelliği, nispi temsil sisteminin, hem de en uçtaki uygulaması olan Milli Bakiye yönteminin kullanılmasına karşın, AP'nin tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa ulaşmasıdır.

CKMP 1961 genel seçimlerinde % 14 oy alarak CHP ve AP'den sonra üçüncü parti olmuştur.²⁸⁵ 1962'de CKMP'nin ikiye bölünmesiyle 1965 genel seçimlerinde ise aynı başarıyı yakalayamamış, ancak % 2,2 oy alabilmiştir.²⁸⁶ Partideki anlaşmazlıklar, Osman Bölükbaşı'nın ayrılması gibi nedenler bazı sorunları beraberinde getirmiş ve ciddi bir oy kaybı yaşanmıştır.

Aşağıda geniş olarak ele alacağımız üzere 1965 Seçimlerinin hezimetinden sonra **Alparslan Türkeş** ile devam eden CKMP, 22-23 Şubat 1964'te yapılan CKMP Kongresi'nde başta **Dündar Taşer** olmak üzere diğer arkadaşlarıyla birlikte bu partiye katılmış ve kısa süre içinde partide etkin bir konuma gelerek 1965'te yapılan CKMP Büyük Kongresi'nde Genel Başkan seçilmiştir.

Yeni Genel Başkanıyla birlikte CKMP'nin 1965'ten sonraki çalışmaları, bir program ve teşkilat inşa etme ve benimsetme çabalarına odaklanmıştır. 1970'li yıllar ise yeni bir ad ve imajla birlikte kendini bütün milliyetçi camiaya kabul ettirme ve kitleleşme sürecini ifade edecektir.

²⁸⁴ Feroz - Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e**, s. 299.

²⁸⁵ ‘‘Milletvekili seçimlerinin oy tasnifi neticeleri’’, **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1961, s.1.

²⁸⁶ ‘‘AP çoğunluğu aldı’’, **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1965,s.1.

III. BÖLÜM

CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ İÇİNDE YAŞANAN TARTIŞMALAR, KONGRELER VE CKMP'DEN MHP'YE GEÇİŞ SÜRECİ

A- Genel Başkan Osman Bölükbaşı'nı İstifaya Götüren Süreç

1.CKMP'nin İlk Yıllarında ve 1960 İhtilali Sonrasında Genel Başkan Osman Bölükbaşı'nın Politikaları

CKMP kuruluşundan itibaren uzun yıllar parlamentoda yalnızca Kırşehir vekilleriyle temsil edilmiştir. 4 milletvekilinden oluşan Kırşehir listesinin başında Osman Bölükbaşı vardı.²⁸⁷ Bölükbaşı partisinin başına Menderes'e karşı yapmış olduğu siyasetle ve çok cesurca bir mücadeleyle geçmişti.²⁸⁸ Hasımlarının ona yönelik suç saydıkları her hareket onun şöhretini biraz daha yayıyordu. Zaten günlük politikada epey becerikli bir siyasetçi olarak biliniyordu.²⁸⁹ Mesela DP lideri Adnan Menderes'in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisini hiçe sayması üzerine CKMP lideri Osman Bölükbaşı şu beyanatı vermiştir:

“Muhalefete hayat hakkı tanımak istemeyen bugünkü iktidar liderleri, CKMP'ye karşı baskı ve kin politikasını eksilmeyen hızla devam ettirmektedirler. Bu politikanın tatbikçileri bir taraftan aksayarak bir taraftan da tehdit ve baskılarını idame ederek teşebbüslerini son zamanlarda parti liderlerine kadar uzatmak cüretini dahi göstermişlerdir.

Seçimlerde partimize oy veren bir vilayetin, ilgası ve seçmenlerin toptan tecziyesi, icat edilen fırsat ve bahanelerle de parti idarecilerine aylarca, yıllarca hapisanelere konması ve

²⁸⁷ “Seçimin neticeleri”, *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1965,s.1.

²⁸⁸ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.113.

²⁸⁹ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.114.

takibat altında bulundurulması bu kin ve baskı politikasının amme vicdanına mal olan tezahürleri olmuştur.

Bütün bunlara rağmen CKMP bugün, şerefli ve idealist insanlar topluluğu olarak vazife başında ve insan haklarının enkazı üzerinde kaba kuvvet saltanatı kurmak isteyen zihniyetin karşısında bulunmaktadır. Bu hakikati ve nerde olduğumuzu, elçileriyle eşiklerimizi aşındıranlar, ziyafet sahneleri hazırlayanlar ve bizleri saflara çekmek için tatlı dil dökkenler çok iyi bilirler. Kanaat ve haysiyetleri siyaset pazarına satışa çıkarmış birkaç bedbahtın ihaneti ile vatan cephesinden iltihaklar efsanesi ile bir idealistler ordusu kuvvet ve hayatiyetinden hiç bir şey kaybetmez.

DP lideri ne derse desin, şartlar ne kadar ağır olursa olsun. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi siyaseti sebat, ahlak ve idealizmin bekçiliğine fütür getirmeyen bir metanet ve cesaretle yapmaya devam edecektir.

Tanzimat'tan beri devam eden ve muhtelif med ve cezirler gösteren siyasi mücadelemizin gayesi kanuna bağlı bir devlet ve milletin vicdanına bağlı bir kanun anlayışına kavuşmaktı. Bu asırlık mücadelede bir merhale olan Demokrat parti de bu gaye için kurulmuştu, 14 Mayıs 1950 inkılabından Milletin beklediği netice kadro değişikliği, şahısların yer değiştirmesi değil, bu gayenin tahakkuku ve mazeretler devrinin kapanarak prensipler açılması idi. Bir kere daha esefle ifade edelim ki bu gaye tahakkuk etmemiş, devletin siyasi yapısında huzur, emniyet, istikrar, hürriyet ve adalet getirecek bir değişiklik olmamıştır. Aksine rejim sahasında geriye doğru tehlikeli adımlar atılmış ve 1946 mücadelesinin bayrağı olan hürriyet, adalet, eşitlik gibi mukaddes mevhumlar pervasızca çiğnenmiştir.

İktidar, 1957 seçimlerine muhalefeti milletin reyi ile tasfiye ve kafasına koyduğu rejimi tekemmül ettirmek gayesi ile girmişti. Fakat seçimlerde millet ekseriyeti reylerini muhalefet partilerine vermek sureti ile iktidarı ve politikasını manen mahkûm etmiş ve onu bir ekalliyet partisi haline getirmiştir.

Partimizin DP'ye iltihakını sağlamak bu olmadığı takdirde onu parçalamak yoluna girişen ve devam ettiren neticesiz oyunlar oynanmıştır.

Karadeniz ve şark bölgelerine yaptığımız gezilerde de DP'nin her yerde, her gün biraz daha fazla zarara uğradığını ve Demokrat Partiden ayrılan samimi vatandaşların daha çok partimize iltihak ve meylettiklerini de müşahede etmiş bulunuyoruz'²⁹⁰.

Osman Bölükbaşı, DP ile mücadelesini hız kesmeden sürdürüyordu. Gösterdiği sert politika ve çekinmeden söylediği cesaretli cümleler onun hapse gitmesine yol açmıştı. Etrafındakiler onun hapse bile zamanında girdiğini belirtmişlerdir.²⁹¹

Bölükbaşının gezi yaptığı bölgelerde DP'ye verdiği zararları tahmin etmek zor değildi.²⁹² Ekonominin kötüye gitmesi Bölükbaşı'nın konuşmalarını daha da ilgi çeker hale getirmekteydi.²⁹³

27 Mayıs'a giden süreçte bürokrasinin, siyasetin merkezinden giderek uzaklaşmaya başladığını söylemek de mümkündür. Seçilmiş ile atanmış arasındaki çatışma, atanmışlar sathında yer alan bürokrasinin, bir şekilde geleneksel nüfuzunu muhafaza etme gayretleri içine girmesi de olayı tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyordu.²⁹⁴

Seçildiği ili hayatında hiç görmemiş mebuslar bile mevcuttu. Meclisin kabul ettiği bir yasanın anayasaya aykırı olduğunu iddia etmek bir yana bu yönde telmihte bulunmak bile düşünülemezdi. Bürokrasi de zaten yeknesak bir örgütün içinde kimi zaman mecliste seçilmiş kimi zaman ise idari mekanizmada atanmış konumdadır.²⁹⁵

Ordu komuta kademesindeki tasfiye, DP'nin ilk icraatlarından biri oldu. Lakin bürokrasinin ülkenin dört bir tarafını sarmış heybetinden kurtulmak mümkün değildi. Nitekim uyguladığı ekonomik politikanın ücretli kesime yönelik kötü etkileri bürokratik direnci arttırdı. Yargı bürokrasisinin etkinliğini kırma yönünde aldığı emekliye sevk yetkisi, bakanlık emrine alma uygulamaları aradaki köprülerin iyiden iyiye atılması sonucunu yarattı. Hele askerlerin yaşadıkları mesleki sorunların yanı sıra geçim sıkıntısı hadisesi içten içe kaynayan

²⁹⁰ **2310271342 Sayılı Tamim**, CKMP Genel Merkezi, Samsun 1959, sayı: 6, s. 1.

²⁹¹ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s.112.

²⁹² Bölükbaşı **a.g.e.**, s.113.

²⁹³ Sabri Yirmibeşoğlu, **Askeri ve Siyasi Anılarım** Cilt-1, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1999, s.16.

²⁹⁴ Celâl Bayar, (Anlatan), **Başvekilim Menderes**, (Derleyen: İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul 1986, s.16.

²⁹⁵ Zürcher, **a.g.e.**, s. 316.

bürokratik muhalefeti açık bir isyana sürüklemiştir.²⁹⁶ Artık süreç ihtilale doğru gitmiş ve 27 Mayıs darbesi olmuştur.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Türk siyasetinin dönüm noktalarından biri 27 Mayıs 1960 ihtilali oluşturmuştu. Darbe ile on yıldır iktidarda olan DP'nin sonu getirilmiştir. Bu gelişme sonrası bütün taşlar yerinden oynamış Türk siyasi tarihinde yeni bir sayfa açılmıştı.²⁹⁷

27 Mayıs darbecileri CHP'ye ve muhalif tavrı nedeniyle de CKMP'ye dokunmamışlardı. 1960 darbesiyle DP kadrosu tutuklanıp, Ankara'daki Kara Harp Okulu binasına kapatıldı. Ardından Yassıada yargılamaları yaşandı.²⁹⁸

Darbe ile siyaset yasaklanmış olmasına rağmen bundan muhalefetteki CHP ve CKMP yöneticileri etkilenmemişti. Osman Bölükbaşı 12 yıl boyunca siyasette kavga ettiği kadronun başına gelen olaylardan üzüntü duyduğunu ifade ediyor; “*seçimle gelenlerin, seçimle gitmesi gerektiğini*” vurguluyordu. Ancak ortada fiili bir durum vardı. Bölükbaşı bundan sonraki siyasetini belirleyebilmek için planlar yapıyordu. Ülke yönetimini ele geçiren 38 kişilik Milli Birlik Komitesi, yeni Anayasayı hazırlayacak olan bir Kurucu Meclis oluşturdu. Bu Meclis'te, Bölükbaşı'nın partisine de 25 üyelik verildi. Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961 tarihinde toplandı. Yeni üyeler yemin ederek, milletvekili statüsü kazandı. Bu yeni meclis, 12 Ocak 1961'de siyasi partilerin tekrar faaliyete geçmesine karar verdi.²⁹⁹

27 Mayıs ihtilalinin önünden henüz on ay geçmişti ki, 15 Şubat 1961 günü Ankara'da altı yeni parti birden kuruldu. Bunlardan en önemlisi, emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanlığında kurulan Adalet Partisi idi. Bu arada, DP eski Maliye Bakanı ve Hürriyet

²⁹⁶ Orduda Osmanlı ordusundan gelen bir düşük maaş sıkıntısı hâkimdir. Nitekim dönemin atmosferini iyi okuyanlardan biri olan Ord. Prof. Mükrimin Halil İnanç, Adnan Menderes'i bu nedenle uyarmak zorunda kalmış, Abdülhamit'in düşük subay maaşları yüzünden devrildiğini hatırlatmıştır, bkz, Yılmaz Öztuna ve Ayvaz Gökdemir, **Türkiye'de Askeri Müdahaleler**, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1987, s.29.

²⁹⁷ ‘‘Hükümet kuruldu’’, **Milliyet**, 29 Mayıs 1960

²⁹⁸ Hikmet Özdemir, ‘‘Milli Birlik Komitesinin önemli icraatı’’, **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin) Cem Yayınevi, İstanbul 2001.s.198.

²⁹⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **27 Mayıs İhtilali ve Anatomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999 s.39.

Partisi kurucularından olan, ihtilal hükümetinin Maliye Bakanı Ekrem Alican da Yeni Türkiye Partisi'ni kurdu.³⁰⁰

5 Eylül 1961 günü parti temsilcileri Çankaya'da Devlet Başkanlığında toplandı. Liderler Zirvesi bildirisinde, CKMP lideri Osman Bölükbaşı'nın imzası yoktu. Çünkü toplantıya gitmemiş, Genel Başkan Vekili sıfatıyla **Ahmet Oğuz**'u göndermişti. Bu arada 15 Eylül 1961'de Yassıada kararları açıklandı. DP'nin 15 yöneticisi için idam kararı çıktı. Bunlardan üçü Milli Birlik Komitesince onaylandı. Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, 16 Eylül 1961'de, Başbakan Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961'de idam edildi.³⁰¹

İhtilal sonrası yapılan seçimlerde CHP 173 milletvekili çıkararak birinci parti oldu. AP 158, CKMP ise 54 Milletvekili çıkarabilmişlerdi. 25 Ekim 1961'de Parlatentonun açılması kararlaştırılmıştı. O günün gündeminde yemin töreni, ardından da yeni Cumhurbaşkanı seçimi vardı. Fakat ordu müdahalesi söz konusu oldu. Osman Bölükbaşı, Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesine şiddetle karşı çıkıyordu. CHP, AP, YTP ise Bölükbaşı'nı ikna etmeye çalışıyorlardı. Ortada iki seçenek vardı. Ya Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı seçilecek ya da TBMM açılmayacak ve askeri yönetim devam edecekti. bu baskılar karşısında Bölükbaşı; "*Hayatımın en büyük fedakârlığını yapıyorum*" diyerek Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığını kabul etti. Liderler derin bir nefes almıştı. Bu tavrı ile Bölükbaşı yeni bir ihtilali önlemiş, demokrasiyi kurtarmıştı. Ancak Çankaya'da hazırlanan protokolün altına yine imza atmamış, bu görevi CKMP Genel Başkan Vekili **Hasan Dinçer**'e vermişti.³⁰²

Bu arada 15 Ekim 1961'de yapılan Genel Seçimlerinin sonucuna göre, oyların yüzde 62'sini CHP'ye karşı olan ve DP'nin tabanını temsil eden AP ile CKMP ve YTP almıştır.³⁰³ Bu partilere oy verenler uygulamada 27 Mayısçılara karşı verilmiş sayıldığından, iç ve dış çevrede seçim sonuçları Menderes'in zaferi diye yorumlanacak ve halk oylaması şeklinde

³⁰⁰ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, s.182,183.

³⁰¹ Özdemir, "Milli Birlik Komitesinin önemli icraatı", **a.g.e**, s.200.

³⁰² Özdemir, "Milli Birlik Komitesinin önemli icraatı", **a.g.e**, s.201.

³⁰³ Türk- Tuncer, **a.g.e**, s. 84.

kabul edilecektir.³⁰⁴ Seçim sonuçları bir bakıma geçiş sürecinde ciddi bunalımların yaşanabileceğini haber veriyordu.³⁰⁵

22 Şubat 1962 günü, Kara Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir, karargâhındaki subaylar ile Harp Okulu öğrencileri ile birlikte darbe girişiminde bulundular.³⁰⁶ 27 Mayıs'ın üzerinden iki yıl dahi geçmemişti altı ay önce parlamento yeni kurulmuş ihtilal lideri Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı seçilmiş, CHP Genel Başkanı İsmet Paşa'da Başbakanlığa getirilmişti. Osman Bölükbaşı o tarihte CKMP Genel Başkanı idi. Bu tarihi günü kendisi şöyle anlatır;

“22 Şubat 1962’de, Talat Aydemir, darbe teşebbüsüne girişti. Hükümet harekâttan haberdardı. Liderleri Çankaya Köşküne davet ettiler. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Başbakan İnönü, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal ve YTP Genel Başkanı Ekrem Alican’la birlikte hazır bulunduk.

Albay Talat Aydemir nerede hata yaptı? Bizler köşkte iken, süvari birliği komutanı Fethi Gürcan, Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir’e “Çankaya’da toplantı yapan liderleri tutuklayın” demiş. Darbe lideri Aydemir ise “serbest bırakın” demiş.

Köşkte gergin bir havada gelişmeleri takip ediyorduk. Hem Fethi Gürcan’ın hem de Aydemir’in emirleri, bize intikal ediyordu. Fethi Gürcan’ın sert tavrı karşısında doğrusu rahatsız olmuştuk. Toplantı sırasında İsmet Paşa’ya şu öneride bulundum; “Paşam, gidelim Millet Meclisinde, ön sıralarda oturalım, bizi oradan teslim alsınlar” ama Aydemir’in emri işitilince, liderler rahatladı. Bu gelişme üzerine, İsmet Paşa şunu söylemişti; “Talat, şimdi kaybetti”.

Çankaya köşkünden çıktıktan sonra doğruca Ankara Radyo evine gittik. Radyoda konuşma yaptık, seslerimiz banda alındı. Daha sonra Radyo evinin yakınında bulunan Hava Kuvvetleri Karargâhına geçtik.

³⁰⁴ Hikmet Özdemir, ‘Geçiş Sürecinin Sorunları’, **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin) Cem Yayınevi, İstanbul 2001, s.210.

³⁰⁵ Osman Doğru, “**27 Mayıs İktidar ve S.K.B.**”, Tarih ve Toplum XII/71, (Kasım,1989), İletişim yay. İstanbul, 1989, s.54.

³⁰⁶ Öztuna ve Gökdemir, **a.g.e.**, s.31.

Bu arada, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican, Talat Aydemir’le konuşmaya gitti. Onların arasında bir hısımlık ilişki vardı. Geceyi Hava Kuvvetlerinde geçirdik. O sırada darbecilere karşı Hükümet Kuvvetlerinin harekâtını Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel’in havadan yönettiği söyleniyordu. Hâlbuki olay sırasında Tansel Paşa, Eskişehir Hava üstünde uyuyormuş. Subaylar bizlere Hava Kuvvetleri Karargâhında ikramda bulundular, vitaminler verdiler. Karargâhta sabahlarken fotoğraflarımızı çekmişler, bunları daha sonra bize gönderdiler.

*Talat Aydemir’in darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Başbakan İnönü darbeciler için “Haklarında hiçbir işlem yapılmayacak” taahhüdünde bulundu. Bunun üzerine, Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir ve arkadaşları hükümet kuvvetlerine teslim oldu. Talat Aydemir’le birlikte darbe girişiminde bulunan subaylar da emekli edildi”.*³⁰⁷

Haziran 1962’deki iki haftalık bunalımdan sonra da, 25 Haziran 1962-2 Aralık 1963 arasında faaliyet gösteren 2. İnönü Koalisyonu kurulmuştur.³⁰⁸ Bu, YTP ve CKMP’nin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu arada 17 Kasım 1962’de yapılan yerel seçimler, halkın eğilimini göstermesi açısından önemlidir. Muhalefetteki AP’nin beklenmeyen zaferi olan seçim sonuçlarına göre AP 42, CHP 23, YTP 1 İlde belediye başkanlığı kazanmıştır.³⁰⁹

15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra, İsmet İnönü’nün başkanlığında kurulan CHP-AP Koalisyon Hükümeti 30 Mayıs 1962’de dağıldı. Başbakan İnönü’nün 22 Şubatçılara af sözünü vermiş olmasına rağmen, DP’lilerin yanaşmaması, koalisyon bozulmasına neden olmuştur.³¹⁰

2.CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı’nın İstifası

25 Mayıs 1962 tarihinde Osman Bölükbaşı ve arkadaşları partide yaşanan tartışmalar üzerine CKMP’den ayrıldılar. Bölükbaşı ve ekibi mahkeme kararıyla kapatılmasından

³⁰⁷ “Hareket bastırıldı”, **Milliyet**, 23 Şubat 1962, s.1.

³⁰⁸ “İnönü Hükümet kurmayı kabul etti”, **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1962,s.1.

³⁰⁹ Özdemir, “Geçiş Sürecinin Sorunları”, **a.g.e**, s.209.

³¹⁰ Özdemir, “Geçiş Sürecinin Sorunları”, **a.g.e**, s. 210.

yaklaşık 10 yıl sonra Millet Partisi'ni yeniden kurdular.³¹¹ Bölükbaşı ve arkadaşlarının CKMP'den istifa etmesi üzerine parti tarafından kamuoyuna şu açıklamada bulunulmuştur;

“Bu güne kadar susuşumuz ayrılan arkadaşlarımızın aldıkları kararın sebeplerini karşılıklı polemiğe girmeden rahatça izah imkânı vermek içindi.

Yayınladıkları müşterek beyanname, birbirini takiben gazetelere verdikleri beyanatlar, nihayet bir parti kurmak için giriştikleri teşebbüse gösterdikleri fikri ve hissi mesnetlerle bu izahı bol bol yaşamış oldular. Fakat ileri sürdükleri mucip sebepler, düştükleri hayata mazeret olacak nitelikten çok uzaktır. Öyle zannediyoruz ki, başkalarından ziyade kendi vicdanlarını tatmin edememenin üzüntüsü içindedirler. Hadiseleri şahit tutarak konuşacakları yerde, bir takım yuvarlak ve klişeleşmiş sözlerin tezatlı gölgesine sığınma gayretlerini başka türlü manalandırmaya imkân yoktur.

Osman Bölükbaşı'nın istifası üzerine bizim içim izahı mümkün olmayan parti dışı sebeplere dayanmaktadır. Kendi hayatı bakımından ağır neticelerin doğması ihtimalini ileri sürecektir vefa duygularını istismar ettiği birçok arkadaşı da beraberinde sürüklemiş olmasını, hakiki sebep ve maksadı gizlemek gayesine bağlamak yanlış olmaz, kanaatindeyiz.

*Şahıslar fani fikirler ve idealler bakidir. Sayın Osman Bölükbaşı ve arkadaşlarının ayrılışları, kalanlar için muhakkak bir üzüntü konusudur. Amma mücadele saflarını terk etmeği icap ettirecek bir sebep değildir”.*³¹²

Buna karşılık Osman Bölükbaşı; *“Hizmetinde bir ömür harcadığımız ve idealleri uğruna devirler boyunca çile çektiğimiz CKMP'den ayrılmaya bizi ve arkadaşlarımızı mecbur eden sebepleri, hadiselerin teferruatına inmeden tebliğ etmek istiyoruz”* demiş ve 2 Haziran 1962 tarihinde neşrettiği bir tebliğde umumi efkâra seslenmiştir. Bu tebliğ aynen şöyledir:

“CKMP her devirde, ahlaka dayanan bir siyaset anlayışının temsilcisi olmuştur. Onun bu şiarına ve prensiplerine yakışmayacak hareketler, maalesef son zamanlarda bünyesine huzur içinde çalışmayı imkânsız kalacak bir dereceye ulaşmıştır.

³¹¹ Ersel, Kuyaş, Oktay, **a.g.e.**, s. 62,63.

³¹² Osman Bölükbaşı'nın istifası hakkında zaruri bir açıklama, **CKMP Genel Başkanlığı**, Arı Matbaacılık, Ankara 1962, s.3,10,11.

Bu durum karşısında, yetkili organlar, kendilerine düşen vazifeyi layıkıyla ifa etmemişler ve böylece idealleri ikbale ihtirastan ibaret olan bazı kimselerin cüret ve cesaretlerini artırmışlardır.

Diğer taraftan CKMP'nin memleketin içinde bulunduğu nazik şartları nazara alarak yapıcı ve huzur getirici bir kuvvet olmak vazifesini tercih ettiği milletçe malumdur.

Bir takım şahsi ikbal ve ihtiras hesaplarıyla partiyi yapıcı ve huzur getirici bir kuvvet olmaktan çıkarmak ve onu tehlikeli temayüllere bir teşekkül haline getirmek isteyenlerin mevcudiyeti ve son zamanlarda artan faaliyetleri karşısında yetkili organlar yine kayıtsız kalmaya devam etmişlerdir.

Bu şartların yarattığı huzursuzluk ve itimatsızlık içinde memleketin bu nazik devresinde teşri vazifemizi layıkıyla ifa etmenin imkânsızlığını tespit etmiş bulunuyoruz.

Bu kanaatledir ki, idealleri uğrunda hayatlarımızı dahi fedaya hazır olduğumuz CKMP'den ayrılmaya ve memleketin yüksek menfaatlerine müstakil olarak hizmet etmeye karar vermiş bulunuyoruz. Bu ayrılış CKMP'nin ruhundan ve davasından değil sadece çatısından. Bu kararımızı benimseyecek idealist arkadaşlara bağrımız daima açık bulunacaktır.

Yürekleri vatan aşkıyla çarpan ve devrin çile ve kahrına göğüs geren CKMP'nin büyük ve samimi kütlesine karşı olan bağlılığımızı devam ettireceğiz ve bundan sonraki mücadelemizde de bu bağlılıktan kuvvet alacağız.

CKMP'nin bugüne kadar temsil ettiği vatansever ruh ve davayı kendisine bayrak yapacak Millet adlı bir siyasi parti kurmak ve samimi dava arkadaşlarımızı ve vatandaşlarımızı bu partinin çatısı altında toplamak CKMP'nin ideallerine sadakatin zaruri kıldığı bir hal tarzı olmuştur.”³¹³

Ayrılış beyannamesiyle de ifade edildiği gibi CKMP'nin kötü gidişatı ve bu durumu ıslah için partinin yetkili idarecilerinin ekseriyeti kendilerine düşen vazifeyi bütün ikazlara rağmen yapmamışlardı.³¹⁴

³¹³ Osman Bölükbaşı, “Zaruri Bir Açıklama”, CKMP Genel İdare Kurulunun İstifamız Dolayısıyla Neşrettiği **Broşüre Cevap**, Millet Partisi Yayını, Ankara 1962, s. 7.

³¹⁴ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s.165.

Bölükbaşı beyanında “Biz bu kararımızla kendimizi CKMP’nin ruh ve davasından ayrılmış saymıyoruz, sadece CKMP’nin bünyesinde, normal yollarla tasfiyesi mümkün olmayan bir menfaat ikbal ve ihtiras zümresinden partiyi ve ideallerini kurtarmanın en salim yolunu bulmuş oluyoruz. Bize göre, vatana hizmetin ilk şartı ahlaka ve fazilete bağlıdır. Bu yolda devam edeceğiz ve ondan ayrılanları millete tanıtmak vazifemizi zamanı geldikçe yerine getireceğiz. Millet Partisini kurma hareketimiz CKMP’den ve onun ideallerinden ayrılmak değil, hakikatle normal yollarla mümkün olmayan bir tasfiyeyi gerçekleştirmek, tabiri caizse kirlenmiş bir suyu süzgeçten geçirmektir”³¹⁵ sözlerine de yer vererek durumu açıklamıştır

Bu arada İsmet Paşa 1962’de yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Bölükbaşı, İnönü başkanlığındaki hükümet modeline kesinlikle karşıydı. CKMP yönetimi ise, İsmet Paşa Hükümetine katılmak istediğini açıklamıştı. Aslında bu nedenle Bölükbaşı 18 milletvekili ve 7 senatör ile CKMP’den istifa etmişti.³¹⁶

3. CKMP’de Bölükbaşı’nın Ayrılmasından Sonra Yeni Lider Arayışları

Osman Bölükbaşı’nın CKMP Genel Başkanlığından ayrılması, güç kaybeden parti de yeni lider arayışını da beraberinde getirmiştir. Bu ortamda partililer sürgün hayatından Türkiye’ye dönen, siyasete girmek için zemin yoklayan ve dikkatleri üzerine toplamış olan **Alparslan Türkeş**³¹⁷ ismi üzerinde yoğunlaşmışlardı.³¹⁸

³¹⁵Osman Bölükbaşı, “Zaruri Bir Açıklama”, s.15, 16, 17.

³¹⁶ Bölükbaşı, **a.g.e**, s.166.

³¹⁷ **Alparslan Türkeş**; 31 Mart 1965’te, 14’lerden Dündar Taşer, Ahmet Er, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan gibi eski MBK üyeleri ile birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne girerek fiilen siyasi hayata atılmış oldu. 1965’te bu partinin başkanı oldu. 1966 yılında cumhurbaşkanlığına aday oldu ve Cevdet Sunay karşısında 11 oy alarak seçimi kaybetti. 1969 ve 1973 yıllarında Adana milletvekili olarak parlamentoya seçildi. 1975’ten sonra Milliyetçi Cephe adı verilen koalisyon hükümetlerinde başbakan yardımcılığı görevinde bulundu. 12 Eylül darbesinden sonra 9 Nisan 1985’e kadar 4,5 yıl tutuklu kaldı. 12 Eylül döneminde idam cezasıyla yargılanan Türkeş, bu davadan beraat etti. 1987’de siyaset yasağının kalkmasıyla birlikte Milliyetçi Çalışma Partisi’ne girdi ve aynı yıl yapılan olağanüstü kongrede genel başkanlığa seçildi. Türkeş, 9 Işık başta olmak üzere siyasi ve tarihi görüşlerini içeren kitaplar yazdı. Alparslan Türkeş, 4 Nisan 1997’de geçirdiği kalp

Parti yöneticilerinden **Mehmet Altınsoy, Ahmet Oğuz, İrfan Baran**, Türkeş'i partilerine davet ettiler.³¹⁹ Bu isimler, Türkeş'i partinin başına getirerek güçlenmeyi düşünüyorlardı. 1964 yılında yapılacak kongreye kadar CKMP Genel Başkanlığını Hasan Dinçer yürütmüştür.³²⁰

CKMP önde gelen isimlerinden Ahmet Oğuz, Seyfi Öztürk ve Mehmet Altınsoy Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olması için ısrarlarını artırmışlardı.³²¹ CKMP'liler ve Türkeş'in arkadaşları arasında süren uzun görüşmeler ardından CKMP'nin 22-23 Şubat 1964 kongresinde kendisine yakın 60 arkadaşının partiye girmesini sağlayan Türkeş, ilk etapta ön plana çıkmamış ve **Ahmet Oğuz**'un Genel Başkan olmasını önermiştir.³²²

Bunun üzerine Ahmet Oğuz, Genel Başkanlığı altı aylığına kabul edebileceğini açıklamıştır.³²³ Kongrede Genel Başkanlık yarışı, Ahmet Oğuz ve Hasan Dinçer arasında cereyan etmiş. Genel Başkanlığı Türkeş'in³²⁴ de desteği ile Ahmet Oğuz kazanmıştır.³²⁵

CKMP'nin 1964 yılında yapılan kongresinden yaklaşık bir yıl sonra Türkeş, eski MBK üyeleri Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ile Dünder Taşer'in aralarında bulunduğu arkadaşları ile partiye katılmıştır. Katılım için CKMP Genel merkezinde bir tören yapılmış ve katılımcıların giriş beyannameleri Genel Başkan Ahmet Oğuz tarafından imzalanmıştır.³²⁶ Arkadaşları adına bir konuşma yapan Türkeş, CKMP'ye katılmasının tartışıldığı günlerde sürekli olarak nasyonel sosyalizme taraftar olduğu şeklinde yapılan

krizi sonucu Ankara'da yaşama veda etti. Kabri, Ankara Beştepe'de bulunmaktadır: Hulusi Turgut, **Türkeş'in Anıları Şahinlerin Dansı**, ABC Yayınları, İstanbul 1995, s. 3-14.

³¹⁸ Zeki Özdemir, **1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 74.

³¹⁹ Mehmet Altınsoy ve Ahmet Oğuz Devlet Bakanı olarak görev yapmaktadırlar.

³²⁰ Turgut, **a.g.e.**, s. 388.

³²¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 389.

³²² Hakkı Öznur, **Ülkücü Hareket**, Alternatif yayınları, C. 1, İstanbul 1999, s. 82.

³²³ Turgut, **a.g.e.**, s. 389.

³²⁴ Türkeş CKMP'ye resmen 31 Mart 1965 de katılmıştır.

³²⁵ "Ahmet Oğuz Genel Başkan oldu", **Milliyet**, 24 Şubat 1964,s.1.

³²⁶ "Türkeş CKMP'ye katıldı", **Milliyet**, 11 Nisan 1965,s.3.

yayınlar ve söylentilere cevaben “*ben nasyonel sosyalizme taraftar değilim*”³²⁷ açıklamasını yapmıştır. Konuşmasının devamında memleketin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan içinde bulunduğu duruma değinmiş, kin ve garezlerin bir kenara bırakılmasını istemiş, şahıs ve zümre çıkarlarına öncelik veren kayırmacı yaklaşımları eleştirmiş, ülkedeki kısır politik kavgaların huzuru kaçırdığını vurgulamıştır.³²⁸

Türkeş, yurt dışına işçi gönderilmesini de tenkit ederek, ihraç edilen bu emeğin ülkemizin hızlı kalkınması yönünde değerlendirilmesi gerektiğini, Milli Eğitim kurumlarının müfredat programlarının milliyetçi niteliğe kavuşturulmasını istemiş ve vatandaşları aşırı akımlar karşısında, bilhassa komünizm ile mücadele için CKMP saflarına davet etmiştir.

Türkeş, özel sektöre bakış açısını ise “*Özel sektör himaye görmelidir. Ancak işveren ile işçinin karşılıklı olarak hakları ve görevleri devlet eliyle planlanmalı ve özel sektörün sınırları tayin edilmelidir*” şeklinde değerlendirmiştir. Devletin hakemliğinde planlı bir ekonomik ekolu benimsediğini de vurgulamış, Türkiye’yi modern uygarlık seviyesine ulaştıracak adil bir toprak reformuna ihtiyaç olduğunu, ziraatı modernleştirerek, endüstrileşmesi gerektiğini, tarım sektöründe çalışanların gelişmiş sanayi ülkelerindeki gibi sanayi sektörüne aktarılmasının faydasına inandığını ifade etmiştir.³²⁹

Kısa süre sonra Alparslan Türkeş, Parti Genel Müfettişliğine getirilmiş ve bu sıfatla ilk gezisine yanında eski MBK üyesi Muzaffer Özdağ ve Mehmet Ali Ersan ile birlikte çıkmıştır. Yeni süreçte MBK üyesi olup yurtdışına sürülen 14’ler arasında fikir ayrılığı yaşanmıştır.³³⁰ Türkeş, İrfan Solmazer’e Hindistan’dan yazdığı mektupta, 14’ler içindeki dedikodu ve çekememezlikleri dile getirmiş, tek bir liderin etrafında toplanılmasının önemini

³²⁷ “Türkeş’e göre komünistler Türkiye’yi üçe bölecekmiş”, **Milliyet**, 11 Nisan 1965,s.1

³²⁸ Özdemir, **a.g.t.**, s.75.

³²⁹ “Türkeş’e göre komünistler Türkiye’yi üçe bölecekmiş”, **Milliyet**, 11 Nisan 1965,s.1

³³⁰ “Türkeş Parti Müfettişi oldu”, **Milliyet**, 22 Nisan 1965,s.3. Eski MBK üyelerinden ve 14’lerden olan Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ile Dünder Taşer Alparslan Türkeş ile birlikte CKMP saflarında siyasete atılmışlardır. 14’lerden Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer CHP saflarına katılmış. Muzaffer Karan ise TİP de siyaset yapmayı tercih etmiştir. Millî Birlik Komitesinde birlikte hareket etmelerinden dolayı tasfiye edilen 14’ler Türkiye’de farklı siyasi organizasyonlar içinde yer almışlar, 1960 yılında sergiledikleri birlikteliği siyaset arenasında sürdürmemişlerdir. Bu ayrışmanın altında yatan sebep, 14’ler içerisinde Türkeş ve Kabibay’ın liderlik mücadelesi veya çekişmesidir. Kabibay’ın sırf Türkeş’e inat için CHP’ye katıldığı, bu katılıma CHP’lilerin bile şaşıracağı belirtilmektedir: Öznur, **a.g.e.**, s. 84.

vurgulamıştır.³³¹ Fakat yaşanan gelişmeler gurup içinde liderlik çekişmesinin, dargınlık veya kırgınlıkların sona ermediğini, yurda döndüklerinde de çekişmelerin devam ettiğini göstermektedir. Grup üyelerinin farklı siyasi organizasyonlar içinde yer almalarının bu çekişmenin giderilmediğinin önemli bir göstergesidir.

4.CKMP’de Genel Başkan Ahmet Oğuz ile Alparslan Türkeş Arasında Çıkan İhtilaf

CKMP’de grup içinde liderlik çekişmesi, dargınlıklar ve kırgınlıklar sona ermemiştir. Böyle bir ortamda CKMP’lilerin düşman olarak gördüğü, zamanında MP’yi kapattığını belirttiği Celal Bayar’ı³³², CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz’un ziyaret etmesi³³³, parti içinde sert tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar Ahmet Oğuz’u parti başkanlığından ve milletvekilliğinden istifaya kadar götürmüştür.³³⁴ Oğuz bu ziyareti yapmadan önce Genel İdare kuruluna danışmamış ve kimseyi haberdar etmemiştir. Hadisenin duyulması üzerine, CKMP Genel Sekreteri **Mustafa Kepir**, Genel İdare Kuruluna bir önerge vererek Ahmet Oğuz’un Celal Bayar ile yaptığı görüşme hakkında bilgi istemiştir. Yapılan bu ziyaret, partinin Genel İdare Kurulu ve Gurup İdare Heyetinin ortak yapmış olduğu toplantıda çok sert bir şekilde eleştirilmiştir.³³⁵ Bu sert eleştiriler karşısında Ahmet Oğuz, görüşmesinin parti ile ilgili resmi bir mahiyeti olmadığını sadece özel bir ziyaret için gittiğini söylemiş, “*eğer bu tasvip edilmiyorsa kefaretinizi istediğiniz şekilde ödemeye hazırım*” demiştir. Yapılan tenkitlerin kendisini genel başkanlıktan uzaklaştırılıp, başka bir şahsı genel başkan yapma gayesi

³³¹ Turgut, **a.g.e.**, s. 310-311.

³³² ‘‘Oğuz’un Bayar ile görüşmesi üzerine CKMP yöneticileri arasında çatışma’’, **Milliyet**, 25 Mayıs 1965,s.1.

³³³ Söylentilere göre Ahmet Oğuz’un Celal Bayar’ı ziyareti sırasında Bayar, CHP’yi düşürmek ve AP ile işbirliği yapmalarından memnun olduğunu bildirmiş, ‘‘*Bu iş birliğini seçimlerde de gösterin, birlik olun*’’ demiştir. **Milliyet**, 25 Mayıs 1965,s.3, **Hürriyet**, 25 Mayıs 1965,s.2.

³³⁴ ‘‘Bayar - Oğuz görüşmesi CKMP’ yi karıştırdı’’, **Milliyet**, 25 Mayıs 1965,s.3.

³³⁵ Toplantıda Ahmet Oğuz’u eleştirenler ise, Saadet Evren Kaça, Bayar’ı değil ziyaret mezarına bile gitmek caiz değildir, Ahmet Tahtakılıç ise Vaktiyle MP’yi kapatan bir şahıs ile görüşmenin ne dereceye kadar doğru olduğunu takdirlerinize arz ederim diyerek sert bir şekilde eleştirmişlerdir. **Milliyet**, 25 Mayıs 1965,s.3.

güttüğünü de sözlerine eklemiştir. Bu tartışmalar partinin yeni bir kongre yapması ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır.³³⁶

Kongrenin toplanmasını isteyenler iki gruba ayrılmıştır. Muhafif saftaki birinci grup, yeni kongrenin toplanmasını, tüzük değişikliği ile birlikte Genel İdare Kurulu seçimlerinin de yenilenmesini istemişlerdir. İkinci grup ise Ahmet Oğuz ve taraftarlarıydı. Yeni bir kongreye gidilmesinin seçim öncesinde iyi olmayacağını dile getiriyorlardı. Birinci görüşü savunanların bir kısmı, parti genel başkanlığına Alparslan Türkeş'in diğer kısmı ise Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer veya Ahmet Tahtakılıç'ın getirilmesini savunuyorlardı.³³⁷

CKMP Genel İdare Kurulu, Türkeş ve arkadaşlarının erken kongre talebini kabul etmiştir. Türkeş ve arkadaşlarının olağanüstü kongre taleplerinin partide huzursuzluk yaratması üzerine 1965 kongresi sonrasında Genel Başkan Ahmet Oğuz Genel Başkanlıktan ve partiden istifa etmiştir. Her iki istifa Oğuz'u destekleyen partililerce resmîyete intikal ettirilmemiştir. Son kongrede Hasan Dinçer'e karşı Ahmet Oğuz'u destekleyen Türkeş taraftarları, Ahmet Oğuz'u Türkeş partiye girdikten sonra çekilmesi, yerini Türkeş'e bırakması şartı ile desteklediklerini hatırlatarak büyük kongreye gidilmesi teklifinde bulunmuşlardır. Ahmet Oğuz taraftarları, Türkeş'in böyle bir pazarlıkla partiye alınmadığını belirterek, normal bir kongre sonunda kim tasvip edilirse onun genel başkan olacağı yönünde açıklamalar yapmışlardır.³³⁸ Ahmet Oğuz da beyanatlarında, hiçbir zaman Türkeş ile liderlik anlaşması yapmadığını, bu tür iddiaların hepsinin yalan olduğunu kamuoyuna duyurmuştur.³³⁹

Ahmet Oğuz'u destekleyenler, Türkeş genel başkanlığa geldiği takdirde partiden ayrılmak niyetindeydiler. CKMP Genel İdare Kurulu toplantısında tarafların güçleri ortaya çıkmış ve bu arada Hasan Dinçer, Seyfi Öztürk ile İrfan Baran'ın Ahmet Oğuz'u, Mehmet Altınsoy ile Genel Sekreter Mustafa Kepir'in Türkeş'i desteklediği anlaşılmıştı. Bölgelerin dağılımında ise Yozgat ve Niğdelilerin Türkeş'i, Eskişehir ve Konyalıların Oğuz'u desteklediği dikkati çekmektedir. Partideki bu bölünmenin kongre sonunda karışıklığa sebep olacağı, Oğuz taraftarlarının kongreye gidilmesi durumunda AP'ye iltihakı düşündükleri,

³³⁶ Özdemir a.g.t, s. 79.

³³⁷ "Bayar - Oğuz görüşmesi CKMP' yi karıştırdı", **Milliyet**, 25 Mayıs 1965,s.3.

³³⁸ "CKMP'de kaynaşma devam ediyor", **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1965,s.1.

³³⁹ "CKMP'de kaynaşma devam ediyor", **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1965,s.5.

anlaşmazlıkların koalisyonun kaderini dahi etkileyebileceği konusundaki yorumlar dönemin gazetelerinin sayfalarını süslemekteydi.³⁴⁰

CKMP'deki kongre tartışmalarına, Adalet Partisinden istifa edip, CKMP'ye geçmeyi düşünen **İsmail Hakkı Yılanoğlu** ile Ankara Milletvekili **Mustafa Kemal Erkovan** da katılmıştır. Bu milletvekilleri CKMP'ye geçmek için, olağanüstü kongreye gitmeyi şart koşmuşlardır.³⁴¹

CKMP'nin ileri gelenleri, yapılacak kongrede genel başkan ve genel idare kurulu seçimlerinin yenilenmesinden çok, parti programında yapılması gerekli olan değişikliklere önem vermekteydiler. Bu değişiklikler ise, endüstriyel üretim düzeyine milletçe ulaşılması, iş ve işçi seferberliğinin gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin ziraata ve tarıma bağlı olan genel yapısını da değiştirilmesi yönünde yapılacak çalışmaları kapsıyordu.³⁴²

Tam bu esnada CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz, 17 Haziran 1965 tarihinde Parti Genel Kuruluna gönderdiği mektup da istifa ettiğini resmen bildirmiştir. İstanbul Milletvekili Ahmet Oğuz'un mektubu şöyledir:

“Son dördü koalisyon hükümetinin kuruluşundan bu yana genel merkezde sun’i olarak yaratılan huzursuzluk, müteakip devrelerde bir takım tabii olmayan davranışlar ve partiye yeni katılan arkadaşların da tutumu ile gittikçe artmakta ve düşünülen verimli bir çalışmaya imkân verilmemektedir. Olağanüstü kongre arifesinde ve seçim sathı mahallinde, parti tesanütünün bozulması pahasına girişilen iç mücadeleleri önlemek mümkün olamamıştır. Bu itibarla partililere ve tarihe karşı mesuliyet kabul edemeyecek bir hale geldiğimden parti genel başkanlığından ayrıldım”.³⁴³

Bu istifa ile Türkeş ve arkadaşlarının önü açılmıştır. Partiye tamamen hâkim olmuşlar ve Türk siyasi hayatında uzun soluklu yeni bir siyasi hareketi başlatmışlardır.

³⁴⁰ ‘‘CKMP’de kaynaşma devam ediyor’’, **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1965,s.1.

³⁴¹ ‘‘CKMP’de kaynaşma devam ediyor’’, **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1965,s.5.

³⁴² ‘‘Bayar - Oğuz görüşmesi CKMP’yi karıştırdı’’, **Milliyet**, 25 Mayıs 1965,s.3.

³⁴³ ‘‘CKMP’de Oğuz istifa etti’’, **Yeni Gazete**, 18 Haziran 1965,s.2. ‘‘Oğuz CKMP Liderliğinden istifa etti’’, **Milliyet**, 18 Haziran 1965,s.3.

B. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde Yapılan Kongreler ve Yaşanan Tartışmalar

1.CKMP Kongre Öncesi Yaşananlar

Genel Başkanı istifa eden CKMP'de hemen kongre çalışmaları başlatılmıştır. Özellikle Türkeş ve arkadaşlarının isteği üzerine partinin program değişiklikleri gündeme gelmiş ve bu çalışmaları organize etmek için komisyonlar kurulmuştur. Kongre çalışmaları için kurulan komisyonlarda Türkeş taraftarlarının ağırlığı dikkati çekmektedir. Komisyonun, parti programı ve tüzüğü üzerindeki tamamladığı ve Genel İdare Kurulunun tasdikine verilecek olan yeni tüzük programı içinde Türkeş ve arkadaşlarının **9 IŞIK** umdesi veya Kemalizm umdeleri yer almış, iktisat politikasında ise **Karma Ekonomi** sistemi benimsenmiştir.³⁴⁴

Türkeş taraftarlarını Hasan Dinçer'in aday olarak karşısına çıkarılması ihtimali karşısında tedirginlik yaşıyorlardı. Ahmet Oğuz taraftarları ile Türkeş taraftarları 1964 kongresinde Hasan Dinçer karşısında birleşerek onu mağlup etmişlerdi. Bu defa ittifaklar değişebilir ve Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz taraftarlarının desteği ile Türkeş'e karşı tehlikeli bir rakip olabilirdi.³⁴⁵

Kongre çalışmaları ve tartışmaları sürerken CKMP'ye Türkeş'in girmesi ile birlikte yeni katılımlar da gerçekleşmiştir. Eski Milli Birlik Komitesi Üyelerinden ve 14'lerden **Şefik Soyuyüce, Mustafa Kaplan, Fazıl Akkoyunlu ve Numan Esin** 19 Haziran 1965 tarihinde düzenlenen bir törenle CKMP'ye katılmışlardı.³⁴⁶ Yeni üyelerin kayıt beyannamelerini CKMP Genel Başkan Vekili Mustafa Kepir ve Parti Genel Müfettişi Alparslan Türkeş imzalamıştır. Katılımı müteakiben Mustafa Kaplan arkadaşları adına yaptığı konuşmada, Türkiye'nin yeni bir uyanış ve yeni bir gelişme içinde olduğunu ifade ederek, "*Atatürk devrimlerini, yalnız muhafaza edilecek bir sonuç değil, bizim kuşaklara imkân sağlayan bir başlangıç olarak mütalaa etmekteyiz*" ibarelerini kullanmıştır.³⁴⁷

³⁴⁴ "Türkeş ve CKMP Kongresi", **Tercüman**, 19 Haziran 1965,s.1.

³⁴⁵ "Türkeş ve CKMP Kongresi", **Tercüman**, 19 Haziran 1965,s.5.

³⁴⁶ Özdemir, **a.g.t.**, s. 80, "14'lerden 4'ü CKMP'ye girdi", **Milliyet**, 21 Haziran 1965,s.3.

³⁴⁷ "14'lerden 4'ü CKMP'ye girdi", **Milliyet**,21 Haziran 1965,s.3.

2.CKMP Ankara İl Kongresi ve Çankaya İlçe Kongresinde Yaşananlar

CKMP Çankaya İlçe kongresi, Büyük Kongre öncesinde parti Genel Başkanlığına aday olanların ve aday olmayı düşünenlerin boy ölçüşeceği ilk zemin olması açısından önemli görülmekteydi. Dolayısıyla böyle bir süreçte CKMP Çankaya İlçe Kongresi de adeta genel başkanlık mücadelesi havası içinde geçmiştir.

Kongrede konuşma yapan CKMP Genel Başkan Adayı ve Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer, partinin maceraya sürüklenmemesini istemiştir. CKMP eski Genel Başkanlarından Ahmet Tahtakılıç konuşmasında Nazizm'in ve Faşizmin kötülüklerinden bahsetmiş, CKMP programının Nazizm'in kötülükleri ele alınarak hazırlanan Federal Almanya Anayasası ile Faşizmin kötülüklerinden sonra meydana getirilen demokratik İtalyan Anayasaları göz önünde tutularak tanzim edildiğini söylemiştir. Atatürk'ün de her siyasetçi tarafından maske yapılmamasını ve sadece örnek alınmasını istemiştir.³⁴⁸

Alparslan Türkeş yapmış olduğu konuşmada:

“Bizim arzumuz ne yerleri yerinden oynatmak, ne gökleri yerinden oynatmak bizler hareketsizliği demagojiyi kendilerine hüner sayan politikacıların karşısında olacağız. Gayemiz prensiplerimizden taviz vermemektir. Bir klişe politik hürriyet, hiçbir şey ifade etmez. Şairin dediği gibi arabaya taş koyduk biz bu yola baş koyduk” ifadelerine yer vermiştir.³⁴⁹

Türkeş, İstanbul Beyoğlu ilçe teşkilatında yapmış olduğu basın toplantısında, son günlerde çok tartışılan ve kendisini yıpratmak için gündemde tutulan bir konuya açıklık getirmek istemiştir. Şöyle ki eski Genel Başkan Ahmet Oğuz ile arasında hiçbir ihtilafın olmadığını belirterek, *“partimizde liderlik mücadelesi tamamen demokratik esaslar dâhilinde*

³⁴⁸ Özdemir, **a.g.t.**, s. 81.

³⁴⁹ ‘‘Türkeş biz bu yola baş koyduk dedi’’, **Milliyet**, 21 Haziran 1965,s.1.

yapılmaktadır. Kongrede ben vatandaş Türkeş olarak namzetliğimi koyacağım” şeklindeki ifadeleriyle duruma açıklık getirmiştir.³⁵⁰

Alparslan Türkeş, Ankara Çankaya İlçe Kongresindeki konuşmasında ise:

“Ben bu yola baş koydum” sözüne temasla “Ben bunu illa parti lideri olacağım manasına kullanamadım. Bu memleketimizde çok sevilmiş bir türküdür. Millete hizmete azimli olduğumun bir ifadesidir” demiştir.³⁵¹

CKMP Ankara İl kongresi de liderlik mücadelesinin ortaya çıkardığı polemiklere sahne olmuştur. Millî Savunma Bakanı Hasan Dinçer ile Alparslan Türkeş arasındaki liderlik mücadelesi bu kongrenin havasına hakim olmuştur. Hasan Dinçer kongrede yapmış olduğu konuşmada, liderlik seçimine atfen “Seçerken akliselimi hâkim kılıp değerini ölçerek hizmet mevkiini ona vermek lazımdır”³⁵² ifadesiyle konuşmasını tamamlamıştır.

Kongreye en fazla üst kurul delegesi gönderen Ankara İl Kongresini Alparslan Türkeş’i destekleyenler kazanmıştır. Bu sonuçla Türkeş, Dinçer karşısında Genel Başkanlık yarışında önemli bir mesafe kat etmiştir.³⁵³

3. CKMP’de Türkeş ve Arkadaşlarının Parti İçi Mücadeleleri

CKMP’de parti içi mücadeleler Türkeş gurubunun Ankara kongresiyle güç kazanmaya başladığının belirginleşmesiyle sertleşmeye başlamıştır. Bilhassa Türkeş ve arkadaşlarına yapılan eleştirilerin dozu artmıştır. Böyle bir atmosfere Hasan Dinçer bir beyanatında “Türkeş için gaye CKMP’li olmak değil, demokrasi kurallarını çiğneyerek partiyi ele geçirmek ve partiyi şahsi emellerine alet etmektir” ifadelerini kullanmıştır. Dinçer ayrıca “Türkeş, CKMP ve onun program ve tüzüğünü beğenmemektedir halde bu partiye niçin girmiştir. Her partinin başkanlığına adaylığını koymak hakkıdır. Ancak “bunda muvaffak olamazsak

³⁵⁰ “Türkeş biz bu yola baş koyduk dedi”, **Milliyet**, 21 Haziran 1965,s.1.

³⁵¹ “Türkeş biz bu yola baş koyduk dedi”, **Milliyet**, 21 Haziran 1965,s.5.

³⁵² “CKMP Ankara İl Kongresinde Dinçer ile Türkeş çatıştı”, **Milliyet**, 19 Temmuz 1965,s.3.

³⁵³ Öznur, **a.g.e**, s. 89.

partiyi yüzlerine çalıp, çıkar gideriz. Ve başka bir parti kurarız’’ diye alenen bağırarak bir kimsenin CKMP’li olmaya hakkı var mıdır’’ ifadeleri ile tepki göstermiştir³⁵⁴.

Hasan Dinçer’in bu açıklamalarını destekler mahiyette ve yine sert dozda bir başka açıklamayı Adalet Bakanı **İrfan Baran** yapmıştır. Baran’a göre, *“CKMP tehlikeli bir dönemeçtedir ve CKMP’lilere ve CKMP idarecilerine partiye yeni giren arkadaşların hakaretler ve tehditler yağdırmasındaki maksat ve sebebi izah edilebilecek bir şey değildir”*.³⁵⁵

Bu açıklamalar parti içinde iplerin bir hayli gerilmesine neden olmuştur. Bahsi geçen sert açıklamalara cevaben CKMP Genel Başkan adayı Türkeş CKMP Genel Merkezinde Muzaffer Özdağ, Dündar Taşer, Rıfat Baykal ile birlikte basın karşısına çıkmıştır. Türkeş şu ifadelerle duruma açıklık getirmişti: ³⁵⁶

“CKMP’nin 18 yıllık hizmet ve fazilet mücadelesine sevgi ve hürmet duyduk. Bizi CKMP saflarında hizmete sevk eden bu duygularımızdır. Bizim üzüntümüz ve şikâyetimiz partinin gelişmesine bilerek veya bilmeyerek çıkarılan engellerden doğmaktadır. Bizler CKMP içinde, büyük Türk milletinin ışıklı geleceğine başarı ile sonuna kadar hizmet edeceğiz”.

Basın mensuplarının CKMP ile ilgili olarak partiyi ikiye böleceği ya da partiye el koyacağı iddialarının sorulması üzerine Türkeş, *“Varsa, bu iddiaları delile ve vesikaya bağlamak lazımdır. Bizim parti birliğini takviye edici hareketlerimiz vardır. Parti meşru organlarının elindedir”* cevabını vermiştir. Kadir Can Kaflı’nın Genel İdare Heyetindeki totaliter gidiş iddialarına karşı ise *“Çoğunluğu ele geçirmeksizin bir şahsın tek başına hareketi diktadır. Genel İdare Kurulu çoğunlukla hareket etmiştir. Kaflı da istifaya gitmiştir. Bu durum apaçık demokratik bir usuldür.”*³⁵⁷ cevabını vermiştir.

Basın Mensuplarının İrfan Baran’ın kendisi hakkında *“Otoriter davranış sahibi”* sözünün hatırlatılmasına Türkeş *“İrfan Baran tam iki buçuk yıl evime gelmiş gitmiş ve CKMP’ye girmem için benden ricacı olmuştur. Hatta partiye girmeden evvel yeni bir*

³⁵⁴ ‘‘Türkeş CKMP ‘yi emellerine alet ediyor’’, **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1965,s.1.

³⁵⁵ ‘‘CKMP İç çatışmayı takbih etti’’, **Milliyet**, 24 Temmuz 1965,s.3.

³⁵⁶ ‘‘Türkeş: Biz faşist değiliz’’, **Milliyet**, 23 Temmuz 1965,s.1.

³⁵⁷ ‘‘Türkeş: Biz faşist değiliz’’, **Milliyet**, 23 Temmuz 1965,s.1.

program için gayriresmi bir komisyon kurulup Baran ile beraber çalışmalar yapılmıştır. Kendisi her zaman bizimle birlikte çalışmış ve CKMP’de hizmet etmemizin önemini sürekli vurgulamış, bizi takdir etmiş ve teşvik etmiştir”³⁵⁸ cevabını vermiştir. Türkeş bu açıklamasıyla kendine ve arkadaşlarına karşı yapılan itham ve yakıştırmaların parti içi iktidar mücadelesinin bir ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.³⁵⁹

4. CKMP Genel İdare Kurulunda Yaşanan Olaylar

CKMP’deki kongre sürecinde partililer arasında yoğun tartışmalar yaşanmaktaydı. Genel İdare Kurulunda çıkan tartışma aslında, genel başkanlık yarışında çok etkili olacak bir konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Genel İdare Kurulu üyelerinden Türkeş ile birlikte hareket edenler, kongrelerini yapmamış Müteşebbis Heyet Üyeleri’nin parti büyük kongresinde delege olarak katılmalarını istemeleriyle çıkmıştır. Bu isteğe GİK üyelerinden Mehmet Ali Arsan itiraz ederek *“Büyük Kongrede kendilerini seçtirmek için kendi adamlarından kurulu Müteşebbis Heyetleri de delege olarak getirmek istiyorlar. Bu partinin bazı şahıslar tarafından ele geçirilmesi demektir. Buna müsaade etmeyiz”* şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklama şiddetli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.³⁶⁰

Tartışmalara rağmen, Genel İdare Kurulunda alınan karar gereğince Müteşebbis Heyetlerin Büyük Kongreye delege olarak katılması kabul edilmiştir.³⁶¹ Bu karar Genel Başkanlık yarışında Türkeş ve arkadaşlarının önünü açacaktır. Çünkü Müteşebbis Heyetlerinin kongre delegesi olarak kabul edilmesi ve bu heyetlerin seçimini Türkeş’in Parti Müfettişi olarak organize etmesi, aslında kritik bir noktada bulunan Türkeş’i parti genel başkanlığı mücadelesinde bir adım öne taşımıştır.

³⁵⁸ Öznur, **a.g.e.**, s. 91.

³⁵⁹ Özdemir, **a.g.t.**, s. 85.

³⁶⁰ ‘‘CKMP ‘de karışıklık devam ediyor’’, **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1965,s.1.

³⁶¹ ‘‘CKMP ‘de karışıklık devam ediyor’’, **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1965,s.1.

5. CKMP'nin 1965 Kongresi ve Alparslan Türkeş'in Başkan Seçilmesi

Yaklaşan CKMP kongresinde yeni adaylar da yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç basın mensupları ile yapmış olduğu bir toplantıda, CKMP Genel Başkanlığına aday olduğunu açıklamıştır³⁶². Tahtakılıç Türkeş'i hedef alan çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Adalet Bakanı İrfan Baran da Ahmet Tahtakılıç ile birlikte hareket etmiş, CKMP'nin yeni hazırlanan programını onaylamadığını belirtmiştir.³⁶³

Türk siyasetine damgasını vuran ve uzun süre tartışılan CKMP Olağanüstü Büyük Kongresi 30 Temmuz 1965 tarihinde 2154 delegenin katılımıyla Ankara'da Büyük Sinema Salonu'nda başlamıştır. Salon hâkimiyeti kongreye hazırlıklı gelen Türkeş taraftarlarının elindeydi. Türkeş'i destekleyen gruplar arasında **Türkçüler Derneği, Türk Ocakları ve Üniversiteliler Kültür Derneği**'ne mensup gençler de vardı.³⁶⁴

Kongre salonu genel başkan adaylarından Hasan Dinçer ve Alparslan Türkeş'in gövde gösterilerine sahne olmuştur. CKMP Genel Başkanlığından istifa eden Ahmet Oğuz ile CKMP Genel başkanlığına aday olan Ahmet Tahtakılıç'ın kongre salonuna girişlerinden kimsenin haberi olmamıştır.³⁶⁵

CKMP Genel Başkanlığı yarışında Türkeş ile birlikte hareket eden Genel Başkan Vekili Mustafa Kepir, kongreyi 2154 delegenin katılım ile açtığını bildirdikten sonra Kongre Başkanlığı için adayları tespitine geçilmiştir. Kongre Başkanlığına Türkeş taraftarları **Gökhan Evliyaoğlu**'nu, Dinçer taraftarları ise **Faruk Küreli**'yi aday göstermişlerdir. Kepir ilk önce Evliyaoğlu'nu oya sunmuş oy verenlerin parmaklarını saymak mümkün olamayınca, delegelerin blok blok ayağa kalkılmasını, sayımın ancak bu şekilde gerçekleştirilebileceğini söylemiştir.³⁶⁶

³⁶² "CKMP Büyük Kongresi sabah toplanıyor", **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1965,s.1.

³⁶³ Öznur, **a.g.e**, s. 98.

³⁶⁴ Öznur, **a.g.e**, s. 98.

³⁶⁵ "Türkeş CKMP Kongresinin hâkimi", **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1965,s.1.

³⁶⁶ Özdemir, **a.g.t**, s. 87.

Evliyaoğlu'na oy verenler teker teker sayıldıktan sonra, Dinçer taraftarlarının adayı Küreli oya sunulmuştur. Kepir oyları bile saymaya lüzum görmeden Evliyaoğlu'nun büyük bir ekseriyetle seçimi kazandığını ilan etmiştir. Başkan vekillerine ise Dinçer'in adayı Faruk Küreli ile gene Türkeş taraftarı olarak bilinen İsmail Hakkı Yılanlıoğlu seçilmişlerdir. Taraftarlarının alkışları arasında kürsüye gelen Gökhan Evliyaoğlu, önceden hazırladığı ve teksir ettirerek gazetecilere dağıttığı metni okumuştur. Evliyaoğlu halkın CKMP'den yeni bir gelişme beklediğini, bunun vakti ve saati geldiğini belirten bir konuşma yapmıştır.³⁶⁷

Divan seçiminden sonra, Genel Başkan Vekili Mustafa Kepir kongreyi açış konuşmasını yapmak için kürsüye geldiğinde, protestolarla karşılaşmıştır. Kepir kongrede konuşmasında, Türkiye'nin kalkınmasından aydınların sorumlu olduğunu bildirmiştir. Ayrıca *“Menfaatlerinin zebunu, ihtirasların esiri, hislerinin zavallı bir kurbanı olan aydın, millet varlığında ve devlet koltuğunda müessir bir kılavuz değil, bir tufeyli bir istismarcıdır. Milliyetçi, seciyeli, bilgili, ahlak sahibi yurt sorunlarının tetkikinde ve devlet hizmetlerinin ifasında, ciddiyet ve mesuliyet şuuruna sahip gençler yetiştirmenin hedefleri olduğunu”* vurgulamıştır. Bu konuşma parti yönetimine gelecek kadroların Türk gençlerinin eğitilmesine verdiği önemin de bir yansıması olarak dikkati çekmiştir.³⁶⁸

Alparslan Türkeş ve Ahmet Tahtakılıç CKMP Genel Başkanlığına adaylıklarını açıklamışlardır. Kongre süresince genel başkanlık için çalışmalarını yapan, sürekli Türkeş ve arkadaşlarına eleştirilerde bulunan ve partiye yeni katılanlara karşı eskiyi temsil eden Hasan Dinçer'in adaylığı kongre başladığı halde henüz netleşmemiştir.³⁶⁹

Genel Başkan adaylarından Ahmet Tahtakılıç, kongrede yaptığı konuşmada *“Bir partiye şartla gelmek olmaz. Şartla gelmek, bu partinin varlığını inkâr olur. Bu partiye davetle geldik fikri ortadan kalkmalıdır. Program ve tüzükte değişiklik yapılması arzusundan vazgeçilmelidir.”*³⁷⁰ ifadelerini kullanmıştır. Bu sözleriyle Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye girişlerinden itibaren, eski partililerin bir kısmının da dile getirdiği, yeni partili olanları eleştirmek için kullanılan argümanları kongre zeminine taşımıştır.

³⁶⁷ ‘‘Türkeş CKMP Kongresinin hâkimi’’, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1965,s.1.

³⁶⁸ Özdemir, **a.g.t.**, s. 88.

³⁶⁹ ‘‘Türkeş CKMP Kongresinin hâkimi’’, **Cumhuriyet**, 31 Temmuz 1965,s.1.

³⁷⁰ ‘‘Kongre iki adayın konuşmalarını dinledi’’, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1965,s.1.

CKMP Genel Başkanlığından istifa etmiş olan Ahmet Oğuz kongrede konuşmasında “İstifamın sebebini açıklamada fayda mülâhaza etmiyorum. Bazılarımız alınır, bazılarımız kırılır. Bir Genel Başkan kalkıp da ulu orta ve sırf bir kapris için istifa etmez elbette”³⁷¹ sözleri ile istifa gerekçelerini netleştirmeden konuyu üstü kapalı bir şekilde aktarmıştır.

Kongrenin en güçlü adaylarından Alparslan Türkeş, kongre konuşmasında memleket meseleleri hakkında görüşlerini ortaya koymuştur. Konuşmasında sözü parti içi çekişmelere getirerek şu ibarelere yer ermiştir:

“Her yerde fikir ayrılıkları bulunur. Demokrasinin bir fazileti, oya başvurmak, oy çoğunluğuna razı olmak zaruretidir. Partinin daha iyiye gitmesi için gayret gösteriyoruz. Biz diyoruz ki CKMP’de gelişme olsun, yenilik isteme tabiidir.”³⁷² Türk Milletinin bütünlüğü, varlığı için her çeşit mücadeleyi göze aldık. Bu yolda canımızı bile vermeye hazırız. Hangi Partiden olursa olsun hatta bize düşman gözü ile bakanlar bu toprağın çocukları, kardeşleridirler. İftiharla söyleyebilirim ki, Türk Milleti diğer dünya milletlerinden birçok vasıflarıyla üstündür.

Topraklarımız verimlidir. Bu varlığın üzerinde bu sefalet, bu kıvranışa neden olan idarecilerin muvaffak olamamasındandır. Güçlükleri yenmek için halkı harekete geçirmek ve bunların üzerine sığdırmak gerekir. Bugün Türkiye’de toplumsal yaşayış düzeni ve toplumsal adalet yoktur. Devlet idaresi halkı ezerek çalışıyor. Toprak ve ziraat reformu vakit geçirmeden gerçekleştirilmelidir. Türkiye’de işsizlik vardır. İstatistiklere göre Türkiye’de bir buçuk milyon işsiz, beş milyon da gizli işsiz vardır. Türk Milletinin çoğunluğunun dini İslamiyet’tir. Dini meseleler ilmi şekilde organize edilmeli, yetiştirilen din adamlarına Türkiye’nin kalkınmasında yapılacak olan seferberlikte vazife verilmelidir.”³⁷³

Türkeş, konuşmasında parti içi çekişme ve mücadelelere de değinmiş, kendisinin ve arkadaşlarının CKMP’de yenilik ve gelişme istediğini belirterek, partide kuru bir çekişme değil parti yönetiminde ve ülke içi sorunlara çözüm getirmede yeni politikalar üretilmesinden yana olduklarını vurgulamıştır. Ayrıca Türk milletinin uzun zaman yaşadığı problemlere vurgu yapmış, geri kalmışlığın ve fakirliğin ortadan kalkması için var olan yer altı ve yer üstü

³⁷¹ “CKMP Kongresi kavgalı geçti”, **Milliyet**, 31 Temmuz 1965,s.3.

³⁷² Özdemir, **a.g.t.**, s. 89.

³⁷³ “Kongre iki adayın konuşmalarını dinledi”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1965,s.1.

zenginliğin ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi gerektiğini, çalışarak, üreterek, gençleri eğiterek özlenen refaha ulaşılacağını belirtmiştir.³⁷⁴

Bu esnada kongre salonunda beklenmedik bir gelişme yaşanmıştır. CKMP Genel Başkanlığına aday olması beklenen Hasan Dinçer, Ahmet Tahtakılıç'ın adaylıktan feragat etmemesi üzerine Genel Başkanlığa aday olmamıştır. Hasan Dinçer kendisini destekleyen 20 il başkanıyla yapmış olduğu toplantıda delegelerin Tahtakılıç'a oy vermelerini istemiştir.³⁷⁵

Nihayet kongrede Genel Başkanlık, Genel İdare Kurulu ve Haysiyet Divanı seçimlerine geçilmiştir. Yapılan Genel Başkanlık seçiminde Alparslan Türkeş 689, Tahtakılıç ise 516 oy alabilmiştir. Böylece Türkeş genel başkanlığı kazanmıştır³⁷⁶

6. CKMP'nin Parti Programı Değişikliği Sonrası Yaşananlar

Türkeş ve arkadaşlarının uzun süredir hazırlığını yaptığı ve parti içinde birçok tartışmalara ve ayrışmalara neden olan CKMP'nin 256 maddelik yeni **Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye Programı** kongre tarafından oluşturulan bir komisyonla kabul edildi.³⁷⁷ Komisyonda Türkeş taraftarlarının çoğunlukta olması, programın hemen hemen aynen kabul edilmesini sağlamıştır. Komisyon çalışmalarında programa itiraz eden ve muhalefet şerhi koyan üyeler de olmuştur. CKMP'nin yeni programına muhalefet şerhi koyanlardan biri olan Zonguldak delegesi **Müfit Duru**, program tasarısı için yazdığı muhalefet şerhinde “*Gençliğin siyasi bir eğitimle yetiştirilmesini*” öngören hüküm için, “*bu hüküm demokratik hiçbir memlekette hiçbir siyasi partide görülen bir husus değildir. Bu tarz prensiplere ancak Lenin Rusya'sında, Mussoloni İtalya'sında ve Hitler Almanya'sında rastlanabilir*”³⁷⁸ şeklinde eleştirilerde bulunmuştur. Tasarının 116. maddesinde yer alan “*Ordu da on yıl hizmet*

³⁷⁴ Özdemir, **a.g.t.** s. 89.

³⁷⁵ Özdemir, **a.g.t.** s. 90.

³⁷⁶ “Türkeş Başkan seçildi”, **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1965,s.1.

³⁷⁷ Bu program tezimizde ekler kısmında **Ek-1** de ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

³⁷⁸ “CKMP Kongresi kavgalı geçti”, **Milliyet**, 31 Temmuz 1965,s.3.

görenlerin Sivil Sektöre aktarılması” fikrine ise “bu militarist bir devlet meydana getirmeyi imkan dahiline sokmaktadır” şeklinde muhalefet etmiştir.³⁷⁹

Programın tümü için yazılan muhalefet şerhinde şu görüşler yer almıştır: *“Programın tümü ile totaliter ve kolektivist bir Türkiye yaratmayı hedef tutar veya bu intibai verecek mahiyettedir. Hâlbuki CKMP kuruluşundan bu yana siyasi alanda Neo-Liberal ve işçinin istismarına mani olacak hükümleri benimsemiş olan bir partidir. Bu programda ileri sürülen fikirler kabul edildiği takdirde, CKMP’yi Türkiye İşçi Partisinin yanında bir yere koymak gerekecektir”.*³⁸⁰

CKMP’nin yeni programına yapılan eleştirilere karşı konuşmalar da yapılmıştır. CKMP milletvekili Faruk Güreli Faşistlik ithamlarını reddetmiş, 27 Mayıs’ı takiben kurulan müesseselerin partilerin faaliyetlerini kontrol edebildiklerini, Anayasa Mahkemesine suç işleyen bir partiyi kapatma yetkisinin verildiğini belirterek *“Bu memleketin çeşitli müesseseleri vardır. Türk ordusu buna meydan vermeyecektir”* ibareleriyle eleştirilere cevap vermiştir.

Eski MBK üyesi ve 14’lerden Numan Esin, parti programına yapılan eleştirilere karşı beyanatında CKMP’nin yeni programı ile *“iktisadi bağımsızlık savaşı”* getirdiğini, bunun için mücadele edeceklerini, kalkınmayı bir sisteme ve bir felsefeye bağlamak gerektiğini bildirmiştir. Esin, kalkınmayı gerçekleştirmek için Atatürk’ün açtığı yolda yürüdüklerini, *“Bizim yolumuz Atatürk’ün açtığı mücadele yolunun devamıdır. Eğer Atatürk’e faşist diyorlarsa bize de faşist desinler”*³⁸¹ diyerek programı savunmuştur.

Uzun çalışmalar sonunda oluşturulan CKMP programında bir takım yenilikleri de yer vermiştir. Yön Dergisi’nde CKMP’deki gelişmeleri ve yeni parti programı değerlendirilirken *“Türkeş ve ekibi, Anayasa hudutları içinde, bir kalkınma görüşü getirmektedir. Faşistlik suçlamalarına rağmen CKMP’nin yeni programı ileri ve demokratik bir manzara taşımaktadır”* yorumu yapılmıştır.³⁸²

³⁷⁹ Özdemir, **a.g.t.** s. 90.

³⁸⁰ ‘‘CKMP Kongresi kavgalı geçti’’, **Milliyet**, 31 Temmuz 1965,s.3.

³⁸¹ ‘‘CKMP Kongresi kavgalı geçti’’, **Milliyet**, 31 Temmuz 1965,s.3.

³⁸² ‘‘Türkeş faşist değil romantiktir, Türkeş Nedir Ne Değildir’’, **Yön Dergisi**, sa. 123, Ankara 1965, s.4-5.

Dinçer, Oğuz, Baran ve eski CKMP'li delegelerin bulunmadığı kongrenin son gününde tüzükte birkaç madde daha değişiklik yapılmıştır. Türkeş taraftarlarının hazırladığı tasarıya gerçekleşen değişiklikler şunlardır;

1-Parti Meclisi teşkil edilecek, üyeler her ilin ve ilçenin içinden seçilecek birer kişi ile kurulacaktır.

2-Genel İdare Kurulu, 20 kişiden, 28 kişiye çıkarılacaktır.

3-İl ve İlçe kongreleriyle gençlik ve kadın kolu kongreleri iki yılda bir yapılacaktır.

Tüzükte gençlik ve kadın kolları gibi “*işçi kolu*” kurulması teklifi ile seçim işlerine bakacak bir genel başkan vekilliği ihdasını içeren teklifler reddedilmiştir.³⁸³

Parti tüzüğünde değişikliği ile yeni Genel İdare Kurulu Üyeliklerine Ahmet Tahtakılıç, Abdulhadi Toplu, Gökhan Evliyaoğlu, Sıtkı Çörtoğlu, Mehmet Altınsoy, Mustafa Kepir, Muzaffer Özdağ, Hasan Dinçer, Ahmet Er, Dündar Taşer, Kamil Koç, İsmail Hakkı Yılanoğlu, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan, Kemal Cabioglu, Numan Esin, Cevat Odyakmaz, Saadet Eren, Turgut Öztaşkın, İsmail Safa Akay, Fuat Uluç, Seyfi Öztürk, Hasan Gülsoy, Mustafa Kemal Erkovanlı, Hikmet Tanyuğ, Mehmet Kılıç, Ahmet Oğuz, Faruk Küreli seçilmişlerdir.³⁸⁴

CKMP'nin Genel İdare Kurulu üyeliğine eski Milli Birlik Komitesi üyesi, 14'lerden altısı girmiştir. CKMP Genel İdare Kuruluna partinin eski Genel Başkan Yardımcısı Enver Kök ile eski Adalet Bakanı olan İrfan Baran ve Çankırı Milletvekili Rahmi İnceler ve Millet Meclisi Başkan Vekili Nurettin Ok, Genel İdare Kurulu yedek üyeliğinde kalmışlardır.³⁸⁵

Üç gün boyunca devam eden CKMP kongresi aslında eskilerle yenilerin liderlik mücadelesine sahne olmuştur. Alparslan Türkeş Genel Başkanlığa seçilmesiyle CKMP'de uzun süredir devam eden Genel Başkanlık tartışmaları sona ermiştir.³⁸⁶ Kongrede yapılan değişiklik ile CKMP'nin parti programına yeni bir perspektif sağlanmıştır.

³⁸³ “Türkeşçiler CKMP'ye hakim oldu”, **Milliyet**, 2 Ağustos 1965,s.1.

³⁸⁴ “CKMP Genel İdare Kurulu belli oldu”, **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1965,s.1.

³⁸⁵ Öznur, **a.g.e.**, s. 104.

³⁸⁶ “Türkeşçiler CKMP'ye hakim oldu”, **Milliyet**, 2 Ağustos 1965,s.1.

Kongrenin son günü kapanış konuşması yapan Türkeş “*Kuvvetli bir Genel Başkan adayı olan Ahmet Tahtakılıç’ın şahsiyetini ortaya koymasından memnunum. Sayın Tahtakılıç’a oy veren muhterem delegeleri de benim lehimde karar veren delegeler kadar hürmet ve muhabbetle karşılıyorum ve selamlıyorum*” diyerek siyasi rakiplerini onurlandırmayı ihmal etmemiştir.

Konuşmasında kongrenin tam bir demokratik hava içinde geçtiğini belirten Türkeş, “*Bu güne kadar partimize hizmet etmiş olan idareci arkadaşlarımıza derin bir şükran ve minnet duygusu içindeyim, parti içinde ve şahıslarımız arasında geçmiş bazı üzücü hadiseleri geride kalmış kabul ediyor ve bütün arkadaşlarımızı en samimi sevgi ve hürmet duyguları ile kucaklayarak partimiz için el ele birlikte çalışmak üzere ellerimizi uzatıyoruz*” ifadeleriyle buzları eriterek partiden muhtemel kopuşları önlemeye çalışmıştır. Türkeş sözlerini “*gelecek günler daha iyi olacaktır*” diye bitirmiş ve kürsüden alkışlar eşliğinde inmiştir.³⁸⁷

7. Kongre Sonrası Partide Yaşananlar ve CKMP’nin Güç Kaybı

Tartışmalı kongre sonrası CKMP Genel İdare Kurulu ilk toplantısına 28 üyeden 19’u katılmıştır. Toplantıya eski CKMP’li üyelerden sadece Cevat Odyakmaz ile Faruk Küpeli iştirak etmiştir. Genel İdare Kurulu’nun ilk toplantısında Ahmet Er, Yüksek Haysiyet Divanı üyeliğini tercih ettiği için istifa etmiş ve yerine eski CKMP’liler grubuna dâhil yedek üyelerden Enver Göl GİK’e getirilmiştir. GİK toplantısında görev dağılımları yapılmıştır. Buna göre Teşkilatlanmadan Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığına Enver Kök, Genel Sekreterliğe Fuat Uluç, Genel Sekreter Yardımcılıklarına Muzaffer Özdağ ile Mustafa Kemal Erkovan seçilmişlerdir. Muhasip üyeliğe Cevat Odyakmaz, Yardımcılığa ise Hasan Gürsoy getirilmiştir. Kongre öncesi ve kongre sonrası tartışmalar beklendiği gibi partiden istifalara neden olmuştur. CKMP Genel Başkan adayı ve GİK üyesi Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç GİK üyeliğinden istifa ettiğini açıklamıştır.³⁸⁸ Genel Başkan Adaylığına adı geçen Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer, Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk, Eski Genel Başkan Ahmet Oğuz ile 8 milletvekili³⁸⁹ ve aynı zaman da Afyon senatörü Rasim Hancıoğlu

³⁸⁷ “Türkeşçiler CKMP’ye hakim oldu”, **Milliyet**, 2 Ağustos 1965,s.1.

³⁸⁸ “Tahtakılıç yönetim kurulundan çekildi”, **Milliyet**, 3 Ağustos 1965,s.1.

³⁸⁹ Konya Milletvekili İrfan Baran, Çankırı Milletvekili ve Meclis Başkan Vekili Nurettin Ok, İstanbul Milletvekili Ahmet Oğuz, Afyon Senatörü Rasim Hancıoğlu, Afyon Milletvekili Veli Başaran ile Kütahya

CKMP'den istifa etmişlerdir.³⁹⁰ İstifalar sonucunda CKMP'nin istifa sayısı 12'ye, senatör sayısı da 3'e inmiştir. Bu istifalar sonrası CKMP'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki sayısal ve siyasal gücü zayıflamıştır.³⁹¹

İstifa edenler basına yapmış oldukları açıklamada, millet iradesi, anayasa ve demokrasi anlayıştaki uyuşmazlığı ve kongredeki sürecindeki tertipli hareketleri karşısında CKMP'nin ruh ve manasının ortadan kalkmasını gerekçe göstermişlerdir.³⁹²

İstifa eden Afyon Milletvekili ve Eski Savunma Bakanı Hasan Dinçer, Eskişehir Milletvekili, eski Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk, Çankırı Milletvekili ve Millet Meclisi Başkanı Vekili Nurettin Ok, Afyon Milletvekili Veli Başaran, CKMP Ankara İl İdare Kurulu Üyesi Esat Yılmaz Adalet Partisi'ne katılmışlardır.³⁹³

CKMP, kongre sonrası yaşanan bu istifalar ile kamuoyunun gündemine oturmuştur. Buna karşılık farklı partilerden de CKMP'ye katılımlar gerçekleşmiştir. Eski Milli Komitesi üyelerinden ve 14'lerden **Şefik Soyüce**'nin de içinde yer aldığı 372 kişi CKMP'ye katılmıştır.³⁹⁴

CKMP kongre de yaşanan karışıklıkları atlatamadan kendini yeni bir kargaşanın içinde bulmuştur. Bu kargaşanın odağındaki taraflar yeni Genel Başkan seçilen **Türkeş** ve CKMP'nin içinde bulunduğu **Ürgüplü Hükümeti**'dir.³⁹⁵

Milletvekili Mehmet Kesen, Afyon Milletvekili Hasan Dinçer, Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk'tür: "Tahtakılıç yönetim kurulundan çekildi", **Milliyet**, 3 Ağustos 1965,s.1.

³⁹⁰ "Tahtakılıç yönetim kurulundan çekildi", **Milliyet**, 3 Ağustos 1965,s.3.

³⁹¹ Özdemir, **a.g.t.**, s. 94.

³⁹² "Tahtakılıç yönetim kurulundan çekildi", **Milliyet**, 3 Ağustos 1965,s.3.

³⁹³ "Türkeş'in ajan dediği CKMP'liler AP'ye girdiler", **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1965,s.1.

³⁹⁴ Özdemir, **a.g.t.**, s. 94.

³⁹⁵ Ürgüplü Hükümeti; **Başbakan Suat Hayri Ürgüplü** (Kayseri Senatörü-Bağımsız), Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: **Süleyman Demirel** (AP Genel Başkanı-Parlamento dışından), **Hasan Işık** (Dışişleri Bakanı, Bağımsız), **Orhan Alp** (Bayındırlık Bakanı, Bağımsız), **İhsan Gürsan** (Maliye Bakanı, AP), **Cihat Bilgehan** (Milli Eğitim Bakanı, AP), **Macit Zeren** (Ticaret Bakanı, AP), **Faruk Sükan** (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, AP), **Ahmet Topaloğlu** (Gümrük ve Tekel Bakanı, AP), **İhsan Sabri Çağlayangil** (Çalışma Bakanı, AP), **Ali Naili Erdem** (Sanayi Bakanı, AP), **Mehmet Turgut** (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, AP), **Şekip İnal**, (Devlet Bakanı, YTP), **Turhan Kapanlı** (Tarım Bakanı, YTP), **Mithat Şen** (Ulaştırma Bakanı,

CKMP'deki istifalar ile ilgili basına herhangi bir açıklama yapmayan Türkeş, CKMP'nin koalisyonda kalıp kalmaması, istifa edenlerin yerine yeni bakan atanması ve kimlerin getirileceği şeklindeki sorulara, Genel İdare Kurulunun toplanarak konuyu değerlendireceği yönünde cevaplar vermiştir.³⁹⁶

Koalisyonda CKMP'yi temsilen Devlet Bakanı Mehmet Altınsoy, Adalet Bakanı İrfan Baran, Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer ve Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk bulunuyordu. Koalisyonun diğer ortağı AP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı **Süleyman Demirel**, Dinçer ile Öztürk'ün CKMP'den istifasının hükümet krizine yol açmayacağını düşündüğünü belirtmiştir.³⁹⁷

Türkeş ise basına yapmış olduğu açıklamada partiden istifa eden Bakanlar için, Bakanlıktan ayrılmaları gerektiğini aksi bir durumun Anayasa'ya, protokole ve demokratik teamüllere aykırı olduğunu, Bakanlıktan ayrılmayıp direnmeleri konusunda Devlet Başkanı ile Başbakanın düşünmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmiştir.³⁹⁸

Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer ile Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk ise partiye karşı değil teşri Meclis'e ve Millete karşı sorumlu³⁹⁹ oldukları gerekçesi ile görevlerine devam etme kararı aldıklarını kamuoyuna açıklamışlardır. Bu gelişme karşısında koalisyon ortağı olan CKMP, hükümetteki konumunu yeniden değerlendirmeye yönelmiştir. Ülkedeki son gelişmeleri ve hükümetin belirsiz bir sürece sürüklenmesini önlemek amacıyla, Başbakan Suat Hayri Ürgüplü⁴⁰⁰ başkanlığında, koalisyonu oluşturan partilerin liderleri bir araya

YTP), **Recai İskenderoğlu** (İmar ve İskân Bakanı, YTP), **Mehmet Altınsoy** (Devlet Bakanı, CKMP), **Hasan Dinçer** (Savunma Bakanı, CKMP), **İrfan Baran** (Adalet Bakanı, CKMP), **Seyfi Öztürk** (Köy İşleri Bakanı, CKMP), **Hüseyin Ataman** (Devlet Bakanı, MP), **İsmail Hakkı Akdoğan** (İçişleri Bakanı, MP), **Ömer Zekai Dormen** (Turizm ve Tanıtım Bakanı), Hükümet dün ilk defa toplandı. **Akşam** 21 Şubat 1965, s.1.

³⁹⁶ "Türkeş ne faşist ne de ırkçıyım", **Yeni Gazete**, 5 Ağustos 1965,s.1.

³⁹⁷ "Dinçer ve Öztürk bakanlıktan istifa etmiyorlar", **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1965,s.1.

³⁹⁸ "Türkeş ne faşist ne de ırkçıyım", **Yeni Gazete**, 5 Ağustos 1965,s.1.

³⁹⁹ "CKMP'den ayrılanlar dün AP'ye girdiler", **Milliyet**, 11 Ağustos 1965,s.3.

⁴⁰⁰ Ürgüplü Hükümeti 29. Hükümet'tir. 20 Şubat 1965 - 27 Ekim 1965 tarihleri arasında iktidar da kalmıştır. Ürgüplü Hükümetinin kuruluşuna esas olan sebep; ana hatlarıyla ülkede istikrar ortamını sağlayacak ve ülkeyi tarafsız bir seçime götürecektir. Dönemin CHP Genel Sekreteri **Kemal Satır** hükümet protokolünün CHP'nin protokolünden farkının olmadığını altını çizerek aşağıdaki sözleri ifade etmiştir: "Lafa değil işe bakacağız. Hükümetin başarılı olmasını dilerim" demiştir. Ürgüplü'nün

gelmiş, yapılan görüşmeler sonucunda CKMP'den ayrılan Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer ile Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk'ün bakanlıktan ayrılmalarına karar verilmiştir. Dinçer ve Öztürk'ün hükümetten çıkarılması, koalisyonda meydana gelebilecek bir krizin önüne geçmiştir. Boşalan Bakanlıklara ise, Milli Savunma Bakanı olarak Senato üyesi **Hazım Dağlı**, Köy İşleri Bakanı olarak ise Yozgat Milletvekili **Mustafa Kepir** getirilmiştir.⁴⁰¹

başbakanlığında kurulan IV. Koalisyon Hükümeti, güvenoyu alabilmek için bir bekleyiş içine girmiştir. Mecliste yeni hükümet programı üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Osman Bölükbaşı kürsüye gelmiş, grubu adına görüşlerini bildirmiş ve hükümet programını aşağıdaki şekilde eleştirmiştir: *Program vuzuh ve katiyeti bakımından istenilen mükemmeliyette değildir. İsmet İnönü* ise yapıcı bir konuşma yaparak, yeni hükümete destek olacaklarının sinyalini vermiştir. 4 Mart 1965 günü yapılan güven oylamasında Ürgüplü Başbakanlığındaki IV. Koalisyon Hükümeti 231 kabul, 200 ret ve 1 çekimser oy ile Meclis'ten güvenoyu almıştır: Kaan Gaytancıoğlu, "Türk Siyasal Yaşamında IV. Koalisyon Hükümeti (20 Şubat 1965-20 Kasım 1965)", **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C: 4, s: 1, Ankara Ocak 2013, s. 21.

⁴⁰¹ Özdemir, **a.g.t.**, s. 95.

C. CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİNDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNE GEÇİŞ

1. 1969 Adana Kongresi Öncesi CKMP Yönetiminde Yapılan Değişiklikler

MBK üyelerinden ve 14'lerden olup CKMP'nin Genel Sekreterliği görevini yapan Mustafa Kaplan, parti politikalarıyla ilgili fikri uyuşmazlığını ileri sürerek 16 Ekim 1968 tarihinde istifa etmiştir. Kaplan, basın toplantısında halen yürütülen basın politikasının, yeni programla insan kişiliğini ret ve inkâr eden bir mahiyet aldığını bildirmiş, *“Parti yetkisiz kişilerin sorumsuz beyanlarıyla gün geçtikçe sağa itilmekte, gerici bir hüviyete sokulmaktadır. Bu hareketlere karşı giriştiğimiz her mücadele cevapsız kalmış ve başkanlığın tavizkar tutumu ile idare yoluna gidilmiştir. Takip edilen bu sakat gidişi ülkemiz ve partimiz için doğru bulmuyorum”* sözleriyle eleştirilerini kamuoyuyla paylaşmıştır.⁴⁰²

Kongreden önce yapılan Genel İdare Kurulu toplantısında hem kongre tarihi hem de partinin yeni yöneticileri tespit edilmiştir. Genel İdare Kurulu toplantısının öncesine kadar Genel Başkan Yardımcısı olan Eski Milli Birlik Komitesi üyelerinden ve 14'lerden Dündar Taşer ile Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Altınsoy bu toplantıya katılmamışlardır. Yapılan toplantıda yerlerine **Prof. Sadrettin Tosbi** ile Kastamonu Milletvekili **İsmail Hakkı Yılanlıoğlu** getirilmiştir. Bu arada 14'lerden CKMP'de görev alanların senenin ikinci yarısından itibaren görevlerinden ayrılmaları ile boşalan yerlere de yeni atamalar yapılmıştır. Mustafa Kaplan'ın partiden istifası ile boşalan mevkilere yeni atamalar yapılmış, **Mustafa Kemal Erkovanlı**, Genel Sekreter Yardımcılıklarına da **Kamil Turan** ve **Kamil Çotoğlu** getirilmiştir.⁴⁰³

2. 1969 Adana Kongresi

Adana'da yapılan CKMP'nin Olağanüstü Genel Kongresi, Genel Başkan Alparslan Türkeş, Yönetim Kurulu üyeleri, delegeler ve partili gençlerin de katıldığı bir yürüyüşle

⁴⁰² ‘‘CKMP Genel Sekreteri partiden istifa etti’’, **Milliyet**, 17 Ekim 1968,s.9.

⁴⁰³ ‘‘CKMP’ de değişiklik’’, **Yeni Gazete**, 17 Kasım 1968,s.3.

başlamıştır. Kongre tartışmalarla başlamıştır. Kongre kâtip üyelerinin seçimi sırasında usul hakkında söz isteyen İstanbul delegesi **Bahattin Erman**'ın usulsüz yapıldığına ve delege olmayanlara kart dağıtıldığına ilişkin iddiaları kargaşa çıkmasına neden olmuştur. Bunun üzerine kongre saati 14'e ertelenmiştir.

CKMP olağanüstü kongresinin açılış konuşması, Genel Başkan Alparslan Türkeş tarafından yapılmıştır. Türkeş konuşmasında genel olarak dünya problemleri, Türkiye'nin sorunları, tarım, ekonomi ve sanayileşme konularındaki görüşlerini kamuoyuyla paylaşmıştır.⁴⁰⁴ Konuşmasında yeni parti vizyonuna da değinen Türkeş; millet adına iktidar olan grupların iktisadi, içtimai politikasını, milletin tümünün saadet ve refahını hedef almaktan ve milli olmaktan uzak bulduğunu, yeni bir ahlak, yeni bir maneviyat, yeni bir iktisat davasını temsil etmeye ve Müslüman Türk'ün öz mirasını, milli nizamını temsil eden bir hareket olmaya, milli varlığı tehdit eden komünizm, bölgecilik, mezhepçilik gibi tehlikeler karşısında Türk gençliğinin uyanık olmasını sağlamaya çalıştıklarını,⁴⁰⁵ Türk ekonomik düzeninin içinde bulunduğu anarşi ortamından kurtarmak azminde olduklarını, 9 Işık doktrininin siyasi ve iktisadi görüşlerinin temeli olduğunu ve CKMP olarak yeni bir ahlak, yeni bir maneviyat, yeni bir iktisat davasını temsil ettiklerini kamuoyuna açıklayarak partinin yeni imajı ve yöneldiği ideolojik çizgiyi tanımlamaya çalışmıştır. Türkeş ayrıca, Türkiye'nin iktisadi kaynaklı problemlerinin bir tespitini yaparak, mevcut ve gelecekte karşılaşılabilecek sosyal içerikli toplumsal tepkilere dayanarak oluşturulabilecek ipuçlarına da vurgu yapmıştır.⁴⁰⁶

3.Parti İsmi ve Amblemi İle İlgili Yaşananlar ve MHP İsminin Kabul Edilmesi

Türkeş ve arkadaşları CKMP'de siyasete girdikleri günden itibaren, parti isminin ve ambleminin değiştirilmesi gerektiğini zaman zaman dile getirmişlerdi. Aslında partinin 1967 kongresinde partililer de böyle bir değişikliği arzu etmelerine rağmen bu gerçekleşmemişti. Bu değişim isteğinin arka planında, partiye yeni bir heyecan ve dinamizm kazandırma isteği

⁴⁰⁴ Özdemir, **a.g.t.**, s.103.

⁴⁰⁵ ‘‘CKMP Kongresi’’, **Yeni Gazete**, 9 Şubat 1969,s.1.

⁴⁰⁶ ‘‘CKMP Kongresi’’, **Yeni Gazete**, 9 Şubat 1969,s.2.

yatmaktaydı. Türkeş'in Genel Başkan seçilmesi ve katılımının artması ile birlikte, rahat telaffuz edilebilen, kolayda akılda kalabilecek bir isim ve amblem arayışı başlamıştı.⁴⁰⁷

CKMP Genel Başkanı Türkeş, yaptığı bir açıklamada yapılması planlanan Büyük Kongrede CKMP'nin adının değiştirilmesi konusunda bazı çalışmaların yapıldığını ve Genel İdare Kurulu'nun bu konuda birkaç isim üzerinde durduğunu dile getirmişti.

Parti için yeni isim olarak CKMP yerine **9 Işık Partisi** , **Milli Hareket Partisi** veya **Milliyetçi Köylü Partisi** gibi isimler üzerinde durulmuştur.⁴⁰⁸ 1969 yılının Şubat ayında yapılması kararlaştırılan kongre tarihi, partiye yeni isim arayış ve önerilerinin yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Daha öncekilere ilaveten gündeme gelen yeni isimler, **Milli Hareket Partisi**, **Çalışanlar Partisi**, **Emek Partisi** ve **Köylü İşçi Partisi** gibi isimler gündeme gelmiştir.⁴⁰⁹

Genel Başkan Türkeş Adana kongresinde yaptığı konuşmada partinin yaşadığı yeni ideolojik dönüşümün fikri zeminde somutlaşmış ifadeleri ortaya çıkmıştı. Kongrede bu husus gündeme alınmıştır. Kongrede bir konuşma yapan İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, parti programında Atatürkçülük ile ilgili bazı maddelerin değiştirmesi yönündeki düşüncelerini dile getirmiştir. Bu düşünceleri tasvip etmeyen Muzaffer Özdağ, Kemalizm'in partiye yol gösterdiğini belirterek Yılanlıoğlu'nun önerisine karşı çıkmıştır.⁴¹⁰ Kongredeki amblem tartışmaları ve yaşananlar Yılanlıoğlu'nun Atatürkçülük ile ilgili maddelerin programdan kaldırılmasını talep eden görüşleri, parti yönetimi ile Özdağ ve Rıfat Baykal'ın aralarında soğukluğa neden olmuştur.

Partinin adı ve amblemi üzerine çıkan tartışmalarda şiddetle devam ederken Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Kâmil Turan ve Muzaffer Özdağ'ın müşterek imzaları ile kongre başkanlığına bir önerge verilmiştir. Bunda CKMP adının **Milliyetçi Hareket Partisi** şeklinde değiştirilmesi istenmiştir. Bu tarihi önerge kabul edilmiş ve CKMP ismi tarihe karışarak siyasi oluşumun bundan böyle yoluna Milliyetçi Hareket Partisi adıyla devamına karar verilmiştir.⁴¹¹

⁴⁰⁷ ‘‘CKMP'nin adı Milli Hareket oluyor’’, **Milliyet**, 17 Ağustos 1968,s.1.

⁴⁰⁸ ‘‘CKMP'nin adı Milli Hareket oluyor’’, **Milliyet**, 17 Ağustos 1968,s.1.

⁴⁰⁹ **Hürriyet**, 13 Ocak 1969.

⁴¹⁰ Öznur, **a.g.e**, s. 174.

⁴¹¹ ‘‘CKMP'nin ismi değişiyor’’, **Milliyet**, 10 Şubat 1969,s.1.

Partide asıl tartışma ve kavgalar amblem değişikliği nedeniyle yaşanmıştır. Türkçü olarak adlandırılan grup parti ambleminin **bozkurt** olmasını isterken; parti teşkilatının büyük çoğunluğu, delegeler ve parti gençlik kollarından oluşan diğer grup **üç hilalin** amblem olarak kullanılmasını istiyorlardı.⁴¹²

Divan Başkanı **Orhan Kaleli** kongreyi etkin olarak yönetemediği, Türkçü guruba müsamahakâr davrandığı, salon hâkimiyetini kaybettiği, görevi yerine getirmediği yönünde değerlendirmeler sonucu, delegeler tarafından verilen itimatsızlık önergesi ile başkanlık görevinden düşürülmüştür. Yerine Konya İl Başkanı **Tevfik Fikret Kılıçkaya** seçilmiştir. Bu tartışmalar arasında genel başkanlık için yapılan seçimde, Alparslan Türkeş delegenin büyük çoğunluğunun oyunu alarak yeniden Genel Başkan seçilmiştir.⁴¹³

Parti ambleminin belirlenmesi yeni seçilecek olan İdare Kuruluna bırakılmıştır.⁴¹⁴ Nitekim daha sonra Genel İdare Kurulu, Kongreden aldığı yetkiyi kullanarak, parti ambleminin **Üç Hilal** olmasını, hilal içerisindeki **Bozkurt**'un ise gençlik kolları amblemi olarak kullanılmasını kabul etmiştir.⁴¹⁵

Genel Başkan seçilen Türkeş, kongrenin kapanış konuşmasında da, Türkiye'nin iki yüz yıllık geri kalmışlığın acısını çektiğini, Türk Milleti'nin kalkınma çağının özlemini duyduğunu, Batılılaşmak için Batılılarla sürdürülen tarihi sürece göz yuman idarecileri, siyasetçileri ve münevverleri eleştirmiştir. Bu süreçte bir imparatorluğun kaybolduğunu, yer altı ve yerüstü zenginliklerin başka ülkelerin kontrolüne geçtiğini vurgulayarak tarihsel süreci sorgulamıştır. Türkeş, kalkınmanın iki ana temeli olduğunu birincisinin maddi, ikincisinin ise manevi temel olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁶

Ülkede iktisadi kalkınma için uygulanan kapitalist kalkınmayı eleştirmiş, Avrupa'nın sosyal hayatının sınıf mücadelesine ve sınıf düşmanlığına dayandığını, kendi toplumu için diğer toplulukları sömürdüğünü belirterek, Türk milletinin tarihinde sınıf düşmanlığı

⁴¹² Özdemir, **a.g.t.**, s. 105.

⁴¹³ Öznur, **a.g.e.**, s. 175.

⁴¹⁴ ‘‘CKMP'nin ismi değişiyor’’, **Milliyet**, 10 Şubat 1969,s.1.

⁴¹⁵ Özdemir, **a.g.t.**, s. 106.

⁴¹⁶ ‘‘CKMP'nin ismi değişiyor’’, **Milliyet**, 10 Şubat 1969,s.1.

olmadığını bundan dolayı kapitalist sisteminin Türk İnsanın bünyesine uygun olmayan sömürgeci kapitalizmi reddettiğini belirtmiştir.

Türkeş, Türk milletine ikinci yol olarak komünizmin tavsiye edildiğini, bu sisteminde milletimizin bünyesine yabancı olduğunu, komünist sistemin Türk cumhuriyetlerinde yaşayan soydaşların özgürlüklerine gasp ettiğini ve acı sürgünler yaşattığını dile getirerek, komünizmin bir iktisat davası değil bir istiklal davası olduğunu, kapitalizm ve komünizmin birbirlerinden farklı görünüşte olmalarına rağmen, aynı hamurdan mayalandıklarını, aynı kaynaktan çıktıklarını, ikisinin de madde temeline dayandığını belirtmiştir.⁴¹⁷

Türkeş konuşmasının devamında kapitalizm ve komünizm gibi yabancı sistemlerin dışında milli bir kalkınma yolu olan **Üçüncü Yolu** ve/veya **Dokuz Işık Yolunu** önermiştir. Kalkınmanın manevi temellerini ise milliyetçilik, iman ve ahlak olarak belirtmiş, Türklük gurur ve şuurunu ile İslam ahlak ve faziletine, oy toplama endişesinden uzak, siyaset riyakârlığının üstünde kalarak samimiyetle bağlı olduklarını vurgulamıştır.

Ayrıca eğitime verdikleri öneme vurgu yapmış, özellikle öğrenim dili ve dil davasına verdiği önemi belirtmiştir. Türkçe'nin kullanılmasını vatanın birlik ve bütünlüğünü milli tarihin devamı olarak gördüğünü, düşünce, öğretim ve bilim hayatında Türk dilinin egemenliğini esas aldıklarını, üniversite eğitiminde yabancı dilleri Türkçenin önünde resmi öğrenim dili yapan anlayışı kültür emperyalizmi olarak gördüklerini ve bu hale son verilmesini gerektiğini vurgulamıştır.

Kurulacak **Milli Nizam** ve/veya **Üçüncü Yol, Dokuz Işık Yolu** Türk'e göre akla ilme uygun hayatı ifade eder,⁴¹⁸ vurgusunu yaparak, Türkiye'nin problemlerine bakış açısını ülkenin geçirmiş olduğu tarihi tecrübeyi ve yaşanan yüzyıldaki gelişmeleri analiz ederek, Türk Milleti'nin kurtuluşunu üçüncü yol olarak da isimlendirilen milli nizam da gördüğünü belirtmektedir.

Muzaffer Özdağ da yapmış olduğu konuşmasında, Milli Nizamın Türkiye'nin bütün yapıcı güçlerini, kaynaklarını harekete geçireceğini, felsefede, yönde, yöntemde,

⁴¹⁷ "CKMP Kongresi", **Milliyet**, 10 Şubat 1969, s.1.

⁴¹⁸ Özner, **a.g.e.**, s. 175.

antikapitalist, antikomünist olduğunu, bu yolun hak yolu ve akıl yolu olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁹

4. Alparslan Türkeş'in Dokuz Işık Doktrini

Alparslan Türkeş ile Türk siyasi hayatına mal olan 9 Işık Doktrini, 1965'te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin, 1969 yılından itibaren de Milliyetçi Hareket Partisi'nin programının temelini ve ülkücülüğün ana ilkelerini oluşturmuştur.

Alparslan Türkeş bu tezini, başta kapitalizm, liberalizm ve komünizm olmak üzere yabancı doktrinler ve yönetim sistemlerine karşı bağımsız son Türk devletini koruyabilmek için, millî bir görüş etrafında birleşmek için ortaya koymuştur.⁴²⁰

Türkeş, Dokuz Işık'ın esaslarını şu şekilde belirtir:

- Bağımsız son Türk devletini koruyabilmek için, milli bir görüş etrafında birleşmek zorundayız. Bu görüş Dokuz Işık görüşüdür. Dokuz Işıkçılar, Türk milletine, tarih ve kültürüne dayanan, ona inanan bir doktrindir. Bunun nasyonal sosyalizm ile hiç bir ilgisi yoktur.

-Türkiye'mizin hızla kalkındırılması, çağlar üzerinden sıçrayarak Türk milletinin atom ve uzay çağına sokulması ile mümkündür. Bu da her şeyden önce dünya çapında çok üstün kaliteli ilim adamları ve yüksek teknisyenler kadrosu meydana getirmeye bağlı bulunmaktadır. Bizim inancımıza göre, yabancı memleketlerin şartları altında meydana getirilmiş bulunan yabancı doktrinler ve yönetim sistemleri taklit edilerek Türkiye'nin kalkındırılması sağlanamaz.

-Ne kapitalizm ve liberalizm, ne de komünizm Türkiye için yararlı olamaz. Türkiye'yi kalkındırarak sistem ve görüş ancak Türk milletinin özelliklerine uygun, Müslüman Türk milleti realitesini göz önünde bulunduran ve modern ilim ve tekniği yol gösterici kabul eden milli bir görüş olmalıdır. Bunun kısaca formülü Türk emek potansiyelinin, milli üretim faktörlerine rasyonel bir şekilde bağlanması, devletin vatandaşlara üretim yollarını açarak

⁴¹⁹ "CKMP Kongresi", **Milliyet**, 10 Şubat 1969, s.1.

⁴²⁰ Alparslan Türkeş, **Millî Doktrin Dokuz Işık**, Hamle Basın Yayın, İstanbul 2010, s. 15.

bütün tedbirleri alması ve kolaylıkları temin etmesi ve milli gelirin artmasında kendisine düşen esas rolü oynamasıdır. İşte biz böyle milli bir doktrin sahibi bulunduğumuz iddia eden bir kadroyuz.

Milli görüşümüzün adı **Dokuz Işık Doktrini**'dir. Bu ilkeler sırasıyla şunlardır:⁴²¹

1. **Milliyetçilik**: Her şey Türk milleti için, Türk milleti ile beraber ve Türk milletine göre sözleriyle özetlenebilecek, Türk milletine bağlılık, sevgi ve Türkiye devletine sadakat ve hizmettir.

2. **Ülkücülük**: Türk milletini en ileri, en medeni, en kuvvetli bir varlık haline getirme ülküsüdür.

3. **Ahlakçılık**: Türk milletinin ruhuna, örf ve adetlerine uygun yüksek varlığını korumayı ve geliştirmeyi ön gören esaslara dayanır.

4. **İlimcilik**: Olayları ve varlığı ön yargılardan ve art düşüncelerden sıyrarak ilim mantalitesi ile incelemek ve girişilecek her çeşit faaliyette ilmi önder yapmak prensibidir.

5. **Toplumculuk**: Her çeşit faaliyetin toplumun yararına olacak şekilde yürütülmesi görüşüdür. İçtimai ve iktisadi olmak üzere iki ayrı bölümü kapsamaktadır. İktisadi görüş olarak mülkiyeti esas kabul eder, fakat mülkiyetin millet zararına kötüye kullanılmasına karşı olan bir görüşü belirtir. Karma ekonomiyi ve ana stratejik iktisadi faaliyetlerin devlet kontrolünde bulunmasını öngörür. Sosyal görüş olarak sosyal adalet düzeni, fırsat eşitliği, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma teşkilatı kurulmasını kabul eder.

6. **Köycülük**: Köyleri tarım kentleri haline birleştirerek kalkındırmayı öngörür. Köylünün tefecilerin elinden kurtarılması ve ihtiyacı olan kredi ve diğer yardımların sağlanması için kooperatifleşmeyi hedef alır. Bilhassa orman bölgesinde yaşayan köylüleri öncelikle ve hızla refaha kavuşturmak amacını güder.

7. **Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik**: Birleşmiş Milletler Anayasası'nda yazılı bütün hürriyetlerin sağlanmasını gaye edinmiştir. İnsanların şahsiyet olarak geliştirilmesini toplumun kalkınması için yararlı bir yol olarak kabul eder.

⁴²¹ Türkeş, a.g.e, s. 16.

8. **Gelişmecilik ve Halkçılık:** İnsanlar ve medeniyetler daima daha iyi, daha güzeli, daha mükemmeli istemek ve aramakla gelişir. Elde edinenle yetinmemek ve daima daha ilerisini istemek ve bunu elde etmek için gayret göstermek şuurudur. Ancak bu gayret ve çabalarda Türk milletinin tarihinden, milli benliğinden ve kökünden kopmadan yükselmek ve ilerlemek gayedir. Yapılacak her işte halka doğru, halkla beraber olmayı ilerlemenin, yükselmenin vazgeçilmez bir prensibi olarak kabul ederiz.

9. **Endüstricilik ve Teknikçilik:** Türk milletinin kalkınması için acele sanayileşmesi lazımdır.⁴²² Dokuz Işık ilkeleri kapitalizmi, Marksist sosyalizmi reddediyorsa, nasyonal sosyalizmi ve faşizmi de reddetmektedir. Faşist devletçiliğe, nazist ırkçılığa inanılmaz. Amaç bu kutsal vatan üzerinde Büyük Türk milletinin ebediyen bağımsız yaşamasını sağlayacak milli görüşü çizmek, bunu savunmaktır. Alparslan Türkeş'e göre **Türkler ile Kürtler kardeştir** ve Turancılıkla bütün kardeş Türk halklarının birliğini hedefler.

⁴²² Türkeş, **a.g.e.**, s. 16.

SONUÇ

Millet Partisi'nden Cumhuriyet Köylü Millet Partisi'ne kadar gelen parti geleneği Milliyetçi Hareket Partisi'nin ve dolayısıyla Türkiye'deki milliyetçi siyasal hareketin mazisini oluşturmaktadır. Millet Partisi, 1948 yılında Mareşal Fevzi Çakmak ve Osman Bölükbaşı önderliğinde bir grup milliyetçi-muhafazakâr siyasî elit tarafından kurulmuştur. Parti, iki siyasî seçeneğe sıkışmış durumdaki millete üçüncü bir seçenek sunmak istemiş; fakat ideolojik alt yapısını ve teşkilatlanmasını tamamlayamadığından milliyetçi parti olma vasfını tam olarak kazanamamıştır. Parti 1950 genel seçimlerinde % 3,1 oy almış, sadece Osman Bölükbaşı milletvekili seçilebilmiştir.

Demokrat Parti iktidarının aşırı solda yaptığı baskılara bir denge olması maksadıyla, Millet Partisi'nin 1954 yılında kapatılmasının ardından, bu partinin eski kurucuları kısa bir süre sonra Osman Bölükbaşı'nın genel başkanlığında Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kurmuşlardır. 1958 yılında Türkiye Köylü Partisi'nin iltihakı üzerine Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adıyla siyasî hayatını sürdürmeye devam etmiştir.

Türk siyasi hayatının renkli partilerinden olan Türkiye Köylü Partisi'nin 16 Ekim 1958 tarihinde CMP'ye katılması ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ortaya çıkmıştır. Partinin Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, amblemi ise terazidir. Mahalli özelliği ağır basan bir partidir.

Partinin ana ilkesi Türk insanının hak ve hürriyetlerini, Türk vatandaşların ve toplumun refah ve huzurunu sağlamak ve savunmak olarak tespit edilmiştir. Milliyetçilik anlayışı ise Türk milletine, kültürüne, devletine, sevgi, saygı, bağlılık ve hizmet ülküsü olarak belirtilir.

Cumhuriyet dönemi sonrasında kurulan her siyasi parti kendini tanımlarken az ya da çok milliyetçiliği vurgu yapmıştır. CKMP'nin bu çizgi üzerindeki yeri daha belirgindir. Siyasi parti olarak kurumsallaşması tabii olarak sancılı bir süreçte gerçekleşmiştir. Özellikle 1965 Kongresi öncesinde Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının katılımı ve sonrasında Türkeş'in Genel Başkan seçilmesi, CKMP'yi daha sağlıklı bir ideolojik zemine taşımıştır. Yeni durum partinin ideolojik siyasi yapı olarak tanımlanmasını kolaylaştırmıştır. Türkeş'in CKMP'si kendini açıkça milliyetçi ideolojik zemine konumlandırmış, bunu yaparken de bilhassa

Faşizm ve Marksizm düşüncelerine karşı mesafe koyulmaya azami dikkat edilmiştir. 1965 sonrasında CKMP milliyetçilik ülküsünü partiyi tanımlayan tek ideoloji olarak benimsemiş; bu ideolojiyi temsil etme anlayışını hâkim kılmak ve yeni siyasi söylemler geliştirme çabasını sürdürmüştür.

CKMP milliyetçiliğin özelliklerini tanımlarken Türk tarihinden, halk sevgisinden, toplum geleneklerinden ve Atatürk ilkelerinden alan barışçı, hürriyetçi, demokratik ve her türlü emperyalizme karşı olma ifadelerine yer verilmiştir.

CKMP, 1961 genel seçimlerinde % 14 oy alarak CHP ve AP'den sonra mecliste üçüncü parti olmuştur. 1962'de CKMP'nin ikiye bölünmesiyle Osman Bölükbaşı bu partiden ayrılarak Millet Partisi'ni ikinci defa kurmuştur. 1965 genel seçimlerinde ise aynı başarıyı yakalayamamış, ancak % 2,2 oy alabilmiştir.

23 Şubat 1963 tarihinde Alparslan Türkeş'in sürgünden Türkiye'ye dönüşü yelpazenin özellikle sağ kanadında büyük bir hareketlenme meydana getirmiştir. Adalet Partisi içinde Gökhan Evliyaoğlu idaresindeki bir grup Türkeş'i AP'ye sokmak istemişler fakat parti buna karşı çıkmıştır.

2 Mayıs 1963'te bir basın toplantısı yapan Türkeş, "*Ya parti kuracağız ya da mevcut partilerden biri doktrinlerimizi benimseyecektir*" diyerek, Türkiye Huzur ve Yükselme Derneği'ni kurduğunu açıklamıştır. Ancak Türkeş bir süre sonra Harp Okulu eski Komutanı Talat Aydemir' in kalkıştığı ihtilâl girişiminin içinde bulunmakla suçlanmış ve idam istemi ile yargılanmıştır. Dört ay kadar tutuklu kaldıktan sonra Sıkıyönetim Mahkemesinde yargılanmış ve neticede beraat etmiştir. Bu arada 17 Kasım 1963'te yapılan yerel seçimler halkın eğilimini göstermesi açısından önemli bir gelişme olmuştur. Seçimler muhalefetteki AP'nin zaferi ile sonuçlanmıştır. Oyların, % 48,087'sini AP toplarken CKMP sadece % 2,6 oranında oy alabilmiştir.

Şurasını belirtmek gerekir ki milliyetçi dünya görüşünü benimsemiş siyasetçiler, Alparslan Türkeş'in siyaset sahnesine çıktığı tarihe kadar aktif partileşme sürecini başarıyla tamamlayamamışlardır. Milliyetçiler çeşitli siyasî partiler içinde, sivil toplum kuruluşları etrafında ve ayrıca entelektüel çalışmalar çerçevesinde faaliyette bulunmuş siyasette yeteri kadar etkili olamamışlardır.

Bu maksatla 22-23 Şubat 1964'te yapılan CKMP Kongresi'nde başta Dündar Taşer olmak üzere diğer arkadaşlarıyla birlikte bu partiye katılmış ve kısa süre içinde partide etkin bir konuma gelerek 1965'te yapılan CKMP Büyük Kongresi'nde Genel Başkan seçilmiştir.

Yeni Genel Başkanıyla birlikte CKMP'nin 1965'ten sonraki çalışmaları, bir program ve teşkilat inşa etme ve benimsetme çabalarına odaklanmıştır. 1970'li yıllar ise yeni bir ad ve imajla birlikte kendini bütün milliyetçi camiaya kabul ettirme ve kitleleşme sürecini ifade edecektir. 24-25 Kasım 1967 tarihindeki CKMP Kongresinde "9 Işık" olarak tanımlanan yeni doktrin, parti teşkilatına ayrıntılı olarak tanıtılmış ve parti programının çerçevesini belirlemiştir.

CKMP'nin 8-9 Şubat 1969 Olağanüstü Büyük Kongresi'nde delegelerin büyük desteğini alan *Milliyetçi Hareket Partisi* adı kabul edilmiştir. Büyük Kongreden sonra toplanan ilk genel idare kurulunda partinin amblemi *Üç Hilâl* olarak kararlaştırılmış ve aynı toplantıda MHP Gençlik Kolları için de *Hilâl içinde Kurt* amblemi benimsenmiştir.

1969 genel seçimlerine Başbuğ Alparslan Türkeş liderliğinde yeni adı, yeni amblemi ve yeni ideolojisiyle katılan MHP, % 3 oy almış ve Alparslan Türkeş ilk kez milletvekili seçilmiştir.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Siyaset arenasında 11 yıl ayakta kalabilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin öncesi niteliğinde gözükse de içerisinde sağ ve sol kesimden birçok farklı görüşte kişiyi bulundurmaktadır. Bu farklı kesimlerden dolayı parti siyasi hayatında kendi içinde birçok tartışmalı dönem geçirmiş, bundan dolayı da istediği ivmeyi yakalayamamış gözükmektedir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi genel politikasını da tam anlamıyla uygulayamamış, fakat politikaları kendinden sonraki partilere ışık niteliğinde olmuştur.

Tüm bunlara rağmen Türk Milliyetçiliği ideolojisinin hem ideolojik hem de siyasi temsili kurumsal olarak CKMP ve ardılı MHP tarafından gerçekleştirilmiş, kurumsal temsil imkânlarının artması kitlese destek görmesini sağlayarak onu tartışmasız önemli siyasi figürlerden biri haline getirmiştir.

KAYNAKÇA

A-Arşiv belgeleri

TBMM Arşivi, **CKMP Seçim Bildirgesi**, C:1 S:12, Ankara 1965

TBMM Arşivi, **TBMM Tutanakları**. C:8, S:19,Ankara 1955

TBMM Arşivi, **TBMM Zabıt Ceridesi**. 7. Dönem, C.10, s. 3–9, Ankara 1965

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 490.01/01/04/05 (14.8.1930)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 8428/30.10.0.0/82.536.29 (06.10.1930)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 30.1.0.0/46/274/4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 30.1.0.0/46/275/6.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 30.1.0.0/46/276/1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 10.9.0.0/218/676/3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 10.9.0.0/215/668/1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 10.9.0.0/218/676/3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 30.1000.9/53/100.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 30.01/23/133/0.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:30.10/9/53/101.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 30.10/9/53/102.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:10.09/218/676/360.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:10.09/212/690/26.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: 490.01/01/04/05

B- Gazeteler*

Akşam

Cumhuriyet

Hürriyet

İstanbul Ekspres

Millet

Milliyet

Resmi Gazete

Tercüman

Ulus

Vatan

Yeni Gazete

* Yararlanılan Gazetelerin tarihleri metin içinde gösterilmiştir.

C- Basılı Eserler

AHMAD, Feroz. AHMAD Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi** (1945–1971), İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1976.

AHMAD, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Çeviren: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.

AHMAD, Feroz. **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999

AKBULUT, Dursun Ali, “Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri ve İnkılâba Tepkiler”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara, 2004.

AKYAZ, Doğan. **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ALBAYRAK, Mustafa. **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phoenix Yayınları, 2004.

ALDIKAÇTI, Orhan. **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İÜ Yayınlarından No: 1850, Hukuk Fakültesi No: 413, Yenilik Matbaası, İstanbul, 1973.

ALKAN, Mehmet, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi” **Görüş Dergisi**.5, İstanbul, 1998.

ALKAN, Mehmet, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **27 Mayıs İhtilali ve Anatomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal, C: III 1922-1938**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.

AYHAN, Evren, **Osman Bölükbaşı’nın Siyasi Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul 2006.

BAYAR, Celal, (Anlatan), **Başvekilim Menderes**, (Derleyen: İsmet Bozdağ), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986.

BAYAR, Celal, **Kayseri Cezaevi Günlüğü**, (Haz. Yücel A. Demirel), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

BAYAR, Nilüfer, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler**, Timaş Yayıncılık, İstanbul 2014.

BAYKAM, Bedri, **27 Mayıs İlk Aşkımızdı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.

BIYIKLIOĞLU Tevfik, **Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962.

BİLGİÇ, Sadettin. **Hatıralar**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

BÖLÜKBAŞI, Deniz. **Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005.

BÖLÜKBAŞI, Osman. **“Zaruri Bir Açıklama”**: CKMP Genel İdare Kurulunun İstifamız Dolayısıyla Neşrettiği Broşüre Cevap, Millet Partisi Yayını, Ankara, 1962.

BURÇAK, Salim. **Demokrat Partinin Politika Hayatına Yeniden Girişi**, Demokratlar Kulübü yayınları, No. 14, Ankara, 1997.

CKMP Genel Başkanlığı. **Osman Bölükbaşı'nın İstifası Hakkında Zaruri Bir Açıklama**, Arı Matbaacılık, Ankara, 1962.

CKMP Programı, Arı Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1961.

CKMP'nin Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptığı Radyo ve Basın Konuşmaları, 19 Mayıs 1966, Arı Matbaası, Ankara 1966.

Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, Yeni Matbaa, Ankara, 1956.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem:1, C: 30, Toplantı: 4, 13 Temmuz 1965, Arı Matbaa, Ankara, 1965.

ÇADIRCI, Musa, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C: 1, İstanbul 2002.

DAVER, Bülent; **Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No:4830, , Ankara,1955.

DEMİR, Şerif, **Türkiye’de Demokrasi ve Parlamento Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.

DEMİRAY Tahsin, **CKMP Yeni Tüzük Tasarısı Üzerinde Bazı Düşünceler ve Seçim Organları ile Tatbikat Planları**, Türkiye yayınevi İstanbul, 1959.

DEMİRCİ, Güler Filiz. **Türkiye’nin Yakın Siyasetinde Örnek Bir Olay: Adalet Partisi**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2003.

DOĞRU, Osman, “**27 Mayıs, İktidar ve S.K.B.**”, Tarih ve Toplum XII/71, (Kasım,1989), İletişim yay, İstanbul, 1989.

ERASLAN, Cezmi. “Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2004.

ERASLAN, Cezmi - OLGUN, Kenan. **Osmanlı Devletinde Meşrutiyet ve Parlamento**, 3F Yayınevi, İstanbul 2006.

EROĞUL, Cem. **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1970.

EROĞUL, Cem, **Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet**, Nadir Kitap, Ankara 1977.

EROĞLU Hamza, **Türk Devrim Tarihi**, Sanem Matbaası, Ankara 1977.

ERSEL, Hasan, KUYAŞ Ahmet, OKTAY Ahmet **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Yapı Kredi Yayınları, Cilt 2, İstanbul 2002.

ERTUĞ, Celal. **Çözümsüz Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997.

FERSOY, Orhan Cemal, **Bir Devre Adımı Veren Başbakan Adnan Menderes**, Hür Yayınları Ankara 1971.

GAYTANCIOĞLU, Kaan, “Türk Siyasal Yaşamında IV. Koalisyon Hükümeti” (20 Şubat 1965-20 Kasım 1965), **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C: 4, s: 1, Ankara Ocak 2013.

GİRİTLİOĞLU, Fahir, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965.

GÖK, Hayrullah, **Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara,1997.

GÜNEŞ, İhsan, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünce Yapısı (1920-1923)**,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997.

HAYTAOĞLU, Ercan, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Anı Yayıncılık, İstanbul, 2007.

HAYTAOĞLU, Ercan, **“Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960)”** Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1994.

“ İllede Ben ve CKMP Eski Tas Eski Hamam”**Akis Dergisi**, 25 Kasım 1959, Ankara.

İNCE Erdal, “Köylüyü Topraklandırma Kanununun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri **“Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitü Dergisi**, s:13, İzmir 2006.

İNCİOĞLU, Nihal Kara, ‘‘Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları’’, **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim**, (Editörler: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), Der Yayınları, İstanbul 2001.

İPEKÇİ, Abdi, COŞKUN Ömer Sami, **İhtilalin İçyüzü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1962.

KABASAKAL, Mehmet, **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991.

KARAYAMAN, Mehmet, **İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının İç Yüzü**, AKY Yayınları, Ankara 2013.

KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)**, İmge Kitabevi, İstanbul,2008.

Kim Dergisi Yıl: 1, Sayı: 36, Ankara, 30 Ocak 1959.

KOÇAK, Cemil, ‘İktidar Değişimi ’’ **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 2001.

KOÇAK, Cemil, ‘Milli Şef İsmet İnönü’’ **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 2001.

KOÇAK, Cemil, ‘‘Parti Mücadeleleri’’ **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 2001.

MAZICI, Nurşen, **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri**, Gür Yayınları, İstanbul, 1989.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:1, Cilt:12, Toplantı:2, 15 Şubat 1963, Arı Matbaacılık, Ankara 1965.

Millet Partisi Program ve Tüzüğü, Atlı Matbaası, Ankara, 1950.

Millet Partisi Tüzüğü, Millet Partisi Yayınları, İstanbul, 1948.

Millet Partisi, **MP I. Büyük Kongresi’ne Sunulan Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu**, Güven Basımevi Ankara, 1950.

Millet Partisi, **MP II. Büyük Kongresi’ne Sunulan Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu**, Güven Basımevi Ankara, 1951.

Millet Partisi, **MP III. Büyük Kongresi’ne Sunulan Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu**, Güven Basımevi Ankara, 1952.

Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye için CKMP Programı, Arı Matbaası, Ankara,1960.

NEZİROĞLU, İrfan-YILMAZ, Tuncer, **Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

OKYAR, Ali Fethi, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?** Nadir Kitap İstanbul 1987.

ONAR, Sıddık Sami, **İdare Hukukunun Umumî Esasları**, C: I, İstanbul, 1966.

ONUŞ, Sinan, **Parola: İnkılap**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

ORTAYLI, İlber, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2002.

ÖZDEMİR, Hikmet, “ Geçiş Sürecinin Sorunları” **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 2001.

ÖZDEMİR, Hikmet, “Milli Birlik Komitesinin önemli icraatı” **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 2001.

ÖZDEMİR, Zeki, **1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007.

ÖZNUR, Hakkı, **Ülkücü Hareket**, C. 1, Alternatif Yayınları, İstanbul, 1999.

ÖZTUNA, Yılmaz ve GÖKDEMİR, Ayvaz, **Türkiye’de Askeri Müdahaleler**, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1987.

PARLATIR, İsmail. “Demokrasi” **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1994.

SAVCI, Bahri, "CKMP 'nin Arabuluculuğu" **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.XIV, Sayı:20, Aralık 1959.

SAVCI, Bahri, “Yeni Bir Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler-I”, **AÜSBF Dergisi**, C: XVI, No:1, Ankara, 1961.

SEVİĞ, Vasfi Reşit, “23 Nisan 1919’dan 24 Nisan 1924’e kadar Anayasa Hareketleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, Sa. 1, Ankara 1951.

ŞİMŞEK, Saadettin, **Türk Siyasi Hayatında Ahmet Tahtakılıç**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Afyon, 2008.

TEZİÇ, Erdoğan, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976 .

TİMUR, Taner, **Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Kitabevi Ankara, 1994.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859–1952**, Arba Yayınları İstanbul, 1952.

TUNÇAY, Mete, ”DP’nin Otoriterlik Denemesi” **Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Editör (Sina Akşın), Cem Yayınevi, İstanbul 2001.

TURAN, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.

TURGUT, Hulusi, **Türkeş’in Anıları Şahinlerin Dansı**, ABC Yayınları, İstanbul,1995.

TÜRK, Hikmet Sami, “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı”, **AÜHF Dergisi**, C: XXVI, No: 3-4, Ankara,1969.

TÜRK, Hikmet Sami –TUNCER Erol, **Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi**, Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

TÜRKEŞ Alparslan. **Millî Doktrin Dokuz Işık**, Hamle Basın Yayın, İstanbul, 2010.

“Türkeş Nedir Ne Değildir”, **Yön Dergisi** Sayı:123, Ankara 1965.

Türkiye Köylü Partisi Tüzük ve Programı, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1952.

UNAT, Abadan Nermin, **Kum Saatini İzlerken**, İletişim Yayınları, İstanbul,1996.

YALÇIN Semih, SAFRAN Mustafa, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970.

YAZICI, Serap, **Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997.

YEŞİL, Ahmet, **Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Yayınları Ankara, 2002.

YETKİN Çetin, **SCF Olayı**, Otopsi Yayınları İstanbul 2004 (4.bsm).

YİRMİBEŞOĞLU, Sabri, **Askeri ve Siyasi Anılarım** Cilt-1, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1999.

‘‘ Yurtta Olup Bitenler, V.C İsim İmalatçılığı ‘‘ **Akis Dergisi**, 13 Ocak 1960, Ankara.

YÜCEL, M. Serhan, **Demokrat Parti Kongreleri**, Emek Matbaası, Ankara,1997.

ZÜRCHER, Eric Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları,16. Baskı, İstanbul, 2003.

EKLER

EK-I

CKMP PROGRAM VE TÜZÜĞÜ*

* KAYNAK: **Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye için CKMP Programı**, Arı Matbaası, Ankara 1960, s. 3-63; **CKMP Programı**, Arı Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1961, s. 7-1; **CKMP Seçim Bildirgesi**, TBMM Arşivi, Ankara 1965, s. 7-9.

TEMEL İLKELER

Partinin Gaye ve Hedefi

1. Gayemiz, Türkiye’de insan hak ve hürriyetlerini, kişinin ve toplumun refah ve huzurunu, sosyal güvenliği gerçekleştirecek ve teminata bağlayacak bir devlet düzeni ve yönetimini bütün müesseseleri ile birlikte hızla kurmaktır.

2. Hedefimiz, çağdaş insanlığın ortak medeniyetine yapıcı olarak katılmaktır. Bu amaçla Partimiz, devletin bütün güç ve imkânlarını ileri bir hayat tarzı kurmak ve yaşatmak için seferber edilmesini, milletin çağdaş bilim ve tekniğe göre teçhiz ve teşkilatlandırılmasını gerekli görür.

3. Devlet yönetiminde ve toplum hayatında bilimsel düşünce ve plan ilkesinin egemenliğini istiyoruz.

4. Parti bu gayelere milli, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ülküsüne, hürriyet, milliyet, ahlak, ilim, toplumculuk, gelişme, halkçılık, köycülük ve endüstrileşme ilkelerine samimiyetle bağlanmakla ulaşılabileceğine inanmaktadır.

Temel Prensiplerimiz

1. Parti hürriyet, emniyet, eşitlik ve adalet mefkûrelerin, milli hâkimiyet ve laik Cumhuriyet esaslarına, Batı örneği demokrasi hukukuna, milliyetçilik ilkesine, samimi bir surette bağlanmakla varılabileceğine inanmaktadır.

2. Parti, bütün faaliyetinde yalnız meşru ve kanuni yollarda yürümeyi kendisine vazife bilir.

3. Parti, devleti insanların cemiyet halinde ve barış içinde yaşamak ve birbirine yardım etmek hususunda duydukları hakiki arzu ve ihtiyaçtan doğmuş devamlı ve medeni bir zaruret olarak değerlendirir. Bunun yanında kişi haklarını toplum haklarından ayırarak ferdin de hayati menfaatini koruyacak yöntemlerin uygulanmasını talep eder.

4. Parti, adaleti, herkese hakkını vermek hususunda sarsılmayan devamlı bir iradi olarak kabul eder. Hak bizim için yalnız ameli biri takdir prensibi değil, ahlaki bir gaye, bir iman unsurudur. Biz hak ve adalete inanıyoruz.

5. Parti, sosyal nizamın oluşumunda inanışların, ahlakın, geleneklerin, örf ve âdetin büyük hisselerini tanır. Bunlar sık sık değişmezler. Bunlar devletin nüfuz sahasının dışındadır.

6. Parti, memleketin istiklalini ve toprak bütünlüğünü bozmak, insan haklarını ihlal etmek maksadını güden veya yabancı siyasi partilere alet olan fert ve cemiyetlerin faaliyetlerini gayrimeşru sayar. Bu nedenle devletin ve devlet adamlarının kanuni korunma tedbirlerinin alınmasını zaruri görür.

7. Milliyetçilik partinin prensiplerinden biridir. Parti, “*Ben Türk’üm*” diyen ve kendisini Türk sayan her insanı Türk olarak kabul eder.

8. Aile kurumunu cemiyetin temeli ve yüksek manevi bir kıymet olarak kabul eden parti, onu tehdit eden kötü cereyanlarla mücadele etmeyi ve aile bağlarını kuvvetlendirecek her türlü tedbirleri almayı toplumun varlık şartı sayar.

9. Memleketin istikbali olan gençliğin demokratik ve milliyetçi bir ruh ve zihniyet ile yüksek ahlaki vasıfta ve şahsiyet sahibi birer vatandaş olarak yetiştirilmesini bir gaye kabul eden parti, onlara her türlü yardım ve kolaylığı sağlamak ve hayata atıldıkları zaman layık oldukları kıymeti vermek ve geniş geliştirme imkânları hazırlamak azmindedir.

10. Parti, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olmasını kabul eder. Herkesin vicdan ve itikat hürriyetini, dilediği dilde ve dilediği şekilde ibadet hakkını kutsal sayar. Din ve vicdan hürriyetini diğer hak ve hürriyetler gibi kabul eder.

11. Parti, hiç bir ferde, bir zümreye veya içtimai sınıfa özel bir hak, bir imtiyaz veya asalet unvanı tanımaz.

12. Parti, mülkiyet ve tasarruf hakkının adilane olmayan bir surette sınırlandırılmasını ve servetin devlet eliyle idaresini tehdit eden bütün rejimlere karşıdır. Kamu menfaati adına yapılacak kamulaştırmaları ancak mahkemelerce takdir

edilecek değer pahası peşin verilmek şartıyla kabul eder. Mal ve mülkü bu şekilde elinden alınan şahus, hadisede kamu menfaatinin mevcut olmadığı, mülkiyet hakkının lüzumsuz ihlal edilip edilmediği hususunda mahkemeye itiraz hakkına malik olmalıdır.

13. Parti siyaseti, milletin refah ve saadetini temin için yapılan ve ahlak esaslarına dayanan bir faaliyet olarak kabul eder. Bu esaslara uymayan hareketlerle ve zararlı zihniyetle siyasi mücadeleyi başlıca hedeflerden saymaktadır.

14. Parti, her vatandaşın dünya için barış ve emniyet unsuru olmasını sağlayan insani bir kültüre sahip olarak yetişmesini, insani dayanışma, iyi komşuluk, muahedelere sadakat, itidal ve bütün insanlara karşı şefkat, terbiyesi içinde gelişmesini kendi milletimiz ve milletler ailesinin refahı ve saadeti için temel dava addeder.

15. Parti, milletin refah ve saadetini sağlamaya matuf her türlü faaliyetin ahlâk esaslarına dayanmasını ve buna uymayan hareketlerle mücadeleyi başlıca hedeflerinden biri sayar. Himaye, iltimas, haksızlık, rüşvet, suiistimal ve karaborsacılıkla savaşmayı milli bir borç bilir. Fert, aile ve devlet hayatında her türlü israftan kaçınılmasını ister ve gösterişe yönelik verimli olmayan yatırımlara gidilmesini reddeder.

16. Parti, memleketin arz ettiği imkân ve şartlar içinde, zirai kalkınma yanında sınai kalkınmanın da yer altı servetleri ve deniz ürünleri dâhil en az aynı derecede ehemmiyet ve ölçüde müstakbel varlık ve refahın temelini teşkil edeceğine inanır.

17. Sosyal devlet kavramı içinde parti, ekonomi alanında milli geliri arttırmaya yönelik hareketlerin de şahsî teşebbüs ve şahsî mülkiyete, meşru rekabete iç ve dış pazarlarda serbestçe ayarlanan ve iş bölümüne dayanan serbest mübadele ekonomisine taraftardır.

Bu arada şahsi teşebbüsü önleyici her türlü tedbirleri reddeder. Şahsi teşebbüsün başarısını sağlamaya yönelik bütün gayretlerin harcanmasını lüzumlu görür ve fakat hileli ticarete, sermaye haksızlıklarına ve istismarına, aşırı kâr ihtirasına, bunlardan doğan büyük kitlenin ıstırap ve sefaletine kayıtsız kalamaz. Prensip olarak devlet, ziraat, ticaret ve sanayi ile iştigal edemez. Bu itibarla, ferdi teşebbüsün hâlen başardığı işleri yapan devlet müesseselerinin, orada çalışanların da iştiraklerini sağlamak suretiyle şirketlere devrini uygun görür. Şahsi teşebbüs bilgi ve sermayelerinin erişemeyeceği büyük çaplı iktisadi teşebbüslere, mümkün ise önce şahsi teşebbüsle yabancı sermaye ve

bilginin iştiraki sağlanır; değilse, devlet, iç ve dış imkânlarıyla bu nevi teşebbüslere girişebilir. Şahsi ve yabancı sermayelerden ilgi görmeyen işler, büyük su işleri, enerji kaynakları, demiryolları, posta, telgraf, telefon tesisleri ve emsali gibi teşebbüslerin Devlet eliyle yapılmasını tasvip eder.

18. Milli gelirin arttırılması etrafında milletçe sarf edilen gayret ve tedbirlerden sağlanacak müspet veya menfi hâsılalardan bütün vatandaşların sosyal adalet esaslarına göre, emek, teşebbüs, sermaye, hizmet ve başarılarıyla mütenasip pay almaları ana görüştür. Bunun sağlanması için bütün iktisadi ve mali mekanizmaların bilimsel ölçüler dairesinde düzenlemesi hedeflenmektedir.

19. Parti, devletin her türlü iktisadi alandaki tertip ve teşebbüslerinde mahallî ve siyasî menfaat ve maksatların etkilenmesini, ekonomik hürriyeti ortadan kaldıran her türlü tekelin, milli emek ve sermayenin israfını reddeder. Fakat ekonomik verimliliği esas alır.

21. Parti, her türlü istihsal ve iş hayatının maliyet ve satış fiyatlarını, para, sermaye ve kredi piyasasının faiz hadlerini bedeni ve fikri bütün hizmet erbabının ücret esaslarını, gayrimenkullerin gelirlerini gösteren kira ücretlerini, geniş manasıyla ekonomik hayatın millî gelir hâsılasından vatandaşın paylarını almalarına yarayan birer iktisadi mekanizma telakki eder. Ve bunların arasındaki münasebetleri yakından takip ve gözetleyerek sosyal zümrenin iktisaden ve tüm olarak kalkınmasını esas alır. Ve devletin, millî istihsal, kuvvet ve imkânlarını her sahada destekleyen ve uyaran iktisadi faaliyetlere düzenleyici olarak karışmasını olumlu görür.

22. Milli Ekonomi kavramı içine giren bütün faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanmasını mutlak bir zaruret addeder ve icap ederse, bu çalışmalara tek merkezden istikamet vermeyi düşünürüz.

Gençlik Anlayışımız

1. Ülke ve ulusların bugünü için mutlu, yarını için umut kaynağı olan gençlik, aynı zamanda bir devletin devamlılık konusundaki güvenidir. Önemi büyüktür, yücedir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, bugüne kadar ülkemizde gençlik konusu bir milli dava olarak ele alınmamış; gençliğe hizmet yolu ve metodu tespit edilmemiştir. Atatürk'ten

sonra devletin ve partilerin sorumlu yöneticileri meseleyi gereken önemde ele almamışlar, bunda politik çıkarları bakımından yararlar ummuşlardır.

2. Atatürk'ün gençliğe olan güveni değerlendirilmemiş ve gençlik gelişi güzel bir atmosfer içinde sosyal, ekonomik, siyasal, teknik imkânsızlıklar karşısında yapayalnız ve yardımsız bırakılmıştır.

3. Gençliğin ruh ve beden sağlığı büyük ölçüde ihmale uğramıştır. İyilik, doğruluk, güzellik, gerçek ülküsü ve ilmin meydana getirdiği sonuçlar sistemli bir şekilde gençliğe verilmemiş ve gençliğin temel eğitimi görüntüler ve tesadüflere dayandırılmıştır. Devletin gençliğe ait yükümlülükleri yerine getirilmemiştir.

4. Gençlik, zümrecilik ve kaba partililik anlayışı içinde, lider kadroların ülke yararına çizilmeyen dar fikirler hücrelerine kapatılmak istenmiştir.

5. Partiler gençliği bir bütün olarak görmek ve ana programlar düzeni içinde bu milli davayı çözümlenmek yolunu seçmemiş, yabancı fikir ve politika akımlarının etkisinden doğacak zararlı sonuçları düşünmemiş, gereken tedbirleri almamıştır. Sonuç olarak, gençlik yetiştirmesi Türkiye'de nicelik yönünden olduğu kadar nitelik bakımından da yetersiz bırakılmıştır.

6. Gençlik yorgun ve yıpranmış yetişkinlerin baskı ve istismarına hedef kabul edilmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen yetiştirmesi eksik ve kusurlu olmakla beraber genç kuşakların formasyonu yaşlı kuşaklardan ileridir. Yarına güvenimiz de bundan doğmaktadır. Bu mutluluk vericidir.

7. CKMP olarak; Türkiye'nin de fikir, ruh ve beden sağlığı fikri hür, vicdanı hür, ezilmemiş ve ezmeye hevesli olmayan yüksek bir iradeye sahip, devletin ve milletin geleceğini, sorumluluğunu taşımaya hazırlanan nefis güveni olan bir gençlik istiyoruz. Bu ruh ve şuurla yörgülacak Türk gençliğini sosyal, kültürel, ekonomik kalkınma davamızın çözümcüleri, milli varlığı ayakta tutan, yücelten, bölünmezliğini sağlayan güçlü bir temel aksiyon varlığı kabul ediyoruz. Gençliği geleceğin kuvvetli ve müreffeh bir Türkiye'nin ana yapısı ve yüksek idarecileri görüyoruz.

8. Türk gençliği ayrılmaz bir bütündür. Bölücü çabaların sermayesi ve oyuncağı değildir.

Devlet Anlayışımız

- Devlet, insanlığın toplum halinde ve barış içinde yaşamak ve birbirlerine yardım etmek hususunda duydukları müşterek ihtiyaçtan doğmuş devamlı ve medeni bir müessesedir.

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti Türk milletinin var olma ve varlığını hürriyet, barış ve refah içinde devam ettirme geliştirme ülkü ve iradesinin eseridir. Devlet teşkilatı ve devlet yönetiminde görev ve sorumluluk yüklenenler bu ülkü ve iradeye bağlı kalacak; devlet, halkın hizmetinde olacaktır.

- Gayemiz, Türkiye Cumhuriyetini hürriyet, barış, hizmet ve refah devleti olarak inşa ve geliştirilmektir. Bizce kutlu olan insandır. Devlet, insan şahsiyetinin serbestçe teşekkül ve gelişmesine yardımcı olmalıdır. Kişinin hak ve hürriyetlerinin özü, toplum hakları ile aynı değerdedir. Devlet ve kişi münasebetleri, adalet içinde ahenkleştirilmelidir.

Partinin devletçilik anlayışı muhafazakâr ve liberal çizgiye yakındır.

Millet Anlayışımız

- Biz, milleti devamlı, manevi bir bütün kabul ederiz. Bu bütünü yaşatan değerlerin korunmasını isteriz. Türk milleti, hayat, kader, kültür ve ideal birliğinin yarattığı devamlı, tarihi ve sosyal bir kişiliktir. Türklüğün, büyük ve şerefli mazisine ve aydın geleceğine inanıyoruz. Partimiz, “ben Türküm” diyen ve kendini Türk sayan her insanı Türk kabul eder. Irkçılığı reddeder.

- Bizce Türk oluş, kendini Türk Milletine mensup bilme şuuru, Türk kültürüne sevgi duygusu, Türk olarak yaşamak iradesi ve Türk devletine sadakattir.

- Milletın sosyal ve ekonomik hayatında, medenî ve mesleki işbölümünün yarattığı uzuvlaşmayı, zümreleşmeyi ve sınıflaşmayı tabii ve zaruri görürüz. Meslekî, medenî ve ekonomik işbölümünün yarattığı bu uzuvlaşmanın, zümreleşmenin, sınıflaşmanın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta bir istismar ve tahakküm hiyerarşisi şekil ve manası almasına ve devletin böyle bir sonuca âlet olmasına karşıyız. Sınıf devleti fikrini ve sınıflar arası savaşı reddederiz. Uzuvlar, zümreler ve sınıflar menfaatlerinin adaletle ahenkleştirilmesi esastır.

- Partimiz, köylünün, işçinin, esnafın, memurun, çeşitli meslek mensuplarının, bütün çalışanların yurttaş olarak davalarının ve haklarının şuuruna ermelerini ve teşkilatlanmalarını demokrasinin tabii ve zorunlu sonucu saymaktadır.

- Biz, çalışanların haklarının davacısıyız. Siyasi haklar gibi çalışanların sosyal ve ekonomik haklarının gerçekleşmesi hedefimizdir.

Siyaset Görüşümüz

CKMP Programında siyasi görüşünü belirtirken şöyle ibarelere belirtilir;

-Bizce partiler, toplum ve devlet düzenini kamu kuruluş, hizmet ve faaliyetlerini seçimler yolu ile kendi gaye ve hedefleri yönünde etkilemek maksadını güden demokratik kuruluşlardır.

-Partileri, yöneticilerinin ve partizanlarının siyasi, idari ve iktisadi tahakküm vasıtası, devleti işgal ve millete tasallut yolu haline getiren zihniyeti reddederiz.

-Partimiz, Türk milletinin ifadesini anayasada bulan ideallerini ve taahhüt ettiği prensip ve hizmet programını sürat, güvenlik ve müessiriyetle gerçekleştirmeyi amaç edilen milli, demokratik, hizmet ve terbiye kurumudur. Politikayı, ahlak kurallarına dayanan bir faaliyet olarak kabul ederiz.

Adalet Anlayışımız

- Biz adaleti, siyasi ekonomik sosyal ve hukuki bütün yönleri ile tüm bir adalet ülküsü olarak görüyoruz. Biz adaleti, herkese hakkını verme hususunda sarsılmayan devamlı bir irade olarak kabul ediyoruz.

-Hak, bizim için ahlaki bir gaye, bir iman unsuru olduğu kadar, gerçekleştirilmesi gereken müşahhas, ameli bir sonuçtur. Biz, hak ve adalete inanıyoruz ve adaleti mülkün temeli sayıyoruz.

Dine Yaklaşımımız

-Biz, din ve vicdan hürriyetini, insan hürriyetlerinin ayrılmaz bir rüknü kabul ederiz. Kamu düzenine, genel ahlaka aykırı olmadıkça dini inançlara uygun ibadet ayin ve törenleri din öğrenim ve öğretimini, din ve vicdan hürriyetinin tabii ve zaruri sonucu görürüz.

-Dinin, dini duyguların, dince kutsal sayılan varlıkların hor görülmesine, tecavüze uğramasına karşıyız. Dinin, dini duyguların, dince kutsal sayılan varlıkların, şahsi, zümrevi, siyasi ve iktisadi çıkar sağlama yolunda istismarına karşıyız.

Toplumculuk Görüşümüz

-Biz, vatandaş çoğunluğunu hayat mücadelesinde ve kendini yetiştirme çabasında yalnız, imkânsız ve çaresiz bırakılmış görmekte ve bu hale karşı bulunmaktayız. Kişiliğini geliştirmede, refah ve mutluluğa ulaşmada, topluma yapıcı olarak katılmada, devletin yurttaşa yardımcı olması gerektiği kanısındayız.

-Yokluk, zaruret, çaresizlik zincirleri içindekilere kişiliklerini geliştirebilmeleri için üst seviyede fırsat ve imkân eşitliği sağlanmasını istiyoruz.

-Ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın bilimsel düşünce ve plân ile düzenlenmesini lüzumlu görüyoruz. Zirai, sınai, ticari ve mali işlerle, kamu hizmetleri ve sosyal hizmetlerin bütün olarak ele alınması ve genel bir plân içinde yürütülmesini partimiz esas alır.

-İşsiz ve mesleksiz yurttaşı meslek, ihtisas ve iş sahibi kılmak; yeni meslek ve ihtisaslara hazırlamak, devletin ödevidir. İş gücünün seferberliğini hazırlayacak sağlayacak ve halkımızın her ferdini içine alan sosyal güvenlik ve yardımlaşmayı gerçekleştirerek, teşkilât kurmak ve yürütmek hedeflerimizdendir.

-Türkiye'nin kalkınma davasının başarısı, halkımızın bu davayı fikren ve fiilen benimsemesine ve bütün gücünü ortaya koymasına bağlıdır. Halkın güç ve enerjisinin hareketlendirilebilmesi için mevcut güvensizlik, şevksizlik ve çekingenliği giderecek, güven, toplu çalışma duygusunu ve şevkini uyandıracak tedbirler alınacaktır.

Eğitim-Öğretim Anlayışımız

-Her yurttaşa kabiliyetine uygun en yüksek eğitim imkânlarını hazırlamak devletin ödevidir. Yeni Türkiye'de öğrenim varlığı, tesadüfe, hevese göre değil Millî kalkınma plânının ihtiyaçlarına uygun olarak yurttaşın kabiliyetleri dikkate alınarak yürütülecektir.

-Eğitim hizmetinden istifadedeki adaletsizliği bölgeler arası, içtimai sınıflar zümreler arası, cinsler arası süratle tashih edeceğiz. Parasız yatılı okul ve burs sistemini en geniş ölçüde eğitim adaletini temine hizmet edecek şümulde tesis edeceğiz.

-Kabilyetli, yüksek zekâ ve istidatlı öğrencilerin, ilköğrenim yıllarından itibaren tespit edilerek ve seçilerek lâyıık oldukları ihtimamla yetiştirilmesini sağlayacağız. Eğitim ve kültür tesislerinin yurt sathına dengesiz, nispetsiz dağılımını önleyeceğiz. Biz, kadın yurttaşı her yönden erkek yurttaşla eşit hak ve sorumlulukta görürüz. Tarihi, iktisadi şartların yarattığı eşitsizlikleri, eğitimle, eğitim adaletiyle yenmeyi taahhüt ederiz. Millî eğitimde, kadın ve erkek özelliklerinin bilimsel olarak dikkate alınmasını temin edeceğiz.

-Biz milli eğitim planını milli kalkınma plânının ayrılmaz temel vesikası görürüz. Millî Eğitimin her kademesinde muvazeneli bir fikir, moral, kültürel ve iktisadi gelişime hizmet etmeyen yatırıımı israf telakki ederiz.

-Genel eğitim planlanmasında her mevzuun millî hayat ve ekonomik düzendeki yeri önceden belirtilecektir. Bizim için okul ve eğitim hayata yabancı ve kapalı muhit ve çaba değil, hayatın ve toplumun içinde daha ileri bir hayat toplum düzeninin talim ve stajıdır.

-Bugünkü milli eğitim hizmetinin iktisadi verim düşüncesinden yoksun oluşunu, kemiyet, keyfiyetteki yetersizliğini milletin hal ve atisi için ciddi bir tehlike sayarız.

-Biz milli eğitim düşünce ve hizmetinde milletimizin temel davası olan süratle kalkınma için yeniden teşkilatlanma amaçlarına uygun bir eğitim reform ve seferberliğini hayati bir lüzum ve ödev sayarız.

-Üniversiteler üstü bilim araştırma merkezlerin ve Türk Akademisinin kurulmasını gerekli görüyoruz. Bilimsel araştırma ve çalışmalar için gerekli maddî ve manevî imkânların devletçe sağlanmasını taahhüt ediyoruz. İleri ülkelerle ilim, bilgi ve tecrübe mübadelesinin süratlenmesini bilim kurumlarımızın gerekli olduğu sürece yabancı bilim ve ihtisasla takviyesini temin edeceğiz.

-Üniversitelerimiz ve yüksekokullarımızın çağdaş üniversiteler ve yüksekokullar gibi cihazlanmasını sağlayacağız. Türk akademisini, bilim kurumlarını, Üniversiteleri ve yüksekokulları ilmi düşünce ve çalışmanın millet ve devlet hayatına hâkim kılınmasında görevli sayıyoruz.

-Hükümetlerin Türk akademisi, bilim kurumları, Üniversiteler ve Yüksekokullarla işbirliği etmesi lüzumuna inanıyoruz. Bu kurumları kendi sahalarına girdiği ölçüde milli ve mahalli meselelerin inceleme, araştırma ve planlanmasında ön planda görevli kılacağız.

Bilim adamlarının, Üniversite ve yüksekokullar öğretim üyelerinin hür ve verimli çalışmalarını sağlayacak maddi ve manevi imkânlarını temin edeceğiz.

-Üniversite ve yüksekokullar öğrencilerini bilimsel çalışma ve düşünce disiplinine sokacak ve emeklerini, gayretlerini verimli kılacak imkânlar hazırlayacağız. Üniversite şehirlerinde, gelecek yılların da ihtiyaçlarını karşılayacak öğrenci yurt ve sitelerinin süratle inşasını taahhüt ediyoruz.

-Yurt ihtiyaçlarına cevap vermeyen, çağ seviyesinin gerisinde kalan orta öğretimi ıslah edeceğiz. Programlarını yeni ileri hedeflere göre düzenleyeceğiz. Bu programların hayatla ve takip edilecek yükseköğrenimle tezatsız, boşluksuz, tümleyici olmasını temin edeceğiz. Orta öğretim kurumlarını yeterli öğretim görevlisine eğitim, öğretim araçlarına sahip kılacağız.

-Türkiye'nin temel çabasının sanayileşme olduğu dikkate alınarak eğitim gayretinin sıklet merkezi meslekî ve teknik öğretime yönelecektir. Mesleki ve teknik okullar genel kalkınma planının isteklerine uygun olarak artırılacaktır. Bu okullar buldukları çevre ihtiyaçları göz önüne alınarak kurulacak ve bölgenin teknik ve iktisadî hayatına iştirak edecektir. Bölgelerinde danışma araştırma ve geliştirmeye

hizmet eden öğretim ve istihsal merkezleri, örnek işyerleri halinde çalışmaları sağlanacaktır.

-İlköğretimi vatandaşlık ve ulusal birlik şuuru yaratmada kişiye medeni bir hayat için temel bilgileri vermede yeterli hale getirmeyi ilk amaç sayıyoruz. İlköğretim çağındaki bütün çocukların Öğrenim imkânına ulaştırılması vazgeçilmez bir hak ve ödevdir.

-İlkokul öğrenimini çevre hayatı ve iktisadi hayatla daha ilgili hale getirmeyi sağlayacağız. Köy İlkokulları ile şehir ilkokulları arasındaki seviye farkını kaldıracacağız. Üç sınıfta, beş sınıfta tek öğretmenle öğrenime son vereceğiz.

-Biz, devletin, çocuğun ilkokul öncesi yıllardaki gelişimi sağlık ve eğitimiyle ilgilenmesini zorunlu görürüz. Anaokullarının ve çocuk yuvalarının bir göstermelik veya mahdut sayıdaki ailelerin çocuklarına mahsus bir imkân oluşuna karşıyız. Yeteri kadar eğitici, gözetici, koruyucu, görevlilerin nezaretinde açık, kapalı çocuk parklarının, çocuk salonlarının, çocuk yuvalarının anaokullarının yapımı devletin ödevidir.

-Özel bakım ve ihtimama muhtaç yetim gibi büyüyen milyonlarca çocuğa milletin sevgi şefkat ve ilgisini temin edeceğiz. Çalışan annelerin yedi yaşından küçük çocuklarının korunma, bakım ve eğitiminde devlet ön plânda yükümlü kılınacaktır.

-Çağın gereklerine uygun bir yaşayışa süratle ulaşmak için halk eğitimini düzenleyecek teşkilât kurulacak, halk eğitimi seferberliği yapılacaktır.

-Halk okulları her seviyede kurulacaktır. Gece, gündüz hizmette bulundurulacaktır. Halk eğitimine meslek birlikleri, şirketler, büyük işyerleri, fabrikalar, kamu kurumları, sendikalar plana uygun olarak iştirak ettirilecektir. Toplu istirahat mahalleri, halk toplantı yerleri planlı bir şekilde halk eğitimi amaçlarına ve çalışmalarına faydalı kılınacaktır.

-Öğretim öncelikle devletin hak ve ödevidir. Özel okulların devletin eğitim kurumları için tespit ettiği seviye, hedef ve ülkülere uygun bir şekilde gelişmesini sağlayacak tedbirleri alacağız. Devlet öğrenim kurumları görevlileri özel okul kuramazlar.

-Türkiye'deki yabancı okulların faaliyetlerini kültür ve eğitim davamıza yardımcı bir hizmet telâkki ederiz. Bu okulların devletin milli eğitim için tespit ettiği ileri ülküler ve seviyeler çerçevesinde faaliyet göstermesi esastır.

-Yurt dışında tahsil imkânının layık olana tanınması temin edilecektir. Yurt dışında öğrencilerin koruma ve gözetimine önem verilecektir. Özellikle muhtaç olunan sahalarda gerekli ihtisas elemanlarını kısa zamanda yetiştirmek için dış ülkelerin seviyeli üniversitelerine çok sayıda eleman gönderilecektir.

Milli Savunma Anlayışımız

-Milli savunma politikamızın temeli, yurdumuzda milletçe sulhu korumağa yeter kuvvette bulunmaktadır. Milli savunma bir silahlı kuvvetler ödevi değil, Türkiye halkının modern çağ gerçeklerine ve icaplarına göre yaşama şuur ve çabasıdır.

-Sivil savunma yurt ve millet çapında teşkilâtlandırılacaktır. Millî Savunma plân ve politikamız, millî kalkınma plan ve politikamızın ayrılmaz bölüm ve bütünleyicisidir. Millî güç ve kaynakların modern bir orduyu devamlı hizmette tutacak şekilde ve şümulde geliştirilmesi vazgeçilmez amaç ve ödevdir.

- Ülküsü barış olan Türkiye, saldırgan savaşa karşıdır. Milletlerin ve insanlığın mutluluğunu ve geleceğini tehlikeye düşüren nükleer silahlanma yarışının durdurulması, her çeşit silahlanmaya sarf edilen emek ve varlığın halk kitlelerinin hayat şartlarını ıslaha tahsis edilmesini, devamlı bir dünya barışı için sağlam ve güvenilir temeller kurulmasını samimiyetle arzu eder. Bu yöndeki her fikir ve çabayı destekleyen Türkiye silahlı kuvvetlerini yurt ve ulus bütünlüğüne yönelecek tecavüzleri kıracak seviyede tutar.

-Bizim için Türk silahlı kuvvetleri milletin ifadesini anayasada bulan ülkülerinin emrinde silahlı halk kuvvetidir. Devlet içindeki yer ve ödevi yasa ile muayyendir. Silah, kuvvetler partiler arası politikanın dışında ve üstündedir. Silahlı kuvvetler büyük bir halk mektebi olma ruh ve niteliğini muhafaza ederek geliştirilecektir.

-Devlet idare kadrosu içindeki ciheti askeriye ciheti mülkiye düşünce ve psikolojisi kaldırılacak ciheti milliyet kavramında sivil ve asker kadrolar kaynaştırılacaktır. Ordu'da talim ve terbiyede milli ekonomik hayatın gerçekleri dikkate

alınarak çalışmalar millî kalkınma plânına istekleriyle ahenkleştirilecektir. Ordu sadece bir tüketici değil bir istihsal destekleyicisi olacaktır.

-Kumanda ve subay heyetine yüksek mesuliyeti ödevlerini başarı ile ifaya gerekli maddî ve manevî şartları hazırlayacağız. Subay ve kumanda heyeti modern çağ düşünce ve tekniğinin bütün gelişimi ile ilgili ve bilgili kılınacaktır. Askeri bilim ve öğretim kurumları ileri hedef ve seviyelere göre geliştirilecektir.

-Kara, Hava Deniz askeri liseleri birleştirilecek kolej haline getirilecektir. Bu kolejlerde, temel öğretim dili İngilizce, Almanca, Fransızca olacaktır. Komşu milletlerin dilleri ikinci dil olarak öğretilen olacaktır.

-Kara, Hava, Deniz harap okulları modern bir çatı altında harp üniversitesinde toplanacaktır. Harp üniversitesindeki öğretim, üniversitelerle rabıtalı hale getirilecektir. Ordu personelinin hizmetlerine devamları sırasında üniversitelerde tahsil görmeleri, muafiyetlerinden faydalanmaları, fark imtihanları ile mezuniyetleri imkânları yaratılacaktır.

-Harp akademileri tahsili Harp Üniversitelerinde ve kıta hizmetinde üstün başarı gösteren subayları yüksek kumanda ödevlerine hazırlayan bir tahsil olacaktır.

-Orduda terfi süreleri kısaltılacaktır. Terfide liyakat kıdeme takaddüm edecektir. Generallik üstün kabiliyet, hizmet ve liyakatin 40 yaşında ulaşabildiği bir rütbe olacaktır. Ordu kumanda mahrutunu muhafaza ve kazanılmış, bilgi ve ihtisasa yeni hizmet ve gelişme ufuklarını açmak için Orduda 10 sene hizmet gören personelin her yıl belirli nispetlerde sivil hizmet alanlarına geçişini sağlayacak bir öğretim hizmet ve personel rejimi kurulacaktır.

-Astsubay sınıfında öğretim daha üst seviye amaçlarına göre düzenlenecektir. Astsubay öğretiminin lise tahsiline muadeleti sağlanacaktır. Astsubayların hizmetleri devamında yükseköğretime devam edebilmeleri için gerekli imkân yaratılacaktır.

-Ordunun bütün mevcudunun büyük iskân mahalleri dışında yeter eğitim ve manevra alanları modern kışla tesislerine sahip bulunması sağlanacaktır.

-Ordu personelinin mesken problemi aynı sistem içinde ele alınacaktır. Eratın hayat ve hizmet şartları modern ordular standartlarına yükseltilecektir. Muhtaç asker ailelerine yardım yeterli seviyeye çıkarılacaktır.

-Halkın tümüne modern savaşın tahribatından korunmak için gerekli bilgi verilecek, teşkilât ve tesisler kurulacak, Türkiye imkânlarının ve Türkiye jeopolitiğinin emrettiği savunma ve var olma usulü ve gücü sağlanacaktır.

Dış Politika Görüşümüz

-Biz daha iyi bir dünyanın, milletlerle barış içinde işbirliği ile kurulacağına inanıyoruz. Bölgemizde ve cihanda barışı koruyacak milletler arası yakınlaşma ve işbirliği ifade eden her fikre ve harekete yardımcı ve ortak olma emelini taşıyoruz.

- Korku, baskı, sömürme ve sefaletin bulunmadığı bir dünya istiyoruz. Hürriyet ve refahın bütün insanlığı kapsamasını istiyoruz. Birleşmiş milletler teşkilatının ideallerine uygun bir gelişme ve müessiriyetle hizmette kalmasını insanlık için selâmet yolu görürüz. İttifaklara karşılıklı riayet bir ahlâk borcu sayarız.

-Türk dünya görüşü her çeşit emperyalizme karşıdır. Türkiye emperyalist ittifaklar dışındadır, milletlerin kurtuluş ve kalkınma davasına sempati duyar. Türkiye hiç bir devlet aleyhine olmayan dostluk ve ittifak bağlantıları ile yurt ve bölgesinde güvenliğin ve barışı koruma yolunda olacaktır.

-Biz dış politikayı diplomatların ilgilendiği profesyonel bir teknik değil halkın tümünü ilgilendiren bir konu ve millî içtimaî şuur olarak görürüz. Milletlerin, halkların birbirlerini tanımalarının karşılıklı sevgi, saygı, anlayış, işbirliğine hizmet edeceğine inanıyoruz.

-Cihan milletlerinin milletimiz, Türkiye halkını yakından öz değerleri ile tanmasına, milletimizin diğer milletlerle onların hayat çevrelerinde kitlevi temas ve tanışmaya geçmesine imkânlar hazırlayacağız.

- Komşularımızla ve İslami ile münasebetlerimizi tarihin ve jeopolitiğin çizdiği ve bütünlediği esaslar içinde düzenleyecek ve geliştireceğiz.

-Bizim ÷lkü dñnyamız parçalı değil bütündür. Türkiye Cumhuriyetinin istiklâlinin Türkiye'nin tamamîyetinin Türk milletinin hak ve menfaatlerinin barış içinde korunması temel amacına bağlı olarak gayretimiz cihanı bütünleme istikametinde olacaktır. Dış işleri teşkilâtımızın hizmet imkânlarını ve kadrolarını, geliştireceğiz.

-Görevlilere halkların dostluğu ve işbirliği düşüncesine uygun formasyon vereceğiz. Görevlendikleri ÷lke ve bölgelere göre yetişmelerine, ihtisaslaşmalarına uygun imkanlar hazırlayacağız. İlgili bölge ve milletlerin kültür, ekonomi ve politik meselelerini incelemek için üniversitelere bağlı Afrika, İslam, Asya, Latin Amerika kültür ve araştırma enstitüleri kuracağız.

-Türkiye'nin dış münasebetlerini düzenleyen bütün bağlan, açıklanan ana görüşe göre Türkiye'nin bugünkü millî menfaatleri dikkate alınarak yeniden incelenecek ve tanzim edilecektir.

Tarım ve Hayvancılık Politikamız

-Türkiye halkının büyük çoğunluğu köylerde yaşar Köylü nüfusunun büyük çoğunluğunun işi ve geçimi ziraattır. Bu sebeple Türkiye şartları içinde köylü ve ziraatçı eş anlam taşır. Türk köylüsünün nüfus çoğunluğunun işi ve geçimi ziraattan olmasına rağmen Türkiye ileri bir ziraat ÷lkesi olamamıştır.

-Türkiye şartları içinde Ziraatçılık köylü ve köy genel olarak modern tekniğin, bilginin Medeni hayat tarzının sağladığı imkânlardan mahrum toprağa bağlı yaşayışı anlatır. Türkiye şartları içinde köy yaşayabilmek için zaruri ilkel ihtiyaçları ancak asgari ölçüler içinde karşılayabilen çağa ve millî ekonomiye kapalı veya yarı kapalı cemiyetlerdir.

-Türkiye şartları içinde köy, kerpiç veya yığma taştan toprak damlı nemli karanlık, loş, gayri sıhhi mesken yığınlarını elektrikten, düzenli yoldan kamu hizmetlerinden düzenli eğitim ve sağlık tesislerinden, imkânlarından, içme suyundan mahrumiyeti anlatır.

-Türk köyü, modern çağın köyü değildir. Kapanan, yıkılan bir çağın ve ekonominin süre gelen kalıntısıdır. On binleri aşan sayıdaki köylerimizin durumu budur. Kötü barınma, kötü beslenme, sağlığı koruma imkânlarından mahrumiyet, ezici bir fakirlik ve çağın bilgi ve tekniğini edinme ve kullanma imkânlarından yoksunluktur.

-Türk köylüsünün hemen tümü denecek kadar büyük çoğunluğu ziraatçı olmakla beraber, ziraatçıların çoğunluğunun işleyebilecekleri kadar toprakları yoktur. Emekleri atıldır.

-Türkiye ziraatında hâkim işletme tipi küçük toprak mülkiyeti üzerinde küçük zirai işletmedir. Ziraatçıların büyük kısmı pazar için değil, ancak kendi yiyimi kadar üretebilmektedir. Geçimleri bununladır. Türkiye’de mühim bir miktarda büyük toprak mülkiyetine sahip tarımcı grubu da vardır. Bu grup da imkânlarına rağmen modern işletme de değildir. Toprak ve insanla münasebetleri, geleneklerin de, tesiri ile antidemokratik yapıdadır.

-Türkiye devlet elinde ziraata açılmaya toprağı yetersiz ve topraksız milyonlara dağıtılmaya yetecek miktarda arazi yoktur.

-Türkiye’nin tarım toprakları Türkiye ziraatçılarına yetebilecek ve her ziraatçı aileyi verimli ve tatmin eder çalışmaya ve yaşamaya sevk edebilecek genişlikte değildir.

-Türk köylünün ve ziraatının önde gelen meselesi zirai tabiat üzerinde büyük bir nüfus tazyikinin, asıl işgücünün buluşunu ve toprağın gayri iktisadi ayrı ilmi işlenmesidir.

- Yokluk, sefalet ıstırabın kaynağı, sebebi budur. Kurtuluşa yol ve çare, yaşanan köy ve köylü hayat tarzında köklü bir ıslahat, bir inkılap yapmaktır.

- Biz köylümüzün ve köyün kalkındırılmasını milletçe kurtuluş ve yükselme davamızın ön ve temel meselesi kabul ederiz. Millet çoğunluğu olan köylünün yaşama şartlarının ve imkânsızlıklarının yarattığı yokluk zincirlerini kırmayı millî ve ahlaki bir ödev biliriz.

-Bizim için gaye olan ve gerçekleştireceğimiz köy modern hizmet tesisleri idare, dispanser, okul, Kütüphane, cami, ibadethane, hamam, mahallî, sinema, tiyatro, enstitü,

kooperatif, çarşı, tamirhane, atölye binaları, etrafında kurulmuş sağlam, sıhhi; bakımlı çiftlik evleri topluluğudur.

-Bu köy, modern zirai teknolojiye göre çalışan, üreten, tarımcıların yurduudur. Tarım kentidir. Tarım kentinde köyle şehir, Türkiye ile yaşanan çağ arasındaki refah ve imkân farkı ortadan kalkar.

-Eski çağın hayat tarz ve seviyesini, toprağa ve tabiata mahkûmiyeti imale eden, dağınık, 60-70 haneli, kerpiç, moloz taş yığını toprak damlı evlerden kurulu on binlerce köyü Türkiye çapında bir yeniden yerleşme; iskân ve imar plan ve hareketiyle birleştirerek yeniden tarım kentleri olarak inşa edeceğiz.

-Köyü, tarımın kentini, yol elektrik, eğitim ve sağlık tesislerine, modern Türkiye'nin imkânlarına sahip kılacağız. Köyün yakıt derdini süratle halledeceğiz, yurt ölçüsünde tezek yakınıma son vererek ucuz kaliteli yakıt temin edeceğiz.

-Milli Ekonomimizin sıhhat ve kuvvete ulaşması, millet çoğunluğu köylünün yaşama şartlarının düzelmesi için millî ekonomimizin önemli bir sektörünü teşkil eden tarım alanında köklü bir ıslahatı, inkılâbı, zirai reformu zaruri görüyoruz.

-Tarım politikamızın maddi hedefi zirai reformun amacı, Türkiye zirai tabiatının ıslahı, zirai istihsalin artırılması, zirai verimin yükseltilmesidir. Bu sonuçları almak için zira istihsal faktörlerinin ziraat bilim ve teknolojisinin tayin ettiği nispetlere göre tanzimleri gerektir.

-Ziraat sahalarının tespiti, bu sahalar üzerindeki nüfusun zirai teknolojinin tayin edeceği nispetlere göre tespiti, tahdidi, ziraatçının modern teçizat teknik ve bilgi ile donatılması, teşkilatlandırılması, toprağın ve tohumun bilim teknik ve emekle ıslahı, yüksek bir verime ulaştırılması ziraî ürün ve emeğin hak değerlendirilmesi, zirai gelirin içtimai adalete uygun tevzi, tarım politikamızın zirai reformu esası olacaktır.

-Zirai reformun içtimai hedefi her ziraatçı aileyi, her ziraatçıyı insanlık ve yurttaşlık onuruna uygun bir yaşama seviyesi sağlayacak bir işletme varlık ve gelire sahip kılmaktır.

-Esas olan, yüksek bir istihsal ve gelir sağlanması ve bu neticeden öncelikle ziraatçının faydalanmasıdır. Biz bu amaçla toprak - insan münasebetlerinin öncelikle modern ziraat ilim ve tekniğinin emirlerine uygun olarak istihsal düşüncesine göre düzenlenmesini, istihsal bölge ve çeşitlerine göre istihsal ünitelerinin tespitini zaruri görürüz. İstihsal üniteleri için, istihsal hedefleri tespitini faydalı görürüz.

-Biz, işletilmeyen tam randıman alınmayan büyük arazinin de istihsal üniteleri haline ifrağı ile bunların verimliliğinin sağlanmasını ve bu işletmelerin devletçe satın alınarak muhtaç ziraatçıya dağıtımını büyük toprak işletmeciliğindeki feodal düzeni değiştirmeyi gerekli görürüz.

-Biz istihsal ünitelerinin veraset vesaire yollarla parçalanmalarını ve böylece bir aile için gerekli asgari hadlerin altına düşülerek istihsal aksatan ve verimi azaltan hallere mani olmayı veraset ve mülkiyet haklarını zedelemekten temin edeceğiz. Türkiye ziraat arazisinin tanzimi ile küçük dağınık arazi parçalarının birleştirilmesini verimli istihsal üniteleri haline getirilmesini zaruri görürüz.

-Bizim inancımıza göre, zirai topraklar bir özel mülkiyet konusu olduğu kadar, bir içtimai ödev de taşırlar. Bu sebeple her aile için zirai teknolojinin, toprak tabiatının ve iklimin tespit edeceği nispetlere uygun genişlikte modern çiftliklerin istihsal ünitelerinin kurulmasını gaye edilen partimiz toprağın terkine, ihmeline ve verimin düşmesine sebebiyet verecek tarzdaki işletmeye karşıdır.

-İşletmelerin parçalanmasına veya mülkiyetin antidemokratik, feodal, büyük toprak mülkiyet yaratacak şekilde birleşmesine karşıyız. Bizim ziraî topraklar için temel görüşümüz aile mülkiyetinde ailenin işleteceği modern çiftlik istihsal üniteleridir. Bu neticeye ulaşıncaya kadar kiracıların, yarıcılarının, ziraat işçilerinin hukukunu içtimaî adalet ve siyasi istikrarı tesise hadim olacak modern, demokratik, iş ve işçi hukuku çerçevesinde değerlendirilmesini gerekli görürüz.

- Bilimsel olmayan işletme ve ihmalin de tesiri ile erozyonla harap olan Türkiye zirai tabiatı, Türkiye'nin yaşanabilir bir yurt halinde kalabilmesi için yurt çapında plânlı, devamlı devasa bir gayreti gerektirir.

- Suların kontrol edilmesi, kanallar, bentler, barajlarla tanzimi, yamaçların teraslanması haline getirilmesi, çıplak arazinin ağaçlandırılması, yorgun toprağın

zenginleştirilmesi için geniş sulama ve gübreleme ve ziraî mücadele imkânlarının yaratılması, tek ziraatçı ailenin ve köyün imkân düşünce ve ödev hudutlarını aşan mili ve hayati bir meseledir.

-Tükenmeye yanaşabilen yurt olmaktan çıkmaya yönelen yurt toprağının canlandırılması, milletçe devletçe gayret ve yeni bir fetih istemektedir. Partimiz, zirai topraklar üstündeki nüfus fazlasını kaldıracak, atıl emek gücüne devlet eli ile yeni hayat ve çalışma sahaları açılacaktır. Topraksız toprağı yetmeyi toprak, iş ve meslek sahibi kılacaktır.

-Yurt çapında ağaçlama, teraslama, toprak ıslahı, sulama ve su sisteminin tanzimi, tabiatı inşa ve imar hareketidir. Zirai nüfus fazlası milyonlara çalışma ve yaratma alanı açacak bu yeni fetih hareketinin nazımı devlet olacaktır.

-Devlet zirai istihsalin müstahsilin lehine hak değerince değerlendirilmesini teminle ödevlidir. Devlet milli ve milletlerarası standartlarda kaliteli üretimi teşvik eder. Müstahsilden müstehlike devamlı akışı düzenler. Üretimi aksatan müstahsile ve müstehlike zarar veren suni tıkanıklıkları önler. Milli pazarın bütünlüğünü kurar. Milletlerarası pazarda ihraç ürünlerinin devamlı ve seviyeli yer ve değer bulmasını sağlar.

-Bölge özelliklerine ve zirai teknolojiye uygun büyüklükteki aile zirai işletmesini Türkiye siyasi, içtimai, iktisadi düzen ve istikrarının temeli sayan ve amaç edinen partimiz aile işletmesi gücünü aşan hedefler için işletmelerin işbirliğini ziraatçıların bu amaç için hür teşkilatlanmasını uygun ve faydalı görür.

-Devletin, ziraatçının teşkilatlanması ve kooperatifçiliğın geliştirilmesi için her türlü tedbiri almasını ister. Partimiz, tarımcının teşkilatlanmasını, halk refahı ve demokrasimiz için en güçlü bir temel görür.

-Her köyde kurulacak kooperatiflerin, kooperatif birlikleri halinde teşkilatlanmasını ister. Zirai kredi müesseseleri ezcümle Ziraat Bankası ve Tarım İstihsal ve satış kooperatiflerinin ziraatçı için yetersiz hale gelen hizmetlerini yeniden düzenleyecek ve geliştireceğiz. Asli gayelerine uygun bir şekilde köylünün hizmetine sokacağız.

-Partimiz köylümüzün dağınık birlik ve teşkilattan yoksun oluşunu sıhhatli bir demokratik bünye ve yönetim düzenine ulaşmada ciddî bir engel görür. Demokrasi yığınların değil, örgülenmiş, teşkilatlanmış toplumların rejimidir. Biz bütün Türkiye köy ve köylüsü tarım kentlerde yeni hayat düzenine girinceye kadar geçecek, süre için mevcut köylerin teşkilatlanmasını demokrasimizin sıhhat ve kuvvete kavuşması için gerekli görürüz.

-Bölge özelliklerine göre, uygun sayıda köyü, köy birlikleri, köy federasyonları, köy federasyonlarını köy konfederasyonu halinde teşkilâtlandıracağız.

-Tarım kentlerinde bölgelerin özelliklerine göre tarım deneme ıslah ve üretme istasyonları açacak, ziraatçıya muhtaç olduğu her türlü hububat ve yem nebatları tohumlarını tedarik etmeyi ziraatçıya, ziraat ve zirai aletler işletme, tamir kursları açmayı Türkiye şartları içinde bir devlet ödevi kabul eder.

-Ziraat aletleri sanayinin ve tamir atölyelerinin ihtiyacı karşılayacak genişlikte kurulmasını sağlamak, ziraat aletleri ticaretinin ziraatçıyı ezen, verimi düşen gidişine mâni tedbirler almak devletin ödevidir. Devlet, tarım ürünlerinin kıymetlenmesi için tarım ürünleri sanayinin kurulmasını teşvik, tanzim ve iştirak eder.

-Hayvancılığı zirai ekonominin Türkiye halkının beslenmesi ve ziraatçının refahı ile ilgili ana konusu olarak görürüz. Türkiye ziraatçılarının mühim sayıda hayvanı olmakla beraber her türünden istifade gayet mahduttur. Bu hayvanların bakım, beslenmeye barınma şartları kötüdür. Bu sebeple verimleri düşüktür.

-Hayvan cinslerinin ıslahı, meraların ıslahı ile ahır ve besi hayvancılığının inkişafı, devlet teşvik yardım ve teşebbüsünü gerektiren faaliyetler olacaktır. Partinin, ziraat hayvanları mülkiyetinde konusunda görüşü, siyasi, içtimai, iktisadi istikrar ve refah amacına bağlı aile işletmesi istihsal ünitesi ana görüşüne uygundur. Devlet, hayvancılığın için araştırma enstitüleri, suni tohumlama istasyonları ve emsali tesisler kurar. İlmi bilgi, tecrübe ve teknik imkânlarını halka yararlı kılar.

-Devlet kümes hayvancılığının ev ve köy ekonomisi hudutlarını aşmayan bugünkü mühmel durumdan çıkarılması ve memleket çapında geniş çiftlikler halinde yetiştirilmesi, iç pazar ihtiyaçlarının karşılanması ile beraber ihraç imkânları sağlayacak

seviyede üretim hedeflerine ulaşılması gayretlerini destekleyecektir. Arıcılık devlet yardımı görecektir.

-Su ürünleri sahasında Türkiye halkının daha iyi beslenmesi ve refahı için, geniş imkânlar görürüz. Su ürünlerimizin sağlayabileceği gelir, ihracat sınai kalkınmamız için önemli bir döviz kaynağı olacaktır.

-Halen geniş, zengin su ürünü kaynaklarımızdan istifade gayet mahdut, son derece yetersizdir. İptidâî işletme yanında bu ürün kaynaklarının tahrip eden işletmecilik de vardır. İstihsal ve istihlâk gayet düşüktür.

-Su ürünleri müstahsilinin, balıkçıların teşkilatlanması, donatılması, Balıkçılık Meslek Liseleri, Enstitüleri kurulmak suretiyle eğitilmesi ürün ve emeklerinin hak değerinde değerlendirilmesi, devlet yardım ve himayesini gerektirmektedir. İstihsal artırılmalı, istihlâke saha açılmalıdır. Türkiye halkı su ürünlerini ucuz ve devamlı taze veya konserve yiyebilmelidir. Devlet bunun için gerekli teşkilatı kurmak, tedbirleri almakla ödevlidir.

Sanayi Politikamız

-Yaşadığımız çağda hâkim hayat ve cemiyet düzeni modern teknik ve endüstrinin tayin ettiği düzendir. Yaşanan çağa endüstri devrimi ile girilmiştir. Endüstri çağı insanlığın üçüncü evrimidir. Bugünkü dünya düzeninde bir Millet için bağımsız, hür, ileri, gelişmiş güçlü, zengin, müreffeh olmak modern sanayi düzeninde teşkilatlı bulunmak demektir. Fakir geri az gelişmiş, yarı sömürge düzeninde olmak sanayileşmemiş geri ziraî yapıda kalmış bulunmaktadır.

-Biz atom-feza çağının açıldığı bir dönemde mahvolmaktan kurtulmak, bağımsız bir millet olarak yaşayabilmek, iktisadi, içtimai bünye geriliğinin yarattığı kitlevi işsizliği, yokluğu yenebilmek, ülke ve halkın varlığını en verimli şekilde değerlendirebilmek, refah çağa girebilmek için sanayi devrimini yurdumuzda süratle gerçekleştirmeyi modern bir istihsal düzeni kurmayı temel vazife sayıyoruz. Bu amaçla Millet yeniden teşkilatlandırılacak, Türkiye halkının ve ekonomisinin toprağa ve ziraata bağlı genel yapısı değiştirilecektir.

- Tarım toplumu ve ekonomi tipinden endüstriyel düzene geçiş, sanayi devrimi radikal uygulama isteyen bir planla gerçekleştirilecektir. Geleceğin Türkiye'si nüfusunun yüzde seksen beşi yeniden kurulmuş şehirlerde yaşayan bir sanayi devleti olacaktır. Sanayi kuruluş, teşkilatlanma ve kalkınmanın nazımı devlet olacaktır.

-Yeraltı maden servetlerinin petrolün işletilmesinde, enerjide, ağır sanayide, harp ve atom sanayinde devlet işletmeciliği esastır.

-Türkiye'yi geçici bir siyasi, iktisadi kombinezonun bir parçası, bir tabii telakki ederek yapılacak gelişme planına karşıyız. Sanayileşme plan ve hareketini büyük sanayi devleti olma amacına mutlaka gerçekleştirecek şekilde yürüteceğiz.

-Eğitim, zirai yapıdan sanayiye geçişin ön ve temel meselesidir. Ziraat sahaları üzerindeki milyonluk kitleler halindeki eğitimsiz, ihtisassız kol gücünün ileri tekniğin istediği bilgi ve ihtisası, toplu çalışma terbiyesin; ifade eden kalifiye işçi, teknisyen, mühendis, idareci haline getirilmesi, sanayi hayat tarzının temellerini kuracaktır.

-Süratli sanayileşmenin gerektirdiği her çeşit mesleki ve teknik eleman, mesleki ve teknik eğitim seferberliği ile işgücünün eğitilmesi ile temin edilecektir.

-Üretmeden tüketen işsiz, yarı işsiz, ihtisassız emek, iş için seferber edilecek ve toplu iş içinde eğitilecektir. Toplu emeğin ziraat, inşaat ve ziraat endüstri işlerinde çalışmaları, sınıai hayat tarzı ve çalışma düzeni için bir staj olacak, sınıai kuruluş için gerekli gelir artışı ve yatırım imkânlarını da sağlayacaktır.

-Türkiye'nin sanayileşmesi, Türkiye'nin kalkınma ve yükselmesi öncelik ve özellikle Türk Milletinin emeği ile gerçekleştirilecektir. Bu emek, kadri bilinen, bedeli ödenen, ilmî olarak yönetilen ve değerlendirilen emek olacaktır.

-İktisadi devlet teşekkülleri yeniden teşkilatlandırılacaktır. Rasyonel, randımanlı çalışmaları temin edilecektir. Mevcut teşekküllerin, sanayileşme hareketinin genel planının tayin edeceği hedef ve seviyelere ulaşmaları temin edilecektir.

-Anayasanın vazettiği karma ekonomi ilkelerinin tam olarak uygulanması sağlanacaktır. Özel teşebbüse, Milli Kalkınma ve sanayileşme genel planına uygun hizmet imkânı açılacaktır. Modern sanayi düzenine geçilinceye kadar hatta geçildikten

sonra da zanaatkâr ve küçük esnaf Millet ve milli ekonomi içinde önemli bir varlık olarak bulunacaktır. En ileri bir sanayileşme halinde dahi, ziraatta kalan nüfus, ziraat işin mevsimlere bağlılığı dolayısıyla boş zamana sahip bulunacaktır. Bu sebeple, el sanatlarını korumak ve yaymak bir devlet ödevidir.

-İktisadi ve içtimai politikamız bir istikrar unsuru olacak, küçük esnaf ve sanatkârı korumağa yönelecektir. Küçük esnaf sanatkârın teşkilatlanmasına yardımcı olunacaktır. Şehirlerde küçük esnaf için sanayi siteleri inşa edilecektir. Küçük esnaf ve sanatkârın yeterli kredi imkânlarına ulaşmaları, sosyal sigortadan faydalanmaları temin edilecektir.

Ticaret Politikamız

-Ticaret politikasının ana prensibi üreticiden tüketiciye mal ve hizmet akımını taraflar için en yararlı şekilde düzenlemektir. Bu akımı temin eden hizmet süratli ve ucuz olmalıdır. Bu hizmete, ticarete suni zorluk yaratılmamalıdır. Hizmetin emniyet ve istikrar içinde cereyanı sağlanmalıdır.

-Ticarette iş ahlakını zedeleyen davranışlara önleyici ve iş hayatını her türlü spekülasyon ve borsa oyunlarına karşı koruyucu tedbirler alınacaktır. Ticaret erbabının mesleki gayelerine, iş hayatlarına, sosyal meselelerine cevap vermeyen esnaf dernek ve birliklerinin ticaretçe sanayi odalarının ihtiyacı karşılayacak kuruluşlara ulaşmaları temin edilecektir.

- Cihan ekonomisi ile milli ekonominin münasebeti, kalkınma çaba ve plânının yürütme ve gerçekleşmesinde birinci planda müessir bir faktördür. Devlet, millî re-organizasyonun, tarımda modernizasyonun, sanayileşmenin, topyekûn millî kalkınmanın plana uygun sıhhat ve süratle gerçekleşebilmesi için millî ekonominin dünya ekonomisi ile münasebetini, dış ticareti plân amaç ve hedeflerine uygun tanzimle ödevlidir. Bunun için gerekli tedbirleri alır.

-İthalatta hedefimiz ithal ihtiyaçlarımızın isabetli tespiti, ithalatın ihtiyaç anında kalkınma plânı emrine ve üreticinin eline geçmesinin teminidir. İhraç mallarımız mahdut kalemlere inhisar etmektedir. Genellikle ham maddeler ve tarım ürünleridir.

İhracatımızın pazar güvenliği yoktur. Dış pazarda fiyatları büyük sanayi ülkeleri tayin etmektedir.

-Bu hal devamlı dış ticaret açığı vermemize ve Türk üreticisinin mal ve emeğinin gerçek değerini bulamamasına, ülkemizin sömürülmesine yol açmaktadır. Dış ticaret açığının kapatılması için etkili tedbirler alınacaktır. Millî üretimin iç ve dış pazarlarda standart tipler haline getirilmesi, belirli vasıflarda sürülmesi, kalite kontrolü sağlanacaktır. İhracat hacminin artırılması, ihracat mallarımızın Pazar güvenliğine kavuşturulması ve değer fiyatını bulması temin edilecektir.

-İhracatımızın ham madde ve tarım ürünlerinden işlenmiş maddelere ve sanayi mamullerine dönüşü süratle gerçekleştirilecektir. Özellikle Ortadoğu ile ticarî ilişkilerimiz bu yönde geliştirilecektir. Dış ticaret rejimini ve rejimin tatbikiyle ilgili teşkilatın tespit edilen hedeflere uygun düzenlenmesi sağlanacaktır.

Sağlık Politikamız

-Bizce aziz olan insandır. Millî varlık ve istikbalimizin en kıymetli ve temel unsuru olan insanı ve onun sağlık işlerini toptan ele alacağız. Vatandaşın beden ve ruh sağlığı için doğum öncesinden başlayarak ihtiyarlık çağı sonuna kadar toplumun himayesi ve teminatı altında bulunmasını zaruri görüyoruz.

-Vatandaşın hayat ve sağlığı ticarete konu olamaz. Sağlık hizmeti hekimlik ve eczacılık bütün yurttta sosyalleştirilecektir. Halkın tümüne parasız sağlık hizmeti temin devlet ödevi olacaktır. Gerek koruyucu, gerek tedavi edici bütün sıhhi tesis ve tedbirler devletçe yurt çapında ikmal edilecektir.

-Sağlık hizmetlerinin yurt sathına dengeli dağılımı temin edilecektir. Serbest sağlık ve serbest sıhhi kurumlar hizmetleri kanunla tanzim edilecektir. Şehir ve kasaba hastanelerinde köylü yurtttaşa yeterli nispette yatak tahsis edilecektir. Türkiye'nin yeni yerleşme düzenine geçilinceye, temel tesisler kuruluncaya kadar geçecek süre için köylerin sağlık hizmetinin devamlı hizmette bulunan seyyar sıhhi ekiplerle ebe, sağlık memuru, doktor karşılanması temin edilecektir.

-Verem, frengi, trahom, sıtma ve benzeri hastalıkları süratle yenecek bir sağlık mücadelesi yürütülecektir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı münhasıran sağlık işleriyle ilgilenecek, Sağlık Bakanlığı olarak hizmet görecektir.

-Sosyal yardım işlerini ve sıhhatli, istikrarlı sağlam bir toplum düzeni kurulması hizmetini yürütecek bir Sosyal İşler Bakanlığı kurulacaktır. Emekli Sandığı, İşçi Sigortaları Kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumu ve benzeri teşekküller bütün hak ve sorumluluklarıyla Sosyal İşler Bakanlığına bağlanacaktır.

Mali Politikamız

-Mali siyasetimizin temeli milletçe yeniden teşkilatlanma, millî kalkınma için gerekli imkânları yaratmaktır. Milletın hayatı ve kaderi, idari hükümet zihniyetine, yıllık masraf bütçelerine veya seçim devrelerinin siyasi hesaplarına bağlanamaz.

-Millet ve ülkenin imkân ve potansiyeline dayanan, bu imkân ve potansiyelin tümünü milletçe kalkınma için süratle plan amaç ve hedeflerine uygun olarak harekete geçirilecek politika ve teknikler takip edilecektir. Para, kredi, sermaye piyasası bu amaca uygun olarak tanzim edilecektir.

-Sermaye piyasasının teşekkülünü ve şirketleşmede küçük sermayenin güvenliğini sağlamak devletin ödevidir. Türkiye'de yaşayan ve kazanan her vatandaşın devlet masraflarına iştirakinin ve iktidarları ile uyuşan vergi ödemesinin bir namus ve vatan borcu olduğuna inanıyor ve bu şuuru kuvvetlendirmek istiyoruz. Mevcut vergi sistemini ıslah edeceğiz. Vergi reformu ile yurttaşın millet hizmetine, servet ve kazancına, iktidarına uygun iştirakini temin edeceğiz. Yoksul ve dar gelirli vatandaşın, asgari geçim hadlerine tekabül eden kazanç ve gelirlerden vergi alınmayacaktır.

-Devlet giderlerinde ve millet hayatında tasarrufu arttıracak bir anlayışı hâkim kılacağız. Devlet daire ve teşkilatında ve hizmetinde lüks ve israfa son vereceğiz. Millet hayatında lüksü, lüks tüketimi vergilendireceğiz. Milli kalkınma planı özellik ve öncelikle Türk Milletinin mali imkânlarına dayanacak ve tüm adalet ülküsünü gerçekleştirme yönünde bulunacaktır.

Ulaştırma Politikamız

-Ulaştırma sistemini devletin can damarı, millet ve ülke bütünlüğünün, hayat ve kader birliğinin temel aracı kabul ederiz. Tarım reformu, tarım kentlerinin inşası, sanayileşme, şehirleşme, yeni şehirlerin kuruluşu, milletin modern çağ teknik ve hayat tarzının icaplarına göre teşkilatlanması, Türkiye halkının Türkiye'ye yeniden yerleşmesi olacaktır.

-Yeni sanayi, ticaret, tarım merkezleri iş ve iskân sahaları birbirine geniş düzenli, kesiksiz bir ulaştırma ağıyla bağlanacaktır. Ulaştırma sistemi, karayolları, demiryolları, hava ve deniz yolları, limanlar, hava alanları, terminaller, depolar, antrepolar ihtiyacı karşılayacak bir yeterliğe ulaştırılacaktır.

-Yurttaşın, ülkenin her yöresine huzur ve emniyetle süratli ve ucuz ulaşımı sağlanacaktır. Karayolu ağının yurdun bütün iskân sahalarına ulaşması esastır. Karayolu ağı içinde, yurdun en uzak yöreleri ve iktisadi merkezleri arasındaki ulaşımı zaman ve mesafe yönünden karayolları üzerinde ulaşılabilen sürate uygun olarak kısaltan çok yüksek vasırlı bir ana şebeke inşa edilecektir.

-Devlet Demiryolları şebekesi düzenlenip ve takviye edilecektir. Yeniden teşkilatlanma ile rasyonel, randımanlı çalışma temin edilecektir. Devlet Denizyolları İşletmesi yeniden teşkilatlandırılarak hizmet ağı geliştirilecektir.

-Türkiye bir deniz ülkesidir. Atıl emek gücüne, deniz ulaşım sahasında geniş hizmet ve servet imkânları açılacaktır. Deniz ticaret filosu, özellikle şilepçilik takviye edilecektir. Hava yolları işletmesi hizmeti ıslah edilecek ve geliştirilecektir.

-Ağır sanayinin gelişmesine uygun olarak gemi ve Türk standartlarına uygun kara motorlu taşıtlarının inşa ve imaline geçilecektir. Ulaşım ağı üzerinde kullanılan malzemenin, taşıt ve nakil araçlarının yüksek vasıflarda bulunması için tedbirler alınacaktır.

-Köy ve kent yolları devlet kara yolları sistemi içinde mütalaa edilecek, süratle ikmal için gerekli imkânlar yaratılacaktır.

-Akarsu sisteminin tanzimi, büyük suların yataklarının temizlenmesi, kanalların açılmasıyla akarsular üzerinde ulaşım ve nakliyat imkânı geliştirilecektir. Haber ulaştırma ağ ve hizmeti P.T.T geliştirilecektir. Bütün köylerin, kentlerin toplu iskan mahallerinin haber ulaşım sistemine girmesi temin edilecektir. Şehirlerin, kentlerin telli telsiz telgraf, telefon ihtiyaçları karşılanacaktır.

Turizm Politikamız

-Türkiye'nin tarih ve tabiat servetlerinde milletçe kalkınma ve refahımız için geniş imkânlar görüyoruz. İç turizm yurttaşın kendi yurdunu daha iyi tanınmasına, tümüne candan bağlanmasına Türkiyelilerin birbirlerini daha iyi tanınmasına, sevmesine halk kitlelerini eylemesine dinlenmesine iş imkânlarının artmasına imkân verecektir.

-Devlet iç turizmi teşvik için imkânlar yaratacak tesisler kuracak, kurduracaktır. Tarihi ve tabii güzelliklerin, turizm sahalarının halk hizmetinde kalması esastır. Devlet ve milletçe yurda yabancı turist getirilmesi için tedbirler alınacak imkânlar sağlanacaktır.

-Turizm için uygun mevsim genellikle tatil aylarıdır. Memleket çapında oteller, kamplar, moteller, dinlenme yerleri vs. hizmet tesisleri inşası için tedbirler alınmakla birlikte mevcut binalardan azami istifade için imkânlar hazırlanacaktır. Okulların, kışlaların, tatil aylarında bu binalarda yapılacak ek tesisler ve hizmet elemanlarıyla yerli turistlere, halka ve turistlere tahsisi imkânları araştırılacaktır.

Çalışma Hayatı, İş ve İşçi ile İlgili Politik Yaklaşımımız

-Kutlu olan insandır. Her yurttaşın insanlık onuruna uygun seviye ve imkân içinde yaşaması, yaşatılması esastır. Bu, çalışmakla, iktisadî ve sosyal hayatın adalet ve tam çalışma esasına göre düzenlenmesiyle gerçekleşir.

-Çalışma her yurttaşın hakkı ve ödevidir. Türkiye'nin ve Türk Milletinin büyük derdi ezici yokluk ve sefaletin amili iktisadî hayatın düzensizliği kitlevi işsizliktir. Devlet her işsize iş bulmak mecburiyetindedir. Bu iş yurttaşın yaşına, gücüne, cinsiyetine uygun iş olacaktır.

-Çocuklar, gençler, kadınlar çalışma şartlarından özel olarak korunacaktır. Devletin her işsiz yurttaşa iş bulması ödevi oluruna bırakılamaz, ertelenemez. Devlet maddi manevi bütün imkânlarını seferber ederek işsizliği en kısa zamanda yenmelidir.

-Devlet bütün işçileri kapsayan bir işsizlik sigortası kurmak ödevidir. Hastalık, kazası, analık, malullük, ölüm ve işsizlik sigortasına bütün işçiler bağlanacaktır. Bu sigorta kolları yeniden düzenlenecektir. Her işçi ve ailesi gelecek endişesinden kurtarılacaktır.

-İşletmecilikte devlet sektörü ile özel sektör arasında iş emniyeti ve çalışma şartları bakımlarından mevcut farkları kaldıracğız. Çalışan her yurttaşın yaptığı işe uygun ve insan gibi yaşamasını sağlayacak adil bir ücret alması, emeğın hak değerini bulması esastır. Türkiye şartları içinde tespit edilen makul, makbul asgari yaşama seviyesini sağlayan taban ücretin altına düşülmesine müsaade edilmeyecektir. İşçi ücretlerinin işletmeler arası rekabetten zarara uğramasını önleyeceğiz.

-Geçim şartları ağırlaşp fiyatlar yükseldikçe taban ücrette kendiliğinden o nispette artırılabacaktır. Bu artış emekli olmuş işçilerin aylıklarına da teşmil edilecektir. İşçilerin iş yeri idaresine iştirakini zaruri buluyoruz. Kalitenin yükseltilmesi, üretimin arttırılması, işçinin işi daha fazla sevmesi, iş yerinde huzur ve iş barışını hâkim kılınması için gerekli tedbirleri alınacaktır.

-Üretim ve randımanı artırıcı, kalite yükseltici, iş ağırlığını giderici ve benzeri hallerde buluş sahibi başarılı çalışma değerlendirilecektir.

-İşçinin kazandığı parayı değerlendirme, satın alma gücünü artırma ve ihtiyaçlarını daha kolay ve müsait şartlarla karşılamak için *İşçi Yardımlaşma Kurumu* Kurulacaktır. İşçinin eğitimi için tedbirler alınacaktır. İş öncesi ve toplu iş içinde eğitim imkânları sağlanacaktır.

-Her çalışan dinlenme hakkına sahiptir. Hafta, bayram tatilleri ve yıllık izin ücretlidir. Yıllık izin 30 gündür. Devletin, işçi ve işveren Sendikalarını işçinin tatil ve izinlerini dinlendirici ve faydalı geçmesi için tedbirler almasını istiyoruz.

-Biz, işçinin hür teşkilatlanmasını demokrasimiz için en güçlü bir teminat görürüz. İşçinin teşkilatlanmasında beynelmilel normlara uygun tespit edilecek iş kollarında kuvvetli sendikaları uygun buluruz.

-Köylünün, işçinin, esnafın, memurun, çeşitli meslek mensuplarının mesleki teşkilatlanmalarını ve haklarını korumada müessir olmalarını sağlayacak imkânları hazırlayacağız.

-Partimiz Anayasamızın demokratik sosyal ruhuna uygun olarak hür sendikacılığın toplu sözleşme ve grev hukukunun koruyucusu olacaktır. Partimiz Türk işçisinin yabancı ülkelerde çeşitli sıkıntılara katlanmasından üzüntü duyar. Çalışmak isteyen her yurttaş iş bulma ödevinde olan devletin yeterli iş imkânı yaratıncaya kadar yabancı ülkelerde çalışan işçilerimizin bütün haklarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması için müessir tedbirler alınmasını ister.

Barınma ve İskân Politikamız

-Türkiye halkı kendi yurduna, yuvasına, Türkiye'ye henüz çağdaş anlamda tam yerleşmiş sayılamaz. Nüfusun yurt sathına dağılışı iktisadî içtimai kültürel gelişme ve kalkınmayı güçleştiren hatta imkânsızlaştıran bir düzensizlik içindedir. Nüfusun dörtte üçü köylerdedir. Bu köyler modern çağın köyleri olmaktan uzaktır.

-Şehirlerimiz de modern çağ ekonomisine şehircilik ilim ve tekniğine göre kontrollü, düzenli inkişaf etmekten uzaktır. Köyde ve şehirde binaların büyük çoğunluğu sıhhi teknik ve estetik bakımdan kötüdür. İptidaidir, ihtiyaçları karşılamaktan uzaktırlar, maliyetleri yüksek, inşaları israflıdır.

-Kasabada ve şehirde ailelerin çoğunluğu bir yurt, yuva, kendilerine ait bir meskenin sahibi değildir. Otuz milyon Türk'ün barındığı beş milyona yakın meskenin büyük çoğunluğu, kuru çamur (kerpiç), moloz taş, toprak damlı, loş nemli köy evi veya derme çatma gecekondur. Bu hal, Türk yöneticilerine Türk yurt sevenlerine ıstırap ve utanç vericidir.

-Türkiye halkı, yurduna yeniden yerleşmeye, yerleştirilmeye muhtaç durumdadır. Halk, yurt yuva sahibi kılınacaktır. Millet in gelecekteki gelişim, yaşama, yerleşme düzeni dikkate alınarak memleket çapında bir imar ve inşaa seferberliğine girişilecektir.

-Çamur, izbe yığını köyler, derme-çatma gecekondu, teneke mahalleler, yeni yerleşme sahalarında mamureler halinde inşa edilecektir. Köylülerimizin, yakın gelecekte yeni inşa edilecek modern tarım kentlerini yurt edinebilmeleri için imkânlar sağlanacaktır.

-Şehirlerin başıboş gelişimi önlenerek, mevcut şehirler imar edilecek, gecekondu sefalet hanelerinin yerlerini bahçeli apartmanlar topluluğu, işçi, esnaf, memur mahalleleri alacaktır. Yeni şehirler inşa edilecektir.

-Anayasanın, aile Türk toplumunun temelidir, emri bu temeli koruyacak maddi ve manevi huzur içinde tutacak şartları hazırlamakla mana ve değer kazanır. Her Türk ailesinin süratle sağlam, sıhhi güzel ihtiyaçları karşılayan bir meskene, eve sahip kılınması şarttır.

-Devlet, bunun için imkânları teminle görevlidir. Yerleşme, imar, inşa işi yurt ve millet çapında devletçe planlanacak, düzenlenecek, tapu ve kadastro hizmet ve mevzuatı bu görüş ve ödevin şumulüne göre ele alınacaktır. Arsa, arazi spekülasyonu önlenecektir. Genel planlama, malzeme, zaman ve emek israfını önleyecektir.

-Devlet genel plan ve yürütümü ile küçük tasarrufların, mesken sahibi olma için didinen ailelerin varlıklarının kendi yararlarına en verimli kullanılmasını temin edecektir. Yurt çapında yerleşmek, imar, inşa işinin gerektirdiği inşa sanayini kurmak için, millet varlık ve imkânlarını değerlendirmek devlet ödevidir.

-Memleketin muhtelif bölgelerinin özelliklerini ve iklim şartlarını göz önünde tutarak inşaatta kullanacakları her türlü yapı malzemelerinin tespiti, standardizasyonu sağlanacaktır. Prefabrik inşaat sanayi kurulacaktır.

-Her iskân ünitesinde başıboş inşaata son verilecektir. Belirli plânlara ve tespit edilen millî standartlara uygun inşaata kolaylık ve imkân sağlanacaktır.

-Devlet hürriyeti ve Türkiye'yi seçerek gelen eski vatandaşlarının bütün meselelerini süratle çözümleyecek bir iskân hizmet ve politikası takip edecektir.

-Göçmenlerin hakları, milletlerarası hukuk çerçevesinde, müessir bir şekilde korunacak yurt, ev, iş sahibi olmaları sağlanacaktır

EK-II

CKMP MECLİS VE RADYO
KONUŞMALARI, BASIN BÜLTENLERİ

CKMP Yozgat Milletvekili Mustafa Kepir'in 15.02.1963 Tarihli Meclis Konuşması*

CKMP adına önemli görevlerde bulunmuş kişilerin Mecliste, Basın Karşısında ve Radyo da önemli gündemler ile ilgili konuşmaları partinin siyasi duruşunu göstermesi bakımından önem kazanmaktadır. Bu faaliyetlerden önemlileri şunlardır.

CKMP Grubu adına Yozgat Milletvekili Mustafa Kepir;

Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçesi hakkında, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Meclis Grubu adına görüşlerimizi arz etmek üzere, huzurunuzda gelmiş bulunuyorum.

Sayın milletvekilleri; Anayasamızın 36.maddesinin birinci fıkrası " Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir" diyor. Türk vatandaşının, gayrimenkulü müteallik mülkiyet haklarını, huzur ile kullanabilmesi, ondan azami verimi elde etmek için, emek ve para yatırımı yapabilmesi; o gayrimenkule, her türlü ihtilâf ve endişeden uzak olarak, sahip olması halinde mümkündür.

Hukukun bahis ve Devletin mevzu kanunlarla müdafaa ve muhafaza etmediği bir gayrimenkulden, ne fert ne de milli gelire katılacak hisse bakımından cemiyet istifade edemez. Anarşizmin ya da komünizmin hâkim olmadığı ziraat memleketlerinde, milli gelirin belkemiğini, bir sabit sermaye mahiyetinde olan gayrimenkulün, sahipleri tarafından harcanacak gayret ve yatırımlar teşkil eder.

Şu anda bütçesi müzakere edilen "Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü" bu çapta bir hukuk, huzur ve verim müessesesini, Devlet adına nizamlayan bir temelli kurumdur. Adından da anlaşılacağı üzere, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünün iki ana vazifesi vardır:

1. Gayrimenkule ait akit ve tescil işlerini yapmak, yani hak sahibine tapusunu verip sicilini muhafaza etmek,

* KAYNAK: **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**; TBMM Arşivi, C. 12, Ankara 1963, s. 601-603.

2. Kadastro faaliyetlerinde bulunmak, yani gayrimenkulün teknik ve hukuki durumunu tespit ederek hak sahiplerinin kimler olduğunu belirtmektir

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü bu çok mühim hizmetleri, kara ve hava çalışmalarının imtizacıyla sağlar. Çağdaş milletlerin çok haklı olarak büyük önem verdikleri hava çalışmaları, karada çalışmalardan, zaman, emek ve masraf bakımından 3 misli az ve verim yönünden ise 3 misli fazladır.

Bu gerçeği idrak eden Genel Müdürlük de hayli zamandan beri “Fotogrametri” denilen bu yolda ve muvaffakiyetle çalışmaktadır. Ancak üzüntü ile ifade etmek isteriz ki, bu modern metotla yapılmış olan haritalardan; halen 34 milyon dönümlük bir sahayı kaplayan kısmında kadastro faaliyetine geçilmemiş bu sahanın mütehasıs personeli, henüz haritası yapılmamış olan bölgelere ve yer çalışmalarına sevk edilmiştir. Bu hatadan süratle dönülmesini ve yapılmış masrafların heba edilmemesini ehemmiyetle rica ederiz.

Sayın milletvekilleri;

Türkiye'de tapu kadastro dâvasının milli kalkınmamızdaki önemli mevkiini takdir eden Devlet Planlama Teşkilatı, 5 yıllık kalkınma planının tapu kadastroya ayrılan bölümünde:

a. Türkiye kadastro sununun 20 yılda ikmal edileceğini tahmin ve bu hedefe ulaşabilmek için de;

b. Halen şehir kadastrolarında yılda 35 bin parsel olan verimin 150 bin parsel, arazi yani köy kadastrounda ise halen 5 milyon dönüm olan verimin 23 milyon dönüme çıkarılmasının lazım geldiğine işaretle,

c. Bu verimin Fotogrametri metotlarıyla sağlanacağını hesap ve Genel Müdürlük bütçesinin 1963 yılı tatbikatı için 94 milyon küsur liranın konmasını tavsiye etmiştir. Fakat esefle işaret etmek isteriz ki, daha ilk hamlede, Devlet Planlama Teşkilatının tavsiye ettiği 94 milyon lira yerine, bunun 17 milyon lira eksiki olan 77 milyon küsur lira ancak tahsis edilebilmiştir.

Muhterem arkadaşlarım, kadastro işlerimiz bugün biri şehir kadastrusu, diğeri arazi kadastrusu olmak üzere iki koldan yürütülmektedir.

Arazi kadastrusu 5602 sayılı Kanunun; şehir kadastrusu ise 2613 sayılı Kanunun tayin ettiği statüler içinde tedvir edilmektedir. Filhakika, köy ve nahiye sınırları içinde bulunan gayrimenkulün kadastrusu "Arazi kadastrusu" diğeri adıyla tapulama rejimine tabi tutulmakta, şehir kadastrusu ise, adı üstünde belediyeler sınırı içinde bulunan arsalara tatbik edilmektedir.

Maliyetleri itibariyle tamamen yekdiğerinin aynı olan bir mevzuun, iki ayrı kanunla yönetilmesi mantıken izahı güç bir manzara arz etmektedir. Gayrimenkulün reel değerler bakımından farklı oluşu vehleten hatıra gelmekte ise de, belediye sınırlarının mutlak bir kıymet ölçüsü olarak kabulü zannetmiyoruz ki, realitelere tetabuk edebilsin.

Belediye sınırları dışında, fakat şehir planları içinde öyle arazi veya arsalar vardır ki, her hangi bir belediyenin sınırı içindeki araziden kat kat üstün fiyatlarla kapışılmaktadır. Binaenaleyh çağdaş milletlerin hemen hemen hiçbirinde tatbik edilmeyen bu sakim yolun derhal terk edilerek, ilmin, tecrübenin ve memleket realitelerinin icaplarına uygun ve kadastro değişikliklerinin ne suretle giderilebileceği cihetini de muhtevi bir kanun tasarısının hazırlanmasını ve Büyük Meclise şevkini temenni ve ehemmiyetle tavsiye ederiz. Ayrıca, halen yürürlükte olan her iki kanununda kifayetsizliği, Devlet Planlama Teşkilatınca kabul ve süratle ıslahı 5 yıllık kalkınma planında temenni edilmiş bulunmaktadır.

Nasıl temenni edilmesin ki, mesela İstanbul'da bu kanunlara göre ayrı ayrı yapılmış olan kadastro haritalarının evvela birbirleriyle sonra da hiçbirini şehir haritalarıyla birleştirmek mümkün olamamaktadır. Bu suretle hizmetlilerin gayretlerini destekleyici değil köstekleyici olan bu biraz da komik görünümlü duruma son verilmesini tekraren ve teyide rica etmekteyiz.

Sayın milletvekilleri,

Dün Başbakanlık bütçesinin müzakeresi vesilesiyle de arz ettiğim üzere Devlet, kendisine mevdu hizmetleri, kadrosundaki personelle yürütür, personel kifayetli, personel hizmette verimli, personel şahsiyetli ise, Devlet kifayetli, Devlet verimli, Devlet şahsiyetli olur ve halka hürmet ve itimat telkin eder. Bütün Devlet teşkilatında olduğu

gibi bu çok mühim müessesemizde de ehliyetli, liyakatli ve bilhassa sağlam seciyeli hizmet erbabına şiddetle ihtiyacımız vardır. Bu da mesleki cazip bir hale getirmekle, cidden büyük mahrumiyetler içinde vazife gören memurların maddeten ve manen tatmin edilmesi ile mümkün olabilir.

Bugün Tapu ve Kadastro teşkilatımızda takriben 6500 hizmetli personel vardır. Bunlardan 153'ü yüksek tahsillidir. Niçin? Çünkü "Külfete eşit nimet prensibi" maalesef bu müessesemize de girememiştir ve meslek cazip hale getirilememiştir.

Halen, Genel Müdürlük hesabına, harita mühendisliği, Hukuk, Siyasal Bilgiler okul ve fakültelerinde tahsil etmekte olan 128 gencin mevcudiyeti, ayrıca bu yıl bütçesinin 476. bölümüne tekâmül kursu görecektür memurlar için 200 bin liralık bir miktarın ilave edilmiş bulunması ümit ve memnuniyet verici ise de konunun ehemmiyet ve şumulü karşısında bütün bu tedbirlerin kifayetsizliği de aşikârdır.

Muhterem arkadaşlarım;

Bugün şehir haritalarıyla kadastro haritaları arasındaki farklar dolayısıyla imar plânları tatbik edilememektedir. Diğer taraftan bütün kadastro haritalarının tashihi, ancak, Mahkeme kararıyla mümkün olabilmekte ve işler uzamakta ve sürüncemede kalmaktadır. Bu sebeple, yanlışlıkların düzeltilmesi için, diğer memleketlerde olduğu gibi bir kadastro yenileme kanununa şiddetle ve acilen ihtiyaç vardır.

Teşkilat Kanununun biran evvel hazırlanmasına ve bu kanunda kadro ve terfi hususlarının ehemmiyetle göz önüne alınarak biraz evvel arz edildiği üzere meslekin cazip hale getirilmesi imkânlarının yer almasını bekliyoruz.

Çok mühim noktalardan birisi de şudur: Yapılan kadastro işleri kadastro müdürlükleri dışında hiçbir teknik kontrole tabi tutulmamaktadır. Bu sebeple birçok işler, tecvizi kabil olmayacak hatalarla tapuya intikal etmekte ve sonra da bunların tashihi mümkün olamamaktadır. Bu itibarla ikmal edilen kadastro haritalarının tapuya devrinden evvel, kontrollerini temin maksadıyla, Teftiş Heyetinin dışında ve Teftiş Heyetine paralel olarak bir teknik kontrol teşkilatının kurulması zaruridir.

Büyük bir vatandaş kütesini pek yakından ilgilendiren kat mülkiyetinin yeni esaslara bağlanması için Genel Müdürlükçe faaliyete geçildiği ve gerekli etütlerin tamamlanmış bulunduğu memnuniyetle öğrenilmiştir. Günün meselesi haline gelmiş olan bu konunun bir kanun tasarısı ile Meclise getirilmesini temenniye şayan görmekteyiz.

Sicil ve plânların muhafazası için tapu sicil teşkilâtı bulunan her yerde bir tapu arşiv binasına ihtiyaç ve zaruret vardır. Bu binaların günlük tapu muamelelerinden vatandaşa ağır gelmeyecek cüzi bir nispette ve kıymet üzerinden hare almak suretiyle mümkün olacağı kanısındayız. Nitekim ceza evlerinin inşaatında kullanılan fon, böyle bir mekanizmaya istinaden tesis edilmiştir.

Sayın arkadaşlarım, C.K.M.P. adına Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü bütçesi hakkındaki görüş ve temennilerimizi kısaca arz etmiş bulunuyorum. Bu bütçenin memleket ve milletimize hayırlı ve uğurlu, Genel Müdürlük için de başarılı olmasını temenni ederiz. Hürmetler. (Alkışlar).

CKMP Çorum Milletvekili Faruk Küreli'nin 15.02.1963 Tarihli Meclis Konuşması*

Sayın Başkan Muhterem arkadaşlar,

CKMP Meclis Grubu olarak Adalet Bakanlığı bütçesi hakkındaki görüşlerimizi takdim ediyoruz. Tenkit ve temennilerimize kuruluş, personel, teşkilat ve mevzuat sırasına göre başlayıp devam etmeyi sistematik yönden uygun bulduk. Adalet Bakanlığının merkez teşkilatı Osmanlı Devleti zamanından kalma yarım asırlık bir nizamnameye müstenittir. Taşra teşkilatı, hâkim teşkilatı kanunlarıyla kısmen de usul kanunlarındaki hükümlere dayanmaktadır.

Temyiz Mahkemesi teşkilatı ise hususi bir kanun gereğince kurulmuştur. Evvela tamamen kuruluşa müteallik bu hükümlerin ihtiyaç ve şartlara göre tedvin olunmuş bulunan merkez teşkilatı nizamnamesinin lağvedilip 20.asır Türkiye'sinin adli hizmet

* KAYNAK: **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**; TBMM Arşivi, C. 12, Ankara 1963, s. 688-692.

anlayışına tek bir teşkilat kanunu ile derlenip tevhit olunması, badema 50 sene öncesi ve faaliyet kapasitesine uygun olarak son Anayasa hükümlerinin de ışığı altında, yeni bir organizasyona ve ıslaha gidilmesini temenni etmekteyiz.

Son senelerde kaza hizmetinin vatandaşların ayağına götürülmesi gibi ulvi bir gayeyi temin için nahiye ve küçük kaza merkezlerinde ihdas olunan sulh hâkimliklerinin maalesef gayesine hizmet edemediğini işaretle fayda vardır.

İçtimai ve iktisadi şartları noksan bu yerlere tayin olunan hâkimlerimizin, birkaç ay sonra nakil veya istifa suretiyle ayrılmaları sebebiyle, kısa müddetlerle hizmete kavuşan bu mahaller daha hâkim, elindeki dosyaların muhtevasına nüfuz etmeden ayrıldığı için, vatandaş hizmetin ayağına gelmesinden sevinç duyacak yerde işinin bitmemesinden ve bir türlü hüküm istihsal edememekten ıstıraba duçar olmaktadır. Bugüne kadar ki tecrübeleri de nazara alarak mezkûr hâkimliklerden bir kısmı ihya bir kısmı ilga edilmelidir.

Kanunların bütün memlekette müstakar bir tatbikata kavuşmasını temin ve birinci derece mahkemelerinin hükümlerini nihai olarak tetkik etmek maksadına matuf bir içtihat mahkemesi olması lazım gelen, Temyiz Mahkemesinin iş itibariyle mahmul olup bati çalıştığı cümlenin malumudur.

Evvela mezkûr teşekkülün ıslah ve tevsii suretiyle temyiz sistemini, çabuk adalet prensibini tahakkuk ettirecek seviyeye yükseltilmesini acil ve zaruri görmekte, Saniyen, son senelerde Temyize alınan üyelerin seçiminde, mevzua yabancı unsurların müdahalesi sebebiyle, ilmî kifayeti noksan kişilerin maalesef bu yüksek organda tavgif olundukları inkârı gayri kabil bir vakiadır. Bu halin neticesidir ki, Yüksek mahkemenin kararları bir içtihatsızlık manzarası arz etmektedir. Yüksek Hâkimler Kurulu Kanunu mekanizması içerisinde yukarı ki mahzurların kısa zamanda giderilmesini ümit ve intizar etmekteyiz.

Muhterem arkadaşlar;

Adli Tıp Müessesesinden de bahsetmeyi lüzumlu gördük. Malumu Meclisinizdir. Bu teşekkül hakkın ve hakikatin tecellisi ve delillerin kıymetlendirilmesinde, Adliye teşkilâtına muavin ve müzahir tıbbi ve teknik bir müessesedir. Bugünkü haliyle İstanbul'da faaliyet göstermekte, lüzumu halinde mahkemeler, senelerce önceye ait

delilleri dosyası ile birlikte müesseseye göndere kaldıkları mütalaayı, icabında en ağır hükümlerin yegâne mesnedi ittihaz etmektedir. Delillerin yerinde, zamanında ve dumanı üstünde tetkikinin faydalarından "bahsetmeyi zait buluruz. Bu itibarla evvela vilayetlerden başlanmak suretiyle adli tabiplikler ihdasım ve zamanlamalı imkânların müsaadesi nispetinde teşmini temenni etmekteyiz.

Aziz arkadaşlar,

Bir bakıma sürat asrı olarak vasıflandırılan asrımızda adli hizmetlere nazaran çok daha az ehemmiyet arz eden, amme hizmetlerine motorlu vasıtalar tahsis olunurken, gerek cürmü meşhurlarda, gerekse ceza mahkemeleri keşiflerinde kullanılmak üzere savcılıklar emrine birer jip verilmesini hem hizmetin kemaliyle yürümesi, hem de bütçe tasarrufu yönlerinden elzem mütalaa etmekteyiz.

Nitekim bütçenin suç giderlerine konan 5 milyon lira ile yalnız bu sene 100 adet jip almak ve bunların şoför ücretleriyle akaryakıt masraflarını karşılamak mümkündür. Bu yola gidildiğinde 3-5 sene sonra bütün teşkilat birer jip'e sahip olacak, bütçenin bu kalemine konan masraflarda artan tempo ile tasarruf yapılacaktır. Ve nihayet Adliye Vekâleti dolayısıyla Devlet suç giderleri sebebiyle ezeli borçluluktan kurtulacak, vatandaş nezdinde itimat itibar kazanacaktır.

Değerli arkadaşlarım,

Teşkilat başlığı altında tenkit ettiğimiz bu kısmı bitirmeden Yüz yıllık siyasi tarihinizin hürriyetler ve Hukuk Devleti mücadelesinin ulvi bir semeresini teşkil eden ve Anayasaya bekçilik, hürriyetlere teminat olacak Anayasa Mahkemesi ile hâkimin tayinindeki her türlü yabancı tesirleri izale ve bu bahisteki acı hatıraları tarihe defnedecek olan Yüksek Hâkimler Kurulu gibi iki yüce organın faaliyete geçmiş bulunmasını, bu uğurda çileli mücadeleler vermiş bir siyasi teşekkül olarak tam bir mutluluk içinde kaydetmekten müstesna bir zevk duymaktayız. Şimdi, adli hizmetin personeli başlığı altında hulasa ettiğimiz ikinci kısma geçiyoruz.

Adaletin bihakkın tahakkuku ile alâkalı olarak hüküm makamını işgal eden hâkimlerin manevi evsafına büyük ehemmiyet izafe ediyoruz. Hâkimlerimizin büyük bir

ekseriyeti buhranlı devirlerimizde Türk hâkimine has feragat ve faziletin parlak imtihanını vermişlerdir. Bu mukaddes kürsüden onları kemali hürmetle selamlamayı ifası icap eden şerefli bir vecibe telakki ederiz.

Ancak, bu asil kadro içerisine cüzi nispette de olsa tesadüfen karışmış zayıf karakterlerin de bulunduğunu ifade, bu ulvi müesseseye dil uzatmak değil hakikatin emrini ifa telâkki olunmalıdır.

Muhterem arkadaşlar;

Yüksek Hâkimler Kurulunun ihdasına dair kanunun meriyete girmesiyle, vekâletin teftiş fonksiyonu da nihayet bulmuştur. Halen hâkimler hakkındaki şikayetler, mahalli en yüksek dereceli hâkimler vasıtasıyla tahkik ettirilmektedir. Kabul buyurulur ki, baremin yüksek derecesinde bulunmak, müfettiş veya muhakkikte bulunması icap eden ahlak, fazilet ve ehliyetler her zaman için karine teşkil etmez. Bu mahzurlu sistem kısa zamanda ıslah olunmazsa, güvenilir tek müessesemiz olan adliyenin de mukaddes yapısında rahneler açılacaktır.

Sayın arkadaşlar,

Muayyen maaşa vasıl olan hâkimlerimizin muvafakati olmadan başka yere nakledilmemeleri, mevzuatımızda coğrafi teminat müessesesini teşkil eder. Nazari olarak yüce bir maksadı temine matuf bu sistem tatbikatta suiistimal olunmaktadır.

Şöyle ki: Büyük merkezlere tayin olunan teminatlı hâkimi oradan ya ecel veya tekaütlük alabilir. Taşrada yerini beğenmiş teminatlı hâkimi ise o yerin hemşerisi olacak kadar yerli bir unsur haline gelmesine rağmen Devlet başka yere tayin edemez. Bu hal hâkime teminat olsa bile maalesef hakka teminat teşkil etmez. Bu sebeplerle sistemin özüne zarar gelmemek kaydıyla bir hâkimin ilelebet bir yerde kalmasının mahzurlarını da bertaraf edecek bir hal çaresinin bulunmasını temenni etmekteyiz.

Bu bahiste temas edilmesi icap eden bir husus da, hâkimlerimizin ilmi nosyonunu geliştirmek ve isabetli karar almalarını temin etmek üzere Temyiz Mahkemesi içtihatlarının bedelsiz olarak teşkilâta muntazaman tevzi edilmesini dilemek olacaktır.

Sayın arkadaşlar,

Konuşmamın ceza evleri ve infaz sistemine müteallik kısmına gelmiş bulunuyoruz. Ceza evlerimizin büyük bir kısmı güneşten mahrum ve sağlığı tehdit eder bir vaziyettedir.

Mahkûmiyetler 4 duvar arasında tam bir meskenet içinde geçmektedir. Ceza evlerimizin iş esasına göre tanzimi ve bunun faydaları müsellemler 714. Bölüme konan tahsisin 1962 yılına nazaran daha az oluşu bu mevzua ehemmiyetiyle mütenasip yer verilmediğini göstermektedir.

Konu ile alakalı olup uzun seneler sözü edilmiş bulunan patronaj müessesesini tanzim edecek mevzuatın tedvininin artık zamanının geldiğine inanıyor, meselenin malî külfetinden korkup devamlı tereddüt yerine, hiç değilse bir başlangıç ve tecrübe olmak üzere, geçim zarureti saiki ile suç işleyenlere münhasır bir tatbik başlanmasını diliyoruz. Netice itibariyle mahkumu çürüten, tembelleğe ve isyanı teşvik eden, dejenere eden bir infaz anlayışı yerine, öğreten, ıslah eden, ahlaken yükseltip iş sahibi kılan, medeni ileri, bir infaz sistemine teveccüh olunmasını görmek istiyoruz.

Kıymetli arkadaşlarım,

Zamanın ölçüsü nispetinde mevzuat konusuna da dokunacağız. Kazai faaliyetin hedeflerine salimen ulaşabilmesi, adaletin kolay ve çabuk tecellisi, ve tatbikatta suhulet bahşetmesi bakımlarından: Birinci Cumhuriyetten bu yana vaki tatbikat ile gerek amme vicdanına uymadığı, gerekse geleneklerimize muhalif düştüğü ve güçlükler tevhit ettiği sabit olan, Medeni Kanun, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu gibi ana mevzuatımızda gerekli revizyonun yapılması hususundaki memnuniyet verici faaliyetin biran önce Meclise ulaştırılmasını 'Sayın Bakandan istirham ediyoruz.

Bu tadil sırasında, Medeni Kanununun iştirak halinde mülkiyet tesis, miras hukukunun intifa hakkı, aile hukukunun boşanmayı zorlaştıran hükümleri ve nihayet Usul Kanununun gıyap ve sulh teşebbüsüne dair hükümlerinin içtimai ve iktisadi bünyemize uygun hale getirilmesini temenni ederiz.

Söz buraya gelmişken Adliye Encümeninde müzakere edilmekte bulunan İcra İflas Kanunu ve Meclise sevk edilmek üzere bulunan Kat mülkiyeti kanun tasarılarının

ihzarı ve bazı antidemokratik kanunların ilgası dolayısıyla gösterilen gayret ve faaliyetten ötürü gerek Sayın Bakanı gerekse Bakanlığın güzide mensuplarını takdir ve tebrik etmek isteriz.

Muhterem arkadaşlar,

Adli hizmetin maddi faaliyetlerini deruhte eden zabıt kâtipleri ile Devlet adına ihkakı hak ile görevli icra memurlarının bir imtihanla memuriyete alınmaları şeklini uygun bulmuyoruz. Zikri geçen hizmetlerin zamanla iktisap edilecek bir meleke ve pratik vasfında değil asgari bir hukuk nosyonunu icap ettirdiğine kani olduğumuz içindir ki, zabıt kâtibi ve icra memuru yetiştirmek üzere kurslar açılmasını temenni ediyoruz.

Adliye faaliyetinin serbest meslek erbabını teşkil eden avukatlığın memleketimizde enflasyonun bulunduğu, liberal ekonominin rekabet mekanizmasının müesseseyi zarar edeceğine işaretle avukatlığın bir taraftan ihtiyaç ölçüsünde tahdidine diğer taraftan emeklilik veya kanuni sigorta sistemi ile takviye edilip mesleğin yarımından emin hale getirilmesinin düşünülmesi icap ettiğine kanaat getiririz.

Çok muhterem arkadaşlarım,

Sözlerimize son vermeden seçim sonrasında bu yana Parlamento, matbuatı, efkârı ammeyi fasılasız meşgul etmiş, Birinci Koalisyonu yıkmış ve Meclisin ciddi memleket meselelerine el atmasına mani teşkil etmiş lafı kendinden çok huzursuzluk yaratmış bulunan siyasi af konusuna da temas etmek isteriz.

Politikada şahısların, partilerin ve memleketin menfaatleri harman olur, bu menfaatler hiyerarşisinde memleketin menfaatlerini birinci planda tutmak demokratik rejimin fazilet emridir.

Biz CKMP. olarak meselelere eğilmekte böyle bir ölçüye sahibiz. Af konusunda da meseleyi bu mihenge vurarak dün olduğu gibi bugünde diyoruz ki;

Memleketin ali menfaatleriyle kabili telif olduğu nispette affa taraftarız, fakat asla taraftar olmadığımız bir husus vardır o da affın istismar konusu yapılmaması. (Alkışlar)

Muhterem arkadaşlarım,

Türkiye Devleti'nin adalet temeli üzerinde ebediyen payidar olmasını temenni ederken C.K.M.P. Meclis grubu adına Yüce Meclisi saygılarla selamlarım. (Alkışlar)

CKMP Erzurum Milletvekili Tahsin Telli'nin 15.02.1963 Tarihli Meclis Konuşması*

Muhterem arkadaşlar,

C.K.M.P adına Vakıflar Genel Müdürlüğü 1963 bütçesi dolayısıyla Vakıflar hakkındaki görüşümüzü arz ediyorum.

Vakıf, eski zamanlardan beri kurulmuş bir hayır müessesesidir. İslamiyet'ten önce, muhtelif şekillerde meydana gelen vakıf hareketi İslamiyet de tam ve kamil bir hal almıştır. Birçok amme hizmetleri ve ihtiyaçları bu müessese vasıtasıyla cevaplandırılmıştır.

Medeni Kanunun kabulü ile vakıf müessesesi yerini tesise terk etmiştir. Eski vakıfları hakkında ayrıca tatbikat kanunu çıkarılacağı, 864 sayılı Kanunu Medenin sureti meriyet ve şekli tatbiki hakkındaki Kanunun 8. maddesinde belirtilmiştir. 2762 sayılı Kanun, tatbikat kanununda bahsedilen evkaf hakkında bir tatbikat kanunu olma sınırını aşmış bir teşkilat kanunu mahiyetini almıştır.

CKMP, Grubu olarak vakfın ehemmiyetiyle mütenasip şekilde bu müessesenin kendisinden beklenen fonksiyonu ifa edebilmesi için yeni esaslarla tahkim edilmesi gerektiği kanaatindedir. Takip edilecek yol ayrıca arz olunacaktır.

Muhterem arkadaşlar: 2762 sayılı Kanunla Vakıflar iki kısma ayrılmıştır.

1. Mazbut vakıflar:

- a. Bu kanundan önce zapt edilmiş bulunan vakıflar
- b. Bu kanundan önce idaresi zapt edilmiş olan vakıflar

* KAYNAK: **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**; TBMM Arşivi, C. 12, Ankara 1963, s. 664-666.

c. Mütevelliliği bir makama şart edilmiş vakıflar

ç. Kanunen veya fiilen hayırlı bir hizmeti kalmamış olan vakıflar

d. Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şart edilmiş vakıflar

Bunların hepsine birden mazbut vakıflar denir. Bunlar Vakıflar Genel Müdürlüğünce idare edilmektedir.

2. Mülhak vakıflar: mütevelliler veya seçilen heyetler tarafından idare edilen vakıflardır.

Muhterem arkadaşlar,

Bir müessese ne kadar ulvi gayelerle kurulmuş olursa olsun yöneticilerde yeterli ehliyet bulunmadığı müddetçe maksadın tam manasıyla tahassulu mümkün değildir.

Bu zaruretledir ki, idare meclisi başkan ve üyelerinin hukuk veya mülkiye diplomalılarından ve Devlet işlerinde bilgi ve görgüleri ile tanınmış olanlar arasından seçileceği esas kabul edilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün vazifeleri kanunda sayılmıştır. Bunlar arasında 4 Ekim1926 tarihinden evvel vücut bulmuş vakıfların idare ve temsil edilmesi ve 7044 sayılı Kanunla Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen esasen vakıf olup tarihî ve mimari kıymeti haiz eski eserlerin tamir ve bakımı vardır, idare edilen vakıflar eski hukukumuzda müsteniden kurulmuş olmalarına mebni idarecilerin bu sahada bilgi sahibi olmaları lazımdır. Tarihi ve mimari eski eserlerin bakımı için de ihtisasa ihtiyaç vardır.

Binaenaleyh Evkaf İdaresinde önemli mevki işgal eden kimselerin hukuk veya Siyasal Bilgiler Fakültesi diplomasına sahip Devlet işlerinde bilgi ve görgü sahibi bulunmaları kâfi değildir.

Vakıflar hukukunda, tarihi ve mimari eserlerin kıymetini takdirde bilgi sahibi olmaları da lâzımdır.2762 sayılı Kanunun neşrinden sonra vakıfların icareteyn ve mukataaya bağlanamayacağı esası benimsenmiş, evvelce icareteyn veya mukataaya bağlanan vakıfların muayyen bir taviz bedeli karşılığında mutasarrıfına temlik edilmesi hususunda hüküm konmuştur. 1955 yılına kadar ödenmeyen taviz 'bedellerine rağmen

vakfın mülkiyeti mutasarrıfına cebren temlik edilmiş, Vakıflar İdaresi ipotekli alacaklı durumuna girmiştir. Taviz bedelinin miktarını tespit eden kıstas yanlış seçilmiş, vakıflar idaresi bu suretle telafisi mümkün olmayan zarara maruz bırakılmıştır.

Vakıfların icareteyne bağlanmaması prensibi yerindedir. Ancak, mukataanın muhafazasında zaruret vardır. Kapatılmış bulunan bu yolun açılması faydalıdır. Çünkü bugün Evkaf İdaresinin elinde yurdumuzun muhtelif yerlerinde kıymetli arsalar mevcuttur. Şehirlerimizde arsa temini bir dava halini almıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü mali imkânlarıyla bu arsalar üzerinde inşaat yaptırmaya muktedir değildir. Arsaların elden çıkarılması da doğru değildir. Diyani vakıflara ait arsa ve akarın ilerde kurulması muhtemel dinî cemaatlere terk edilme hususu da gözden ırak tutulmamak lazımdır. Arsalar üzerinde inşaat yapılmaması ammenin ve vakfın zararınadır. Mütemmim cüzi prensibine sadık kalınarak mukataanın ihdasında memleket menfaati vardır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün koyacağı şartlara ve imar plânına uygun şekilde bina yapılmak üzere arsalar kira karşılığında muayyen bir müddet için ahar şahıslara kiraya verilebilir. Kira müddetinin hitamında arsa üzerine yapılan bina vakfa ait olur. Bu suretle vakıf ihya edilmiş olur. Mevzuatımızın bu esaslara göre düzeltilmesi yerinde olur kanaatindeyiz.

Muhterem arkadaşlar,

Vakıflar Kanunu, mevkileri ve gelirleri itibariyle muhafazasında lüzum görülmeyen akar ve toprakların satılabilmesinde Umum Müdürlüğe yetki vermiştir. 1940 yılında fevkalade hal dolayısıyla kabul edilen Millî Korunma Kanunuyla musakkaf gayrimenkullerin kiralari dondurulmuştur. 6570 sayılı Kanunla da bu kıstaslar biraz genişletilmiştir.

Vakfa ait kira bedellerinin düşüklüğü karşısında gelir, vakfın masrafını dahi karşılamamış, Genel Müdürlük birçok gayrimenkulünü elden çıkarmak mecburiyetinde kalmıştır. Sonradan yaptırılan binalara da mahalli belediyeler menfi tavır takınarak emsallerinden düşük kira bedeli takdir etmişlerdir. Bu suretle de zarar miktarı artmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün elinde döküm değeri 1 milyar 5 milyon liralık akar bulunduğu halde gelirinin % 1 den aşağı 9 000 000lira oluşu üzücü bir haldir. Bu sebeple müessese kendisinden beklenen fonksiyonu ifa edememektedir. Vakıfları zarardan kurtarmak amacıyla Hükümet tarafından sevk edilen 6570sayılı Kanuna ek bent tasarısı ihtiyaca cevap vermez. Çünkü kira bedellerinden elde edilecek para da ancak 2,5 milyon liralık artış sağlanabilmektedir.

Hükümet plânın muvaffakiyeti için iç finansman rezervleri aramaktadır. Kira bedelleri serbest bırakıldığı takdirde amme müesseselerine ait gayrimenkuller gerçek kira bedeli karşılığında kiraya verilebilecek, bundan oldukça önemli miktarda gelir sağlanacaktır. Keza eşhasa ait gayrimenkul gelirlerinden de, Gelir Vergisi alınmak suretiyle gelir sağlanmış olacaktır.

Vakıfların elindeki gayrimenkuller% 5 üzerinden 50 000 000 lira üstünde kira getirebilir. Bu dahi gerçek kira bedelinin dununda bir tahmindir. Haddizatında hususi şahıslar elinde bulunan gayrimenkuller asgari% 10 gelir getirebilmekte ve çabucak değerini amorti etmektedir.

Bu hal göz önüne alınarak kanunlarda gereken ıslahatın yapılması zamanının geldiği kanaatindeyiz. Satış yapılan gayrimenkullerin satış bedellerinin kaideten satılan gayrimenkullerin bulunduğu şehirlerde yapılacak binalara sarfi lazım gelmektedir.

Tatbikatta buna riayet edilmemiş, siyasi maksatlarla vakfa ait paralar başka şehirlere ve verimsiz yerlere sarf edilmek suretiyle vakıflar zarara uğratılmıştır. Badema plan ve kanun hükümleri göz önünde tutularak yatırımların verimli kılınması zaruridir. Halen yürürlükte bulunan kanunun mütevellilerin azline dair hükümleri çok ağırdır. Bu hükümlerin Medeni Kanun hükümlerine uygun şekilde tanzimi yerinde olur. Keza tevliyetten azledilen kimsenin tekrar müteveli olamayacağına dair hüküm de hatalıdır.

On sene müddetle müteveli tayin edilmemiş mülhak vakıfların mazbut vakıf haline getirilmesi haksız neticeler doğuracak hükümlerdendir. Vakıflar Kanununun neşrinden önce mevcut bazı vakıfların gelirlerinin, başka vakıflara harcanmasının tahsisi, kabulü ve bunun devam ettirilmesi vakfa aykırıdır.

Muhterem arkadaşlar,

7044 sayılı Kanunla tarihi ve mimari kıymeti haiz aslında vakıf olan eserler Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiş bulunmaktadır. Bunların bakım ve tamiri için her yıl Maliye Bütçesine konulan paradan Umum Müdürlüğe yardım yapılmaktadır. Halen bu mahiyetteki eser ve abideler 3600 civarındadır.

Maliye bütçesinden bu yıl verilecek paralardan 17 milyon lirası abideler ile devralman eserlerin bakım ve tamirine sarf olunacaktır. Bu eserlerin tamir ve restoresi için asgari 600 milyon liraya ihtiyaç vardır. 5 yıllık plân devresi zarfında sarfı 100 milyon liradır. Şu duruma göre, bu eserler 30 senede tamir edilmiş olacaklardır. Esasen uzun zamandan beri muhtelif düşüncelerle insanların ve tabiatın tahribine terk edilmiş bulunan bu eserlerin plânlı devrede de ihmali üzücüdür.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün bu sahada çalışacak kadrosu da kâfi değildir. Genel Müdürlük kadrosunda 950, 1100, 1250, 1750 liralık 15 Yüksek Mühendis ve mimar kadrosu mevcuttur. Restorasyon için ayrıca ihtisasa ihtiyaç vardır. Bu kadar az bir kadro ile Vakıflar Genel Müdürlüğü kendisinden beklenen fonksiyonu tam manasıyla ifa edemeyeceği aşikârdır. Medeni Kanunumuza göre kurulan tesisler Vakıflar Genel Müdürlüğünün murakabesine tabi değildir.

Diyani vakıflar ise Medeni Kanuna göre teftiş ve murakabe dışındadır. Kanunda amme hukukunun mahfuziyeti kaidesi benimsenmiş olmasına rağmen idari tahdidata ait kanun da yapılmamıştır. Amme hizmetine tahsis edilmiş bulunan tesislerin, kontrolünün sağlanmaması ammenin zararını mucip olur. Bu itibarla Medeni Kanunda işaret edilen idari tahdidata ait kanunun hazırlanmasında ve kabulünde fayda vardır.

Halen işletilmekte olan zeytinlikler de ticari işletmeciliğin kaidelerine uygun tarzda işletilememektedir. Asıl sebep yönetim elemanına verilen paranın azlığıdır. Ticari kabiliyete sahip kimseleri ücret bareminin dışına çıkmak suretiyle müessesenin başına getirmekte fayda mülâhaza ediyoruz. Geçmişte ve halen mühim amme ihtiyaçlarına cevap veren vakıf ve tesislerin daha iyi düzenlenmesinde zaruret bulunduğu kanaatindeyiz. Hükümetin bunu sağlayacak teşebbüslerini parti grubumuzun destekleyeceğini arz eder, C.K.M. P. Grubu adına hepinizi hürmetle selamlarım.

Adalet Bakanı-CKMP Konya Milletvekili İrfan Baran'ın 13.07.1965 Meclis Konuşması*

Muhterem arkadaşlar,

Gerek grupları adına, gerekse şahısları adına konuşan Sayın Senatörlere bu kanun tasarısı hakkındaki beyan ettikleri kıymetli fikirlerinden dolayı teşekkür ederim.

Müzakereye sunulan bu kanun tasarısı memleket içinde olduğu kadar, memleket dışında da geniş akisler uyandırmıştır. Şüphesiz ki, Türk Ceza Hukuku ve infaz hukuku sahasında yeni bir merhale ve tecrübe, faydalı neticeler doğuracağını ümit ettiğimiz, temenni ettiğimiz bir husus olacaktır, yenilik getirecektir. Bazı yanlış anlamaları önlemek için arkadaşlarımla tahlillerine ilâveten bazı ana noktaları umumi prensipleriyle belirtmeyi faydalı sayıyorum. Parlamento dışından bazılarının sandıkları gibi muhakkak ki, bu kanun tasarısı bir alt kanun tasarısı değildir.

Ancak çok kötü şartlar içinde infaz olunan cezaları bundan sonra medeni dünyanın kaimi ettiği beynelmilel esaslar dairesinde daha beşeri, daha medeni ve cezaların maksadını temin edecek olan ıslah prensibini ve esasım tahakkuk ettirici bir yenilik getirmektedir.

Islahı temin ettiğimiz nispette de mahkûm için şüphesiz eski sisteme nazaran onların lehinde hükümler getirmektedir. Bu bakımdan yeni tasarı bir af kanunu olmamakla beraber, hükümlülerin sosyal durumlarını ıslah edici, hükümlülük devirlerinde kendilerine daha İnsani bir hayat tarzı temin edici ve gösterdikleri gelişme nispetinde de kendilerine hükümlülük müddetlerinde 1/3 gibi bir miktarda tenzilat sağlayıcı hükümler getirmektedir. Bu kanun cezaların azaltılması mahiyetinde de bazı cezaların kaldırılması dışında, sürgün cezası gibi, yenilikler getirmemektedir. Ancak miktarı genişletilen ve uzatılan tecil müessesesiyle hükümlünün aleyhine olan tam hüküm arasında hâkime ortalama yeni ceza tatbiki imkanı vermektedir.

* KAYNAK: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, TBMM Arşivi, C. 30, Ankara 1965 s.447-448.

Bir yanda hükümlünün mutlak lehinde olan bir seneye çıkarılmış tecil müessesesi, öbür yanda mutlak hapis ceza sırasında bunlar tebdil etmek suretiyle, ortalama bir hal şekli ile hâkimlerin daha kolay hüküm vermelerini, sandıkların durumlarına göre bu iki kutup arasında daha adil ortalama hükümler vermesini sağlamaktadır. Bu bakımdan kısa vadeli hürriyeti bağlayıcı cezaların tamamıyla kaldırıldığı gibi, bazı gazetelerimize telkin edilmek istenen fikirler de yanlıştır.

Bu kanunun getireceği bir üçüncü yenilik de, bütün memleketimizin, halkımızın ve siyasilerimizin ittifak ettiği husus, çalışma esasına müstenit bir hükümlülük hayatım, mutlak olarak tahakkuk ettireceği istikametinde bulunmasıdır.

Bugün, ceza müddetleri, sağlık durumları, yaş durumları bakımından çalışabilecek durumda olan hükümlünün yarısı çalışmaktadır. Bu kanunun kabulünden sonra, önümüzdeki senelerde tamamı çalışabilir hale gelecek, bu suretle hükümlüler müstehlik olmaktan kurtularak müstahsil bir duruma gireceklerdir. Ve bugün Türk ekonomik hayatında ceza evlerimizin bilinmeyen fakat geniş olan faydalı etkileri çok daha fazla artmış olacaktır. Bu umumi hususlara temas ettikten sonra arkadaşlarımla bazı temennilerine de kısaca cevap vereceğim.

Çocuk mahkemeleri hakkındaki kanun maalesef, Adalet Bakanlığına ait diğer birçok ana kanunlarda olduğu gibi Adalet Komisyonlarından çıkarmak mümkün olmamıştır. Sadece Hâkimler ve Savcılar hakkındaki Kanun hakkında 7 toplanma teşebbüsü akim kalmıştır. İnşallah önümüzdeki devrede bunların da çıkması mümkün olur. Bu arada ceza evleri personelinin bugünkü durumda bu kanunun getireceği yenilikler bakımından kifayetli olmadığı hususu da haklı olarak belirtildi. Bu yıl ki bütçeden temin edebildiğimiz çok cüzi bir inkişafın maksadı temin etmekten uzak olacağı aşikârdır.

Türkiye'deki cezaevlerine yeni ilaveler yapılmış olmasına rağmen, son 16 yıldan beri bunlara hiçbir kadro ilavesi yapılması mümkün olamamıştır. Ceza evi personelinin gerek vasıf, gerek sayı ve gerekse ücretleri bakımından daha iyi bir hale getirilebilmesi ve günün şartlarını karşılayabilmesi için hazırlanmış olan bir kanun tasarısı tarafımdan Bakanlar Kuruluna sevk edilmiştir. Ümit ederim ki, önümüzdeki devrede bu kanun gerçekleşecektir.

Bu kanunla, arkadaşların bahsettiği, ayırma ve sair hususlar da gardiyanların eliyle değil de tesis edilen sosyal asistan müessesesi ile daha ilmi, daha adil ve daha isabetli bir şekilde temin edilmiş olacaktır. Esasen Sosyal Hizmetler Enstitüsü bu cins elemanları bu yıldan itibaren mezun etmek suretiyle de hapishaneler emrine vermeye başlamıştır.

Ayrıca öğretmen ve doktor gibi personelde gardiyanların yanında bu yeni Bakanlar Kurulundaki tasarıda ele alınmış durumdadır. Bu suretle ceza evlerinin kültür ve sosyal yönünden oradaki hükümlüleri daha iyileştirecek ve bu ayırma hususunda da müşkülleri halledecek bir duruma gelmesi mümkün olacaktır, izin müddetleri, hükümlülere ait bir kasıt olmadıkça mahkûmiyet müddetlerine mahsup edilecektir. Ancak, bunların verilmiş tarzı, yani Sayın Sırrı Atalay'ın, bahsettiği altı ayda bir mi olacak, senede bir mi olacağı hususu hazırlanacak nizamnamede derpiş edilecek ve oraya bir hüküm vazedilecektir.

Şartla salıverme müddetinin üçte iki yerine, beşte üç olmasının daha isabetli olunacağı belirtildi. Bu bir kanaattir. Ancak biz bu müddetin fazla geniş tutulması, yani tasarıda derpiş edilen % 33 miktarın % 40'a çıkarılması halinde, bunun cezaların miktarı bakımından doğuracağı sonuçlar yönünden cemiyette bazı reaksiyonlar olabileceğini düşündük.

Çünkü suçların bir de geniş mağdurlar zümresi vardır ki, bunları da hesaba katmak gerekirdi. O kadar ki, Türk Ceza Kanununun en ağır suçunu teşkil eden adam öldürme fiilleri halinde, tahrik halinin kabulünden veya şartla salıvermeden istifade halinde 8 - 10 senelik bir müddet arasında mahpusun hapishaneden dışarı çıkması ve hürriyete kavuşması mümkün olacaktır.

Bu müddetler çok geniş tutulduğu takdirde tatbikatının aksülamelleri elleri olabilirdi. Bunu nazarı itibara aldık ve bu müddeti kâfi gördük. Esasen bugünkü medeni garp memleketlerinde bu miktar üçte birdir. Bahsedilen miktar bütün hükümlülerin arzu ettiği ve hepimize mektuplarla, telgraflarla müracaat ederek istenen bir müddet olmakla beraber, bugün tatbikatta olmadığı bana ifade edilmektedir.

Ancak, bu kanunun muhakkak ki, bazı arkadaşlarımızın belirttiği gibi, hataları olabilecektir. Çıkarılacak bir nizamname ile bu aksaklıkların bir kısmı önleneceği gibi

tatbikatta görülecek hataların esasen bu kanundan sonra ele alınması mecburi olan ve programımızda bulunan Ceza Kanununun yeniden düzenlenmesi sırasında gelecek devrede arada hasıl olacak tatbikat aksaklıklarının da giderilmesi mümkün olacaktır.

Bu bakımdan müddeti nazara alarak, sayın senatörlerimizin kanunun çıkmasını teminen bu bahsettikleri kusurları bir müddet için hoş göreceklarını ümit ederiz.

Kanun tasarısını ben üçte iki olarak Bakanlar Kuruluna sevk ettim, gerek Millet Meclisi Komisyonunda, Heyeti Umumiyesin deve Senato Komisyonunda bu miktarı müdafaa ettim ve sayın parlamenterlerimiz de bunu böylece kabul buyurdular. Bu bakımdan her hangi bir başka müddet mevzuu bahis olmamıştır. Bu yönden de mahkûmlara aksine bir tamim yapılması hususu varit olmamak gerekir. Böyle bir şeyi burada işitmiş bulunuyorum. Tekrar izhar buyurduğunuz fikirler, temenniler, tenkitler ve teşekkürler için teşekkürlerimizi sunar, bu kanunun memleketimiz ve milletimiz için hayırlı ve uğurlu neticeler vermesini temenni eder, saygılarımı sunarım.

Alparslan Türkeş'in 19.05.1966 Tarihli Basın Bülteni *

Bugün 19 Mayıs...

1683'de Viyana'da başlayan çekilmenin sonu ve Türklük kalesinin son burcu üzerindeki savunmanın başlangıcıdır.

Bugün her çeşit fitne, fesat ve bölücülüğün durduğu gündür. Bugün yavrusunun kundağını mermiye örten, arabanın okuna boyun veren, ocağındaki son oğlunu silahaltına sokan, kesesindeki son meteliği devlet hazinesine döken bir milletin var olma gücünün sembolüdür.

Bugün hesaplara göre bitmiş sayılan bir milletin hesap üstü olduğunun dünyaya ilanıdır. Asırlardan beri Türk âlemini kemiren tereddüt, zaaf ve dehşetin son bulmasıdır. Asırlardan beri Türk âlemini bağlayan iplerin güğümüne indirilen kılıcın sıyrılmasıdır.

* KAYNAK: CKMP'nin Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptığı Radyo ve Basın Konuşmaları, Arı Matbaası, Ankara 1966, s. 85.

Bugün İstiklal azminin şahlanması, İstiklal iradesinin bilenmesi, istiklal imanının mihraklanmasıdır. Asil ve Büyük Türk Milleti hesaba gelmeyen bir kudretin var.

Ne mutlu Türküm diyene...

CKMP Genel Sekreter Vekili Dünder Taşer'in 20.05.1966 Tarihli Basın Bülteni*

Aziz Milletimiz,

Türkiye'yi bugüne getirenler geldikleri yerden şikâyete devam etmektedir. Bütün ömürlerince yan yollardan yürümüş olanlar aynı yollardan başkalarının da geçmesine tahammül göstermiyorlar. 27 Mayısçılara kelepçe takıp Edirne'den Ankara'ya tutuklu getirenler, 27 Mayıs savunmasında ön sırayı gasp etmekte devam ediyorlar.

27 Mayıs'ın fikrine tahammül edemeyenler tarafsız idare talebinde en ileriye gidiyorlar. Erken seçimde sayısız Milli fayda olduğunu iddia edenler vaatlerinin neticelerini takbih etmekte haklı olamazlar.

Nefislerini Anayasa iktidarlarını Demokrasi sananların başkalarını tahammülü düşünülemez. Amma şansları vardır. Zira gaddar ve zalim hücumlarına ürkek ve şaşkın muhataplar bulmaktadırlar.

Memleketi iki husumet kampına ayırmışlardır. Millet itibarını yitirenlerin hırsı ile milletin tevcih ettiği iktidarı kullanmayanların aczi sıkıntılarımızı artırmaktadır.

Aciz veya zalim iktidar istemiyoruz. Bunu gerçekleştirecek olan da reylerimizdir. Hakkımız adil ve muktedir bir idaredir.

* KAYNAK: CKMP'nin Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptığı Radyo ve Basın Konuşmaları, s. 87.

Alparslan Türkeş'in 21.05.1966 Tarihli Radyo Konuşması*

Sevgili Yurttaşlarım,

Memleketimiz bu gün büyük çalkanmalar halinde bulunmaktadır. Halkın çoğunluğu, yokluklar, sıkıntılar içinde, çeşitli dertle uğraşmak ve kendisine aydınların özellikle devlet idaresini elinde bulunduran yöneticilerin el uzatmasını beklemektedir. Büyük çoğunluğu köylü olan Türk halkı, işçisi, esnafı ve memurları ile aydınlara, hükümete ve yöneticilere doğru; işbirliği için el ele birlikte harekete geçmek için, yıllardan beri elleriniz uzatmış beklemektedir. Fakat ne yazık ki iyi niyetli ve büyük kalpli Türk Milletinin elleri daima boşlukta kalmış ve bu gün de bu elleri tutmamakta, bilgisiz, düşüncesiz, çıkarıcı bir vurdumduymazlığın havası içinde aylar yıllar harcanıp gitmektedir.

Bütün güçlükleri yenmede ve başarının sağlanmasında en önemli olan şey birlik ve beraberliğimizin korunmasıdır. Halka hürmette bağlı bulunmak ve halka hizmet ihtirası taşımak, faziletlerin en büyüğüdür.

Hakiki bir demokrasi, kişilerin ve partilerin böyle bir fazilete sahip olmaları sayesinde mümkün olabilir. Partizanlık uğruna oy avcılığı için birlik ve beraberliğimizi yıkıcı davranışlar, kardeşi kardeşe düşman edici tutumlar, vatandaşların namus ve şerefleri aleyhinde uydurulan iftira ve yalanlar, vatan ihanetinden başka bir şey değildir. Bunları yapan mideci ve satılmış politikacıların milletçe başını ezmek vazifemizdir.

Bugün Türk Milleti kendisi yok etmek isteyen dış tehlikelerle karşı karşıya olduğu gibi içerde de parçalayıcı, ayırıcı fesat ve ihanet karakterleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. İçimizde yürütülmeye çalışılan fesat ve ihanet hareketlerinin başında komünizm, bölgecilik ve mezhepçilik akımları gelmektedir. Aslında bunların hepsi komünizmle ittifak halinde yürütülen akımlardır. Üzülerek söylemek lazımdır ki Türkiye'de kurulmuş birçok komünist örgütleri vardır. Bu örgütler komünizmi iktidara getirmek için çalışmaktadırlar.

* KAYNAK: CKMP'nin Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptığı Radyo ve Basın Konuşmaları, s. 5-10.

Adları ne olursa olsun ve kanunlara göre kendilerini ne kadar peçelemiş bulunurlarsa bulunsunlar tam bir komünist faaliyeti içinde oldukları görülmektedir. İdarecileri arasında otuz yıldan fazla bir zamandan beri komünizmi benimsemiş olanlar bulunduğu gibi bunların çoğu da komünist olduklarını her zaman belirtmektedirler. Bu teşkilattan birisi tam Moskova'ya bağlı bir komünizmin peşinde koşmakta ve memleket çapında geniş siyasi faaliyet göstermektedir. Diğerleri ise bir dergi etrafında ve bazı dernekler içinde toplanmış olup Çin Komünizmine bağlı olarak çaba göstermektedirler. Her iki grupta Türkiye'de komünizmi yayma faaliyetlerinde birleşmektedirler. Bunlar, Türkiye'yi parçalayıcı bir görünüş taraftarı ve tahrikçisidir. (Türkiye'nin bazı bölgelerine muhtariyet vermek lazımdır) Teranesiyle birçok gençleri zehirlemek çabasındadırlar.

Hükümet ise, yedi aydan beridir tam bir acz ve beceriksizlik içindedir. Bu yıkıcı cereyanları, diğer de desteğini sağlayarak ilmi bir planda tesirsiz hale sokacak yerde, isabetsiz ve liyakatsiz davranışları ile daha çok yayılmasına sebebiyet vermektedir.

Beş altı kişiyi komünistlik ithamı ile itham ile tevkif ederek her işin yoluna gireceğini sanan hükümet görülmemiş gaflet içindedir.

Komünistler memlekette bütün milli değerleri yozlaştırmak için her şeyi yapmaktadırlar, bunların en çok hücum ettikleri meselelerden birisi de dış politikamızdır. Özellikle NATO ve Batı dünyası ile ve Amerika ile dostluk ittifakımızı daima çürütmeye gözden düşürmeye çalıştıkları bir konudur. Hiç şüphesiz milletlerin münasebetlerinde esas olan kendi milli menfaatleridir ve milli şuur sahibi haysiyetli bir devlet, daima kişiliği olan ve kendi milli menfaatlerine en uygun bir politika izlenmelidir.

Geçmiş devirlerde, çeşitli partilere mensup hükümetler dış politikalarda pasif, hatalı ve her biri ayrı birer gaf ve gaflet olan davranışlara bulunmuşlardır. Bunların başında, yeni bağımsızlığını kavuşan Asya ve Afrika devletlerine karşı gösterilen ilgisizlik ve kayıtsızlık gelir. Ayrıca Arap memleketlerinde ve özellikle Cezayir'e karşı uygulanmış olan menfi politika, ne tarihimize, ne de milli haysiyetimize uygun düşmemiştir. Fakat bizden Kars, Ardahan, Artvin ile Boğazları isteyerek hayatımıza kasteden Stalin Rusya'sına karşı, bize yardım eli uzatan batı devletlerine ve Amerika'ya doğru dostluk göstermekliğimiz ve NATO ittifakına girmekliğimiz gayet isabetli bir politika olmuştur.

Türkiye, hürriyetine, bağımsızlığına, namus ve şerefine düşkün olan bir devlettir. Dunun içinde Silahlı Kuvvetlerine güvenmeyi esas kabul eder. Modern askerliğin gerektirdiği tankları, füzeleri, jet NATO ittifakı uçaklarını, savaş gemilerini ve diğer silah ve gereçleri Türkiye kendisi yapabilecek durumda değildir. Bunları kendi parası ile de alabilecek halde değildir. Bunları ancak ittifaklarla, karşılıklı menfaat alışverişleri ile sağlamak zorundadır.

İşte NATO ittifakı ile ve Amerika yardımı sayesinde bunları bugüne kadar temin etmiş bulunuyoruz. Gerçi elde ettiklerimiz, bizi tatmin edecek ölçüde ve vasıfta olmamıştır. Ve bu münasebetlerin idaresinde de büyük hatalar yapılmıştır. Fakat bu haller, esas prensibin yanlış olduğunu göstermez. Bunlar ancak Türkiye'yi idare edenlerin yetersizliğini gösterir.

Türkiye ittifaklardan, dostluklardan faydalanarak endüstrileşmek ve özellikle ağır sanayiini kurmak yolunu takip etmelidir. Bu arada da kendi ihtiyaçlarını karşılayacak harp sanayiini kurmalıdır. İşte geçmiş hükümetlerin NATO'ya girdikleri için ve Amerika ile ittifak yaptıkları için değil kendi sanayimizi kurmak için yeteri gayreti göstermedikleri için kınanmalıdır. Bu günkü şartlar devam ettiği müddetçe de Türkiye'nin batı devletleri ve Amerika ile sıkı dostluk ve ittifak politikası gütmesi, kendi menfaatleri icabıdır. Bu arada gerek Sovyetler Birliği ve gerekse diğer memleketlerle de dostluk münasebetleri devam ettirmek politikamızın diğer bir yönünü teşkil etmelidir. Daima kendi milli menfaatlerimizi gözetken kişiliği olan dış politika izlenmelidir.

Dış politikadan bahsederken Türk Milletini çok ilgilendiren Kıbrıs meselesine de değinmek gerektir. Kıbrıs bir Türk-Yunan meselesidir. Kıbrıs, Yunanistan'ın Türkiye aleyhine genişleme politikasının bir safhasıdır. Türkiye'yi yıkmak için Yunanlıların ilerde kullanacakları atlama taşlarından birisi de Kıbrıs olacaktır. Yunanistan çok akılsızca bir politika izlemektedir. Uygulamakta olduğu Türk düşmanı emperyalist politika, kendisine fayda değil, zarar getirecektir.

Hâlbuki biz, Türk-Yunan konfederasyonuna kadar uzanacak bir dostluk ülküsünün yaşamasını ve gelişmesini isterdik. Fakat Yunanistan'ın haksız ve aç gözlü tutumu, vahşi ve çılgınca davranışları, eski Yunan zulmünü tekrar hafızalarda canlandırmış ve dostluk iklimini mahvetmiştir. İngiltere, Fransa ve Amerika'nın

Yunanlıları destekleyen tutumları ise ciddi buhranlara sebep olmuştur. Bu buhranların yarın nerelere kadar varacağını da kestirmek güçtür.

Şu muhakkaktır ki, Türkiye Kıbrıs meselesinde kendine karşı oynanan oyunları unutmayacaktır. Gerek İnönü hükümetleri ve gerekse Demirel hükümeti başka her konuda olduğu gibi Kıbrıs konusunda da aciz, tedbirsizlik, plansızlık hususunda birbirleriyle yarışmışlardır. Adalet partisi idarecileri, muhalefette iken Halk Partisi iktidarını Kıbrıs politikasında daima tehdit etmiş ve daha enerjik bir politika izlenmesini istemiştir. Fakat Adalet Partisi yöneticileri iktidarı alalı bir yıldan fazla bir zaman olduğu halde Halk Partisi iktidarından çok daha aciz, korkak ve beceriksiz bir davranış içerisinde bulunmuştur.

Biz CKMP olarak başlangıçtan itibaren hükümetleri diğer birçok önemli konularla birlikte Kıbrıs konusunda da devamlı olarak uyardık. Sözle söylediklerimizi ayrıca yazılı muhtıralar halinde de bildirdik. Fakat İnisiyatifi ele alarak enerjik hareketlere girişmek şöyle dursun, bizim söylediklerimizi anlayabilmekten bile aciz kalmışlardır. Kıbrıs meselesini bir iç politika konusu yaparak çıkar peşinde koşmuşlar ve daima İskenderun'da asker toplayarak gürültüyü tatbikatlar, manevralar düzenlemiş vakit israf etmişler ve bizi dünyanın gözünde gülünç hallere düşürmüşlerdir.

Bizim hükümetlerimiz sahillerimizden sadece kırk mil mesafede bulunan Kıbrıs'a karşı gürültülü beyanlarla ve blöflerle milleti oyalarken yedi yüz mil uzakta bulunan Yunanistan ne gürültülü bir tatbikat ne de bir manevra yapmaksızın sessiz sedasız 15.00 kişiden fazla bir Yunan kuvvetini adaya göndermiş ve Kıbrıs'ı fiilen ele geçirmiştir.

Yunanistan'ın bu açık tecavüzüne karşı bu güne kadar Türk devlet adamları hiçbir ciddi karşılık verememişlerdir. Böylece dünya efkârında Türkiye'nin oldubittilere boyun eğen, beceriksiz bir devlet olarak yorumlanmasına sebebiyet vermişlerdir. Kıbrıs meselesinde mağlup olmak ve adanın Yunanistan'a verilmesini kabul etmek, tez vakitte başımıza başka gâilelerinde açılması ihtimalini taşımaktadır. Bunun için bu meseleyi enerjik bir çözüme ulaştırmak üzere vatandaşların hükümet kararında uyarmalarda bulunmamalarını tavsiye ederim. Hükümetlerin gösterdiği liyakatsizlik, Türk milletinin yüksek kabiliyetleri ve kudreti hakkında kimseyi yanıltmamalıdır.

Sevgili yurttaşlarım,

Bu gün bizler yokluklar ve imkânsızlıklar yüzünden sıkıntı çeken bir memleket değiliz, biz sahip bulunduğumuz büyük zenginlikleri ve geniş imkânları değerlendirebilecek kudrette devlet adamlarını iktidara getirmemek yüzünden sıkıntı ve sefalet içinde bulunmaktayız. Yıllardan beri hükümete geçen birçok kimseler hükümet sandalyelerini birer halka hizmet sandalyesi olarak değil, birer saltanat sürme aracı olarak görmüşler ve o şekilde davranmışlardır.

Bu yüzden bir ıstırap ve acı neticesi milletin toplanan paralar, üretimi çoğaltacak, yatırımcılara harcamak yerine, birkaç büyük şehrin, sözde imarına yani beton binalara harcanmıştır. Böyle yerlere sarf edilen paralar ve emekler biliyorsunuz ki üretimin artmasına bir fayda sağlamaz, hâlbuki Türkiye'mizin kalkınması gereken tarım alanında, gerekse sanayi alanında üretimin süratle arttırılmasıyla mümkündür. Yüz milyonlarca lira harcayarak gösterişli bir Millet Meclisi binası yaptırmak yerine 5-10 tane fabrika kurmak elbette daha iyi olurdu.

Bizim meclisimiz varsın 50 yıl daha eski binasında kalsaydı. Bugün işsizlik ve geçim sıkıntısı ağırlığı gittikçe artmaktadır. Vatandaşlar geniş iş sahaları açılmasını beklemektedirler.

700 binden fazla vatandaş işçi olarak yurt dışına gitmek için sıraya girmiş bulunmaktadır. Genç kızlarımız, kadınlarımız ve gençlerimiz ekmek parası için gurbet ellerin bin bir dert dolu kucağına atılmaktadırlar. Hâlbuki Türkiye'de yapılacak pek çok ve pek geniş işler vardır.

Kendi iş gücümüzün yetmeyeceği kadar geniş iş imkânlarına sahip bulunmaktayız. Ziraatın ıslahı ve erozyon meselesi, sanayi kurulması, yolların inşası, denizcilik, turizm, yeraltı zenginliklerinin işletilmesi gibi milyonlarca insanın çalışmasına ihtiyaç gösteren hizmetler, devletten teşebbüs organizasyon, himmet ve gayret beklemektedir. 10 Ekim 1966 seçimlerinden beri yaklaşık 7 aylık bir zaman geçtiği halde Mecliste sadece 6 kanun çıkarılmıştır.

İktidar yöneticileri muhalefete mensup bazı hırslı politikacılarla kin ve intikam kışkırtıcılığı yapmak ve yangına körükle gitmek hususunda yarışmaya girmekten başka bir hareket göstermemiştir. Kendilerine birçok defalar yaptığımız gayet samimi

uyarmalar gerekli ilgiyi görmemiş ve beklenen etkiyi göstermemiştir. Bu yüzden doğmasından endişe ettiğimiz en kötü durumlar ortaya çıkmış Türkiye Büyük Millet Meclisi kavga etmekten çalışmaya vakit bulamaz hale sürüklenmiştir. İktidarla muhalefet iki ay gibi kısa bir zaman içinde birbirinin yüzüne bakamayacak kadar kırgın hale sokulmuş ve yeniden rejim emniyeti meseleleri bütün zihinleri kaplamıştır.

Sevgili yurttaşlarım,

Millete partiler üstü bir gözle bakmak lazımdır. İktidar ve ana muhalefet partileri, millet anlamını o kadar dar ve partizanca bir görüşle ele almaktadırlar ki, adeta millet demek sadece kendi partileri demektir. Bu görüş doğru değildir. Vatandaşlar bu zihniyet yüzünden çok ıstıraplar çekmiş ve bu günde çekmektedirler. Halen Adalet Partisine mensup olmayan vatandaşlar her tarafta baskıya uğramaktadırlar. Adalet partisine geçmedikleri için kredileri kesilen, işleri bozulan baskıya uğrayan vatandaşlar her tarafta baskıya uğramaktadırlar. Adalet Partisine geçmedikleri için kredileri kesilen, işleri bozulan, baskıya uğrayan vatandaşlar çoğalmaktadır. Bunlar ise hayırlı alametler sayılmaz.

Sevgili yurttaşlarım,

Sizlere af konusundan da özet olarak bahsetmek isterim; İlerideki konuşmalarında af meselesi üzerinde daha etraflıca duracağım. Hepiniz biliyorsunuz ki, seçimlerden çok önce Adalet Partisi idarecileri tek başlarına iktidarı aldıkları takdirde af çıkaracaklarını ilan etmiş ve her yerde bunu propaganda olarak yaymışlardır. Daha sonra bunu seçim beyannamelerine de koymuşlar ve seçimlerden sonra hükümet programında da zikretmişlerdir.

Adalet Partisi yöneticileri, 1966 yılbaşından önce af çıkaracaklarını vaat etmişler fakat her nedense çıkarmamışlardır. Bunun üzerine Ramazan Bayramına kadar çıkacaklarını söylemişler lakin yine çıkaramamışlar ve bu seferde Kurban Bayramına kadar af kanununu meclisten geçireceklerini bildirmişlerdir. Lakin bu güne kadar başka diğer vaatleri gibi bunu da yerine getirememişlerdir.

Hayatın çeşitli talihsizliklerine uğrayarak hapisanelere düşmüş olan insanların sırtından oy avcılığı yapmak ahlaka aykırı bir şeydir. Asla doğru değildir. Af müessesesi devletin devamlılık, ciddiyet ve ağır başlılık vasıflarına ve adalet ruhuna uygun olarak

kullanılmalıdır.1960'dan 1965 yılına kadar geçen süre içinde dört defa af kanunu çıkarılmıştır. Fakat bu dört af, küçük sayıdaki hep aynı kimseler tarafından çıkarılmıştır. Hükümetin meclise getirdiği son kanun tasarısı da yine mahdut kimseleri hedef almış bulunmaktadır.

Hükümetin hele 146'ıncı madde ile hüküm giymiş vatandaşları ayrı ayrı mütalaa etmesi adalet anlayışı ile bağdaştırılmaz. Bize göre hükümetin hazırladığı af tasarısı memlekette tedirginliği arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Hükümet tasarısı yerine, siyasi iktisadi, mali ve idari suçların tümünü kapsayan genel bir af çıkarmak gerekmektedir. Ancak bu mahiyette bir af toplum içinde huzurun teminine yardımcı olabilir. Böylece genel bir af çıkarıldıktan sonra da, af müessesini iki de bir de laubali bir şekilde kurcalamamak lazımdır.

Af olunacak suçluların, cemiyet içinde namuslu bir iş sahibi olmaları için, af kanunu çıkarmadan önce bütün suçlulara iş sağlayacak bir plan hazırlamalı ve kanunlar birlikte plan uygulanmalıdır. Hükümeti, daha fazla gecikmeden böyle bir tasarı hazırlamaya ve meclis açılır açılmaz Meclisten çıkarmaya davet ediyorum.

Sevgili yurttaşlarım,

Türk Milletinin varlığını korumak ve yüceltmek ve devam ettirmek her düşüncenin üstünde yer alır. Milli iradenin başta gelen gayesi budur. Bu gayeye uygun hareket etmeyen kimseler, bir seçimden oyların çoğunluğunu almış olsalar bile milli iradenin temsilcisi olamazlar.

Türk Milletinin varlığını korumak ve yüceltmek gayesine aykırı davranışlar kimler tarafından yapılırsa yapılsın, milli iradeye karşı gelme ve millete tecavüzden başka bir mana taşıyamaz.

Aziz yurttaşlarım,

Türkiye bugün geri kalmış bir ülkedir, milli ekonomimiz, istihsal tekniğimiz, çalışma ve yaşama şartlarımız dünyaya ve çağa hâkim şart ve ölçülerin gerisindedir. Bu durumdan kurtulma ve çaba hamlelerinin başlangıcı 56 yıl öncesine gider. Kurtuluş savaşımız esaret ve gerilik şartlarını, yenmek, medeni âlemde şerefli yerimizi almak, refahlı ve kuvvetli bir Türkiye kurmak içindi.

Milletimizi 46 yıl önce bir istiklal savaşı vermeye zorlayan şartlarda bu gün büyük bir değişme yoktur. 30 Ağustos Zaferi ile elde edilen netice Atatürk'ün önceden görüp işaret ettiği gibi İktisat, teknik ve milli kültür zaferleri ile pekiştirilmediği için güvene alınmış değildir.

Refahlı, kuvvetli Türkiye geekleşmiş değildir. Hâlbuki Türk Milleti, büyük işler başarmaya muktedirdir. Kendini tanıyan, anlayan kendisi gibi yaşayan halk önderleri rehberliğinde bugünkü seviyesinin hızla çok üstüne yükselebilir ve er geç yükselecektir. Bunun için birbirini kötüleyen, fesat saçan, uğursuz didişmeleri bir kenara bırakarak, doğacak büyük Türkiye'yi inşa için el ele vermek lazımdır. Karşılıklı sevgi, anlayış ve hoş görürlükle birleşmek, daima bir ve beraber olmak işte barıların tılsımı budur. Milli parolamız budur ve her zaman bu olmalıdır. Gönülleri birleşenler selam sizlere...

EK-III

CMP ve TKP Birleşme Protokolü (CKMP Adını Alması)

CMP ve TKP Birleşme Protokolü (CKMP Adını Alması) *

1-Dünkü ve bugünkü iktidarları iş başında görüp deneyen ve zihniyetler ile icraatlarını beğenmeyen Vatandaşları yeni bir üçüncü kuvvet etrafında toplamak zaruretine inanan C.M.P. ve T.K.P. idarecileri, her iki partiyi birleştirmeye karar vermişlerdir.

2-Birleşmeye ait kanuni muameleler süratle ikmal edilerek her iki partinin büyük kongrelerine en kısa zamanda götürülecektir.

3-Türkiye Köylü Partisi, CMP içinde birleşmeyi kabul etmekle beraber CMP umumi idare heyeti de partisinin mevcut programını, ilk imkanda TKP' nin köycülük, şahsiyetçilik ve muhitçilik gibi başlıca ana prensiplerini (bunlardan maksat TKP ana prensipler kısmi madde 8-15-18-19-20) nazara almak suretiyle tekemmül ettirmeyi taahhüt eder.

4-Birleşmeyi ifade etmek üzere CMP 'nin adına Köycü kelimesi ilave edilecek ve bu suretle partinin yeni adı (Cumhuriyetçi Köycü Millet Partisi) olacaktır;

5-CMP umumi idare heyeti, yukarda muhtevası tespit edilen köycülük, muhitçilik ve şahsiyetçilik mevzular ile alakalı taahhütlerini, partinin yeni adı ile kurulması düşünülen parti meclisine ait taahhütlerini kendi büyük kongresine götürüp müdafaa etmeyi taahhüt eder.

6-CMP tüzüğünde mevcut olmayan parti meclisi, büyük kongreden sonra partinin en salahiyyetli uzvu olacak ve partinin umumi politikasını tayin edecektir. Bu meclis şu esaslara göre kurulacaktır:

Umumi idare heyeti + parti meclis grubu tarafından seçilecek muayyen miktarda mebus + iller temsilcileri + bu sayılanların teşkil ettiği heyetin hariçten seçeceği muayyen miktarda zevat.

* KAYNAK: Ercan HAYTAOĞLU, “Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960)” Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1994, s. 364.

7-Birleşme derhal bir deklarasyonla umumi efkâra ilan edilecek ve ikili olarak başlayan birleşmenin Hürriyet Partililere ve diğer partili partisiz vatandaşlara açık tutulduğu bildirilecektir.

8-Deklarasyonun neşrini müteakip, Türkiye Köylü Partisi, büyük kongresini Ekim 1958 sonuna kadar toplayacak, birleşme kararı icabı kendini fesih ederek mamelekini CMP 'ye devredecek ve Türkiye Köylü Partisi üyeleri CMP 'ye kayıt olacaklardır.

15 Ekim 1958- İstanbul

C.M.P. Umumi İdare Heyeti Adına

Türkiye Köylü Partisi Merkez

Genel Başkan

İdare kurulu adına Genel Başkan

Osman Bölükbaşı

Tahsin Demiray

EK-IV

BELGELER

ERZİNCAN İLİ GENEL MÜDÜRÜĞÜ
SÜBHANLIKİ ANKARA

CUMHURİYET HALK FIRKASI

KÂTİBİ UMUMİLİĞİ

14/8/930

2861

Sennin

(Telgraf)

siye

~~C.H.F. Katibi Umumiyesi Hakk Beyefendiye~~

Paris büyük elçimiz Fethi Beyefendi, Büyük Millet Meclisinde fırkamız hükûmetinin ieracatını tenkit etmek üzere bir muhalefet fırkası teşkil etmiştir. Hiç bir sui tefehümüne mahal kalmamak üzere aşağıdaki izahatı veriyorum: Fethi Beyefendi "eisi cümhur hazretlerine yazdığı mektupta ve programında muhalefet maksatlarını izah etmiştir. Çerok bunlar gerekse Reisi cümhur hazretlerinin cevabî mektupları gazetelerde intişar etmiş ve bittabi mutalaa olunmuştur. Bu mektupların, şimdiye kadar okunmayanlarca mutalaa için biraz matbu suretleri pek yakında gönderilecektir. Bunların münderecata yeni vaziyetin hakiki mahiyetini izah ettiği için başka bir mutalaaaya mahal görülmemiştir.

Aneak gurasına kaydetmek isterim ki fırkamızın vaz'ı aslisinde bir değişiklik yoktur. Gazi hazretlerinin Reisi cümhur olmaları dolayısıyla umumî riyasetin vekilleri olan İsmet Paşa tarafından tedviri usulü, şimdiye kadar olduğu gibi devam edecektir.

Emin ve muvaffakiyetli adamlarla milletimizin inkışaf ve seadetine hizmet ve rehberlik ettiğine kani bulunan fırkamız ve hükümetleri, sanimî, milletiimizin menfaatlarına faydalı tenkitlere iftiharla intişar eder ve bundan memnun olur.

İşbu malumatın teşkilatımızın en ufak kademelerine ve mensubinine iblağanı bilhassa rica eder bilvesile takdimi hürmet eylerim Efendim.

Serbest Fırka dosyasına bir sureti konulmuştur.

C.H.F. Katibiumumisi

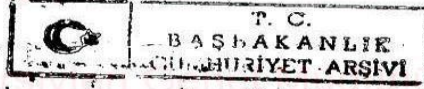
Erzincan mebusu

Saffet

490.01.101.04.05

Belge 1- Cumhuriyet Halk Fırkasının Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ilgili görüşü

T. C.

Ş : U : R : E : T

DAHİLİYE VKÂLETİ

Emniyeti Umumiye Umum Müdürlüğü

Ş.....
H.....
U.....

Muhterem Hemşehri ;

Aziz Vatandaş ;

Belediye intihabatının başladığını biliyorsun. Hür doğmuş ve hür yaşamağa lâyık bir fertsin . Hiç bir tazyika ve hiç bir tehlide ehemmiyet vermeyerek reyini serbestçe kullan seni Hüriyete refaha ulaştırarak olan serbest Cumhuriyet fırkasıdır.

Serbest Cumhuriyet fırkası mütegalibe saltanatına nihayet verecektir. Ve seni yükseltecektir. Reyini serbest Cumhuriyet fırkasına ver. O senin kendi fırkan ve senin kendi arzudur. Çünkü serbest Cumhuriyet fırkası haksızlığa zulme uğrayan hürriyete aşık vatandaşların iztirabından doğmuştur. O seni kurtaracaktır. O senin dertlerine çaresaz olacaktır. O senin müdafiindir. Reyini ona ver.

Aslı gibidir. 6/10/930

M. Ali

4

030	10			82	536	29
-----	----	--	--	----	-----	----

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 82 - Dosya No: 536 - Sıra No: 29

Belge 2- Serbest Cumhuriyet Fırkası Seçim Bildirisi

Sıra NO:	adı ve soy adı	Kat. Nüfus	Sıra NO:	adı ve soy adı	Kat. Nüfus
I	Hasan kınay	2	34	Gafur zimer	I
2	Mehmet evren	4	35	Baki ün	2
3	İsmail çoral	2	36	Ali ün	I
4	Sabri onur	1	37	Fikret dolay	2
5	Salih erol	2	38	Feyim çalışkan	2
6	İsmail güngör	2	39	Hamdi civan	2
7	Şerif kaya	2	40	Sabri demir	2
8	Halim üzer	2	41	Üzeyi antel	2
9	Apti çalışkan	2	42	Rayim durak	2
10	Ahmet kocaman	2	43	İbrahim katar	I
II	İsmail hasıl	2			17
12	Ali Yaman	2			
13	Müslatin arıcan	2			
14	İbrahim karasu	2			
15	Mehmet bayar	2			
16	Ferhat Özmen	2			
17	Ali atıl	2			
18	Mehmet akçay	2			
19	Ahmet batır	2			
20	İsmail bahadır	2			
21	Süleyman gür	2			
22	Osman yüksel	2			
23	Süleyman güçlü	2			
24	Osman hasıl	2			
25	Mehmet işgen	1			
26	Eüsnü gür	2			
27	Mustafa bayrak	3			
28	Ali özer	2			
29	Mustafa uysal	1			
30	Tayfit topuz	2			
31	Yusyf uşur	2			
32	Zeynel güçlü	2			
33	Eüseyin Özkan	2			

66

- 61 (1 gazete) -

010 09 218676.3

Belge 3- CKMP 'nin 1959 Arabuluculuk faaliyetleri sırasında Demokrat Partiye katılanların listesi

Reisliği

Sayı : 18

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Ocak Başkanlığına

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Tekirdağ Vilâyet İdare hey'etiniz merkez kaza idare hey'eti ile 10/Mart/1960 tarihinde müstereken yapmış olduğu toplantıda C.K.M.P. si olarak mücadeleye devam etmenin memleketimizin yüksek menfaatlerine uygun olmadığı ve mücadelemizin C.H.P. nin istismarçı politikasının gerçekleşmesine hizmet ettiğini müşahade ve tespit etmiş bulunmaktadır. Filhakika 1957 seçimlerinde işbirliğini C.H.P. bozduktan sonra C.H.P. lilerin köy, köy doluşarak iş birliği devam ediyor, reyleri bize vereceksiniz, propagandası ile partimize kayıtlı arkadaşlarımızın reylerini nasıl kendi lehlerine aldıkları vakiasını hiç biriniz unutmamışınızdır.

Keza 1957 seçimlerinde Köy, köy doluşarak fikir ve sözlerimize mukni cevap verememenin gazabına kapılan C.H.P. liler D.P.den maddi menfaat temin ettiğimiz iftirasını ileri sürmek küçüklük ve adizliğini yapmışlardır. Şimdi de bizlerin topyekün XXXX D.P.ye iltihak kararımızı bir takım maddi menfaatlara bağlamak isteyen betbaht müfteriler bulunmaktadır. Fakat, eminizki senelerden beri bizleri, fikir ve kanaatlerimizi yakinen bilen partili arkadaşlarımız bu yalan iftiraya kanmayacaklardır.

Kader birliği yapan siz cefakâr ve kadirbilir C.K.M.P. li arkadaşlarımız senelerce nasıl bizlere inanarak bizim yürüdüğümüz yolda yürümüş iseniz, şimdiye, köylü yol parası veremediğinden kap ve kazağını sattırmayan, dün ayağına çarık bulamazken bu gün iskaripin giyen, dün mektebi angarya olarak kendisine yaptırılırken bu gün okulunu yapan, yolunu ve çeşmesini inşa eden, dün camisi depo olarak kullanılırken bu gün ibadeti için yeni, yeni camiler inşa ettiren, dün mektebe verdiği çocuğuna din hususunda en küçük bir bilgi vermeyen, Atatürk'ün (Türk köylüsü Türkün efendisidir) dediği halde onun bu direktifini hiçe sayarak ve hakiki manasiyle Türk köylüsü ve vatandaşını medeni bir insan olarak yaşatmanın mücadelesini yapan Demokrat Parti saflarının sıklaştırılarak C.H.P. nin, inkarçı, bozguncu ve yıkıcı faaliyet ve propagandasına karşı daha mütecanis olarak mücadele etmenin kaçınılmaz vatanperverlik olduğuna idrak ederek D.P. Vatan Cephesine iltihaka davet eder, ilişik olarak gönderilen istifa mektuplarını ocağınza kayıtlı azalarımıza imzalatmanızı ve köyünüz muhtarına altını tastik ettirdikten sonra idâmesini rica eder bu kararınızın vatan ve milletimize hayırlı ve ağırlu olmasını cenabihaktan niyaz eyler he'inizin gözlerinizden şperiz

İl.Bşk.
Hüseyin Ürgen

Bşk.V.
Dr.Behazat Çevirgen

Muhasip
Ali Tetiker

Katip
Kemal Ökmekler

İl.Kur.Üyesi
Hikmet İşkan

İl.Kur.Üyesi
Osman Alyanak

İl.Kur.Üyesi
Nihat İnnap

İl.Kur.Üyesi
Hüseyin Uğraş

İl.Kur.Üyesi
Mehmet Kesin

010 05 218 676 3 3

Tel No. 161
Tarihi . 31/3/96C

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Çok sayın Adnan Menderes
Başvekil ve D.P genel başkanı
İstanbul

Senelerden beri C.H.Partisinden vazife görmekteyim son zamanların çirkin hadiseleri göz kamaştırıcı eserlerinizin inkârı beni C.H.Partisinde en istifa ettirip partinizin şerefli saflarında faal olarak vazife görmeye mecbur etmiştir. Bütün efradı ailemle beraber bugünden itibaren partinize kaydolduğumu bildirir hörmetle ellerinizden öperim.

Abdullah Aygün
Silivri kazası germiyan köyünden

Aslı gibidir
14/1/96C

010	09			215	668	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

13

Fon No: 10 9 0 0 - Kutu No: 215 - Dosya No: 668 - Sıra No: 1

Belge 5- Ailesiyle Beraber DP Vatan Cephesine Katılan CHP li Bir Vatandaşın
Dilekçesi

MİLLET PARTİSİ 4 üncü Büyük Kongresinin Sayın Delegatesi

Sen; Türk Milletinin ümmidini bağladığı insanlardan birisin. Vasifen çok mühim ve mesuliyetin çok ağırdır. Yirminci asrın ikinci yarısında yaşadığını, ilim, fen, sanat, ve imran bakımından; garpteki komşularından en az yüz sene geri kalmış bir milletin evladı olduğunu; gururu, hıkmâti ve mert bir insan olarak kabul ettiğin takdirde yolun dörtte birini kat'etmiş sayılsundur. Bu senin için asla bir zillet değil bilakis fazilettir. Zaten sen; bugünkü garp medeniyetinin doğuşunda büyük hisesleri bulunan cölgülerin mirasçısın. Şu halde sen neşen ortaklarından geri kalırsın? Bunu hiç düşünmüştü? Tarihî işice tetkik ettin mi? İftice kahtamanları kabakçı Müstakfa, Pairoza Hâllî, ve Dervîş Vahdetrisi'ne hıymetlerinin bu memleketi neye mal olduğunu hiç hesapladın mı? Teryüştüme ilk tayyarecisi Hecâzîten Ahmet efendi kimselerin öldürüldüğünü ve İleri ve Fehîlî yayılmalarının yerleşme vâsıtası olan matbaayı tarî ükîyûk ehlî sene bu memleketi sokmayanların kimselerden ibâret bulunduğunu biliyor musun?

Anadolunun istilâsında evlerimiz yakılır ve taş devirlerinde bile görülenmiş vahşî bir zevk ile bîhâşîkî çoukda'ınz dıngılenirken Türkiye yobazlarının düşmanlarına yaptıkları işi iş birliğinin sebeplerini iyice araştırırsın mı? Bu suallere bizlerden daha iyi cevap verecek olanlar bulunabilir. Fakat asfîle kaydedelim ki Türk Milleti fenalıkları çabuk unuttuyor. Kötülüğü unutmak bir ferî için ne kadar büyük bir mesiyet ise bir millet için o derece tehlikelidir. Çünkü; hadîselerin tekrarı karşısında garpte düşmesi maazallah devletimizi inkırazı kadar sürükleyebilir. Bu itibarla yakın mazide milletî birbirine düşüren ve adına yobaz denilen canavarı iyice lanetleştirmiş isâimdir:

Bunlar bir din terbiyecisi volünde sureti hâkten görünüp Allah adamı diye ortaya çıkan ve fakat kalblerinde ne din ve ne de imandan eser bulunmayan ve sadece servet, ikbal, şahat nüfur ve şehvet ilhırazı ile yapıp tutuşan ve Tib ilminin sadîk dedîği bir takım hasta ruhlu canavarlardır. (Namuslu bocaların ve samimî müstâmanların birinci sınıf insanlardan sayılacağını söylemeye dehi lüzum yoktur. Ebaesen hâktiki ve samimî din, ilim ve terbiyecilerinin siyasetle işğal edenleri bütün dünyada o kadar azdır ki buna yok deşekde bir mahsur yoktur. İşte yobazlar hocayı birbirlerinden ayıran en şaşmaz ölçü de budur.)

Otus küsur sene evvel bir vilâyet merkezinde Yunanlılar tarafından işğal edildiği zaman Yunan askerlerinin müdahalesi bulunmak müdrikleri urouml evlerdeki uygunsuz müslüman kadınları onlara karşı koyarak bir zararret netîceci bu hale düşmekle beraber imânlarını kaybetmişlerim ve bu sebeble müstâman bulunmayan orakilerde müstâmanlık bulunmuşlardır ve işğal edildikleri takdirde istihbar edileceklerini dezi suretinde kendilerini çok daha ağır bir zilletten kurtardıkları halde bir

030 01 46 274 4

4

Seçimlere geçilmesi hakkında verilmiş olan taktir okundu,mali komisyon adına raporun okunması oya konuldu ve kabul edildi,Genel idare kurulu ibra edilmiş 11,45 de oturum açıldı,genel başkan adayları tahtaya yazıldı,SADIK ALDOĞAN kürsüye geldi,siyasi partinin genel başkanlığını üzerine almak isteyenler evvela kendilerinin namzetliklerini koymaları lazımdır,dünyanın her tarafında böylede, çocuk oyuncuğu değildir bu,bu işi başaracağım diye ortaya çıkmalı,bu davanın böyle halledilmesi lazımdır,

ENİS AKAYGEN: "benim adıma yazdılar teşekkür ederim,ALDOĞAN Paşanın dediği gibi sinnen ve bedenen hiç değilim,bu vazifeyi yapacak halde değilim."

FUAT ARNA: "Tek maksadım vardır genel başkanlık listesinden çıkarılmama istiyorum,"

AHMET TAHTAKILIC: "Ben de adaylığımı koyuyorum,yazılması icap ederse yazınız çalışacağım,"

OSMAN BÖLÜKBAŞI: " V tan ve hizmet için başka bir işi olmayan bir insan olarak süslüyorum,partiye hizmet etmek için yalnız başkan olmak lazım değildir, hiç ihtiras tanımam,başkan olmak için tazyik ediliyorum,şayet seçilirsem,vazifemi sonuna kadar yapmaya çalışacağım,"

SUPHİ BATUR: " Çalışacağım,bizi hiç bir kuvvet birbirimizde ayıramayacak, bir nefer gibi çalışacağım,tahtadan izmini siliniz"

ŞAADET KAÇAR: "genel başkanlık için ne yaşım ve ne başım müsait değildir"

ABDURRAHMAN BOYACIGİLLER: "Kongrelerin verdiği karar katidir,sizin vereceğiniz karar da uğurlu ve hayırlı olsun,başkan seçilmesen bile başkandan daha fazla çalışacağım,"

NECATİ TAŞBAŞ: "Bir delinin attığı taşı kırk ,kılı kırkavuz derler,benimle şaka ettiler,adıma yazdırdılar,ben otuzdört yaşındayım siyasi hayatım noksanıdır,adımın silinmesini rica ederim,"

Seçimin nasıl yapılacağı izah edilip gereken hazırlıklar ikmal edildikten sonra seçimlere geçildi ve neticede (401) oyla OSMAN BÖLÜKBAŞI Parti genel Başkanlığına seçildi, Bundan sonra idare heyeti seçimine geçildi,

Seçimler yapılmadan evvel aşağıdaki delegeler görüştü:

Bundan evvel verilen taktir üzerine idare heyetinin 14 veya 20 kişiye çıkarılması istenildi. Cemalettin Bökrekoğlu tanınmamış kimselere idare heyetinde yer verilmesinin aleyhinde olduğunu söyledi. Prototo ile karşılandı. Ahmet Caban Küçükkatipoğlu Tüzükte 11 ile 21 kişi idare heyeti kayıtlı olup bence Genel kurul üyelerinin sık sık toplanmaları bakımından 11 kişinin seçilmesi uygun olduğu kanatını sayım. verileseke kararlarda çoğunluk şarttır dedi. bir delege C.M.partisinde vazife alacakların hepsi tanınmıştır.idare heyetinde çalışabilirler. idare heyetine 21 kişi seçelim dedi. Komisyon 15 kişi kabul etti. Oya konuldu idare heyetinin 21 kişinin olması kabul olundu.(Başkan ile beraber)

Paranın eski ve yeni Başkanlarının konuşmalarını isteyen taktir okundu kabul olundu. Büyük Başı Kürsüye davet olundu. henüz gelmediğinden söz Ahmet tahtakılıncı verildi.

Ahmet tahtakılıncı:

Kongrenin huzurunda C.M.partisinin durumu size arz etmiştik.Şimdi Kırşehir meb'usu Bölükbaşına deretmiştir. 10 yıldır. evini,köyünü, işini bırakıp ta Demokrasi aşığı hiç bir menfaat gözetmeyip Demokrasi peşindedir. Yeni idare heyeti elinden gelen faaliyeti gösterecektir.Şiraz sonra Genel kürsüye seçeceksiniz.Azğolarak, Olmazsa sıfat ve selahiyetim ne olursa olsun sizlerin emaneş ettiği şükades vazifeyi Tanrı nefesimi alıncayakadar devam edeceğim.

Bölükbaş Kürsüye geldi:

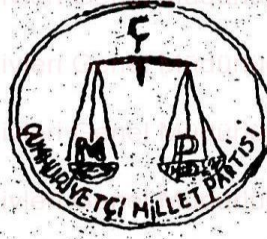
Maruzatım kısa olacak Omuzumdaki yük Erceyiş dağından büyüktür. Fakat tüy kadar hafiftir.sizin sayenizde vazifemizde müzaffer olacağız.sizin emanetinizi yükünüzü omuzlarımızda taşıyacağız. Toplantı sonunda siyasi bir konuşma yapacağım. ./.

4/3

CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ

GENEL BAŞKANLIĞI

TA. No. I

7/2 ERZ/1955

(Teşkilâta mahsus)

Cumhuriyetçi Millet Partisi Başkanlığına

4/3/1954 tarihli ve I sayılı tammimle belirtildiği üzere;
Vicdan ve toplanma hürriyetinin korunmasına dair olup 29/7/
1953 tarihinde resmi Gazete ile yayınlanmak suretiyle yürürlüğe giren
24/9/53 tarih ve 6187 sayılı kanun, siyasi partilere bazı vazifeler
ta'at etmekte olduğundan aşağıdaki hususata dikkat ve itina gösteril-
mesini teminen işbu tammim gönderiyoruz;

I.-A) Programının birinci maddesiyle memlekette laik ve demak-
ratik bir cumhuriyet kurulmasına samimi olarak gaye edinen Partimiz
teşkilâtından ve teşkilâta mensup Partililerden 6187 sayılı kanuna
saygı göstermelerini temenni eder.

B) Siyasî toplantılarda yapılacak konuşmalarda, sohbetlerde
ve yazılarda, kanunun men'ettiği din, dini his, dince tanınan mukaddes
eşya, din kitapları âlet olarak kullanılmıyacaktır.

Bunun aksine hareket eden Partili haber alınır alınmaz,
hakkında tahkikat yapılacak, tahkikat evrakının bir sureti Genel Mer-
keze gönderilecek ve keyfiyet suçun işlenmesi üzerine derhal telgraf-
la bildirilecektir.

Bir taraftan bu muamele cereyan ederken, diğer taraftan
keyfiyet mahalli Müddeiumumiliğe ihbar edilecek ve bu Partili hakkın-
da Ana Nizamnamenin 23, 26. cı maddelerine tevfikân Parti ile muvakkat-
ten alâkanın kesilmesine dair ittihaz edilecek olan karar kendisine
tebliğ edilecektir.

2.- Kanunun 2. cı maddesinde derpiş edilen teftiş ve murakabe
teşkilâtı tesis edilinceye kadar, bu vazife Parti kademeleri tarafın-
dan ifa edilecektir.

3.- Kanunun 4. cı maddesi, açık veya kapalı yer toplantılarında
söz alan hatiplerin hakaret ve tecavüz fiillerini men'etmektedir.

Partimiz mensuplarının fikir ve prensiplere dayanarak ko-
nuşma yapacakları bilinmekle beraber, gerek iktidar ve gerekse diğer
siyasî rakip Partilerin mensuplarının tahrikleri seb' ettiği zaman,
hatiplerimizin asabiyyete kapılmamalarını, keyfiyeti serin kanlılıkla
mütalâa etmelerini, Partimiz teşkilâtının toplantı hürriyetini baltala-
yanlar hakkında zabıt varakası tanzim ederek Adliyyeye şikâyette bulun-
maları ile iktifa edilmeli ve suç işlemekten tevakkî olunmalıdır.

Bu tammimin on küçük kademeye kadar gönderilmesini, Parti
bina ve lokâllerine asılmasını ve imkân bulunursa mahallî gazetelerle-
de nöçren mensuplarımıza duyurulmasını rica eder, bu vesile ile teşki-
lâtımızı ve arkadaşlarımızı hürmet ve muhabbetle selâmlarız..

Osman Bölükbaşı

Cumhuriyetçi Millet Partisi
Genel Başkanı
Kırşehir Mobusu
Osman Bölükbaşı

030 01 46 276 1

Osman Bölükbaşı

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ
UMUMİ İDARE HEYETİ

Sayı :

ANKARA, 23.12.1965

Sayın Süleyman Demirel

Başbakan

Ankara

Şahsım ve partim adına, Yeni yılınızı kutlular, sıhhat ve
afiyetler temennisi ile, saygılarıma sunarım.

Alparslan Türkeş

C.K.M.P. Genel Başkanı

030	01		23	133	10
-----	----	--	----	-----	----

2

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 23 - Dosya No: 133 - Sıra No: 10

Belge 9- Alparslan Türkeş'in, CKMP Genel Başkanı olduktan sonra, Başbakan Süleyman Demirel'in Yeni Yılı'nı kutladığı Telgraf

T. C.
Adalet Bakanlığı
Ceza İşleri Umum Müdürlüğü
U. No. 87
M. No. 238

T. C.
BASBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

27-6-950

Özü: Kırşehir Milletvekili Osman
Bölükbaşı hakkındaki kâğıtların
sunulduğuna dair.

Yüksek Başbakanlığa

Kırşehir C.savcılığından alınan 12/6/950 gün ve 649 sayılı ya
zıda;

Cumhurbaşkanının gıyabında lisenen tecavüzde bulunmaktan sa-
nik Osman Bölükbaşı hakkında Kırşehir sorgu yargıçlığınca ilk so-
ruşturma yapılmakta iken mumaileyhin 14/5/950 tarihinde Kırşehirde
Milletvekili seçildiği anlaşıldığından, hakkındaki soruşturmaya de-
vam edilebilmek için Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılma-
sına lüzum hasıl olduğu bildirilmiştir.

Adı geçen savcılıktan gönderilen mezkûr olaya ait dava dosyası
Anayasasının 17 inci maddesi hükmü dairesinde gereken işlem yapılmak
üzere bağlı olarak Yüksek huzurlarına sunulmuştur.

Adalet Bakanı

y. i. Akol.
28. 6. 1950

YAZI İŞLERİ: ... 1 Pd.
29.6.1950 2378 11

030 10 9 53 10

28-6-950 5363 11

EK-V

RESİMLER

Resim-1: Atatürk, Afet İnan ve Celal Bayar ile Moda Deniz kulübü önünde yelken yarışlarını izlerken, 1 Temmuz 1935

Resim-2: Atatürk, İsmet İnönü ve Celal Bayar Ertuğrul Yatında sohbet ederken, 6 Ağustos 1937

Resim-3: DP'nin kuruluşu Celal Bayar ve Adnan Menderes, 7 Ocak 1946

Resim-4: Demokrat Partinin kuruluşu Cumhuriyet Gazetesi manşetinde, 8 Ocak 1946

Resim-5: 1946'da Kurulan Demokrat Partinin Amblemi

Resim-6: Demokrat Partinin Yeter Söz Milletindir Afişi

Resim-7: Demokrat Parti 1946 Seçim Çalışmaları, Celal Bayar ve Adnan Menderes

Resim-8: 1946 Seçim Sonuçları, 24 Temmuz 1946 Tarihli Akşam Gazetesi

Resim-9: Millet Partisi'nin kurucuları; Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayar, Kenan Öner, Enis Akaygen, Nuri Koni, Sadık Aldoğan, Mustafa Kentli, Çankırı 1946

Resim-10: 1948 Yılında kurulan Millet Partisi'nin Amblemi

Resim-11: Millet Partisi Binası Önünde Üyeler ve Kurucular 1948

Vital B1, C, D, VİTAMİNLERİ **GİDASI** **POKER-PLAY**

Cumhuriyet 27. yıl Sayı : 9255 Pazartesi 15 Mayıs 1950

Demokrat Partinin, yurdun bir çok illerinde seçimi kazandığı anlaşıldı

Demokrat Partinin Mecliste 350 ye yakın bir ekseriyet temin edeceği Ankaradan bildiriliyor, bazı Bakanlar seçimi kaybettiler

İkinci baskı

İştirak nisbeti yüzde sekseni geçiyor

İstanbulda mühim hiç bir hâdise olmadı, halk oylarını büyük bir hassasiyetle kullandı

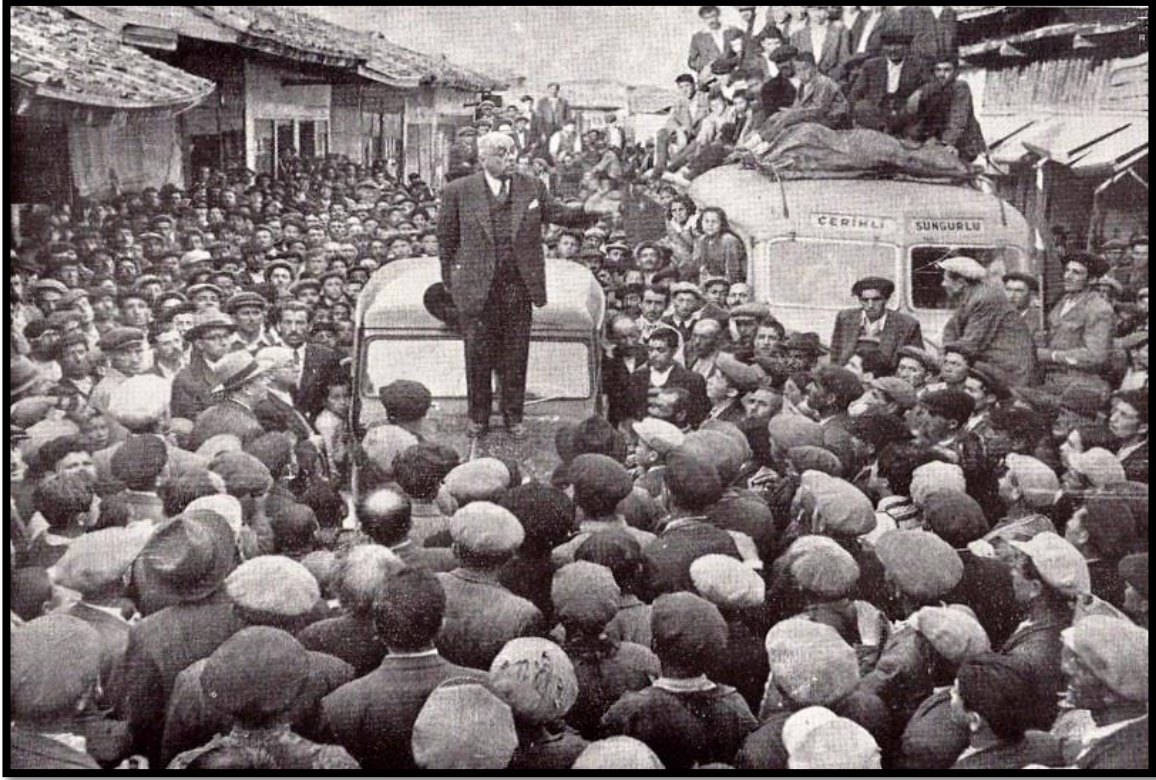
En mühim netice

İllerden gelen ilk neticeler

Yurdda dün baskısız bir seçim yapıldı

Her tarafta sandık başlarındaki ekseriyeti kadınlar teşkil ediyordu

Resim-12: 1950 Seçim Sonuçları, 15 Mayıs 1950 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi

Resim-13: Demokrat Parti'nin Celal Bayar ile başlattığı Seçim Kampanyası-1950

Resim-14: 1950 Seçim Sonuçları, 16 Mayıs 1950 Tarihli Ulus Gazetesi

Resim-15: Millet Partisi Üyeleri, İl Başkanları, Milletvekilleri Listesi 1952

Resim-16: Millet Partisi'nin 1.Sulh Ceza Mahkemesi tarafından kapatıldığı gün Ocak 1953

Resim-17: 1954 Yılında kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisinin Amblemi

Resim-18: Cumhuriyetçi Millet Partisinin Kurucusu Osman Bölükbaşı-1954

Resim-19: Cumhuriyetçi Millet Partisinin İstanbul İl Kongresi Delege kartı, 1954

Resim-20: Cumhuriyetçi Millet Partisi Eşya Piyangosu (Kongrede çekilişe dağıtılan eşya kuponu) 1954

Resim-21: Osman Bölükbaşı konuşmalarından birini yaparken-1954

Hürriyet
GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Salı 4
MAYIS 1954
Sayı 7 - No. 2172
Fiyat 50 kuruş

TASNİFİN SON NETİCELERİ
D.P. 493, C.H.P. 31, C.M.P. 5

Bingöl'de bir de bağımsız aday kazandı, 11 mebus çıkararak iki vilâyette tasnif henüz sona ermedi

Az mebus çıkarmasına rağmen C.H.P. muhalefet vazifesine devam edecek

H. P. reylerin yüzde 40 tan fazlasını aldı

İstanbul'da rey tasnifi sona erdi
İştirak nispeti yüzde 73 ü buldu

Seçimi kazanan D.P.liler dün şenlikler yaptılar
İzmir'de kurban edilen hayvan sayısı 500 ü buldu
Adana sokaklarında alnoku tabuflar doladı

Muhalisler D.P.'nin aldığı ezici çoğunluğu seçim kanununun aksaklığında buluyorlar

44.9280

Resim-22: 1954 Seçim Sonuçları- 4 Mayıs 1954 Tarihli Hürriyet Gazetesi

Resim-23: Adnan Menderes ve Osman Bölükbaşı'nın sert tartışmalara sahne olduğu parlamento-1954

Resim-24: Osman Bölükbaşı'nın 8 saat 35 dakika ile rekor kırdığı konuşma-1954 Seçim Mitingi

Resim-25: Adnan Menderes 1954 Seçim Çalışmaları İstanbul Mitingi

Resim-26: CMP Lideri Osman Bölükbaşı Ankara Merkez Cezaevi 10.Koğuşunda-1957

Resim-27: 1957 Seçimlerinde tekrar Milletvekili seçilen Osman Bölükbaşın Hapishane çıkışı Kırşehirliiler tarafından coşkuyla karşılanması-1957

Resim-28: Osman Bölükbaşın'nın Milletvekilli seçildiği Kırşehir'in tekrar il olduğu haberi-Milliyet 13 Haziran 1957

HAREM - SELÂMLIK — Miting meydanları yalnız erkeklerin değil, kadınların da rağbet ettikleri yerlerdi. Ne var ki Bergama'da çekilen yukarıdaki fotoğrafta görüldüğü gibi kasabalarda harem - selâmlık usulü revaçta idi.

Resim-29: 1957 Seçimleri Öncesi Miting İzmir'e mitinge giden Demokrat Partililer

MİTING YOLUNDA — Büyük şehirlerde muhtelif partilerin liderlerinin konuşmalarına kadını, erkekli kamyon dolusu halk vilâyetin dört bir yanından akın ediyor, büyük mânevî mücadelenin kurmay başkanlarını dinlemeğe koşuyordu.

Resim-30: 1957 Seçimleri Adnan Menderes'in Mitingi İzmir/Bergama-Net Gazetesi 1957

Resim-31: 1957 Seçim sonucunu manşetten veren Hürriyet Gazetesi-28 Ekim 1957

Resim-32: 1958'de kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Amblemi

Resim-33: Ahmet Tahtakılıç'ın CKMP Genel Başkanlık Adaylığı için seçim konuşması

Resim-34: CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı – 1958

Resim-35: Demokrat Parti Vatan Cephesi 4 No'lu Adnan Menderes Ocağı Önünde DP üyeleri

Demokrat Trakya Bölgesi
Genel ve Bölgesel Sorumluların
Yaz İşleri Müdürü
Dr. Saitler Keleş
11-4-1960
PAZARTESİ

DEMOKRAT

Trakya

Baskı dağıtım yeri
Demokrat Trakya
Mebasanı
Haberin tek editör san-
dıkçı ve Hürriyet, İhtisat
dan mesuliyet kabul
edilmes

Siyasi, İktisadi, İçtimai Gazete Demokrat Partinin Organıdır

ADRES: Sadırcan cad. Murbane sok. No: 1 tel: 278 Şirketin kurucusu Ahmet Yaşarlı FİYATI 15 Yılı 1 Sayı 70

Sayın Adnan Menderes Başvekil ve D. Parti Genel Başkanı — Ankara

Sporlar

Okullar arası futbol ve voleybol müsabakaları

Cumartesi günü K.S.B. Okullar arası futbol müsabakaları yapıldı. Yarışmaların sonuçları aşağıdaki gibidir:

Futbol

İlk müsabaka K.S.B. — Lise 1-0 ile sonuçlandı. İkinci müsabaka K.S.B. — Lise 2-0 ile sonuçlandı. Üçüncü müsabaka K.S.B. — Lise 3-0 ile sonuçlandı. Dördüncü müsabaka K.S.B. — Lise 4-0 ile sonuçlandı.

Voleybol

Okullar arası voleybol müsabakaları da yapıldı. Yarışmaların sonuçları aşağıdaki gibidir:

K.S.B. — Lise 3-0
K.S.B. — Lise 2-0
K.S.B. — Lise 1-0

Valimiz Cemâl Tarlanın tayin haberi her tarafca derin teessür yarattı

Valimiz Cemâl Tarlanın tayin haberi her tarafca derin teessür yarattı. Valimiz Cemâl Tarlanın tayin haberi her tarafca derin teessür yarattı.

Sayın Valimiz CEMAL TARLAN

T-dag 8nci tüm. sat. al. kom. bşkdan

T-dag 8nci tüm. sat. al. kom. bşkdan. T-dag 8nci tüm. sat. al. kom. bşkdan.

TAZYİK: 75,1
Suhunet: 9,0
Azami: 10,
Asgari: 5,7
Rutubet: 0,74
Küzzar saatte
Muhtemel hava

DİKKAT!

SPOR - FOTO GÖRÜMLERİ GÖRÜMLERİ
BASKI: MİTOSMAK Gazetesi Satılan Korallı
İSTANBUL GAZETECİLERİNE
DÜZENLEMEK ÜZERE İSTANBUL AYRANI

Resim-36: DP Trakya Bölgesi Gazetesi (CKMP Vatan Cephesine Katılıyor Haberi)

Resim-37: 1958 Yılı Siyasi Atmosferi ve DP-CHP çekişmesi-Hürriyet 7 Eylül 1958

Resim-38: Tahkikat Komisyonları ile ilgili Haber-Akşam 19 Nisan 1960

Resim-39: 27 Mayıs Darbesi-Hürriyet 27 Mayıs 1960

Resim-40: 27 Mayıs Darbesini manşetler bu şekilde duyurdu-Yeni İstanbul 28 Mayıs 1960

Resim-41:Kurmay Albay Alparslan Türkeş radyodan darbe bildirisini okurken27 Mayıs 1960

Resim-42: 27 Mayıs Darbesinde Taksim

Resim-43: 27 Mayıs Darbesinde Taksim

Resim-44: 27 Mayıs hükümlülerinin yargıldığı Yassıada Mahkemesi

Resim-45: 27 Mayıs da Adnan Menderes'in tutuklanarak götürülmesi-1960

Resim-46: 27 Mayıs Darbesi sonrası Adnan Menderes ifade verirken

Resim-47: Adnan Menderes'in idamdan önce çekilen ailesi ile son resmi

Resim-48: Adnan Menderes idam edilmeden hemen önce askerler ile beraber

Resim-49: Adnan Menderes'in idamını gazeteler bu şekilde verdi.

Resim-50: Adnan Menderes İdam edildiğinden hemen sonraki görüntüsü 17 Eylül 1961

Resim-51:Demokrat Parti kapatıldı manşeti-Yeni Asır

Resim-52: 27 Mayıs darbesinin ardından 15 Ekim 1961’de yapılan ilk genel seçimlerde CHP lideri İnönü oy kullanıyor.

Resim-53: Kurucu Meclis'in açılması-Akşam 7 Ocak 1961

Resim-54: Alparslan Türkeş'in Hindistan sürgününden Türkiye'ye geldiği gün

Resim-55: Alparslan Türkeş CKMP'ye katılıyor.1965

Resim-56: Alparslan Türkeş'in CKMP Genel Başkanı seçildiği gün, 1 Ağustos 1965 CKMP Büyük Kurultayı

Resim-57: Türkiye'nin Genel Başkan seçilmesi Cumhuriyet Gazetesinin manşetinde

Resim-58: CKMP'nin 1966'da yayın hayatına başlayan Milli Hareket Dergisi

Resim-59: 1965 Seçim Sonuçları-Akşam Gazetesi 14 Ekim 1965

Resim-60: Alparslan Türkeş ve CKMP Heyeti-1968

Resim-61: CKMP'nin adı MHP olarak değişiyor. şubat 1969

Resim-62: MHP'nin Parti Ambleminin 3 Hilal olarak kabul edildikten bir g¼n sonra Alparslan T¼rkeř konuşuyor-1969

Resim-63: Alparslan Türkeş'in Partisinin MHP adını aldıktan sonraki ilk konuşması-1969

Resim-64: Dönemin CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, MHP Genel başkanı Alparslan Türkeş ve MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı